

Amaç ve Kapsam

AURUM Sosyal Bilimler Dergisi Haziran ve Aralık aylarında yılda iki kere yayımlanan İngilizce ve Türkçe makaleler kabul eden, uluslararası hakemli bir sosyal bilimler dergisidir. *AURUM SBD*, bunlarla sınırlı olmamakla birlikte uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi ve kamu yönetimi, ekonomi, işletme, hukuk, sosyoloji, psikoloji ve güzel sanatlar alanlarında makaleler kabul etmektedir. Derginin amacı sosyal bilimler ekseninde eleştirel araştırmalar, disiplinlerin sınırlarının dışına çıkan kuramsal tartışmalar ve ampirik analizler için bir tartışma platformu oluşturmaktır. *AURUM SBD* disiplinler arası ve karşılaştırmalı çalışmaları teşvik etmektedir.

AURUM SBD, derginin kapsam çeşitliliğini yansıtan özgün makale, kitap eleştirisi ve eleştiri makalesi yayımlamaktadır. Dergi aynı zamanda özel tematik sayılar hazırlamak üzere konuk editörleri davet etmektedir. Her makale yayımlanmadan önce çift-kör hakemlik sürecinden geçer. *AURUM SBD*'nin önceliği, yayımlanan eserlerin sosyal bilimler alanına özgün katkılar yapacak, güçlü, kuramsal ve/veya ampirik niteliklere sahip çalışmalar olmasıdır.

Aims and Scope

AURUM Journal of Social Sciences (JSS) is an international, peer-reviewed social science journal published biannually in June and December, accepting manuscripts both in English and Turkish. *AURUM JSS* welcomes contributions in, but not limited to, the disciplines of international relations, political science and public administration, economy, business administration, law, sociology, psychology, and fine arts. The aim of the journal is to provide a forum for critical scholarship across the social sciences, for theoretical debates and empirical analyses that move away from narrow disciplinary focus. *AURUM JSS* strongly encourages interdisciplinary and comparative research.

AURUM JSS publishes original research articles, book reviews, and review articles that reflect the diversity of the journal's scope. The journal also invites guest editors for special issues. Each submission goes through a double-blind review process. *AURUM JSS* policy is that published articles make original and strong theoretical and/or empirical contributions in their scholarly fields.

Yazışma ve İnternet Adresi / E-mail and website

e-mail: aurumsosyalbilimler@altinbas.edu.tr

web: <https://dergipark.org.tr/pub/aurum>

İletişim / Contact

Altınbaş Üniversitesi, Mahmutbey Dilmenler Cad. No. 26, 34217 Bağcılar – İSTANBUL

Yayın Aralığı / Publication Frequency:

Yılda 2 sayı – 6 ayda bir / Published biannually – every 6 months

Dil / Language: Türkçe – İngilizce / Turkish – English

Yazım Kuralları / Guide for Contributors

<http://aurum.altinbas.edu.tr/tr/sosyal-bilimler-dergisi>

Dizgi / Typesetting

Sultan ÖZER

Baskı / Print

Sena Ofset

Yayın Tarihi / Date of Publication

Aralık 2021

ISSN: 2458-9896

AURUM

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Sahibi / Owner

Altınbaş Üniversitesi, Mütevelli Heyeti Başkanı
Altınbaş University, President of the Board of Trustees
Ali ALTINBAŞ

Genel Koordinatör / General Coordinator

Çağrı ERHAN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor

Tolga DEMİRYOL

Yayın Kurulu / Editorial Board

Tolga DEMİRYOL (Baş Editör / Editör in Chief)
Aylin İLDEN KOÇKAR (İstanbul Bilgi Üniversitesi)
Emre ESEN (İstanbul Üniversitesi)
Abdullah AÇIK (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Aytül Ayşe CENGİZ (Anadolu Üniversitesi)
Berna KARAÇALI
Hasan SINAR
Nihan AKDEMİR
Cansu YILDIRIM (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Duygu TAŞFİLİZ
Erol ÜLKER (Işık Üniversitesi)
Fatoş ALTINBAŞ
Muhittin SAĞNAK (İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)
Murad CANBULUT

Editör Asistanları / Editorial Assistants

Rüya YÜKSEL
Simay KIZILKAYA

Uluslararası Danışma Kurulu / International Advisory Board

Saim KILIÇ, Altınbaş Üniversitesi
Uğurcan AKYÜZ, İstanbul Ayvansaray Üniversitesi
Ali ALP, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
Ayşegül ALTINBAŞ, Altınbaş Üniversitesi
Barrie AXFORD, Oxford Brookes University
Ali DAYIOĞLU, Yakın Doğu Üniversitesi
Ahmet DRISS, Centre des Etudes Méditerranéennes et Internationales - Tunis
Devrim ERBİL, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
François GEORGEON, EHES
Boris JELEV, St.Cyril and St. Methodius University
Ahmet Kasım HAN, İstanbul Aydın Üniversitesi
Cemal KAFADAR, Harvard University
Hasan KÖNİ, Kültür Üniversitesi
Heinz-Peter MANSEL, Köln University
Antje NÖTZOLD, Chemnitz University
Kaan H. ÖKTEN, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Çınar ÖZEN, Ankara Üniversitesi
Alessandro QUARENGHI, Milan Catholic University
Şükran ŞIPKA, Altınbaş Üniversitesi
Alexandre TOURMAKINE, Institut National Des Langues Et Civilisations Orientales (Inalco), Fransa

AURUM Sosyal Bilimler Dergisi, **İdealOnline** veritabanı, **Ulrich's Periodicals Directory**, **Neliti**, **Directory of Research Journals Indexing (DRJI)**, **ResearchBib (Academic Resource Index)**, **Index Copernicus**, **Asos Index**, **CiteFactor**, **ProQuest Central**, **ProQuest Turkey Database**, **Rootindex**, **International Institute of Organized Research (I2OR)**, **Infobase index**, **Biblioteca IBT-CCG UNAM**, **Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)**, **SOBIAD** gibi ulusal ve uluslararası indekslerde/veritabanlarında taranmaktadır.

AURUM Journal of Social Sciences is indexed in a number of national and international databases such as **Idea-Online**, **Ulrich's Periodicals Directory**, **Neliti**, **Directory of Research Journals Indexing (DRJI)**, **ResearchBib (Academic Resource Index)** and **Index Copernicus**, **Asos Index**, **CiteFactor**, **ProQuest Central**, **ProQuest Turkey Database**, **Rootindex**, **International Institute of Organized Research (I2OR)**, **Infobase index**, **Biblioteca IBT-CCG UNAM**, **Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)**, **SOBIAD**.

Etik İlkeler ve Yayın Politikası

AURUM Sosyal Bilimler Dergisi makale kabulü ve yayımında yayın etiği ilkelerini gözetir. Dergi ile bağlantılı tüm yazar, editör ve hakemlerin tâbi olduğu bu ilkelerin amacı tüm yayın sürecinin tarafları tatmin edecek dürüstlük içinde yürütülmesini güvence altına almaktır.

Hakem Politikaları Beyanı

AURUM Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen tüm makaleler kapsamlı bir hakem değerlendirme sürecine tâbi tutulur. Bu süreçte tüm makaleler ilgili alan editörü tarafından ön incelemeden geçirilir. Editörün incelemesinden geçen çalışma, çift taraflı kör hakemlik uygulaması çerçevesinde konu ile ilgili iki hakemin değerlendirmesine sunulur. Editörler, yazarlar ve hakemler arasındaki tüm yazışmalar gizlilik içinde yürütülür.

Dergi editörlerinin etik sorumlulukları

AURUM SBD editörleri aşağıda belirtilen etik ilkelere ve yayın politikalarına uyacaklarını taahhüt ederler:

- AURUM SBD editörleri dergiye yayımlanmak amacıyla gönderilen her bir makaleyi tarafsız gözle değerlendirirler. Yazarlar arasında ırk, din, uyruk, cinsiyet, yaş veya bağlı bulunulan kurum ayrımı yapmaksızın, her makaleyi değeri ölçüsünde, liyakat esasına göre değerlendirirler.
- Hakem değerlendirme süreci, tamamen gizli tutulur, herhangi bir makale hakkında, değerlendirme sürecine dahil olanlar hariç kimseyle herhangi bir bilgi paylaşılmaz.
- Editör; herhangi bir yazar, hakem veya diğer bir editöre yönelik yetkiyi/görevi kötüye kullanma iddialarına ilişkin bir ihbar alması durumunda söz konusu olayı araştırmakla yükümlüdür.
- AURUM SBD editörleri derginin etik standartlarına uymayan ve/veya derginin kapsamı dışında kalan bir makaleyi hakem incelemesine girmeden önce reddetme hakkına sahiptir.
- Editörler dergiye yayımlanmak amacıyla gönderilen makalelere yönelik işlemleri zamanında tamamlamakla yükümlüdürler.
- Editörler, kişisel veya mali açıdan çıkar çatışması yaşayabileceklerini düşündükleri bir makalenin yayımlanma sürecine dahil olmazlar. Böyle bir durumda, ilgili makaleler inceleme için başka bir editöre yönlendirilir.
- Dergide yayımlanmış bir makalenin ana fikrinde, içeriğinde veya sonuçlarında hata/yanlışlık olduğuna dair katı ve ikna edici bir delilin editöre ulaştırılması halinde editör, yayın kurulu ile istişare ederek bir düzeltme yazısı yayınlatır.

Yazarların etik sorumlulukları

AURUM SBD, tüm yazarların aşağıda belirtilen etik standartlara uymasını beklemektedir:

- Yazarlardan çalışmanın ana fikrine veya tasarımına; çalışmada kullanılan verilerin edinilmesine, analizine veya yorumlanmasına somut katkılarda bulunmuş olmaları; veyahut makalenin yazımına veya revizyonuna doğrudan katkıda bulunmuş olmaları beklenir.
- Yazarlar makalelerini yazarken konuk yazarlığa (makalenin yazımında yer almamış bir kişinin yazar listesine eklenmesi) veya gölge yazarlığa (herhangi bir kişinin makalenin yazım sürecine dahil olması fakat yazar listesinde adının geçmemesi) yer vermekten kaçınmalıdırlar.
- Makale dergiye gönderilmeden önce, yazar listesi ve sırası ile ilgili fikir birliğine varılmalı, (dergi ile yazışmadan)

sorumlu yazarın kim olacağına karar verilmelidir. Yazar ismi sırası gibi makalenin detayları hakkında tüm eş yazarların fikir birliği içinde olmalarını ve bağlı olunan tüm kurumların isimlerinin makalede yer almasını sağlamak sorumlu yazarın görevidir.

- Makalenin geliştirilmesine katkı sağlamış fakat yazar sıfatı taşımayan kişiler ile yayın desteği ve/veya başka destekler sağlamış olan kurumlara da makalede teşekkür edilmelidir.

- Dergiye yalnızca özgün eserler gönderilmelidir. İntihal eylemini çok ciddi bir suç olarak kabul eden AURUM SBD, intihal yapıldığı tespit edilen makaleleri değerlendirmeye almayacaktır. Tüm makaleler olası intihal vakalarına karşı editörlerimiz tarafından intihal tespit yazılımları kullanılarak kontrol edilmektedir.

Bu denetimde, intihal oranı kabul edilen düzeyin üzerinde çıkan makaleler derhal reddedilecektir.

- Aynı makale (aynı/benzer makalenin farklı dillerdeki versiyonları dahil) birden fazla dergiye yayımlanmak amacıyla gönderilemez.

- Makalede sadece konuyla ilgili atıflara yer verilmelidir. Çalışma ile alakası olmayan atıfların kullanılması kesinlikle önerilmez. Aynı şekilde, konuyla/amaçla ilişkisi olmayan, atıf sayısını arttırmak amacıyla yazarın kendine yaptığı atıflar etik kabul edilmez.

- Yazarlar, makalenin geliştirilmesinde etkisi olan finansal veya başka türlü çıkar unsurlarını bildirmekle yükümlüdürler.

- TR Dizin Kriterleri uyarınca makale sonunda; Araştırmacıların Katkı Oranı beyanına, varsa Destek ve Teşekkür Beyanına, Çatışma Beyanına yer verilmelidir.

Hakemlerin etik sorumlulukları

Makaleleri değerlendirecek tüm hakemlerin aşağıda belirtilen etik davranış ilke ve kurallarına uymaları beklenmektedir:

- AURUM SBD'ye sunulan tüm makalelerin değerlendirme süreci çift taraflı kör hakemlik sistemiyle yürütülür.

- Hakemlerin herhangi bir makaleyi değerlendirmeyi kabul etmeden önce, makalenin kendi uzmanlık alanları ile ilgili olduğundan emin olmaları beklenir.

- Hakemler sunulan makaleleri tarafsız bir gözle değerlendirirler. Yazarlar arasında ırk, din, uyruk, cinsiyet, yaş veya kurum ayrımı gözetmezler, her bir makaleyi nitelikleri doğrultusunda değerlendirirler.

- Tarafsızlıklarına etki edecek herhangi bir ilişkinin varlığı söz konusu olduğunda bunu beyan etmekle yükümlüdürler.

- Makale değerlendirme süreci gizli tutulmalıdır. Hakemler, değerlendirme sürecine dahil olan kişiler dışında herhangi bir kişi ile makale hakkında bilgi paylaşamazlar, yazışma yapamazlar.

- Hakemler yapıcı, kanıta dayalı, ve inandırıcı bir değerlendirme raporu sunmaya özen göstermelidirler.

- Hakemler, raporlarında makalesini değerlendirdikleri kişi başta olmak üzere, herhangi bir kişinin itibarını zedeleyebilecek ifadeler kullanmaktan kaçınmalıdırlar.

- Hakemlerin raporlarını zamanında teslim etmeleri, rapor tesliminde gecikme olacaksa bunu editöre bildirmeleri beklenir.

- Hakemler, değerlendirdikleri makale ile daha önce yayınlanmış veya değerlendirme sürecinde olan herhangi bir makale arasında dikkat çeken bir benzerlik görmeleri halinde, editörü bu durumdan haberdar etmelidirler.

- Makale değerlendirme süreci sırasında elde edilen herhangi bir bilgi, başka kişilere (hakemin kendisi dahil olmak üzere) ve kurumlara fayda veya zarar sağlayacak şekilde veyahut başka kişi ve kurumların itibarını sarsmak amacıyla kullanılamaz.

Editorial Policies and Ethical Guidelines

AURUM Journal of Social Sciences (JSS) adheres to rigorous publishing ethics involving authors, editors as well as reviewers. Its editorial policies and ethical guidelines aim to maintain the integrity of the whole publication process.

Peer Review Statement

All research articles in AURUM Journal of Social Sciences undergo rigorous peer review, based on initial editor screening and anonymized refereeing by two anonymous referees. All correspondence between the editorial office, authors, and reviewers is considered private and confidential.

Ethical guidelines for journal editors

The editors of AURUM JSS are committed to adhering to the following policies and ethical guidelines:

- The editors of AURUM JSS give unbiased consideration to each manuscript submitted for publication. They judge each on its merits, without regard to race, religion, nationality, sex, seniority, or institutional affiliation of the author(s).
- They keep the peer-review process entirely confidential, and do not share information about a manuscript with anyone outside of the peer-review process.
- If a journal editor receives a credible allegation of misconduct by an author, reviewer, or journal editor, then s/he has a duty to investigate the matter further.
- The editors of AURUM JSS may reject a manuscript without formal peer review if it fails to comply with the ethical standards of the journal and outside its scope.
- They are responsible for processing submissions in due time.
- The editors need to decline considering any manuscript that may have a conflict of interest with themselves. Such manuscripts will be re-assigned to another editor.
- If a journal editor receives convincing evidence that the main substance or conclusions of an article published in the journal are incorrect, then, in consultation with the editorial board, s/he ensures the publication of an appropriate note of correction.

Ethical guidelines for authors

AURUM JSS expects all authors to adhere to the following ethical standards:

- Each author is expected to have made substantial contributions to the conception or design of the work; or the acquisition, analysis, or interpretation of data; or have drafted the work or substantively revised it.
- Authors must avoid gift (guest) authorship where someone is added to the list of authors who has not been involved in writing the paper; and ghost authorship where someone has been involved in writing the paper but is not included in the list of authors.
- Prior to submission, the authorship list and order must be agreed upon between all authors, and they must also agree on who will take on the role of the corresponding author. It is the responsibility of the corresponding author to reach a consensus with all co-authors regarding all aspects of the article including the authorship order and to ensure all correct affiliations have been listed.
- Individuals who participated in the development of a manuscript but do not qualify as an author should be acknowledged. Organizations that provided support in terms of funding and/or other resources should also be acknowledged.
- Authors must ensure submitted manuscripts are the original works of the author(s). AURUM considers plagiarism a serious offense and is committed to eliminating manuscripts with possible cases of plagiarism from its review and publication process. The editors use plagiarism detection software to check each manuscript for possible cases of plagiarism.

Manuscripts that are found to contain an unacceptable level of similarity with other published works are immediately rejected.

- Authors must avoid duplicate submissions. They must ensure the submitted manuscript is not under consideration by another journal. Duplicate submission also includes the submission of the same/similar manuscript in different languages to different journals.
- Authors should include only relevant citations. Inclusion of citations that are not relevant to the work is strongly discouraged. Similarly, irrelevant self-citation to increase one's citation is unethical.
- Authors should disclose all financial/relevant interests that may have influenced the development of the manuscript.
- According to TR Index Criteria, The Statement on the Contribution of the Researchers; The Statement on Support and Acknowledgement, if there is any; and The Statement on Conflict should be indicated.

Ethical guidelines for reviewers

AURUM JSS expects all peer reviewers to follow the code of conduct and ethical guidelines below:

- Each submission in AURUM JSS goes through a double-blind review process.
- Before accepting to review a manuscript, reviewers should ensure that the manuscript is within their area of expertise.
- Reviewers must give unbiased consideration to each manuscript submitted. They should judge each on its merits, without regard to race, religion, nationality, sex, seniority, or institutional affiliation of the author(s).
- They must declare any conflict of interest before agreeing to review a manuscript. This includes any relationship with the author that may bias their review.
- Reviewers must keep the peer review process confidential. They must not share information or correspondence about a manuscript with anyone outside of the peer-review process.
- Reviewers need to provide a constructive, evidence-based, and appropriately substantial peer review report.
- Reviewers must avoid making statements in their report which might be deemed as impugning any person's reputation.
- Reviewers need to submit their report on time and should inform the editor if this is not possible.
- Reviewers should call to the journal editor's attention any significant similarity between the manuscript under consideration and any published paper or submitted manuscripts of which they are aware.
- They must not use information obtained during the peer-review process for their own or any other person's or organization's advantage, or to disadvantage or discredit others.

İçindekiler / Contents

127-129 **Editörden / Editorial**

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

131-151 **Theorizing The State and Its Autonomy in Western IR: A Comparative Analysis of Realist and Historical Sociological Approaches.**

Batı Merkezci Uluslararası İlişkilerde Devletin ve Devlet Özerkliğinin Kuramsallaştırılması: Realist ve Tarihsel Sosyolojik Yaklaşımların Karşılaştırmalı Bir Analizi

Alper KALİBER

153-170 **Küresel Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kapsamında Çocuk Göçmenler ve COVID-19 Pandemisinin Çocuk Göçmenler Üzerindeki Etkileri**

Child Migrants in the Scope of the Global Sustainable Development Goals and The Effects of COVID-19 Pandemic on Child Migrants

Çağla BUCAK, Burcu TÜRKCAN

171-195 **Elektrikli Scooter Kiralamada Algılanan Tüketici Faydası: Tüketici Yenilikçiliğinin Rolü**

Perceived Customer Benefits in Renting Electric Scooter: The Role of Consumer Innovativeness

Bilgehan BOZKURT, Sibel AYDOĞAN, Murat AKTAN

197-222 **Brezilya'da Eşitsizlik, Sosyal Politika ve Siyaset: Bolsa Família Örneği**

Inequality, Social Policy and Politics in Brazil: The Case of Bolsa Família

Burak KESGİN

223-257 **Bilimsel Etik ve Türk Hukukunda İntihal Meselesi**

Scientific Ethics and Plagiarism in Turkish Law

Ahu KARABAL

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

259-262 **David Shambaugh, Çin Küreselleşme Yolunda-Kısmi Güç, Yarın Yayınları, 2016, ss. 416, Çev. Latif BOYACI, ISBN:978-605-9931-35-9.**

Seda Gözde TOKATLI

Editörden

AURUM Sosyal Bilimler Dergisi'nin 2021 yılı Aralık sayısı farklı disiplinlere katkı sunan değerli çalışmalar içeriyor.

Alper Kaliber'in "Batı Merkezci Uluslararası İlişkilerde Devletin ve Devlet Özerkliğinin Kuramsallaştırılması: Realist ve Tarihsel Sosyolojik Yaklaşımların Karşılaştırmalı Bir Analizi" başlıklı makalesi, uluslararası ilişkilerin en temel ve bir o kadar da tartışmalı kavramlarından "devlet" olgusunu eleştirel bir perspektiften ele alıyor. Realist uluslararası ilişkiler geleneğine esas teşkil eden devlet kavramının limitlerini ortaya koyan bu çalışma, Yeni-Weberci Tarihsel Sosyoloji yaklaşımı üzerinden devletin inşa edilmişliğini vurguluyor. Eleştirel ve kuramsal karakteriyle bu makalenin, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler araştırmacıları kadar bilimlerde karşılaştırmalı tarihsel çözümlemeyle ilgilenen tüm okuyucularımıza hitap edeceğini düşünüyoruz.

Bir önceki sayıda olduğu gibi bu sayımızda da yaşamımızı etkilemeye devam eden COVID-19 ile ilgili bir çalışmaya yer verdik. Çağla Bucak ve Burcu Türkcan'ın kaleme aldıkları "Küresel Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kapsamında Çocuk Göçmenler ve COVID-19 Pandemisinin Çocuk Göçmenler Üzerindeki Etkileri" başlıklı makalede küresel sürdürülebilir kalkınma hedefleri bağlamında çocuk göçmenler olgusu tartışılıyor ve özellikle pandeminin çocuk göçmenler açısından yarattığı sonuçlar ele alınıyor. Güncel istatistikler aracılığıyla konuyu ele alan çalışmanın işaret ettiği bulgular üzerinden çocuk göçmenlerin yaşam kalitelerinin yükseltilmesine yönelik politika önerilerine de yer veriliyor.

Bu sayının üçüncü makalesi son yıllarda Türkiye'de kullanımı yaygınlaşan elektrik scooter araçlarını konu alıyor. "Elektrikli Scooter Kiralamada Algılanan Tüketici Faydası: Tüketici Yenilikçiliğinin Rolü," başlıklı çalışmanın yazarları Murat Aktan, Bilgehan Bozkurt ve Sibel Aydoğan elektrikli scooter kullanma niyetini etkileyen faktörleri tartışıyorlar. Orijinal bir veri setine dayalı bu araştırmanın sonuçları tüketici yenilikçiliği olgusunun önemine işaret ediyor.

Burak Kesgin'in makalesi, "Brezilya'da Eşitsizlik, Sosyal Politika ve Siyaset: Bolsa Família Örneği" yoksullukla mücadeleyle yönelik Brezilya'da geliştirilen en kapsamlı sosyal politika programlarından biri olan Bolsa Família'yı çeşitli boyutlarıyla ele alıyor. Türkçe literatürde nispeten az çalışılmış bu program hakkındaki zengin literatürden yola çıkan bu çalışma, aynı zamanda Bolsa Família etrafında yakın dönemde yaşanan tartışmaları da irdeleyerek söz konusu literatüre özgün bir katkıda bulunmayı amaçlıyor.

Ahu Karabal'ın "Bilimsel Etik ve Türk Hukukunda İntihal Meselesi" konulu makalesi günümüzde bilimsel bilginin üretiminde önemini koruyan intihal konusunu etik ve hukuk çerçevesinden ele almaktadır. İntihal konusuna yönelik temel tartışmalarının irdelendiği bu çalışmada aynı zamanda intihal türleri, örnekleri ve intihalin önlenmesi gibi konulardaki güncel mevzuat incelenmiş ve ilgili düzenleme ve müeyyideler derlenmiştir.

Bu sayıda bir de kitap incelemesine yer verdik. Seda Gözde Tokatlı'nın kaleminden çıkan yazıda, Çin'in yükselişi üzerine yakın dönemde yayınlanmış önemli çeviri eserlerden biri olan David Shambaugh'un "Çin Küreselleşme Yolunda" kitabının kapsamlı bir değerlendirmesini bulabilirsiniz.

Keyifli okumalar dileriz.

Doç. Dr. Tolga DEMİRYOL, Altınbaş Üniversitesi, tolga.demiryol@altinbas.edu.tr

Baş Editör

Editorial

The December 2021 Issue of AURUM Journal of Social Sciences presents articles from various disciplines.

Alper Kaliber's article, "Theorizing The State and Its Autonomy in Western IR: A Comparative Analysis of Realist and Historical Sociological Approaches," offers a critical perspective on the "state," a fundamental yet equally contested concept in international relations. The article highlights the limits of the realist view of the state and draws on the Weberian historical sociology instead to reconceptualize the state as a socially constructed entity. As an exercise in critical theory, this piece will appeal not only to scholars of political science and international relations but also to anyone interested in comparative historical analysis.

In this issue we included a compelling article on COVID-19, which continues to affect our lives. Çağla Bucak and Burcu Türkcan's article, "Child Migrants in the Scope of the Global Sustainable Development Goals and The Effects of COVID-19 Pandemic on Child Migrants" discusses the phenomenon of the child migrants with an emphasis on the impact of the pandemic on this particularly vulnerable social category. Drawing on the most recent statistics on this subject, the article seeks to inform the policy making debate on how to improve the lives of child migrants.

The third article in this issue deals with a subject which has been very popular in Turkey: the electric scooters. "Perceived Customer Benefits in Renting Electric Scooter: The Role of Consumer Innovativeness" by Murat Aktan, Bilgehan Bozkurt and Sibel Aydoğan examines the factors affecting the consumers' preference for electric scooters. Dwelling on a rich original dataset, this article's findings highlight the importance of the concept of consumer innovativeness.

The article by Burak Kesgin, titled "Inequality, Social Policy and Politics in Brazil: The Case of Bolsa Família" takes a comprehensive look at one of the most important social programs developed in Brazil. Dwelling on the burgeoning literature on the subject, this article also highlights the recent debates surrounding Bolsa Família. Thus, this research makes an important contribution to the literature on Bolsa Família, which has hitherto been relatively understudied in Turkish language publications.

Ahu Karabal's "Scientific Ethics and Plagiarism in Turkish Law" presents a comprehensive review of the current ethical and legal thinking on plagiarism, which remains a key issue in the production of scientific knowledge today. The article evaluates the current debates on plagiarism, focusing on different forms and cases of plagiarism as well as approaches to its prevention. The article also surveys the contemporary Turkish legal codes and practices regarding plagiarism.

Lastly, we offer a book review. Seda Gözde Tokatlı's piece on David Shambaugh's "China goes Global" serves well to inform the readers about the translation of this highly influential work on one of the most debated issues today, China's rise.

Happy reading.

Associate Professor Tolga DEMİRYOL, Altınbaş University, tolga.demiryol@altinbas.edu.tr
Editor-in-Chief

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

THEORIZING THE STATE AND ITS AUTONOMY IN WESTERN IR: A COMPARATIVE ANALYSIS OF REALIST AND HISTORICAL SOCIOLOGICAL APPROACHES

Alper KALİBER¹¹Altınbaş Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul

alper.kaliber@altinbas.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-0160-8566

GELİŞ TARİHİ/RECEIVED DATE: 28.10.2021 KABUL TARİHİ/ACCEPTED DATE: 15.12.2021

Kaliber, A. (2021). Theorizing The State And Its Autonomy In Western IR: A Comparative Analysis Of Realist And Historical Sociological Approaches. *Aurum Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (2), 131-151.**Abstract**

This article examines how the state, its core characteristics, domestic and international agential capacities are conceptualized by the realist paradigms of IR and Weberian Historical Sociology (WHS) as its critique. In doing this, the study seeks to address the pitfalls and deficiencies of the realist conception of the state and unravel limitations and strengths of WHS to remedy these Realist deficiencies to reach a more sophisticated theory of the state. It also calls for a serious engagement between WHS and post-positivist IR to theorise the historically and politically constructed nature of state identity and to transcend the internal/international divide characterising the Realist epistemology.

Keywords: Neo-Weberian Historical Sociology, Realism, State in International Relations, State's international agency, State autonomy.

BATI MERKEZCİ ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DEVLETİN VE DEVLET ÖZERKLİĞİNİN KURAMSALLAŞTIRILMASI: REALİST VE TARİHSEL SOSYOLOJİK YAKLAŞIMLARIN KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZİ**Özet**

Bu makale, Realist uluslararası ilişkiler geleneğinde ve onun eleştirisi olarak Yeni-Weberci Tarihsel Sosyolojide devletin, onun temel niteliklerinin ve ulusal ve uluslararası siyasal kapasitelerinin nasıl kavramsallaştırıldığını incelemektedir. Bunu yaparken makalenin başlıca amacı, Realizmin devlet kavramsallaştırmasının tuzaklarını ve eksikliklerini ortaya koymak ve daha gelişkin bir devlet teorisine

ulaşma yolunda bu eksikliklerin aşılması için Yeni-Weberci Tarihsel Sosyolojinin kısıtlılıklarını ve güçlü yanlarını açığa çıkarmaktır. Bu çalışma ayrıca devlet kimliğinin tarihsel ve siyasal inşa edilmişliğini kuramsallaştırmak ve Realist epistemolojiye damgasını vuran ulusal/uluslararası ayırımı aşabilmek için Yeni-Weberci Tarihsel Sosyoloji ile Pozitivim sonrası uluslararası ilişkiler yaklaşımları arasında sıkı bir diyalog kurulması çağrısında bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Neo-Weberci Tarihsel Sosyoloji, Realizm, Uluslararası ilişkilerde devlet, Devletin uluslararası kapasitesi, Devletin özerkliği.

1. INTRODUCTION

Theorising the state, its power and autonomy vis-à-vis the domestic and international society has been a central concern for a great number of scholarly efforts within the broad terrain of Western social sciences and philosophy. As Migdal aptly states, “over the course of twentieth century” various social scientists “from Weber and Gramsci to Almond, Verba and Skocpol” (Migdal, 1997: 231) concentrated on the investigation of the formation of the state and its position relative to non-state actors both in domestic and international politics. Yet, the discipline of International Relations (IR), often assumed to have been born soon after the World War I, has long remained silent regarding theorization of the state. Realism, as the main discourse of IR, has taken the state as a foundational category of meaning and the principal actor of international relations. Yet, the realist tradition has relied on an ahistoric, static conception of the state, and mostly left it under-theorized. The neo-Realist approach, emerging as a critique of classical Realism, also failed to contribute to the theorization of the state and its core characteristics. Rather than putting the state’s agency into analytical inquiry, it has substantially reduced the state’s power and autonomy vis-à-vis the structural influences of the ‘anarchic’ inter-state system.

The emergence and development of post-Positivist IR discourses, (i.e., Feminism, Post-structuralism, and Post-colonialism) have stirred up debates regarding the state and its disciplinary practices. These critical approaches have all problematized the state’s nature, sources of its legitimacy, its ontological and epistemological status, the stability of its identity, and so forth. A better incorporation of valuable analytical tools developed by some other social science disciplines into the IR theory, i.e. comparative politics, political economy and historical sociology, has made substantial contributions to enrich these discussions. For the purposes of this study, the crucial attempt came from neo-Weberian historical sociology (WHS), whose primary concern is to reintroduce the category of agency and ‘bringing the state back in’ the analysis. Historical sociologists such as Theda Skocpol, Charles Tilly, and Michael Mann have all contributed to a voluminous literature stressing the specific role and influence of the state in historical transformations leading to modernity.¹ Realist approaches to IR, attaching centrality to the state and geopolitics, seemed useful to them to develop an integrationist theory that will “bring the

¹ For a concise analysis of the evolution of Historical Sociology and its contributions to the theory of International Relations in Turkish, see Yalvaç (2013).

international back in" the sociology of state (Hobson, 2002b: 63). They attached due importance to the international dimensions of state formation and state behaviour, and "expanded the remit of sociology to include an active engagement with understanding global and international processes" (Bhambra, 2010: 132). Historical sociologists examined "in some depth such big issues as the causes of social development, the rise of the West, the development of the modern state, the nature of the capitalist dynamic, etc." (Mann, 2004: ix). For Skocpol, Historical Sociology (HS) embraces a research tradition that is "devoted to understanding the nature and effects of large-scale structures and fundamental processes of change" (Skocpol, 1998: 4). WHS is defined as neo-Weberian, since it is considered "as part of a revival of interest in what may be called the 'macro-historical' sociology of Durkheim, Marx and Weber" (Jacoby, 2004: 9).

On the other hand, from the 1980s on, the students of IR have developed an increasing interest in the analytical tools devised by HS "as a means of enhancing and reconfiguring their discipline" (Hobson, 2002a: 3). A "growing convergence" (Hobson, 2002: 3) between IR and HS has come into being since the early 1980s, where each of these disciplines moved towards each other (Hobson, 2002a: 3-41). An increasing number of IR studies have benefited from WHS to examine the historical origins of modern international relations, the international implications of domestic social change and revolutions (Halliday, 1999). To some, these works define a new, burgeoning 'sub-section' within IR that may be labelled as Historical Sociology in International Relations (HSIR), or the second wave HS or International Historical Sociology (IHS) (Hobson, Lawson and Rosenberg, 2010).²

The aims of this study are mainly twofold: first, addressing the pitfalls and deficiencies of the Realist conception of the state; and secondly, unravelling the limitations and strengths of WHS to remedy these Realist deficiencies to reach a more sophisticated theory of state agency in domestic and international politics. Among the Realist deficiencies are a lack of a theory of the state and an overemphasis on 'structure' to the detriment of 'agency'; an inability to theorize the integrated nature of global politics; the assumption that there is fundamental separation or dichotomy between the international and national realms; a lack of a theory of international change; and a static, ahistorical and Eurocentric approach (Hobson, 2007) to state, geopolitics and international relations (Hobson, 2000). While discussing the potentials and weaknesses of the historical sociological engagement with IR for a fuller theory of the state in international politics, this study focuses on the early body of work known also as the first wave WHS.³ It is this strand of works that came up with ambitious objectives of adopting historical sociological insights to understand the origins and development of modern nation states system and "bringing the state back in" the analysis. And it is this body of works that aimed at exploring the interconnectedness between domestic power and agency of states and their positions in international geopolitics and economy.

This study argues that taking historical sociological approach is of particular significance for IR, when it comes to theorizing state and its agency in both domestic and international politics. Even though neo-

² For a concise discussion of the engagement between IR and Sociology, see Lawson and Shilliam (2010).

³ For a few prominent examples of the first wave WHS see, Skocpol, 1979; Skocpol, 1994; Mann, 1986; Tilly, 1990.

Realism essentially treats the state as the fundamental unit of analysis and as the key actor of international politics, it does not need to raise theoretical questions about its nature and core characteristics. WHS may well be operationalized for a more accurate and historicized account of the state and international politics as well as “the co-constitutive relationship between the international realm and state-society relations” (Hobson, Lawson and Rosenberg, 2010: 3359). WHS also presents a historical and comparative account of the state’s relations with diverse social groups and civil society, the nature and extent of its autonomy, the sources and evolution of its social power in domestic politics. It is suggested in this study that the neo-Weberian attempt is successful in incorporating domestic specificities, historicities and unique characteristics of the state into the analysis, which is deliberately omitted by the conventional IR theory. By revealing the intertwinedness of domestic and international processes/structures, WHS enables us to discuss how the specific features of states have been implicated in their international behaviours.

Yet, I argue that both the first wave WHS and its critiques, e.g. Hobson’s ‘structurationist’ second wave WHS are ill-equipped to transcend the internal/international distinction advocated by the conventional IR. All strands of WHS have often contented with mentioning the mutually constitutive nature of internal and international political domains. These domains are assumed to enter into relations with each other as completed and independent entities having their own institutional patterns. This is because all waves of WHS conceptualises the international dimension of the state within the confines of the Realist notion of foreign policy drawing on a clear distinction between the domestic and the international realms. Foreign policy in this view is external and rational initiatives of states towards others all acting with pre-given and secure identities. At this juncture, I suggest that to fulfil its promise of historicizing the state and international politics (Halliday, 2002: 245), WHS needs to enter a firmer dialogue with the post-positivist IR scholarship mainly due to two reasons. First, post-positivist IR has revealed the historically and politically constructed nature of boundaries demarcating national and international, inside and outside, domestic and foreign (Walker, 1993). Secondly, it also allows to explore how these demarcations are utilized by states to (re)produce their institutional autonomy and political identity. The international dimension of state’s institutionalized practices including foreign policy are not external to, but integral part of state identity construction both in domestic and international politics. Injecting post-positivist notion of state identity which is always in the making into analysis enables us to reveal the historically contingent nature of state behaviour in domestic and international politics.

To materialise its objectives, this study compares and contrasts the Realist and historical sociological approaches to the state under two sections. These are the ontological and epistemological status of the state, and the degree of international agency assigned to the state in international politics. In each section the Realist assumptions and the ways in which WHS engage with them are addressed to achieve a fuller account of the state in IR. Having summarised the central arguments of this article, the concluding part calls for a serious engagement with post-positivist IR scholarship for WHS. This engagement enables WHS (a) to theorise the historically and politically constructed nature of the state identity and agency; and (b) to transcend the internal/international divide created by the Realist epistemology.

2. ONTOLOGICAL AND EPISTEMOLOGICAL STATUS OF THE STATE

A myriad of critical studies draws our attention to the very paradox characterizing the Realist and the neo-Realist (Realisms) approaches to the state. Even though they assign it a centrality and primacy as a category of meaning, they tend to deny and reject the possibility of theorizing the state. Although the state is accepted as the fundamental unit of analysis by the Realist discourses, its historicity and specificities are not taken into account. Modern state is assumed as a trans-historical 'timeless present' phenomenon as if it existed in all historical periods of time. This is due to the ahistoric character of Realism, where the present is sealed off from the past, and from the "historical socio-temporal context" shaping it. To Hobson, this may be defined as "tempocentric ahistoricism" which "finds its clearest expression in neorealist historiography, wherein the features of the present system are extrapolated back in time thereby effecting a smoothing out of historical ruptures and social differences in international history" (Hobson, 2007: 415). This also explains the Eurocentrism of the realist IR where the Europe-born modern nation state is assumed as a transhistorical reality. The ahistoric realist conception makes invisible diverging political organizations and characteristics of states, i.e. imperial, national, as well as their different levels of centralization and legitimation (e.g., weak, strong, fragile). Particularly Waltzian neo-Realism takes the Westphalian order as typical of interstate relations and extrapolate it "back in time to encompass all previous states systems" (Hobson, 2002a: 17).

However, historical sociologists have shown us that different conceptions of loyalty, territoriality and governmentality have characterised pre-modern and modern interstate systems (Mann, 1986; Tilly, 1990; Rosenberg, 1994; Spruyt, 1994; Teschke, 2003). As Hobden argues, "all social interactions are affected by what has gone before, and in the understanding of the present the past cannot be avoided" (Hobden, 1998: 24). Historical Sociological approach "refuses to treat the present as an autonomous entity outside of history" (Hobson, 2002a: 13 emphasis original), and investigates the specific socio-temporal contexts shaping the present. The Realist paradigm recognises an epistemologically privileged status to the state rendering it "the key to comprehending the operation of the international system, its structure and its fundamental characteristics" (Keyman, 1997: 56). Keeping Waltzian neo-Realism aside, we face with a theoretical context where all other units of analysis are downgraded and subjugated vis-à-vis the state. As Richard Ashley argued, in Realist paradigm "the state is viewed as the 'essential actor' whose interests, power, decisions, practices, interactions with other states define and exhaust the scope and content of international politics as an autonomous sphere [...] There is no political life absent of state, prior to state or independent from state" (Ashley, 1983: 470). In this theoretical construct, the existence of international politics is assumed to be dependent on and sustained by only the interactions among the nation states. Therefore, the primary concern of the international political theory is fixed as the analysis of behaviours of states toward others struggling for maximization of national power and interests within a contending and anarchic environment. This leads to the consolidation of the idea that domestic and international political processes are only shaped by states' institutional interests, needs and priorities which are often treated as pre-given facts.

At the ontological level, the conventional IR theory represents the state as a unitary rational actor and a privileged subject of political history. Within a linear and teleological interpretation of history, the nation state refers to the highest degree of political institutionalization developing as the natural consequence of the evolution and progress of humankind. The Realist tradition is prone to universalize the nation state as the sole natural and objective form of political institutionalization, which is, in effect, unique to the historical development of Western societies and modernity. The inevitability and naturalness assigned to the nation state precludes it from being rendered object of any critical/theoretical enquiry. As Rob Walker (1986: 531-32) reminds us, "although the state has long been the central category of international political theory, its precise nature remained rather enigmatic." For this reason, one might witness an epistemological essentialism, where the theorization of the nature of the nation state and the sources of its autonomy are rejected in an a priori manner. In Realism, the state "does not need to be theorized, because it speaks for itself – just as the facts do in positivism. Thus, the state is taken for granted, no theoretical question is raised about its precise nature, as well as about the basic characteristics of the social formation in which it is embedded" (Keyman, 1997: 57).

For Realism, states whose interests, and objectives are pre-determined, are rational actors taking the most appropriate decisions. They are also viewed as unitary subjects having acquired the necessary consensus for implementing those decisions. Seen from this perspective, states that have similar interests and objectives are conceptualized as homogenous and 'like-units' "operating within a determinist mechanical system" (Walker, 1986: 531-32) like billiard-balls or black-box. Therefore, in the Realist discourse, as in the case of nation states themselves, their specificities, unique differences, and historicities are not made object of any theoretical enquiry. Waltz suggests that the socializing effect of competitive international anarchy forces states to be homogenous and 'like units' with similar objectives and interests (Waltz, 1979). All states whether liberal or authoritarian, capitalist or communist are functionally undifferentiated and behave similarly to survive and maximize their interests in the anarchic international order. Domestic specificities or identities of the states do not have an impact on their actions in the international realm. Hence, domestic features of the states are meaningless for, and need not be included in the theory of international politics.

An important reason why Realist IR scholarship ignores the domestic specificities of the states is related to the notion of 'continuity' in international politics. Realisms portray a very static picture of international politics where historical discontinuities and ruptures are disregarded for the sake of creating transhistorical governing norms for IR (Hobson, Lawson and Rosenberg, 2010: 8). For instance, for Gilpin (1981: 7), the nature of international relations as a "recurring struggle for wealth and power among independent actors in a state of anarchy" has not changed over the millennia. In the same vein, for Waltz "the texture of international relations remains highly constant, patterns recur, and events repeat themselves endlessly" (Waltz, 1979: 66-67). When the specific features or unique characteristics of the domestic realm are taken into account, it would be difficult to explain that everything is continuing in a similar vein. This also partly explains why in the Realist analysis, the state remains as "an external

object, untheorized fact and ahistorical entity” (Keyman, 1997: 57). Therefore what we come across is an ontological essentialism claiming its state-centeredness, where the state itself is largely excluded from the analytical investigation.

By considering these limitations, neo-Weberian historical sociology has developed a theoretical framework incorporating domestic specificities and historicities of the state into analytical inquiry. The origins of the state power, sources of its institutional autonomy, international dimension of state behaviours have been conceived as indispensable elements of any theory of state and modern politics. WHS sets out its analysis by emphasizing institutional autonomy and agential capacity of the state having its own life and history that cannot be reduced to any other factor. For instance, to Giddens, both capitalism and industrialism have decisively influenced the rise of nation states, but the nation state system cannot be accounted for in terms of their existence. The modern world has been shaped through the intersection of capitalism, industrialism and the nation state system (Giddens, 1985: 4-5). This approach does not neglect the interactions between the rise of capitalism and that of nation state. However, it rejects the presumption that nation states are the products of capitalist development. Accordingly, Skocpol proposes that “[j]ust as the capitalist development has spurred transformation of states and the international state system, so have these ‘acted back’ upon the course of capital accumulation within nations and upon a world scale” (Skocpol, 1979: 110). To Rosenberg, the emergence and rise of the capitalist relations of productions and the sovereign state as distinctive forms of “modern international power” are intimately linked to each other. Similarly, he conceives international anarchy “not as the timeless condition of geopolitics, but as the characteristic social form of capitalist modernity” (Rosenberg, 1994: 123).

WHS places emphasis on the need to examine the emergence and development of different entities, structures or processes within their particular historical contexts, yet in a relational way. This conception of history calls for an epistemological stance which is not foregrounding one single factor—say anarchy—but rather mentioning multicausality, first employed by Weber himself.⁴ This notion considers the interactions among different institutions and processes in explaining socio-political change leading to modernity. To Anthony Giddens for instance, “there are four institutional clusterings associated with modernity: heightened surveillance, capitalistic enterprise, industrial production and the consolidation of centralized control of the means of violence. None is wholly reducible to any of the others” (Giddens, 1985: 5).

As regards the theory of state, WHS claims that it has reintroduced ‘the category of agency’ overlooked by the structuralist accounts of social theory (liberalism and Marxism), and the realist IR, particularly by Waltzian neo-Realist systemic understanding. WHS aims to present a historical account of state “by which the state as an institutional agent is theorized through a historical analysis of interactions between structures and agencies” (Keyman, 1997: 59). It is this rediscovery of the state that provides the

---

⁴ For a critique of the notion of multicausality, see Lapointe and Dufour, 2012.

basis for the neo-Weberian analysis to radically alter the structural deterministic theoretical positions. This it does by making the state an epistemological object that has to be studied in its own right. In this respect, the basic questions with which the state-centric WHS deals could be stated as (1) under which historical circumstances the nation states emerged and gained their institutional autonomy so as to act independently as an agent both in domestic and international politics and (2) what the specificities of nation states are that make them influential in transforming history.

For some students of IR, the emphasis on the category of agency in WHS may rescue the IR theory from the neo-Realist reductionism premised on the system reproduction and the functionalist account of the state. However, the neo-Weberian state-centrism (particularly the first wave WHS in Hobson's terminology) tends to replicate reductionist and essentialist inclinations of realism. The state-centric WHS recognizes a privileged and inadequately problematized status to the state in the analysis of the emergence and rise of the modern politics and society. It runs the risk of reifying the state's institutional capacities at the expense of other institutions and structures. As Keyman observes, while escaping functionalism and arguing for the necessity to recognize the specificity of the state, WHS "eventually constructs an institutionally essentialist theory of the state" (Keyman, 1997: 60). For instance, although WHS suggests that changes in civil society cannot be explained without due reference to the state, changes in the state are accounted for without taking civil society into account. It is assumed that the state, as the primary organizational form of political power and autonomous actor in society, is "capable of acting either in or against the interests of dominant groups within civil society" (Jacoby, 2004: 12).

However, the constitution and sustenance of any social system could not be explained only due to the institutional agency of the state but rather by virtue of its relations with the social formation in which it is embedded. As Jessop correctly argues, "if modern society is not unitary nor a functional totality, then there can be no single centre from which its reproduction is secured. Instead, the very possibility of reproduction arises from the configuration or the condensation of political forces in a given time, and in that sense it is without guarantees and a priori determinants" (Jessop, 1991: 48). Yet, WHS is conducive to identify political power with state power, which has resulted in the consolidation of the state's privileged ontological status at the expense of civil society. As such, it reproduces the conventional understanding of politics where the political struggle for power within societies is reductively theorized only with reference to state power. "However politics contains struggles over structures of meaning, as well as, over the process of construction of collective identities, both class and nonclass" (Keyman, 1997: 80). Power-domination relations in modern societies are much more complex than they are assumed in Historical Sociology and comprise different social-political groups, national and transnational advocacy networks and interest groupings.

WHS, giving primacy to the state in analysing the reproduction of the modern society, takes it for granted as a coherent self with an already established identity. As is the case in Realism, WHS overlooks the historically and politically constructed nature of state identity. It does not include in the analysis the processes through which states define and (re)articulate their characteristics at national and interstate

levels. The institutional autonomy and a coherent self accorded to the state in an a priori manner constitutes the most important commonalities between the Realist and the neo-Weberian schools. The neo-Weberian approach adopting similar modes of analysis with Realism does not fully achieve to go beyond Realism's deterministic and teleological framework and to exceed its limitations and inadequacies.⁵ Hence, the concluding section is dedicated to call for a serious engagement between historical sociology and the post-positivist IR scholarship to comprehend better the specific socio-historical contexts where the states' institutional autonomy and identity have been (re)produced.

3. THE INTERNATIONAL AGENTIAL CAPACITY OF THE STATE

Various IR scholars such as Ashley, Walker, Griffiths and Hobson assert that a distinction should be made between classical Realism and its neo-Realist version as to their conceptualization of the state. This distinction does not emanate from their different epistemological and methodological stances, but rather from the different degree of international agential power that they attach to the state. The degree of international agential capacity of states conditions their ability to "determine policy or shape the international system free of international structural constraints" (Hobson, 2000: 17). For Hobson, there exist "two clearly differentiated realisms and two distinct theories of the state" (Hobson, 2000: 17). While neo-Realist Waltz accuses classical Realism of being reductionist as it explains the whole system through its parts, for some others the agential quality of the state is more clearly recognized within the classical Realist statism (Ashley, 1981; Walker 1987; Griffiths, 1992). To Hobson, "for neo-realism, states are in effect 'passive bearers' (Träger) of the international political structure" (Hobson, 2000: 17) whereas in classical Realism, nation states possessing varying domestic agential capacity, through different historical epochs all have "at all times (albeit to varying degrees) sufficient levels of international agential power to shape the inter-state system" (Hobson, 2000: 17).

In classical Realism, a strong corollary is established between the domestic and international agential capacity of the state, according to which a possible decline in the former would forcibly result in a decrease in the latter. Thus, in sharp contrast to neo-Realism, it is accepted that changes in the natures of the units (i.e., a possible reduction of the state's domestic agential power) directly lead to fundamental changes in the structure of international politics. Yet, neo-Realism denies establishing such a linkage and attaching any importance to the state's domestic characteristics. Although it assigns the state high domestic agency (institutional autonomy from the society), neo-Realism substantially reduces international agency of the state vis-à-vis the requirements of conditions imposed by the anarchic inter-state system. Then, in Waltzian anarchy-centric reductionism, states are imbued with no international agential power to transform international politics and/or to mitigate the constraining logic of anarchy. "The paradox of Waltzian neo-realism is that while it is allegedly state centric, it in fact has no theory of the state, given that domestic factors has no role in shaping the international system" (Hobson, 2002b: 68).

---

⁵ For some studies on the reductionist nature of WHS, see Jessop, 1990; Scholte, 1993; Halperin, 1998.

“The categorical separation of domestic and international spheres of inquiry” (Hobson, Lawson and Rosenberg, 2010) shapes the neorealist research agenda. The Realist school regards the absolute division between these two as “the starting point of any valid theory of international relations” (Hoffman, 1965: 13). So long as humanity has not achieved unification into a universal state, an essential difference will exist between internal politics and foreign politics. The former tends to reserve the monopoly of violence to those wielding legitimate authority, the latter accepts the plurality of centres of armed force (Aron, 1966: 6). To Realists, domestic and international politics, as the spheres of hierarchy and anarchy respectively, are totally isolated and differentiated spheres and are subject to different laws. Hierarchy as the ordering principle of domestic politics is reproduced through authority exercises of the state deplete with full authority and sovereignty within a given territory. It is this hierarchy that makes cooperation, harmony, and solidarity likely between the units (i.e. the individuals) in domestic politics. Division of labour, based on the specialization of the individual units, increases interdependency and mutual trust among the members of domestic society. Yet, this harmony could only be established and maintained when the state of nature is overcome and the security problem is resolved by the state authority.

On the contrary, anarchy as the ordering principle of inter-state system does not allow for the sustenance of such cooperation and division of labour, which would necessitate specialization, functional differentiation, and interdependency among units (i.e. nation states). In the absence of any higher coercive authority that could eliminate the state of nature, states are assumed as entities in the permanent need of ensuring their security and as residing in a competitive anarchic environment. It is this competitiveness and anarchy that lead the state forcibly to adapt to the “self-help” which is defined by Waltz as a system where “those who do not help themselves (i.e. adapt), or who do so less effectively than others will fail to prosper, will lay themselves open to dangers, will suffer” (Waltz, 1979: 102). If they want to survive in the anarchic international order, states have to behave in accordance with the military requirements imposed by the competitive order. Both Gilpin and Waltz explain the rise and decline of states in relation to their ability to adapt to international anarchy and to emulate the successful practises of the “leading or most innovative states” (Gilpin, 1975). To Gilpin and Waltz, those states “who conform to accepted and successful practises more often rise to the top” (Gilpin, 1981: 160), yet the maladaptive ones are destined to diminish in the international scale.

A strong parallelism is manifest between realist accounts of IR and the evolutionist modernization school of the 1950s both of which employ a Eurocentric mode of analysis (Hobson, 2007). For the modernization school, only the West was progressive, rational and capable of modernity. Modernization, largely assumed as natural, inevitable and, once started, irreversible, has become synonymous with Westernization (Kaliber, 2014; Hulme and Turner, 1990). Modernization, for traditional societies, was mainly a matter of technical adaptation to the institutions and ‘evolutionary universals’ of modernity (i.e. social stratification, bureaucratic organization, money and market) innovated in the West (Parsons, 1964). Parsons defines evolutionary universal as ‘a complex of structures and associated processes’

increasing 'the long-run adaptive capacity of living systems' (Parsons, 1964: 340-41).⁶ In the last analysis, all societies were similar in that they were all adaptive systems aspiring to survive. The only secure way for the developing societies to become modern was but to emulate their more advanced counterparts (Hulme and Turner, 1990). Their relative degree of success in replicating Western institutions was supposed to determine their position in the evolutionary scale of development and modernization. In this evolutionary scale, needless to say, Western modernity, imbued with normative superiority, was representing the most developed and the globally relevant (Lerner, 1958: 46). Similarly, The Realist IR universalizes the nation state as the sole natural and objective form of political institutionalization that has been innovated in the West, and then it has become a global phenomena.

I suggest at this juncture that theorization of domestic and international politics as isolated spheres recognizes the state a privileged status in an a priori manner. Realists contend that the state's survival within the anarchic international order is contingent on its power and authority to exhaust the state of nature in domestic politics. They assume that the only way of dealing with the external state of nature in which "the struggle for power is universal in time and space" (Morgenthau, 1985: 328-29) is to acknowledge absolute sovereignty of state authority in domestic politics. As such the state's claim both to full sovereignty in domestic politics and to be the sole decision-making subject in international politics are more or less guaranteed within an essentialist theoretical construct. As put by Bartelson (1995: 25), "internal sovereignty is legitimized with reference to what is externalized at the moment of birth, without ever being abolished wholesale". Yet, this conceptualization of the state and state power may well serve to the legitimization of disciplinary and oppressive policies of the state apparatus for the sake of state survival and interests.

Historical Sociological approach problematizes the essential distinction prescribed by Realism between the internal and international realms and tends to conceive them as mutually constitutive spheres of politics. "International factors are juxtaposed, conjoined and connected with domestic variables" in explaining state behaviours and "international processes: the general and regional crisis that provoke wars, varieties of capitalist development, forms of imperialism and so on" (Lawson, 2007: 346). Halliday questions

why and how participation in the international realm strengthens or weakens states, why and under what circumstances it permits states to gain autonomy and act independently vis-à-vis the social formations they govern, and under what conditions states become less or more responsive to, and representative of their social formations precisely because of their international role (Keyman, 1994: 161).

In the same vein, Skocpol seeks to trace the implications of the intertwindeedness between the national social formations of the state and international dimensions of its actions.

---

⁶ Among the evolutionary universals of modernisation cited by Parsons are social stratification, cultural legitimation, bureaucratic organisation, money and market, technological progress and universalistic legal system.

The neo-Weberian approach emphasises that “the geopolitical framework of state action preexisted capitalism, and allowed the state to act as an independent actor. It is the territoriality of state action that makes the state operate outside and above civil society, that makes it clear that it preceded capitalist development, and that gives the state its own history” (Keyman, 1997: 61-61). Mann, in turn, underlines the unique place of geopolitics in theorizing state action by maintaining that “[g]eopolitical organization is very different from the other power organizations mentioned so far. It is indeed normally ignored by sociological theory. But it is an essential part of social life and it is not reducible to the ‘internal’ power configurations of its component states” (Mann, 1986: 2). Similarly, Skocpol claims that states function in relation to both their own territories and the boundaries with other states. To her, “the state is fundamentally Janus-faced, with an intrinsically dual anchorage in class-divided socio-economic structures and an international system of states” (Skocpol, 1979: 32). Here, Skocpol is clearly inspired by Otto Hintze’s analysis on two crucially important factors determining “the real organization of the state. These are, first, the structure of social classes, and second, the external ordering of the states—their position relative to each other, and their over-all position in the world” (Hintze, 1975: 183 cited in Skocpol, 1979: 30-31). Therefore, an adequate account of the state necessitates an in-tandem analysis of the domestic and global conditions that state actions shape and are simultaneously shaped by them. Yet, as it will be discussed in the concluding part, this over-centralised and over-territorialised notion of state power reproduces the inside/outside dichotomy of the mainstream IR.

142 In Skocpol’s approach, the international agency of the state—the ability to conduct foreign policy initiatives independently as an autonomous actor—is explained through its ability to conform to anarchic international order. Like the realist IR scholars, Skocpol takes anarchy as a transhistorical characteristic of international politics, substantially determining the actions of the nation states. The state’s adaptability and conformity to the military requirements of the inter-state system change mainly owing to its varying domestic agential capacity. High domestic agential power, defined as the ability of overcoming the domestic socio-economic fetters, would result in high adaptability and conformity to the military exigencies of international politics. On the contrary, insufficient institutional autonomy from the society would naturally bring maladaptability, and failure to conform to the logic of anarchy. To Skocpol, maladaptive states are not just punished through defeat in war but also social revolution in the domestic politics (Skocpol, 1979: 178). For instance, the Czarist Russia, which could not adapt to the exigencies of the modernising European order, was defeated by Japan in 1905, and later was annihilated by the 1917 socialist revolution of Lenin.

Skocpol is criticized for reproducing the systemic reductionism of neo-Realism as she privileges the logic of anarchy to the detriment of the state’s international agential capacity. For Hobson for instance, “like Gilpin and Waltz, Skocpol subscribes to a ‘passive-adaptive’ theory of the state, in which the state’s principle task is to adapt, or conform to the logic of the international political system and international military conflict between states” (Hobson, 2000: 176). Accordingly, military exigencies of international

politics, conceptualized as anarchic as in the case of Realism, constitute the global context where the state's international agency is constrained. Skocpol understands international order "as a transnational structure of military competition" and as "an analytically autonomous level of transnational reality" (Skocpol, 1979: 32). By reminding "the very foundational place of the international anarchy" in Skocpol's approach, Hobson even accuses her of "throwing or 'kicking the state back out', thereby stripping the state of international agential power" (Hobson, 2000: 176). Rather than presenting a historically conscious conception of international politics, the first wave WHS tends to accept geopolitical/militarist rivalry and anarchy as transhistorical, pregiven reality of international politics for all historical periods of time and reifies "interstate structure typical of neo-Realism" (Lapointe and Dufour, 2012: 109; see also Hobden, 1999). Thus, it is highly difficult to claim that WHS has succeeded to reintroduce the category of agency to the analytical domain, but it has rather reproduced the structuralist account of the neo-Realist paradigm.

However, WHS contributes substantially to the enrichment of theoretical debates on the relations between domestic institutional autonomy of the state and its agency in international politics. WHS has demonstrated that the international actions and policies of the state are inherent in the history and life of the modern state. It has also succeeded to draw our attention to the historical interactions between the emergence and rise of capitalism, industrialism, and modern nation state. Yet, as in the case of realisms, WHS tends to overlook the fact that international politics could not be reduced to inter-state relations. While the state is called back as a unit of analysis, it should not be reified and overemphasized at the expense of other agencies (i.e., international organizations, transnational advocacy networks) or structures (e.g., global socio-economic relations). These non-state actors and deepening global processes have increasingly come to determine the state's domestic and international actions in contemporary politics. The growing impact of international organizations, global advocacy groups and other non-state actors, in turn, renders the notion of international anarchy as a transhistorical reality increasingly problematic.

4. CONCLUSION: A CALL FOR A POST-POSITIVIST TURN IN WHS

The central aim of this study has been to discuss and problematize the conception of the state employed by the conventional IR theory and WHS as its critique. In particular, it has sought to understand the potentials and limitations of WHS to remedy the lack of theory of state in Realisms. It has also discussed the strengths and weaknesses of WHS in transcending the essentialist and reductionist conceptions of history, state and international politics put forward by the Realist and neo-Realist IR theories. It has compared and contrasted the realist and historical sociological views of the state under two subheadings: (1) the ontological and epistemological status, and (2) the degree of international agential capacity assigned to the state. This article has argued that WHS provides insights for more accurate and historicized account of the state and its role and influence in socio-political processes. It has achieved to incorporate domestic specificities, historicities and unique characteristics of the states into macro-sociological analysis. Historical sociologists have demonstrated that "without building in

scope for ideology, perception, domestic state-society relations and the like, structural realism fails to explain why states balance or bandwagon, hide or transcend, chain-gang or buck-pass" (Lawson, 2007: 347). In contrast to the Realist paradigm's structuralist account of the state, the neo-Weberian approach has reintroduced the category of agency by making the state an epistemological object that has to be analysed within its peculiar historical context.

However, despite some of its achievements, WHS has largely reproduced "the ahistorical Eurocentric metanarrative" placing "Europe at the centre of all things progressive in the world". While analysing such macro political/historical issues as causes of social development, the development of the modern state, and the nature of capitalism, WHS has failed to deconstruct the Eurocentric scientific rationality where the non-West has largely been absent. Similarly, in analysing the system reproduction, WHS assigns the state a primary and autonomous role at the expense of other entities and structures, reproducing the realist kind of reductionist inclinations. Concentrating on the structure, capacities, power, and policies of the state, WHS tends to confine the scope of the political to the agency of the state. Such scholars as Tilly and Skocpol also tend to replicate the Realist assumptions that the state's agency have substantially been scaled down by international anarchy. As in the case of mainstream IR, they attempt to accept anarchy as a transhistorical governing norm of interstate relations reifying international structures and denying agency to state-society complexes (Hobson, 2002b: 66; Rosenberg, 2007).

To overcome this realist conception of the state, Hobson proposes a new theoretical enterprise, which he names as "the second-wave WHS" the objective of which is to fulfil the incomplete project: namely to genuinely 'bring the state back in' analysis "as a power source that cannot be reduced to any singular exogenous logic" (Hobson, 2000: 193). In this context, the simplistic logic of the neo-realist paradigm, which singles out one key factor—namely the international anarchy—in explaining the state's international agency is replaced by the second-wave HS with 'multicausality' considering the intertwindeedness among multiple variables as interdependent power sources. The second-wave WHS employs the notion of 'multispatiality' to dissolve the primacy of the anarchic inter-state system in analysing the state's foreign policy initiatives. It is asserted that "the various spatial levels— sub-national, national, international, and global— all affect and structure each other, such that none are self-constituting but are embedded in each other" (Hobson, 2000: 195). To resolve the agent-structure dichotomy, it is suggested that all power actors are interdependent and necessary for the existence of the other. The agent and the structure (the state and international politics) both of which have partial autonomy reciprocally shape and reshape each other. States are conceptualized as the "agents which not only constitute other power actors and domestic and international structures, but are simultaneously constituted by them" (Hobson, 2000: 212). For instance Hobson's 'structurationist' approach emphasize the importance of the state's domestic specificities and the structural circumstances of the international political economy in explaining states' changing trade policies (Hobson, 1998).

All strands of WHS has opposed the realist assumption that domestic and international politics are totally different and isolated structures and that international politics can be understood without considering the impact of the domestic realm. Historical sociologists have shown that the domestic

and international realms are “thoroughly interconnected and mutually constituted” (Hobson 2002a: 16). Yet, even if WHS scholars seem to be well aware of the significance of the international dimension of state agency, they (re)produce the internal/international distinction in divergent ways. More often than not, they do not go beyond mentioning the mutually constitutive nature of internal and international political domains treated as completed entities comprising complex web of institutions. For instance, Hobson, an adamant critique of the early WHS, agrees with Skocpol on the Janus-faced quality of the state “with one face looking at the international and global realms and the other facing the domestic arena. This enables the state to play off the different realms and power sources in order to enhance its multiple interests, which in turn leads to changes in domestic and international ‘spheres’” (Hobson, 2000: 210). As Lapointe and Dufour suggest, Hobson uses the term “dual reflexivity” to underline the co-constitutiveness of the domestic and the international as realms shaping each other (Lapointe and Dufour, 2012: 110; see also Hobson, 1997:2). Yet, such concepts as “Janus-faced entity” (Skocpol), “multiplicity of the state”, (Mann) and “dual reflexivity” (Hobson) serve to the reproduction of the ontological and epistemological boundaries between the domestic and international domains rather than transcending it. For WHS the domestic and the international stand out as independent realms of knowing and acting having their own institutionalized patterns. This is because all waves of WHS seem to be committed to the Realist notion of foreign policy drawing on a clear distinction between the domestic and the international realms of states’ institutionalized practices.

Both in early WHS and in its critiques, the international dimension of state is reductively theorised as their foreign policy responses either to the structural impositions of interstate relations or to the policies of individual states. Foreign policy is conceived as a “state-centric phenomenon in which there is an internally mediated response to the externally induced situation of ideological, military, and economic threats” (Campbell, 1998: 36). This approach assuming foreign policy as objective actions of rational and unitary states not only essentialize the internal/international distinction, but also does not allow to explore the ways in which foreign policy discourses are utilized in domestic politics by states to justify and sustain their political identity. Nation state is taken for granted as an autonomous actor, sovereign presence, ontologically pregiven entity having, once settled, completed and coherent identity. Accordingly, international relations are assumed as relations between atomized and completed states with fixed and already established identities. Foreign policy refers to the external and rational initiatives of the state “the identity of which is secure before it enters into relations with others” (Campbell, 1998: 51). It is imagined as a bridge linking sovereign, autonomous and rational states and is assumed external to the (re)production of there institutional autonomy and political identity. However, post-positivist research shows us the historically and politically constructed nature of boundaries demarcating “inside and outside, us and them, domestic and foreign, and the sphere of citizen entitlements and that of strategic responses” (Connolly, 1991: 201).

Integrating the post-positivist notion of state identity, which is always in the making, into analysis enables us to reveal the historically contingent nature of state behaviour in domestic and international politics. The poststructuralist IR rejects to attribute the state a pregiven and pre-discursive identity, but

rather it problematizes the discursive and ideological constitution of state sovereignty as uncontested and natural phenomenon by decentering it. It advocates reorienting “analysis from the concern with intentional acts of pre-given subjects to the problematic of subjectivity” (Campbell, 1998: 8) and rejects the presence of prediscursive, primary and coherent state identity. States are entities in permanent need of reproducing themselves and the core assumptions of their claimed identity. As Campbell (1998:12) observes:

States are never finished as entities; the tension between the demands of identity and the practices that constitute it can never be fully resolved, because the performative nature of identity can never be fully revealed. This paradox inherent to their being renders states in permanent need of reproduction: with no ontological status apart from the many and varied practices that constitute their reality, states are (and have to be) always in process of becoming. For a state to end its practices of representation would be to expose its lack of prediscursive foundations; stasis would be death.

Hence, the discourse of primary and stable state identity consolidating the status of the state as a sovereign presence within international politics should be problematized by revealing its historical and political constructedness. In the critical IR literature, the state identity as in the case of all other collective or individual identities is conceptualized as “tenuously constituted in time ... through a stylized repetition of acts” and realized “not through a founding act, but rather a regulated process of repetition” (Butler, 1990: 140-41).

Following a constructivist line, Banchoff (1999) highlights the fact that state identity has both an internal dimension (“it is what binds the group together”) and an external dimension (situating the state with respect to others). State identity includes (1) the aggregate of images, set norms, narratives and the core characteristics of the state that are expected to be shared by the large majority of the society; and (2) “the self placement of the polity within specific international context. Those contexts consist mainly of the constellation of states, international institutions and historical experiences within which a state is embedded” (Banchoff, 1999: 268). Thereby state identity, which is articulated by the political figures and official representatives of the state before both national and international audiences does not have a fixed essence and monolithic structure, can embrace multiple and even contrasting discourses in the course of different historical stints. Depending on global politics and/or on internal power relations, certain motives of state identity (modern, western, secular, powerful, unitary and so forth) can be more accentuated when compared with other attributes.

“For a given state identity to be of analytical use, however, it must be shared within and across the parties aspiring for state power” (Banchoff, 1999: 268). Therefore the task of pinpointing the content of state identity primarily necessitates exploring major themes, views and ideas frequently articulated across the public sphere within a given polity. One can cite a large variety of sources from which

evidences illuminating the content of state identity can be extracted: “the legal norms that govern foreign policy” (Banchoff, 1999: 268-69), articles of a constitution, images and news fabricated in visual, printed and electronic media, standardized school books, verbal and written statements of official figures across the political spectrum, statements of party leaders in press conferences and in other settings, formal declarations by official and military institutions of a state and parliamentary debates. These constitute the discursive and representative instruments of the state identity which needs to be assessed in conjunction with the concrete actions of the state in domestic and international realms. While dependent on specific historical contexts, one can suggest that for the state, identity can be understood as the outcome of exclusionary practices in which resistant elements to a secure identity on the ‘inside’ are linked through a discourse of ‘danger’ with threats identified and located on the ‘outside’. The outcome of this is that boundaries are constructed, spaces demarcated, standards of legitimacy incorporated, interpretations of history privileged, and alternatives marginalized (Banchoff, 1999: 68).

As post-positivist IR contends, foreign policies and the international dimension of states are not external to, but inherent in the processes of construction of their institutional autonomy and identity. The theorization of the domestic and the international as discrete spheres of states’ agency only serves to the maintenance of a state centered theory and politics where the nature of the state still remains undertheorised. Thus, WHS needs to enter into a firmer dialogue with post-positivist approaches to IR, e.g. constructivism and post-structuralism, to fulfil its promise of historicizing the state. Social Constructivist IR provides valuable insights into the emergence and consolidations of norms configuring inter-state relations, international organisations (Manners, 2002; Barnett and Finnemore, 2004), international rules, procedures and practices (Price 2007; Finnemore 2003). Post-structuralism, on its part, allows us to reveal the historically constructed nature of state identity and agency, which is an invaluable contribution toward a more developed historical sociology of the state.

REFERENCES

- Aron, R.** (1966) War and peace: A theory of international relations, trans. R. Howart & A. Baker Fox, Weidenfelt and Nicolson.
- Ashley, R. K.** (1981) Political realism and human interests, *International Studies Quarterly*, 25, 204-34.
- Ashley, R. K.** (1983) Three modes of economism, *International Studies Quarterly*, 27(4), 463-496.
- Banchoff, T.** (1999) German identity and European integration”, *European Journal of International Relations*, 5(3), 259-289.
- Barnett, M. and Finnemore, M.** (2004) Rules for the world: International organizations in global politics, Cornell University Press.

Bartelson J. (1995) *A genealogy of sovereignty*, Cambridge University Press.

Bhambra, G. K. (2010) Historical sociology, international relations and connected histories, *Cambridge Review of International Relations*, 23(1), 127-143.

Butler, J. (1990) *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*, Routledge.

Campbell, D. (1998) *Writing security: United States foreign policy and the politics of identity*, rev. ed., University of Minnesota Press.

Connolly, W. E. (1991) *Identity/difference: Democratic negotiations of political paradox*, Cornell University Press.

Finnemore, M. (2003) *The purpose of intervention: Changing beliefs about the use of force*, Cornell University Press.

Giddens, A. (1985) *The nation state and violence: Volume two of a contemporary critique of historical materialism*, University of California Press.

Gilpin, R. (1975) *US power and the multinational corporation: The political economy of foreign direct investment*, Basic Books.

Gilpin, R. (1981) *War and change in international politics*, Cambridge University Press.

Griffiths, M. (1992) *Realism, idealism and international politics*, Routledge.

Halliday, F. (1999) *Revolution in world politics*, Macmillan.

Halliday, F. (2002) For an international sociology, in S. Hobden and J. M. Hobson (eds.) *Historical sociology of international relations*, Cambridge University Press, pp. 244-264.

Halperin, S. (1998) Shadowboxing: Weberian historical sociology vs. state centric international relations theory", *Review of International Political Economy*, 5(2), 327-339.

Hintze, O. (1975) *The historical essays of Otto Hintze*, F. Gilbert (ed), Oxford University Press.

Hobden, S. (1998) *International relations and historical sociology*, Routledge.

Hobden, S. (1999) Theorising the international system: Perspectives from historical sociology, *Review of International Studies*, 25, 257-271.

Hobson, J. M. (1997) *The wealth of states: A comparative sociology of international economic and political change*, Cambridge University Press.

Hobson, J. M. (1998) The historical sociology of the state and the state of historical sociology in international relations, *Review of International Political Economy*, 5(2), 284–320.

Hobson, J. M. (2000) *The state and international relations*, Cambridge University Press.

Hobson, J. M. (2002a) What's At Stake in 'Bringing International Sociology Back into International Relations? Transcending Chronofetishism and Tempocentrism in International Relations, in S. Hobden and J. M. Hobson (eds.), *Historical sociology of international relations*, Cambridge University Press, pp. 3-41.

Hobson, J. M. (2002b) The Two Waves of Weberian Historical Sociology in International Relations, in S. Hobden and J. M. Hobson (eds.), *Historical sociology of international relations*, Cambridge University Press, pp. 63-81.

Hobson, J. M. (2007) Reconstructing international relations through world history: Oriental globalization and the global–dialogic conception of inter-civilizational relations", *International Politics* 44, 414-430.

Hobson, J. M., Lawson, G. and Rosenberg, J. (2010) Historical Sociology, in R. A. Denmark, (ed.) *The international studies encyclopaedia*, International Studies Association, pp. 3357-75.

Hoffman, S. (1965) *The state of war: Essays on the theory and practice of international relations*, Praegen.

Hulme, D. and Turner, M. (1990) *Sociology and development: Theories, policies and practices*, Harvester Wheatsheaf.

Jacoby, T. (2004) *Social power and the Turkish state*, Routledge.

Jessop, B. (1990) *State theory*, Polity Press.

Jessop, B. (1991) *State theory: putting capitalist states in their place*, The Pennsylvania State University Press.

Kaliber, A. (2014) Europeanization in Turkey: In search of a new paradigm of modernization, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 16(1), 30-46.

Keyman, E. F. (1994) Problematizing the State in International Relations Theory, in C. T. Sjolander and W. S. Cox (eds.) *Beyond positivism: Critical reflections on international relations*, Lynne Rienner, pp. 153-181.

Keyman, E. F. (1997) *Globalization, state, identity/difference: Toward a critical social theory of international relations*, Humanities Press.

Lapointe, T. and Dufour, F. G. (2012) Assessing the historical turn in IR: An anatomy of second wave historical sociology, *Cambridge Review of International Affairs*, 25(1), 97-121.

Lawson, G. (2007) Historical sociology in international relations: Open society, research programme and vocation, *International Politics*, 44, 343-368.

Lawson, G. and Shilliam, R. (2010) Sociology and international relations: Legacies and prospects", *Cambridge Review of International Affairs*, 23(1), 69-86.

Lerner, D. (1958) *The passing of traditional society: Modernizing the Middle East*, Free Press.

Mann, M. (1986) *The sources of social power*, Cambridge University Press.

Mann, M. (2004) Foreword, in T. Jacoby, *Social power and the Turkish state*, Routledge, pp. ix-xi.

Manners, I. (2002) Normative power Europe: A contradiction in terms, *Journal of Common Market Studies*, 40(2), 235-258.

Migdal, J. S. (1997) Studying the state, in M. I. Lichbach and A. S. Zuckerman, (eds.), *Comparative politics: Rationality, culture, and structure*, Cambridge University Press, pp. 208-237.

Morgenthau, H. (1985) *Politics among nations*, Knopf.

Parsons, T. (1964) Evolutionary universals in society, *American Sociological Review*, 29(3), 339-341.

Price, R. (2007) *The chemical weapons taboo*, Cornell University Press.

Rosenberg, J. (1994) *The empire of civil society*, Verso.

Rosenberg, J. (2007) International relations—the “higher” bullshit: A reply to the globalisation theory debate, *International Politics*, 44 (4), 450–482.

Scholte, J. A. (1993) *International relations of social change*, Open University Press.

Skocpol, T. (1979) *States and revolutions*, Cambridge University Press.

Skocpol, T. (1994) Social revolutions in the modern world, Cambridge University Press.

Skocpol, T. (1998) Vision and method in historical sociology, Cambridge University Press.

Spruyt, H. (1994) The sovereign state and its competitors, Princeton University Press.

Teschke, B. (2003) The myth of 1648: Class, geopolitics and the making of modern international relations, Verso.

Tilly, C. (1990) Coercion, capital and European states AD 990-1990, Blackwell.

Walker, R. B. J. (1986) The territorial state and the theme of Gulliver, International Journal, 39;, 529-552.

Walker, R. B. J. (1987) Realism, change and international political theory", International Studies Quarterly, 31, 65-86.

Walker, R. B. J. (1993) Inside/outside: International relations as political theory, Cambridge University Press.

Waltz, K. (1979) Theory of international politics, McGraw Hill.

Yalvaç, F. (2013) Tarihsel sosyoloji ve uluslararası ilişkiler: Jeopolitik, kapitalizm ve devletler sistemi, Uluslararası İlişkiler, 10(38), 3-28.

RESEARCH ARTICLE/ ARAŞTIRMA MAKALESİ

KÜRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ KAPSAMINDA ÇOCUK
GÖÇMENLER VE COVID-19 PANDEMİSİNİN ÇOCUK GÖÇMENLER ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ¹Arş. Gör. Çağla BUCAK¹, Doç. Dr. Burcu TÜRKCAN²¹ Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, İzmir
cagla.bucak@ege.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-3169-110X² Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, İzmir
burcu.turkcan@ege.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-7494-5897

GELİŞ TARİHİ/RECEIVED DATE: 10.08.2021 KABUL TARİHİ/ACCEPTED DATE: 14.12.2021

Bucak, Ç. & Türkcan B. (2021). Küresel Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kapsamında Çocuk Göçmenler ve COVID-19 Pandemisinin Çocuk Göçmenler Üzerindeki Etkileri. *Aurum Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (2), 153-170.

Özet

Çocuk göçmenler, çok boyutlu göç sorununun belki de en az tartışılan, fakat bir o kadar da önem arz eden boyutlarından biridir. Dahası 2020 yılı Mart ayından itibaren küresel çapta yaşanan COVID-19 pandemisi göçmen ve mülteci çocukların karşılaştıkları zorlukları daha da derinleştirmiştir. Bu bağlamda, bu çalışmanın temel amaçları, küresel sürdürülebilir kalkınma hedefleri bağlamında çocuk göçmenler olgusunu tartışmak ve COVID-19 pandemisinin çocuk göçmenler üzerinde yaratmış olduğu etkileri analiz etmektir. Bu doğrultuda ayrıntılı bir giriş bölümünün ardından birinci bölümde, küresel sürdürülebilir kalkınma hedefleri, İnsani Gelişme Endeksi ve Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi incelenmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde güncel istatistikler ve endeks değerleri ışığında dünyada çocuk göçmenlerin durumu analiz edilmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise yayınlanan son raporlar ışığında küresel çapta COVID-19 pandemisinin çocuk göçmenler üzerinde yarattığı etkiler irdelenmektedir. Son olarak çalışmanın sonuç bölümünde küresel sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda çocuk göçmenlerin yaşam kalitelerinin yükseltilmesine yönelik alınması gereken politika önerilerine yönelik bir tartışma geliştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Çocuk Göçmen, Sürdürülebilir Kalkınma, İnsani Gelişme, COVID-19

¹ Bu çalışmanın ilk versiyonu, 29-30 Nisan 2021 tarihlerinde düzenlenen 3. Küresel Eşitsizlikler Konferansı'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

CHILD MIGRANTS IN THE SCOPE OF THE GLOBAL SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS AND THE EFFECTS OF COVID-19 PANDEMIC ON CHILD MIGRANTS

Abstract

Migration is a multidimensional issue, and child migrants and unaccompanied minors have been one of the most important and underestimated dimensions of migration. What is more, the COVID-19 pandemic, declared in March 2020, has deepened the difficulties faced by migrant and refugee children.

In this context, the two main purposes of this study are:

- to discuss child migrants as a phenomenon in the context of sustainable development goals
- and to analyse the effects of the COVID-19 pandemic on child migrants.

In this manner, after a brief introduction, the first part of the study is devoted to the discussion of sustainable development goals, the Human Development Index, and the Multidimensional Poverty Index. The second section is attributed to the current situation of migrant children in terms of basic indicators. The third section is devoted to the effects of the COVID-19 pandemic on child migrants. Lastly in the conclusion, the policy implications to improve the child migrants' quality of life are discussed.

Key Words: Migration, Migrant Children, Sustainable Development, Human Development, COVID-19

1. GİRİŞ

En temel tanımı itibariyle sürdürülebilir kalkınma, bir taraftan bugünkü neslin istek ve ihtiyaçlarını karşılayarak ekonomik büyüme ve gelişmeyi sağlamak, diğer taraftan gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayacak kaynakların devamlılığını da dikkate almaktır. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler 17 temel küresel sürdürülebilir kalkınma hedefi belirlemiştir (Bkz. Tablo 1).

1	Yoksulluğa son vermek	10	Eşitsizliklerin azaltılması
2	Açlığa son vermek	11	Sürdürülebilir şehirler ve toplulukların oluşturulması
3	Sağlıklı ve kaliteli yaşam	12	Sorumlu üretim ve tüketimin sağlanması
4	Nitelikli eğitim	13	İklim eylemi
5	Toplumsal cinsiyet eşitliği	14	Sudaki yaşam
6	Temiz su ve kanalizasyon	15	Karasal yaşam
7	Erişilebilir ve temiz enerji	16	Barış adalet
8	İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme	17	Güçlü kurumlar ile tüm bu hedefler için etkin ortaklıklar
9	Sanayi yenilikçilik ve altyapının geliştirilmesi		

Tablo 1: Birleşmiş Milletler Temel Küresel Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri²

² Ayrıntılı bilgi için bakınız: <https://turkey.un.org/tr/sdgs>

İnsanların sosyal, ekonomik ve güvenlik nedenleriyle yaşadıkları coğrafyayı geçici süreliğine veya sürekli olarak terk etmeleri olarak tanımlanabilecek göç olgusu ise bu sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin birçoğuyla doğrudan ilişkili bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada göçün farklı türlerine ve farklı göçmen tanımlamalarına vakıf olmak, konuya kavramsal düzeyde hâkimiyet açısından özel önem arz etmektedir. Düzenli göçmenler bir ülkeden diğer bir ülkeye, tanınan yasal izinler doğrultusunda göç eden ve göç alan ülkede yaşama izni alan yabancı uyruklu kişiler olarak tanımlanabilirken düzensiz göçmenler göç alan ülkede yaşamak için yasal izinleri bulunmayan yabancı uyruklu kişiler olarak tanımlanmaktadır (Demirel, 2015: 49–57; ILO, 2004). Mülteciler ise ülkesinde herhangi bir sebeple zulme uğrayacağından korkarak ülkesinin vatandaşlığından ayrılmış, güvenli gördüğü bir başka ülkeye iltica etmiş vatansız kişiler olarak tanımlanmaktadır (Demirel, 2015: 57). Son olarak, geçici koruma altındaki yabancı uyruklular sınıflandırması daha önce uluslararası ölçekte de kullanılmış olan ve Türkiye tarafından Suriye’den göç ederek Türkiye’ye sığınan Suriyeliler için benimsenmiş bir sınıflandırmadır. İçişleri Bakanlığı tarafından 30 Mart 2012 tarihinde “Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyeti’nde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge” oluşturulmuş ve Ekim 2014 itibariyle söz konusu kişiler için Geçici Koruma Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir (Demirel, 2015: 49–50). Tüm bu bahsedilen göçmen tanımlamaları içerisinde en fazla yasal haklara sahip olanlar düzenli göçmenler olurken, diğer göçmenlerin yasal hakları sınırlı kalmakta, özellikle temel kamu hizmetlerine erişim noktasında ciddi sorunlar yaşamaktadırlar. Bu durum ise düzenli göç haricindeki göç türlerinden birine tabi olmuş olarak göç etmiş olan ailelerin özellikle çocukları için ciddi anlamda dezavantajlı durumlar yaratmaktadır.

Göçün hangi türünden bahsedilirse bahsedilsin, çocuklar ve gençler üzerindeki etkileri gelecek nesillerin yetiştirilmesi ekseninde tüm sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin ana bileşenlerinden biri olmaktadır. Birleşmiş Milletler 2019 yılı verilerine göre küresel çapta yaklaşık 33 milyon çocuk doğduğu ülkenin dışında yaşamaktadır. 2018 yılında 31 milyon çocuğun ekonomik güçlükler ve güvenlik sorunları gibi nedenlerle zorunlu göçe maruz kaldığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla yıldan yıla göçmen çocukların sayısı da ciddi düzeyde artış göstermektedir. Bunun yanı sıra, küresel çapta, düzenli göçmen statüsündeki çocukların %52’sinin düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşadıkları bilinmektedir (You vd., 2020). Yüksek gelir grubundaki ülkelerin göçmen kabul etmek konusundaki isteksizlikleri bu sonucu yaratmaktadır. Düşük ve orta gelirli ülkeler ise, sağlık sisteminin yeterince gelişmiş olmadığı, eğitim sisteminde eksikliklerin söz konusu olduğu ve birçok altyapı sorununun da yaşandığı ülkelerdir. Bu durum, zaten göçe maruz kalmış olan çocukların bir de yetersiz koşullar altında yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmalarına yol açmaktadır. 2020 yılı Mart ayından itibaren yaşadığımız COVID-19 pandemisi ise göçmen ve mülteci çocukların karşılaştıkları zorlukları daha da derinleştirmiştir. Sağlık sisteminde yaşanan aşırı yoğunluk nedeniyle sağlık hizmetlerinden uzak kalma, COVID-19 nedeniyle aile bireylerinden kayıplar yaşama, kapanan eğitim kurumları nedeniyle eğitimden uzaklaşma, kapanan işyerleri nedeniyle gelirlerdeki kayıplar gibi yaşanan birçok olumsuzluk, göçmen çocukları doğrudan etkilemiştir. Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı, küresel sürdürülebilir kalkınma hedefleri bağlamında çocuk göçmenler olgusunu tartışmak ve COVID-19- pandemisinin çocuk göçmenler üzerinde yaratmış olduğu etkileri analiz etmektir.

Bu çalışmanın, COVID-19 pandemisinin çocuk göçmenler üzerindeki etkilerini sürdürülebilir kalkınma hedefleri bağlamında tartışan en güncel çalışma olması noktasında alanyazına katkıda bulunması beklenmektedir. Çalışmanın araştırma sorusu, çocuk göçmenlerin küresel sürdürülebilir kalkınma hedefleri açısından durumunun ne olduğu ve COVID-19 pandemisinin bu durumu nasıl etkilediğidir. Bu doğrultuda bu ayrıntılı giriş bölümünün ardından çalışmanın birinci bölümünde küresel sürdürülebilir kalkınma hedefleri ekseninde İnsani Gelişme Endeksi (İGE) ve Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE) irdelenmektedir. Ardından ikinci bölümde güncel istatistiklerle çocuk göçmenlerin günümüzdeki durumları analiz edilmekte ve çocuk göçmenlerin göç alan ülkelerde karşılaştıkları sosyoekonomik koşullara dair çıkarımlarda bulunmaktadır. Son olarak çalışmanın üçüncü bölümünde COVID-19 pandemisinin çocuk göçmenler üzerindeki etkilerine değinilmekte ve sonuç bölümünde konuya yönelik uygun politika önerileri geliştirilmektedir.

2. KÜRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ, İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ VE ÇOK BOYUTLU YOKSULLUK ENDEKSİ

Sürdürülebilir kalkınma, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerinden ödün vermeksizin bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram insanlar ve yaşadığımız gezegen için kapsayıcı, sürdürülebilir ve dayanıklı bir gelecek inşa etmek için ortak bir çabanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu çabaya erişmek için ise ekonomik büyüme, toplumsal kapsayıcılık ve çevrenin korunması gereklidir. Zira bu üç kavram birbirinden ayrı düşünülememekte ve bireylerin ve toplumların refahlarının artırılması için büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda sürdürülebilir, kapsayıcı ve eşitlikçi bir ekonomik büyüme tahsis edilmeli, sadece belli bir zümre yerine herkes için fırsatlar sağlanmalı, eşitsizlikler azaltılmalı, temel yaşam standartları yükseltilmeli, eşit bir sosyal gelişme ve toplumsal kapsayıcılık teşvik edilmeli, doğal kaynak ve ekosistemlerin entegrasyonu ve sürdürülebilirliği özendirilmelidir (UN, 2020).

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi, tüm şekil ve boyutlarıyla artan yoksulluğun, aşılması en güç olan küresel zorluk olduğuna, ancak sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması adına bu sorunun aşılmasının vazgeçilmez bir gereklilik olduğuna vurgu yapmaktadır. Bunun sağlanabilmesi adına Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından 17 hedef ve 169 amaçtan oluşan Küresel Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kabul edilmiştir (Sustainable Development Knowledge Platform, 2015). Giriş bölümünde de açıklanmış olan bu hedeflerle beraber yoksulluk, açlık, hastalık ve yoksunluktan uzak, korku ve şiddetin olmadığı, fiziksel, zihinsel ve sosyal refahın garanti altına alındığı, herkesin kaliteli eğitime, sağlık hizmetlerine, sosyal korumaya eşit şekilde eriştiği bir dünya hedeflenmiştir. Tüm bunların yanı sıra temiz bir dünyaya; temiz ve güvenilir içme suyuna; yeterli, güvenilir, uygun fiyatlı ve besleyici nitelikte gıdaya; güvenilir, dayanıklı, sürdürülebilir yaşam alanlarına ve fiyatı makul, güvenilir ve sürdürülebilir enerjinin gerekliliğine de vurgu yapılmıştır. Böyle bir dünyada çocuklara yatırım yapılması, her çocuğun şiddet ve sömürden uzak büyüdüğü bir ortamın sağlanması, her türlü çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması da hedeflenmiştir (Sustainable Development Knowledge Platform, 2015). Bu hedefler ekonomik gelişmişliğin gerekli olduğunu ama yeterli olmadığını, insan refahını artıran birçok unsur olduğunu gözler önüne sermektedir.

Küresel Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin tümünün çocuk göçmenler için doğrudan veya dolaylı etki ve bağlantılarının olduğunu söylemek mümkündür. Hedeflerden birincisi olan yoksulluğa son verme ve ikinci hedef olan açlığa son verme hedefleri, çocuk göçmenler ile doğrudan bağlantılı hedefler olarak göze çarpmaktadır. Bakıldığında günümüzde 800 milyondan fazla insanın günde 1,25 ABD dolarının altında bir gelire yaşamakta olduğu, özellikle Güney Asya ve Sahra-altı Afrika bölgelerinde aşırı yoksulluğun söz konusu olduğu ifade edilmektedir. Yoksulluğun yüksek olduğu bölgeler ağırlıklı olarak göç veren ülkeler olduğu gibi göç alan ülkelerin bir kısmında da göçmenlerin yaşam standartlarının oldukça düşük olduğu bilinmektedir³. Dolayısıyla, küresel bağlamda yoksulluğun azaltılmasının hem çocuk göçmen sayısını azaltacağı hem de mevcut çocuk göçmenlerin yaşam standartlarını yükselteceği söylenebilir. Üçüncü hedef olan sağlık ve kaliteli yaşam hedefi ise yine doğrudan çocuk göçmenler ile ilgili bir hedef olarak dikkat çekmektedir. Hedefin temel amaçları, çocuk ölüm oranlarının azaltılması, anne sağlığının iyileştirilmesi, günümüzde önlenebilir hâle gelmiş olan kızamık ve verem gibi bulaşıcı hastalıkların engellenmesi olarak ifade edilmektedir. Her yıl 6 milyondan fazla çocuğun beşinci yaş gününü görmeden öldüğü istatistiklere yansımaktadır. Küresel çapta her gün yaklaşık 16 bin çocuk ise önlenebilir hastalıklar nedeniyle hayatını kaybetmektedir. 2030 yılı itibarıyla hedef ise aşı kampanyaları ve genel sağlık hizmetlerinin tabana yayılması ile bulaşıcı hastalıklara dair salgınları durdurmak olarak belirlenmiştir⁴. Küresel Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin dördüncüsü olan nitelikli eğitim hedefi de yine çocuk göçmenler ile doğrudan bağlantılı hedeflerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Afrika'nın çeşitli bölgelerinde devam eden silahlı çatışmaların okula giden çocuk sayısında azalmaya yol açtığı ifade edilmektedir. Tüm bunların yanı sıra küresel çapta yoksul ailelerin çocuklarının, varlıklı ailelerinin çocuklarına kıyasla 4 kat daha fazla olasılıkla okulu bıraktıkları ve kırsal-kent arasında eğitimle ilgili eşitsizliklerin de yüksek olduğu ifade edilmektedir. Herkes için kapsayıcı ve nitelikli eğitimin küresel çapta sağlanması, çocuk göçmenlerin de yararlandıkları eğitim olanaklarının artmasını sağlayacaktır. Tüm bunların yanı sıra Küresel Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin onuncusu olan eşitsizliklerin azaltılması hedefi de yine çocuk göçmenler ile doğrudan bağlantılı bir hedef olarak görünmektedir. Zira söz konusu hedef yalnızca gelir eşitsizliğinin azaltılmasını değil aynı zamanda insanların güven içinde göç etmesini sağlamayı da açıkça kapsamaktadır. Özellikle çocuk göçmenlerin uzun ve zorlu göç yolculuklarında geçirdikleri hastalıklar ve uğradıkları kazalar düşünüldüğünde ilgili hedefin çocuk göçmenler açısından önemi de kritik hâle gelmektedir. On birinci hedef olan sürdürülebilir şehirler ve topluluklar hedefi de yine çocuk göçmenler ile doğrudan ilgili bir hedef olarak düşünülebilir. İlgili hedef kapsamında özellikle köyden kente göçün yarattığı güvenlik ve konut sorunlarının altı çizilmekte, sürdürülebilir şehirlerin sağlanması halinde göçmenlerin yaşam standartlarının da yükseltilebileceği belirtilmektedir. Son olarak on altıncı hedef olan barış, adalet ile güçlü kurumların sağlanması hedefi de çocuk göçmenler ile doğrudan ilişkili hedeflerden biri olarak sayılabilir. İlgili hedef kapsamında çatışmaların olduğu ve hukukun üstünlüğünün geçerli olmadığı ortamlarda yaşanan haksızlıkların nesiller boyu sürdüğü ifade edilmektedir. Özellikle az gelişmiş ülke ve bölgelerdeki çatışmaların ve silah ticaretinin azaltılması, göç akımlarını da azaltacak; küresel çapta hukukun üstünlüğünün yaygınlaştırılması ise göçmenlerin yararlandıkları hakların genişlemesine katkıda bulunacaktır. Çocuk göçmenlere dolaylı etkileri

³ Bkz. IOM, 2020: 38.

⁴ İlgili hedefin çocuk göçmenler ile ilişkisine dair yapılmış bir araştırma olarak bakınız Sahin vd. (2021).

olan sürdürülebilir kalkınma hedefleri ise toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması (özellikle anne göçmenlerin ve göçmen kız çocuklarının yaşadıkları olumsuzlukların azaltılması bağlamında); temiz su ve kanalizasyona erişim; erişilebilir ve temiz enerji; insana yakışır iş ve ekonomik büyüme; sanayi, yenilikçilik ve altyapının geliştirilmesi; sorumlu üretim ve tüketimin sağlanması; iklim eylemi; sudaki yaşamın sürdürülebilirliği; karasal yaşamın sürdürülebilirliği ve tüm hedefler için ortaklıkların sağlanması olarak sıralanabilir⁵.

Dolayısıyla sürdürülebilir kalkınma kavramının önem kazandığı günümüz dünyasında insani gelişme kavramı tüm boyutlarıyla ön plana çıkmıştır. İnsani gelişme, bireylerin özgürlüğünü artıran ve bu süreçte her birey için tek bir yol çizmek yerine bireylerin sahip oldukları değerlere göre kendi gelişme yollarını belirlemeleri için çok sayıda seçenek sunan bir yaklaşımdır. İnsani gelişmede bireylerin etkilenen değil etkileyen konumda olmaları önem arz etmektedir. Bu süreçte ekonomik büyümenin yeri önemli olsa da tek amaç bunu sağlamak değildir. Aynı zamanda sağlıklı bir yaşama sahip olma ve sağlıklı bir eğitim alma hususlarını da yerine getirmek önemlidir (UNDP, 2020a: 6). Bu yaklaşım, bireylerin içinde yaşadıkları toplumun ekonomik zenginliği yerine toplumda yer alan bireylerin zenginliğini artırmaya odaklanmaktadır. Ayrıca ekonomik olarak gelişmiş bir toplumda otomatik olarak bireylerin refahlarının da artmadığını, ekonomik gelişmişliğin erişilmesi gerekli nihai hedef olmadığını ancak bu süreçte bir gereksinim olduğunu öne sürmektedir. Yine bu yaklaşıma göre bireylere daha fazla özgürlük tanınmalı, yeteneklerini artırma ve kullanma imkânı verilmeli, bireylerin potansiyellerini ortaya çıkaracak bir ortam yaratılmalıdır (UNDP, 2021a).

Bu yaklaşım doğrultusunda geliştirilen endeks ise İnsani Gelişme Endeksi'dir (İGE – Human Development Index). İGE, bir ülkenin kalkınmasının değerlendirilmesinde tek başına ekonomik büyümenin yeterli olmadığını, insanların ve yeteneklerinin nihai kriter olarak ortaya çıkması gerektiğini vurgulamak amacını gütmektedir. Bu endeks değeri aynı Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) değerine sahip iki ülkenin farklı insani gelişmişlik özelliklerine sahip olabildiklerine işaret ederek ulusal düzeyde uygulanan politikaların sorgulanmasına da yol açabilmektedir. İGE değeri uzun ve sağlıklı yaşama sahip olmak, bilgi sahibi olmak ve makul bir yaşam sahibi olmak olarak sıralanan üç boyutun geometrik ortalamalarının alınmasıyla hesaplanarak bulunmaktadır. Sağlık boyutu doğumda beklenen yaşam süresi ile, bilgi sahibi olma 25 yaş ve üzerindeki yetişkinlerin okullaşma oranları ve okula başlama çağındaki çocukların beklenen eğitim süreleri ile, makul bir hayat standardı ise kişi başına GSMH değeri ile bulunmaktadır (UNDP, 2021b). Endeks değeri 0 ile 1 arasında bir değer almakta, endeks değeri 1'e yaklaştıkça insani gelişmişlik düzeyi artmaktadır.

İnsani gelişmişlik bağlamında değerlendirilmesi gereken bir diğer önemli endeks ise Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE - Multidimensional Poverty Index)'dir. Bu endeks, insani gelişme açısından büyük önem arz eden yoksulluk sorununun ölçümü için tasarlanmış bir ölçüm yöntemidir. Küresel ÇBYE eşit olarak ağırlıklandırılmış üç boyutta eğitim, sağlık, yaşam standardı ve on göstere etrafında beslenme, çocuk ölüm oranı, okullaşma oranı, okula devam etme, kanalizasyon, içme suyu, elektrik, konut ve

⁵ Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin ayrıntılı amaçları için lütfen <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html> adresini ziyaret ediniz.

varlık sahipliği- her bireyin yoksulluğunu ölçmektedir. Bireyler bu göstergelerin üçte birinden ve daha fazlasından yoksun durumdalarsa bu durum onların çok boyutlu yoksul olduklarını ima etmektedir. 0 ile 1 arasında değer alan endeks değeri 1'e yaklaştıkça yoksulluk artmaktadır (UNDP, 2020b: 4-5).

Tablo 2, İGE ve ÇBYE değerleri en yüksek 15'er ülkeyi endeks değerleri ile birlikte kapsamaktadır. Tablonun, göç olgusuna da ışık tutması açısından önemli olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Zira en yüksek ÇBYE değerlerine sahip ülkelerin aynı zamanda yüksek dışa göç veren ülkeler oldukları; en yüksek İGE değerlerine sahip ülkelerin ise göçmenler tarafından en fazla yaşama hayali kurulan ülkeler oldukları günümüz dünyasının açık bir gerçeğidir.

En Yüksek İGE Değerine Sahip İlk 15 Ülke	İGE Değeri	En Yüksek ÇBYE Değerine Sahip İlk 15 Ülke	ÇBYE Değeri
Norveç	0.957	Nijer	0.590
İrlanda	0.955	Güney Sudan	0.580
İsviçre	0.955	Çad	0.533
Hong Kong, Çin	0.949	Burkina Faso	0.519
İzlanda	0.949	Etiyopya	0.489
Almanya	0.947	Orta Afrika Cumhuriyeti	0.465
İsveç	0.945	Mozambik	0.411
Avustralya	0.944	Burundi	0.403
Hollanda	0.944	Madagaskar	0.384
Danimarka	0.940	Mali	0.376
Finlandiya	0.938	Gine	0.373
Singapur	0.938	Gine-Bissau	0.372
İngiltere	0.932	Benin	0.368
Belçika	0.931	Demokratik Kongo Cumhuriyeti	0.331
Yeni Zelanda	0.931	Liberya	0.320

Tablo 2: En Yüksek İGE ve ÇBYE Değerlerine Sahip İlk 15 Ülke ve Endeks Değerleri⁶

Kaynak: UNDP (2021c). Human Development Data Center, Multidimensional Poverty Index.

⁶ ÇBYE değerlerinin İGE değerlerinde olduğu gibi düzenli olarak hesaplanmadığı görülmüştür. Bu sebeple endeks değerleri -2008 2019 yılları arasında yer alan ulaşılabilir en güncel hâliyle tabloya eklenmiştir.

Tablo 2’de yer alan en yüksek ÇBYE değerine sahip ilk 15 ülkenin 14’ü Dünya Bankası Gelir Sınıflandırması’na⁷ göre düşük gelir grubunda yer almakta, Benin ise düşük-orta gelir grubunda bulunmaktadır. En yüksek İGE değerine sahip ülkelerin tümü yine bu sınıflandırmaya göre yüksek gelirli ülke grubunda yer almaktadırlar. ÇBYE değeri böylesine yüksek olan ülkelerin hali hazırda gelirlerinin de oldukça düşük olması, bu ülkelerin refahlarının durumu ve bu ülkelerde yaşayan çocuklar açısından sosyoekonomik ortamın nasıl olduğu hakkında önemli bir çerçeve çizmektedir. ÇBYE değerleri yüksek olan bu ülkelerin aynı zamanda yüksek göç veren ülkeler oldukları; İGE değerleri yüksek olan ülkelerin de bu göçmenler için hedef ülkeler oldukları bilinmektedir. Diğer taraftan, ÇBYE değerleri yüksek olan ülkelere düzenli göçmen statüsünde göç etmek için veya iltica etmek üzere yapılan başvurular yüksek oranda reddedildiğinden, bu ülkelere göç edenlerin daha çok kaçak yollarla hedef ülkelere gitmeye çalıştıkları da bilinmektedir. Bu sebeple söz konusu ülkeler arasındaki göç hareketlerini tam olarak ölçümlemek mümkün olmamaktadır. Öte yandan bazı dolaylı göstergeler, ÇBYE değerleri yüksek ülkeler ile İGE değerleri yüksek ülkeler arasındaki göç alışverişine ışık tutmaktadır. Bu göstergelerden biri Gönüllü Dönüş ve Yeniden Entegrasyon (Assisted Voluntary Return and Reintegration – AVRR) Programı verileridir. Tablo 3’te Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü’nün verilerine göre 2018 yılı itibariyle AVRR yararlanıcıları açısından en yüksek değerlere sahip ilk 10 göç alan ülke veya geçiş ülkesi ile göç veren ülke verilerine yer verilmektedir. AVRR programı, 1979 yılından bu yana Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü tarafından uygulanmakta olan bir programdır. AVRR desteği, menşe ülkeye geri dönüş öncesi danışmanlık yardımı, uçak bileti temini, seyahat yardımı ve dönüş sonrası yeniden entegrasyon için destek gibi yardımları kapsamaktadır (IOM, 2020: 37).

Göç Alan Ülke veya Geçiş Ülkesi		Göç Veren Ülke	
Almanya	15.942	Irak	5.661
Nijer	14.977	Gine	5.088
Yunanistan	4.968	Etiyopya	4.792
Avusturya	3.469	Mali	4.041
Djibouti	3.392	Gürcistan	2.681
Belçika	2.795	Afganistan	2.232
Hollanda	2.149	Arnavutluk	2.167
Cezayir	1.508	Rusya	1.952
Türkiye	1.494	Ukrayna	1.901
İtalya	958	Cote d’Ivoire	1.834

Tablo 3: AVRR Yararlanıcıları Açısından İlk 10 Göç Alan/Geçiş Ülkesi ve Göç Veren Ülke, 2018

Kaynak: IOM. (2020). World Migration Report 2020, s. 38.

⁷ Bkz. World Bank (2021). World Bank Country and Lending Groups. <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups#:~:text=For%20the%20current%202021%20fiscal,those%20with%20a%20GNI%20per>

Tablo 3'te AVRR programından yararlanan kişi sayıları göç alan ülkeler ve geçiş ülkeleri ile göç veren ülkelere göre verilmektedir. Tablodan görüldüğü üzere, göç için geçiş güzergahı olan Cezayir, Djibouti, Nijer ve Türkiye gibi ülkeleri göz ardı ettiğimizde en fazla AVRR yararlanıcılarının yine İGE değerleri yüksek olan Almanya, Belçika ve Hollanda'da yoğun olarak buldukları görülmektedir. Menşe ülkelere bakıldığında da yine ÇBYE değerleri en yüksek olan ülkeler arasında yer alan Gine, Etiyopya ve Mali üst sıralarda göze çarpmaktadır.

ÇBYE değerleri yüksek ülkelerden İGE değerleri yüksek ülkelere göç hareketlerini gözlemlemek için kullanılabilecek bir diğer önemli gösterge ise 'işçi döviz havaleleri (workers' remittances)'dir. İşçi döviz havaleleri, göçmen çalışanların kendi ülkelerine yaptıkları finansal havaleleri kapsamaktadır. Yüksek gelir grubundaki ülkelerin küresel çapta daima işçi döviz havalelerinin ana kaynakları oldukları bilinmektedir (IMO, 2020: 35-36). Tablo 4'te en fazla işçi döviz havalelerinin göndericisi olan ilk 10 ülke ile bu havaleleri alan ilk 10 ülkeye yer verilmektedir.

Gönderici Ülke	Değer	Alıcı Ülke	Değer
ABD	67.96	Hindistan	78.61
Birleşik Arap Emirlikleri	44.37	Çin	67.41
Suudi Arabistan	36.12	Meksika	35.66
İsviçre	26.60	Filipinler	33.83
Almanya	22.09	Mısır	28.92
Rusya	20.61	Fransa	26.43
Çin	16.18	Nijerya	24.31
Kuveyt	13.76	Pakistan	21.01
Fransa	13.50	Almanya	17.36
Kore Cumhuriyeti	12.89	Vietnam	15.93

Tablo 4: İşçi Döviz Havalelerinde Gönderici ve Alıcı İlk 10 Ülke (Milyar ABD Doları)⁸

Kaynak: IOM. (2020). Dünya Göç Raporu 2020. ss. 36-37.

Tablo 4'teki değerler de yine İGE değeri yüksek olan ve yüksek gelir grubundaki ülkelerin en fazla göç alan ülkeler olduklarını göstermektedir. Dahası tablodan çıkarılabilecek bir diğer önemli sonuç, bu ülkelere giderek çalışan göçmenlerin çok boyutlu yoksulluk yaşayan, düşük gelir grubundaki ülkelere olduklarıdır.

⁸ Alıcı değerleri 2018, gönderici değerleri 2017 yılı değerleridir. Bu veriler 2020 yılı itibarıyla ulaşılabilen en güncel veriler olarak Dünya Göç Raporu 2020'de yer almaktadır.

3. İSTATİSTİKLERLE ÇOCUK GÖÇMENLER

Günümüz dünyasında göçmen akımlarının tarihsel süreçteki en yüksek düzeyine ulaştığı tahmin edilmektedir. Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü (IOM) 2020 yılı itibariyle küresel nüfus içerisinde göçmenlerin payının %3,5 düzeyinde olduğunu tahmin etmektedir. Çocuk göçmenler ise, göç akımlarının daha da az bilinen bir boyutunu teşkil etmektedir. Düzensiz ve kaçak göç akımlarında doğan ve ölen çocukların önemli bir kısmının kaydının tutulmadığı bilinmektedir. Bu noktada da yine en kesin ve güncel veriler olarak yayınlanan Dünya Göç Raporu - 2020 verileri karşımıza çıkmaktadır. Dünya Göç Raporu verilerine göre; 2018 yılında küresel mülteci nüfusu 25,9 milyon olup bu nüfusun %52'sini çocuklar oluşturmaktadır. Küresel çapta çocuk göçmenlerin sayısı yaklaşık 31 milyon olarak tahmin edilirken; bu çocukların 13 milyonunun mülteci, 17 milyonunun zorla yerinden edilmiş çocuklar olduğu, 936.000'inin ise sığınmacı olduğu tahmin edilmektedir. Bu noktada 2020 yılı itibariyle uluslararası çocuk göçmenlerin oranının tahmini olarak yaklaşık %13,9 olduğu hesaplanmaktadır. Diğer taraftan dönem dönem bu oranın oldukça yüksek düzeylere çıktığı da bilinmektedir. 2003–2018 yılları arasında çocuk mültecilerin oranının %41 ile %52 arasında dalgalandığı tespit edilmiştir. Küresel çapta 20 yaş altı göçmen sayısı 1990 yılında 28,4 milyon, 1995 yılında 27,7 milyon, 2000 yılında 27,8 milyon, 2005 yılında 29,8 milyon, 2010 yılında 31,9 milyon, 2015 yılında 34,5 milyon, 2019 yılında ise 37,9 milyon olmuştur⁹. Görüldüğü üzere rakamlar sadece 20 yaş altı göçmenlerin başlı başına büyük bir ülke nüfusu kadar kalabalık olduklarını göstermektedir (IOM, 2019: 3-237).

Çocuk göçmenlerin, uluslararası göç akımları içerisindeki payının ciddi bir insani boyutu bulunmaktadır. Zaten dezavantajlı gruplar tanımlaması dâhilindeki göçmen ailelerin bünyesinde dünyaya gelmiş olan çocuklar, kayıt dışı ve düzensiz göç akımlarının içerisinde yer aldıklarından daha da dezavantajlı bir kesim hâline gelmektedirler. 2016 ve 2017 yılları içinde 90.000'in üstünde kaydedilen insan kaçakçılığı verilerine göre 147 ülkeden gelip 107 ülkede sömürüye uğratılan mağdurların %20'sinin kız çocuğu, %5'inin ise erkek çocuğu olduğu tespit edilmiştir. Mağdurların %16'sı 15-17 yaş arasındaki çocuklardan oluşmaktadır. Bu mağdurlar zorla çalıştırılmış, önemli bir kısmı cinsel istismara uğratılmak üzere kaçırılmıştır. Avrupa Birliği (AB) ülkeleri tarafından rapor edildiği üzere Avrupa ülkelerindeki tüm mağdurların %23'ünü çocuklar oluşturmaktadır ve insan ticareti içinde çocuk mağdurların oranı son yıllarda ciddi oranda artmıştır (IOM, 2019: 49 -95).

Küresel çapta yayınlanmış olan tüm bu veriler ışığında göçmen nüfusunun oldukça büyük bir kısmını çocukların oluşturduğu, bu çocukların göç ettikleri yerlerde kaçakçılık, fuhuş, zorla çalıştırma gibi insan haklarına aykırı koşullarla karşılaşarak bir yaşam sürdürmek durumunda bırakıldıkları, Küresel Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin amaçladığının tam tersine refah olmaksızın yaşadıkları; eğitim, sağlık, güvenlik gibi alanlarda korunmasız kaldıkları görülmektedir. Özellikle kız çocuklarının mağduriyeti ciddi bir boyuta ulaşmıştır. Refah artırıcı, kalkınmayı hedefleyen noktaların gündemde yerini koruduğu günümüz dünyasında çocuk göçmenlerin sayısındaki artış ve bu çocukların sömürülmesinin giderek artış gösteriyor olması gerçeklik ile hedeflerin birbiri ile uyummadığını, hedeflere ulaşamadığını

⁹ UNICEF (2020a) tarafından açıklanan verilere göre aynı yıl aralıklarında küresel çapta 18 yaş altı göçmenlerin sayısı sırasıyla 24 milyon, 24 milyon, 24 milyon, 25 milyon, 27 milyon, 30 milyon ve 33 milyon olmuştur.

göstermektedir. Tablo 5'te 1990 yılı sonrasında beşer yıllık periyotlar halinde yaş gruplarına göre çocuk göçmenlerin küresel düzeydeki stok değerine ve çocuk göçmenlerin toplam nüfus içerisindeki paylarına yer verilmektedir.

Yıl	0-4 Yaş		5-9 Yaş		10-14 Yaş		15-19 Yaş	
	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%
1990	4.940.094	0,8	6.508.813	1,1	7.870.896	1,5	9.631.753	1,9
1995	4.683.966	0,8	6.256.492	1,0	7.690.520	1,3	9.453.166	1,8
2000	4.726.060	0,8	6.151.369	1,0	7.603.830	1,2	9.578.087	1,7
2005	4.912.830	0,8	6.562.128	1,1	8.100.234	1,3	10.652.190	1,7
2010	5.772.791	0,9	7.338.510	1,2	8.458.240	1,4	11.057.021	1,8
2015	6.989.696	1,0	8.088.701	1,3	8.615.587	1,4	10.947.107	1,8
2020	8.226.578	1,2	9.969.159	1,5	10.212.634	1,6	12.529.837	2,0

Tablo 5: Yaş Gruplarına Göre Toplam Küresel Çocuk Göçmen Stoku ve Toplam Nüfusa Oranı

Kaynak: UN. (2021). International Migrant Stock. <https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock>

Tablo 5'teki veriler ışığında küresel çapta 1990 yılından bu yana 20 yaş altı çocuk göçmenlerin nüfusunda ciddi bir artış olduğu göze çarpmaktadır. En yüksek artışın ise 0-4 yaş aralığındaki çocuk göçmenlerde yaşandığı görülmektedir. Bu dikkate değer bir göstergedir zira bu yaş grubu, ebeveynlerine en fazla bağımlı olan ve dolayısıyla en dezavantajlı yaş grubu olarak düşünülmektedir.

Tüm bunların yanı sıra Eurostat verilerine göre 2008–2013 yılları arasında tek başına (refakatsiz) göç eden ve AB ülkelerinde kalmak için müracaat eden çocuk ve genç göçmenlerin sayısı yıllık ortalama 11.000–13.000 aralığında gerçekleşmişken, 2015 yılında bu rakam 88.300 başvuruya yükselmiştir. Bu durum, AB'nin çocuk ve genç göçmenler konusundaki politikasını değiştirmesine yol açmıştır. Yapılan bazı saha çalışmaları ve projeler bu bağlamda çocuk göçmenlerin yaşadıkları olumsuzlukları açıkça gözler önüne sermektedir. Birkaç örnek vermek gerekirse; Tibet (2017) çalışması, 2015 yılında AB-Türkiye arasında yapılan bir anlaşma sonucunda İstanbul'da bir çocuk ve gençlik destek merkezinde kalan çocuk göçmenlerin, bir mülteci kampına nakledildiklerini ve bu çocukların bir kısmının kısa süre sonra devlet korumasından kaçtıklarını tespit etmiştir. Bu durum, devletlerin çocuk göçmenlere yönelik politikalarındaki değişimlerin onlar açısından zaman zaman sosyal dışlanmaya neden olabildiğini göstermiştir. Aynı konuda yapılmış bir diğer önemli araştırma Strasser ve Tibet (2020) çalışmasıdır. Bu çalışmada da yine AB-Türkiye arasında yapılmış olan anlaşmanın 2015–2016 yıllarında, İstanbul ve Ege bölgesindeki çocuk göçmenler (ailesi olmadan göç etmiş olan genç erkekler özelinde) üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Araştırma sonucunda, yapılan anlaşma ile değişen göçmen politikasının, çocuk göçmenlerin gelecek planlarını ve hayallerini önemli ölçüde değiştirdiği tespit edilmiştir. Allsopp ve Chase (2019) ise Avrupa'da yaşayan, 16–25 yaş arasında yüzün üzerinde kendi başına (refakatsiz) göç

etmiş genç ile bir araştırma projesi kapsamında yaptıkları anketin sonuçlarını değerlendirmişlerdir. Anket sonuçlarına göre Avrupa Birliği politikaları bu gençlerin risk almaya ve gelecek planlarına yönelik düşüncelerini ve beklentilerini karşılayamamaktadır. Çalışmada özellikle 2015 yılı sonrasında AB'nin göçmen politikasında yaptığı değişikliğin çocuk göçmenler açısından olumsuz sonuçlara yol açtığıın altı çizilmiştir.

Diğer yandan hiç şüphesiz küresel ölçekte çocuk göçmen olgusu Avrupa ve Türkiye haricinde de yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Bu kapsamda en yoğun çocuk göçmen akımlarından biri Meksika'dan ABD'ye doğru gerçekleşmektedir. 2013–2016 yılları arasında 156.000 çocuğun tek başına (refakatsiz) Meksika'dan ABD'ye göç ettikleri bilinmektedir (Cordoso vd., 2019). Donald Trump'ın takip eden yıllarda göçmenlere yönelik izlemiş olduğu sert politika dahi bu değerlerin düşmesini sağlayamamıştır. Söz konusu politikaların tek belirgin etkisi kayıt dışı çocuk göçünün artışı üzerinde olmuştur. Trump'ın ardından Biden hükümeti bugün kayıt dışı göçü azaltmak üzere Trump'ın göç politikalarını daha insancıl politikalar ile değiştirmeye çalışmaktadır¹⁰. UNCR (2014) raporuna göre Meksika'dan ABD'ye çocuk göçmen akımının temelinde yatan sebepler, şiddet ve taciz gibi çocuk istismarı türlerine maruz kalma, yoksulluk ve aile tarafından terk edilme durumlarıdır.

4. COVID-19 PANDEMİSİNİN ÇOCUK GÖÇMENLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

COVID-19, sosyoekonomik anlamda birçok alanda yarattığı etkiler ile dünya ekonomisini yeni ve ciddi bir krizin içerisine ittiği gibi insani kalkınma boyutları açısından da insanlığı önemli bir krize sürüklemiştir. Küresel işsizlik hızla tırmanmış, tüm ülkelerde ciddi gelir kayıpları yaşanmıştır. Küresel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) 2020 yılında -%4,2'lik bir oran ile ciddi bir düşüş tecrübe etmiştir ve pandemi öncesindeki düzeyine ancak 2021'in sonunda gelebileceği tahmin edilmektedir (OECD, 2020: 7-13). Tüm bu gelişmeler küresel çapta dezavantajlı grupları daha dezavantajlı hâle getirmiş, gelir eşitsizliklerini artırmış, küresel sürdürülebilir kalkınma hedeflerine erişimi zorlaştırmaya başlamıştır. Göç olgusu, küresel sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin birçoğu ile doğrudan ilişkili olduğundan, mevcut pandeminin göçmenler üzerindeki etkilerine dair de raporlar ve çalışmalar yayınlanmıştır. Bu çalışmanın odak noktası çocuk göçmenler olduğundan, bu bölümde COVID-19 pandemisinin çocuk göçmenler üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalara yer verilmektedir.

Bu alanda yayınlanan çalışmalardan biri, You vd. (2020) çalışmasıdır. Söz konusu çalışmada göçmen ve yerinden edilmiş çocukların pandeminin etkilerine ne şekilde maruz kaldıklarına ve onlara yardım etmek adına atılması gereken adımlara dikkat çekilmektedir. Raporda pandeminin etkisiyle istihdam ve gelir kayıpları yaşanmış olmasının, eğitime erişimin sekteye uğramış olmasının, virüsün bulaşmasının engellenmesi için konulan seyahat ve hareket kısıtlamalarının çocukların refah düzeylerini azalttığı ifade edilmektedir. Küresel çapta, düzenli göçmen statüsündeki çocukların 52%'sinin, düzensiz göçmen statüsündeki çocukların ise 90%'ının düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşadıkları bilinmektedir. Bu gelir grubundaki ülkelerde göçmen ve yerinden edilmiş çocuklar sağlık hizmetlerinin, temiz suyun ve sanitasyonun yeterli olmaktan yoksun kentsel alanlarda, gecekondu mahallelerinde, aşırı kalabalık

¹⁰ İlgili haber için bakınız: <https://www.reuters.com/article/us-usa-immigration-children-explainer-idUSKBN2BA11B>

kamplarda, derme çatma yerlerde yaşamaktadır. Halihazırda hijyenin olmadığı bu yerlerde su ve sabuna erişim, sosyal mesafe kurallarına uymak mümkün olmamaktadır. Sadece düşük ve orta gelirli ülkelerde değil, aynı zamanda gelişmiş ülkelerde de göçmen olarak yaşayan çocuklar açısından büyük tehditler söz konusudur. Pandemi öncesinde de bu ülkelerde barınak ve gereken bakımı sağlamak konusunda yetkililer çocukları korumasız bırakmışken salgının yarattığı risk ortamı kamunun sağladığı hizmetleri durdurmuş, refakatsiz göçmen çocuklar hijyenin olmadığı, kalabalık sokaklarda yaşamaya zorlanmıştır.

Çalışmada altı çizilen bir diğer önemli husus, göçmen çocukların yaşadıkları dil engellerinin COVID-19 süreci ile bambaşka bir boyut kazandığıdır. Göçmen çocuklar dil engelleri ve iletişim kurmada yaşadıkları problemler nedeniyle de kesin ve doğru halk sağlığı bilgilerine ulaşamamakta, resmi otoritelerle temasa geçmekten korkabilmektedirler. Tüm bunların yanı sıra koronavirüsün bulaşmasına ilişkin doğru olmayan bilgiler göçmen çocukların ve ailelerinin karşılaştıkları yabancı düşmanlığını ve ayrımcılığı iyice artırmıştır. Çalışmada belirtildiği üzere göçmen ve yerinden edilmiş çocuklar, iş kayıplarının ve ekonomideki gerilemelerin etkilerinin daha yüksek derecede görüldüğü ailelerin birer ferdidir. COVID-19 pandemisinin yoksulluk düzeylerine yapacağı tesirler üzerine yapılan tahminler pandeminin 40 ila 60 milyon insanı aşırı yoksulluğa iteceğini, küresel işsizlik artışının 5,3 milyon ila 24,7 milyon kadar artacağını göstermektedir. Tüm bu olumsuzlukların halihazırda var olan eşitsizlikleri ve kırılğanlıkları artırması mümkün görünmektedir. Özellikle yabancı uyruklu bireyler turizm, otelcilik, inşaat, hazır giyim endüstrisi gibi geçici sektörlerde istihdam edilmekte; sosyal güvenlik ve hastalık izni gibi açılardan daha güvencesiz bir şekilde çalışmaktadır. Tüm bunların yanı sıra istihdam ve gelir kayıpları arttıkça göçmen çocukların ve ailelerin güvenlikleri daha da tehlikeye açık hâle gelmiştir. Ekonomik problemler daha fazla çocuğun çalışmasına, evlenmesine, hamile kalmasına, insan ticaretine veya cinsel istismara maruz kalmasına yol açmaktadır. Sokağa çıkma yasakları ve daha küçük alanlara kapatılma, kötü muamele görme, şiddet, sömürü, dışlanma gibi faktörlerle çocukların güvenliğini tehdit etmektedir. Ayrıca salgınla beraber ebeveynlerini kaybeden çocuklar ailelerinin sağladığı korumadan mahrum kalmaktadır (You vd., 2020).

COVID-19 pandemisinin çocuk göçmenler üzerine etkilerine dair yayınlanmış bir diğer önemli rapor UNICEF'e aittir. UNICEF (2020b) tarafından yayınlanan rapora göre göçmen aileler ve çocukları pandeminin etkisiyle sosyoekonomik açıdan olumsuz açıdan etkilenmiş ve pandeminin etkilerinin elimine edilmeye çalışıldığı çabalardan ve müdahalelerden dışlanmışlardır. Bu rapora göre; dünyada 164 milyon göçmen işçi ve onların aileleri hiçbir güvencesi olmayan, düşük ücretli, kötü çalışma koşulları olan işlerde çalışmaktadır. Bu işler COVID-19 salgınına karşı alınan önlemlerden en başta ve en kötü şekilde etkilenen işler olmuştur. Bu yolla gelir elde edip elde ettiği geliri aile fertlerine ve çocuklarına gönderen çalışanların gelirleri azaldığından veya bu kişiler işlerini kaybettiklerinden özellikle çocuklar bu bakımdan oldukça olumsuz etkilenmiştir. Pandeminin etkisiyle resmi şekilde gönderilen işçi dövizlerinin %20 azalması, 109 milyar \$'lık kaybın oluşması öngörülmüştür. Tüm bunların yanı sıra göçmen aileler ve çocukları, COVID19- pandemisinin sosyal ve ekonomik etkilerini azaltmak adına ulusal sosyal programlardan yararlanamamaktadır. Göçmen ve yerinden edilmiş çocuklar, yaşadıkları ülkenin vatandaşı olmadıkları, vatanlarında bulunmadıklarından vatanlarından da fayda sağlayamadıkları için

daha fazla olumsuzlukla karşılaşmaktadır. Bu da göçmen çocukların ve ailelerinin yoksulluğa düşmesine ve hasta iken çalışmak durumunda kalmalarına neden olmuştur (UNICEF, 2020b: 1-2).

Bu alanda yayınlanmış bir diğer önemli çalışma ise Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından hazırlanan rapordur. IOM (2020) raporuna göre pandeminin etkisiyle okulların kapatılması var olan eşitsizlikleri daha da kötüleştirmiş, göçmen çocuklar gerekli olan dijital teknolojilere erişememiştir. Ayrıca göçmen çocukların okula gitmemeleri, okula devam etmeme ve dil becerileri açısından geride kalmaları risklerini doğurmuştur. Pandemi çocuklara yönelik şiddet, istismar ve zorla evlendirme riskini de artırmıştır. Bu durumun özellikle de aile içinde görülme olasılığı artmıştır. Ayrıca pandemiyle beraber emek sömürsü artmış, Ebola salgınında olduğu gibi COVID-19 salgınında da çocuklara yönelik sömürü ve istismar riski istihdam alanında da yükselmiştir. Mülteci kamplarında yaşayan ve ailelerinden ayrı olan çocuklar yeterli korumadan mahrum kalmıştır.

Bu alanda yapılmış bir diğer önemli çalışma ABD özelinde tek başına (refakatsiz) göçmen çocuk ve gençlerin pandemi ile birlikte evsiz kalmaları olgusunu ele alan O'Brien vd. (2021)'e ait çalışmadır. Çalışmada, pandemi ile birlikte çocuk göçmenlerin, okulların ve dolayısıyla yurtların kapanması, gençlerin yoğun olarak faydalandığı couch-surfing imkânlarının daralması ve ekonomik kriz nedeniyle iş imkânlarının azalması ve gelirlerin daralması gibi nedenlerle evsiz kalma riskiyle ve durumuyla karşılaştıklarının altı çizilmiştir. Popyk (2021)'in çalışması ise Polonya'da yaşayan bir grup göçmen çocuk ile yapılan görüşmelerin sonuçlarının yorumlanmasına dayalı nitel bir araştırma olarak ilgili alana önemli bir katkı sunmaktadır. Çalışmada, COVID19- salgınının Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilmesinin ardından Polonya'da tüm okulların kapanması ile göçmen çocukların da online eğitim sürecine geçişle birlikte yaşadıkları tecrübeler ele alınmaktadır. Araştırma sonucunda, göçmen çocukların kapanma süreçleriyle birlikte online eğitime tek sosyalleşme alanı olarak gördüklerinden özel önem verdiklerinin ancak çeşitli sebeplerle adaptasyonda zaman zaman zorlandıklarının altı çizilmiştir. Ayrıca göçmen çocukların pandemi öncesinde diğer göçmen aileler ve çocuklar ile sıkça bir araya geldikleri ancak pandemi ile birlikte bu imkân da ortadan kalktığından kendilerini daha yalnız hissettikleri de belirtilmiştir. Dolayısıyla pandeminin, Polonya'daki göçmen çocukların mental iyi oluşlarını önemli ölçüde olumsuz etkilediğinin altı çizilmiştir. Göçmen çocukların pandemi sürecindeki öğrenme süreçleri ve uzaktan eğitime adaptasyonları ile ilgili Türkiye için de yapılmış bazı çalışmalar mevcuttur. Karaağaç (2021) ile Çelik ve Kardaş İşler (2020) çalışmaları, Türkiye'de pandemi ile birlikte okullarda yüz yüze eğitime ara verilmesiyle başlayan uzaktan eğitim sürecinde göçmen çocukların uzaktan eğitim sayesinde eğitimden mahrum kalmadıklarının ancak dil problemi nedeniyle eğitime adaptasyonda güçlük yaşadıklarının ve süreçten olumsuz etkilendiklerinin altını çizmişlerdir.

5. SONUÇ

Bireylerin refahlarını ve yaşam standartlarını artırırken sadece şu anda var olan neslin değil gelecek nesillerin de refahlarını düşünen ve bunları garanti altına almak isteyen yaklaşımların ve hareketlerin tersine günümüzde yoksulluk ve yoksunluğun hiç olmadığı kadar arttığı bir gerçektir. COVID-19

küresel salgınının insani gelişme hedeflerine telafisi zor, büyük bir darbe vurmuş olması ihtimaller dâhilindedir (UNDP, 2020a: 6). Pandemi ile birlikte dünyanın içine yuvarlandığı ekonomik kriz sadece iktisadi boyutu ile değil aynı zamanda sosyal, toplumsal ve beşeri boyutları ile de gündeme damgasını vurmuştur. Pandeminin bazı alanlardaki etkilerinin uzun vadede ortaya çıkacağı ve asla tam olarak ölçümlenemeyeceği bilinmektedir. COVID-19 pandemisinin göç ve göçmenler üzerine etkileri de tam olarak ölçülmesi mümkün olmayan ancak öngörülebilir insani kalkınma boyutlarından biridir. Özellikle gelecek nesillerin insani gelişmişlik düzeylerini etkileyecek olan bugünün çocuk göçmenlerinin mevcut pandemiden hangi yönlerden etkilendiklerinin tespiti, insani kalkınma hedeflerine erişilebilmesi ve bunlara yönelik uygun politikaların tasarlanabilmesi açılarından önem arz etmektedir. Bu nedenle çalışmada araştırma sorusu olarak çocuk göçmenlerin küresel sürdürülebilir kalkınma hedefleri açısından durumunun ne olduğu ve COVID-19 pandemisinin bu durumu nasıl etkilediği belirlenmiştir.

Pandeminin çocuk göçmenler üzerindeki etkilerinin çok farklı boyutları olduğu bilinmektedir. Kısaca sıralamak gerekirse, pandeminin yayılımını önlemek için ülke sınırlarının kapatılması, sosyal yardımlarda bulunan kişilerin çocuk göçmenlere yardım etmesini, gıda yardımının ve temel tıbbi gereçlerin temin edilmesini engellemiştir. Birleşmiş Milletler, salgın nedeniyle yeniden yerleştirme uygulamalarını askıya almak durumunda kalmış, bu durum mülteciler için belirsiz şartlar meydana getirmiştir. Birçok göçmen çocuk, su kaynaklarının ve kanalizasyon altyapısının yetersiz olduğu, kalabalık bölgelerde yaşamaktadır. Durum böyle iken sosyal mesafe ve hijyen koşullarını gerektiren pandemi, bu bölgelerde yaşayan çocukları ölümcül koşulların içerisine itmiştir. Ayrıca bu çocukların ve ailelerinin kendilerini izole edecek, karantinaya alacak ve sağlık hizmeti edinecek durumlarının olmaması da söz konusudur. Tüm bunların yanı sıra, COVID-19 pandemisinin yarattığı kaygı, depresyon, stres gibi psikolojik etkiler bu çocukların mevcut durumlarından ötürü zaten sahip oldukları psikolojik travmaları daha da artırmış; okulların kapalı oluşu, psikolojik destek eksikliği, eğlence ortamlarının eksikliği göçmen çocukların zihinsel sağlıklarını da olumsuz yönde etkilemiştir (You vd., 2020).

Tüm bu sayılan etkiler ışığında, küresel çapta çocuk göçmenlerin mevcut durumlarının pandemi ile birlikte daha da kötüleştiği aşikârdır. Göç veren ülkelerin ÇBYE değerleri yüksek ülkeler oldukları göstergelere yansımaktadır. İGE değeri yüksek ülkelerin de göçmenlerin ana hedefi olan ülkeler oldukları görülmektedir. Öte yandan İGE değerleri yüksek gelişmiş ülkeler, mevcut gelişmişlik düzeylerini koruyabilmek adına çeşitli kaygılar ile yüksek oranda kayıtlı göçmen kabul etmediklerinden göçmenlerin önemli bir kısmının orta ve düşük gelirli ülkelerde yaşamlarına devam etmek zorunda kaldıkları da bilinmektedir. Bu durum, özellikle çocuk göçmenlerin dezavantajlı yaşamlarının göç hareketi sonrasında da devam etmesi ve gerçekleşen göçün çoğunlukla yüksek refah düzeyine erişime imkân tanımaması anlamına gelmektedir. COVID-19 pandemisi ise yarattığı küresel ekonomik kriz ve insanlığı içerisine sürüklediği “yeni normal” adı verilen yaşam koşulları ile çocuk göçmenler için çok daha zor ve kötü, yepyeni bir dünya yaratmıştır. Günümüzde çocuk göçmenlerin maruz kaldıkları zorluklar küresel sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile taban tabana zıt bir görüntü sergilemektedir. Bu noktada, küresel sürdürülebilir kalkınmanın hedeflendiği şekilde devam ettirilebilmesi adına bir an önce çocuk göçmenler özelinde alınması gereken küresel politika uygulamaları bulunmaktadır. Bu politika önerilerinin belki de ilk ve

en acil olanı çocuk göçmen ve mültecilerin, göç alan ülkelerdeki yaşam koşullarının iyileştirilmesi adına uluslararası yardım ve fonların arttırılması olacaktır. Göç alan ülkelerde göçmenlere yönelik fonların genişlemesi, hiç şüphesiz her türden göçmenin yararlanabildikleri temel hak ve hizmetler yelpazesini de genişletecektir. Bir diğer önemli politika önerisi de ulusal göç politikalarının küresel sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda eşgüdümlemesini sağlayacak çocuk göçmenlere yönelik bir küresel göç aksiyonunun yürürlüğe koyulmasıdır. Bu noktada özellikle gelişmiş ülkelere daha fazla sorumluluk düşmektedir. Göç alan ülkelerin ulusal uygulamaları için ise çocuk göçmenlerin pandemi koşullarında eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimlerinin kolaylaştırılması temel politika önerilerinden biri olacaktır. Çocukların pandemide hijyen, karantina ve sosyal mesafe gibi koşullara uyabilmelerini sağlayacak barınak, su, sabun gibi temel ihtiyaçların sağlanması bu noktada özel önem arz etmektedir. Tüm bunların yanı sıra, göçmen çocukların toplumsal ve sosyal uyumuna yönelik kapsamlı ulusal programların küresel bir çatı altında uygulamaya konması ve göç alan ülkelerdeki vatandaşların özellikle çocuk göçmenlerin durumlarını anlamalarını sağlayacak, dışlama ve nefreti azaltmaya yönelik farkındalık projelerinin hayata geçirilmesi de göçmen çocukların yaşam standartlarının iyileştirilmesi adına önemli katkılar sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Allsopp, J. ve Chase, E. (2019). Best Interests, Durable Solutions and Belonging: Policy Discourses Shaping the Futures of Unaccompanied Migrant and Refugee Minors Coming of Age in Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 45(2): 293–311.

Birleşmiş Milletler Türkiye. (2021). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları. <https://turkey.un.org/tr/sdgs> (en son ziyaret: 04/03/2021)

Cordoso, J.B., Brabeck, K., Stinchcomb, D., Heidbrink, L., Price, O.A. Gil-Garcia, O. F., Crea, T.M. ve Zayas, L.H. (2019). Integration of Unaccompanied Migrant Youth in the United States: A Call for Research. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 45(2): 273–292.

Çelik, S. ve Kardaş İşler, N. (2020). Göç Mağduru Suriyeli Öğrencilerin Covid19- Salgını Sürecindeki Öğrenme Deneyimleri. *Milli Eğitim*. 49: 783-800.

Demirel, C. A. (2015). Türkiye'deki Suriyeliler: Statüler ve Hükümet Politikaları. *Göçler Ülkesi*. Derleyenler: Lülüfer Körükmez ve İlkay Südaş. Ayrıntı Yayınları. İstanbul. ss. 45–68.

Eurostat. (2016). Press Release: Almost 90.000 Unaccompanied Minors Among Asylum Seekers Registered in the EU in 2015: Slightly More than Half Are Afghans. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7244677/3-02052016-AP-EN.pdf/> (en son ziyaret: 14/11/2021)

IOM. (2020). COVID-19 Analytical Snapshot #17: Impacts on migrant children and youth. https://www.iom.int/sites/default/files/documents/covid-19_analytical_snapshot_17_impacts_on_migrant_children_and_youth_0.pdf (en son ziyaret: 16/03/2021)

IOM. (2019). World Migration Report 2020. https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf (en son ziyaret: 14/04/2021)

ILO. (2004). Towards a Fair Deal for Migrant Workers in the Global Economy. <http://www.ilo.org> (en son ziyaret: 11/04/2021)

Karaağaç, F. Ş. (2021). Covid-19 Salgını Sürecinde Mülteci Öğrencilerin Eğitimde Karşılaştıkları Zorluklar. Ed. Mehmet Dalkılıç. Scientific Developments for Social and Education Sciences. Duvar Kitabevi. İzmir. ss. 195–208.

O'Brien, J. R. G., Auerswald, C., English, A., Ammerman, S., Beharry, M., Heerde, J. A., Kang, M., Naous, J., Pham, D-O., Maria, D. S. ve Elliott, A. (2021). Youth Experiencing Homelessness During the COVID-19 Pandemic: Unique Needs and Practical Strategies From International Perspectives. *Journal of Adolescent Health*. 68: 236–240.

OECD. (2020). OECD Economic Outlook. No 108. <https://www.oecd.org/economic-outlook/december-2020/> (en son ziyaret: 14/04/2021)

Popyk, A. (2021). The Impact of Distance Learning on the Social Practices of Schoolchildren During the COVID-19 Pandemic: Reconstructing Values of Migrant Children in Poland. *European Societies*. 23(1): 530–544.

REUTERS. (2021). Explainer: Why More Migrant Children are Arriving at the U.S.-Mexico Border? <https://www.reuters.com/article/us-usa-immigration-children-explainer-idUSKBN2BA11B> (en son ziyaret: 14/11/2021)

Sahin, E., Dagli, T. E., Acarturk, C. ve Dagli, F. S. (2021). Vulnerabilities of Syrian Refugee Children in Turkey and Actions Taken for Prevention and Management in Terms of Health and Wellbeing. *Child Abuse & Neglect*. 119(1): 104628.

Strasser, S. ve Tibet, E. E. (2020). The Border Event in the Everyday: Hope and Constraints in the Lives of Young Unaccompanied Asylum Seekers in Turkey. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 46(2): 354 – 371.

Sustainable Development Knowledge Platform. (2015). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. <https://sdgs.un.org/2030agenda> (en son ziyaret: 03/03/2021)

Tibet, E. E. (2017). Confused Moralities and Syrian Unaccompanied Minors' Search for Freedom in Turkey. *Movements Journal for Critical Migration and Border Regime Studies*. 3(2): 195–212.

UN. (2021). International Migrant Stock. <https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock> (en son ziyaret: 14/04/2021)

UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees). 2014. Children on the Run: Unaccompanied Children Leaving Central America and Mexico and the Need for International Protection. Washington, DC. <http://www.unhcr.org/56fc266f4.html> (en son ziyaret: 14/11/2021)

UNDP. (2020a). Özet İnsani Gelişme Raporu 2020 Önümüzdeki Sınır İnsani Gelişme ve Antroposen. https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/hdr-2020.html (en son ziyaret: 03/03/2021)

UNDP. (2020b). Charting pathways out of multidimensional poverty: Achieving the SDGs. https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/2020-Multidimensional-Poverty-Index-MPI.html (en son ziyaret: 04/03/2021)

UNDP. (2021a). About Human Development. <http://hdr.undp.org/en/humandev> (en son ziyaret: 04/03/2021)

UNDP. (2021b). Human Development Index. <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi> (en son ziyaret: 04/03/2021)

UNDP. (2021c). Human Development Data Center. <http://hdr.undp.org/en/data> (en son ziyaret: 06/03/2021)

UNDP. (2021d). Multidimensional poverty index (MPI). <http://hdr.undp.org/en/indicators/38406> (en son ziyaret: 06/03/2021)

UNICEF. (2020a). Child Migration. <https://data.unicef.org/topic/child-migration-and-displacement/migration/> (en son ziyaret: 16/03/2021)

UNICEF. (2020b). Social Protection for Children and Families in the Context of Migration and Displacement during COVID-19. <https://www.unicef.org/media/83531/file/Social-Protection-for-Children-and-Families-in-the-Context-of-Migration-and-Displacement-during-COVID-19.pdf> (en son ziyaret: 16/03/2021)

United Nations. (2020). The Sustainable Development Agenda. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/#:~:text=Sustainable%20development%20has%20been%20defined,to%20meet%20their%20own%20needs> (en son ziyaret: 04/03/2021)

World Bank (2021). World Bank Country and Lending Groups. <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups#:~:text=For%20the%20current%202021%20fiscal,those%20with%20a%20GNI%20per> (en son ziyaret: 14/04/2021)

You, D., Lindt, N., Allen, R., Hansen, C., Beise, J. ve Blume, S. (2020). Migrant and Displaced Children in the Age of COVID-19: How the Pandemic is Impacting Them and What Can We Do to Help. *Migration Policy Practice*. 10(2): 32-39.

RESEARCH ARTICLE/ ARAŞTIRMA MAKALESİ

ELEKTRİKLİ SCOOTER KİRALAMADA ALGILANAN TÜKETİCİ FAYDASI: TÜKETİCİ YENİLİKÇİLİĞİNİN ROLÜ

Bilgehan BOZKURT¹, Sibel AYDOĞAN², Murat AKTAN^{3*}¹ İkmal Albay, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı,
bilgehanbozkurt273@posta.mu.edu.tr ORCID ID: 0000-0001-8090-8892² Dr. Öğr. Üyesi. Marmara Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme bölümü,
saydogan@marmara.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-4870-1901³ Doç. Dr. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret
ve Finansman Bölümü,
murataktan@mu.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-3683-7796

*Sorumlu yazar

GELİŞ TARİHİ/RECEIVED DATE: 07.05.2021 KABUL TARİHİ/ACCEPTED DATE: 13.12.2021

171

Bozkurt, B., Aydoğan, S. ve Aktan, M. (2021). Elektrikli Scooter Kiralamada Algılanan Tüketici Faydası: Tüketici Yenilikçiliğinin Rolü. *Aurum Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (2), 171-195.

Özet

Dünya genelindeki nüfus artışı ve nüfus yoğunluğunun büyük şehirlerde toplanması kıt kaynakların dikkatli kullanımını ve mevcut sistemlerin sürdürülebilirliğini en önemli kavramlar haline getirmiştir. Bireylerin daha konforlu yaşamak ve çalışmak için şehirleri seçmesi şehirlerin nüfus yoğunluğunu artırmaktadır. İnsanoğlu ömrü boyunca sahip olduğu en değerli varlığı olan zaman ve doğal kaynakları verimli kullanmak için yeni çözümler aramaktadır. Bu çerçevede yüksek nüfuslu şehirlerde ulaşımda yenilikçi bir yaklaşım getiren elektrikli scooterın kullanımı gittikçe yaygınlaşmaktadır. Bu araştırma, yenilikçi bir ürün olan elektrikli scooterın bireyler tarafından yaygın kullanılma niyetini etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Tüketiciler tarafından algılanan fayda ve yenilikçiliğinin kullanma niyeti üzerindeki rolünü test etmek için literatüre dayanan 2 temel hipotez geliştirilmiş ve bu kapsamda ampirik bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında 311 kişiden veri toplanmış, yapısal eşitlik modellemesi ile tüketici yenilikçiliğinin ve kullanım sırasında algılanan faydanın elektrikli scooter kullanma niyeti üzerindeki etkileri test edilmiştir. Elde edilen araştırma bulguları

üzerinden teorik ve pratik tavsiyeler verilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma sayesinde bireylerin günlük yaşamlarının içine giren teknolojik ürünlerin seçimini etkileyen algılanan fayda, tüketici yeniliği ve niyet faktörlerinin arasında bulunan ilişkinin 'elektrikli scooter' özelinde açıklanmasıyla Türkçe literatürün zenginleşmesine bir katkı sağlanması hedeflenmiştir. Ulaşılan bulgularda, meydana gelen yeniliklerin kullanıcılar veya tüketiciler tarafından benimsenmesi ile bireyler tarafından elektrikli scooter kullanma niyeti üzerinde algılanan faydanın, tüketici yenilikçiliğine oranla daha fazla etkisinin olduğu gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kullanma Niyeti, Tüketici Yenilikçiliği, Algılanan Fayda, Elektrikli Scooter, Doğal Çevre, Paylaşım Ekonomisi

PERCEIVED CUSTOMER BENEFITS IN RENTING ELECTRIC SCOOTER: THE ROLE OF CONSUMER INNOVATIVENESS

Abstract

Parallel with the increase in world population, effective and careful use of scarce resources along with ensuring the sustainability of the systems have become more crucial. In this respect, electric scooters are prevailing as an innovative transportation medium especially in highly populated regions. This study aimed to investigate the factors influencing the intentions to use electric scooters. Data were collected from 311 respondents and the influence of consumer innovativeness and perceived benefits on willingness to use electric scooters were tested by utilizing a structural equation modelling. The study findings revealed that perceived benefits affected intention to use electric scooters to a greater extent than consumer innovativeness. Based on the findings, theoretical and practical implications were suggested.

Keywords: Intention to Use, Customer Innovation, Perceived Benefits, Electric Scooter, Natural Environment, Sharing Economy

1. GİRİŞ

Yaşadığımız dijital çağda özellikle hayat kalitesinin yükseltilmesi, doğa kirliliğinin önüne geçilmesi, maddi, manevi ve birçok can kaybının önlenmesi açısından teknolojinin ve yeni uygulamaların akılcı bir şekilde kullanılması insanoğlunun elinde bulunan en önemli argümandır. Buradan yola çıkarak ihtiyaçları için yeni ürün ve hizmetleri kabul etme eğilimi güçlü olan tüketiciler yenilikçi olarak kabul edilmektedir. Özellikle yenilikçi tüketiciler tarafından kabul edilmesi ve benimsenmesi çok daha kolay ve hızlı olan yeni teknolojik uygulamalar, paylaşım ekonomisi temelli yaklaşımlar ve ürünler her geçen gün hayatımızda girmekte ve gittikçe artan bir yer tutmaktadırlar.

İlgili alanyazında, meydana gelen yeniliklerin kullanıcılar veya tüketiciler tarafından benimsenmesi tüketici yenilikçiliği kavramı ile açıklanmaktadır. Tüketici yenilikçiliği, tüketicinin önceki tercihler ve tüketim kalıpları yerine piyasaya sürülen yeni ve farklı ürünlerin ya da markaların satın alınması eğilimi

olarak tanımlanmaktadır. Tüketici yenilikçiliği aynı zamanda, yeni ürünlerin hedef kitle tarafından benimsenme düzeyini belirten önemli bir göstergedir.

Teknoloji ve bilgi-iletişim altyapısında meydana gelen gelişmelerin de etkisiyle, içinde bulunduğumuz bilişim çağında dönüşüm geçirmekte olan tüketicilerle beraber ürünler, hizmetler ve sistemler de hızlı bir şekilde değişmektedir. Özellikle kıt kaynakların dikkatli kullanımı ve sürdürülebilirliğin bu kadar önemli olduğu günümüz koşullarında dünyada pek çok örneği olan paylaşım ekonomisi temelli tüketime çok daha fazla önem verilmesinin gerekliliği oldukça net bir şekilde görülebilmektedir. Günümüzde artık tatil, seyahat, konaklama ihtiyacı, araç ve ulaşım ihtiyacı gibi pek çok alanda klasik uygulamaların yerini daha yenilikçi ürün ve uygulamalar almaktadır. Gittikçe yaygınlaşan elektrikli scooter kullanımı da akıllı ulaşım unsurlarından bir tanesi olarak görülmektedir.

Endüstri 4.0'ın en temel dayanaklarından biri olarak kabul edilen bilgi ve iletişim teknoloji altyapısı ile desteklenen ulaşım çeşitleri, sistemleri ve altyapıları akıllı ulaşım olarak adlandırılmaktadır (Kırmızı vd., 2012). Artık dünyada birçok kentte akıllı hareketlilik yaklaşımları ön plana çıkmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde daha çok çevre dostu ve bireysel ulaşım çeşitleri olarak kabul edilen bu yaklaşım, çok yönlü mobilitenin de referans alındığı bir zemin oluşturmaktadır.

Dubai birçok akıllı hareketlilik uygulamasını birbiri ile bütünlük olarak kullanabilme yeteneğine sahip olan bir şehirdir ve genellikle hem bireysel hem de ortak kullanılan, yani paylaşılan hareketlilik çözümleri tercih edilmektedir. Nesnelerin interneti, bilgi iletişim teknolojileri ve dijital platformlar Dubai'deki pek çok aracın fiziksel olarak birbirine bağlanmasına olanak sağlar. Toplu taşımacılık sisteminde birbiriyle bütünlük olmuş olan ulaşım ağı (otobüs, özel metro, su otobüsü, tramvay ve taksit) imkanları geliştirilmiştir. Geliştirilmesi devam eden ve yakın bir gelecekte kullanılması düşünülen Hyperloop ve özel hava taksisi olarak kullanılması düşünülen Volocopter'in ulaşım alanında kullanılacak olmasına yönelik fikirleri de toplum içinde ilgi çekmektedir (Meeddubai, 2020).

Bir diğer proje olan Copenhagen Connecting projesi ise Danimarka'nın Kopenhag şehrinde hayata geçirilmiştir. Bu proje bünyesinde, akıllı cep telefonları ve diğer mobil cihazlar takip edilerek trafik sıkışıklığı ve hava kirliliğini azaltmak, aynı zamanda trafiği de düzenlemek amacıyla, veri tabanında kaydedilen veriler mobil cihazlara yüklenecek bir yazılım aracılığıyla kullanıcılara bilgi sağlamaktadır (Kjolberg, 2015). İspanya'nın üç büyük şehri olan Barcelona, Valensiya ve Sevilla'da akıllı ulaşımın en çevre dostu çeşidi olan bisikletler için geniş bir bisiklet yolu altyapısı bulunmaktadır. Bisikletle ulaşım, Hollanda'da büyük ve kalabalık bir şehir olan Amsterdam'dan daha az bir nüfusu sahip olan Woendrecht kasabasına kadar pek çok yerleşim alanında yaygın olarak kullanılan çevre dostu bir ulaşım şeklidir. Bir diğer uygulama ise Güney Kore'de hayata geçirilmiştir. Seul yakınlarındaki Incheon şehrinde bulunan Songdo İş Bölgesi, bisikletle ulaşımın yaygın olduğu ve araç kullanılmayan çevre dostu bir bölgedir. Geniş çaplı bir bisiklet ağına sahip olan bu bölgede araç şarj istasyonları da bulunmaktadır (Heremobility, 2020; Urban Mobility, 2018).

Dünya genelinde pek çok ülkede hayata geçirilen bu benzeri örnekler gibi Türkiye’de de uygulamaya geçen elektrikli scooter paylaşım sistemi, bisiklet paylaşım sistemi ile benzerlik göstermektedir. Birey, bu sistem sayesinde belirli yerlerde bulunan scooterları kiralarak kullanabilmektedir. Bu sistemlerin bazılarında kiralanın scooterın, teslim alındığı yere geri getirilmesi zorunlu kılınırken bazılarında ise uygun bir yere bırakılması yeterli olmaktadır (Önder ve Ulkavak, 2020).

Elektrikli Scooter kullanım uygulaması aynı zamanda, paylaşım ekonomisinin içinde bulunduğumuz ve teknolojinin de yoğun olarak kullanıldığı modern zaman akıllı ulaşım uygulamalarına bir örnek olarak düşünülebilir.

Paylaşım ekonomisi, insanları gereksiz ve sürdürülebilir olmayan tüketimden kurtaran ve geleneksel ekonomiye karşıt olarak 2000’li yıllarda ortaya çıkmış olan yeni ekonomik ve sosyal modeller arasındadır (Laamanen vd., 2017). Bilgi ve iletişim teknolojisinde meydana gelen gelişmeler, gelişen tüketici bilinci, beraber çalışmaya hevesli açık web toplulukları, sosyal ticaretin artması ve paylaşım kültürünün de yaygınlaşmasıyla ortaya çıkan paylaşım ekonomisi büyümeye devam eden ekonomik ve teknolojik bir kavramdır (Hamari vd., 2016). İşbirlikçi tüketim olarak da bilinen paylaşım ekonomisi paylaşım platformları aracılığıyla düzenlenen her türlü ürün ve hizmete ulaşma, ya da paylaşma etkinliği olarak da görülmektedir. Kısaca paylaşım ekonomisi, bedelsiz olarak ya da bir bedel ödenerek ürünlerin ulaşılabilirliğini ve kullanımını sağlayan, yeni bir tüketim şekli ve ekonomik bir model olarak da kabul edilebilir. Bu modelde tüketiciler, ürünlerin veya hizmetlerin sahipliğini almaktan çok bunları belli bir süre zarfında ve belli bir bedel ödeyerek geçici olarak temin etmeyi tercih etmektedir (Cheng, 2016; Bardhi ve Eckhardt, 2012).

Paylaşmak oldukça eskilere dayanan bir kavramdır fakat paylaşım ekonomisi internet çağında ortaya atılmış olan güncel bir olgudur. Youtube ve Facebook gibi bazı internet siteleri insanları çeşitli şekillerde paylaşmaya teşvik etmektedir. Paylaşım ekonomisi ilk olarak internet destekli elektronik ortamlar olarak hayata geçirilmiştir ve insanların hemen hemen her sektörde kullanmadıkları çeşitli varlıklarını paylaşmalarını sağlamaktadır. Paylaşım ekonomisi ve paylaşmak terimlerinin ilk kez Oxford Sözlüğüne eklendiği tarih ise 2005’tir (Heo, 2016). Paylaşım ekonomisine verilebilecek en yaygın örneklerden bazıları; konaklama sektöründen Airbnb, araç ihtiyacı için ise Blablacar, Zipcar, Kangaride ve Peerby olarak verilebilir (Böcker ve Meelen, 2017; Habibi vd., 2017). Kanada da faaliyet gösteren Kangaride platformunun 350.000’den fazla üyesi mevcuttur. Kangaride platformu araç kullanıcılarının, seyahatleri hakkındaki saat, tarih, varış yeri ve bunlar dışında bazı bilgilerini paylaşmasına izin verir. Yolcular da bu bilgilere kolaylıkla erişebilir ve herhangi bir seyahati paylaşmak için talepte bulunabilirler.

Kapsam olarak paylaşma ekonomisi, teknoloji, inovasyon, çeşitli pazarlama faaliyetleri ve bazı niş hizmetleri içermektedir. Buna ek olarak aracı kurumları da ortadan kaldırmakta, maliyetleri düşürmekte aynı zamanda insanları da birbirine bağlamaktadır (Bellin, 2017). Online platformlar sayesinde tüketiciler hem düşük fiyatlı hem de yüksek kaliteye sahip olan pek çok ürün ve hizmet çeşidine

erişebilmektedir (Cheng, 2016). Teknolojik gelişmeler, yapılan yenilikler ve arzın esnekliği gibi faktörler bu tür platformların hızla büyümesine olanak sağlayan başlıca nedenlerdir. Teknolojik gelişmeler hem tedarikçilerin hem de tüketicilerin pazara giriş sürecini azaltmış ve maliyetleri de minimize etmiştir. Bu sayede üreticiler bu uygulamalara daha hızlı bir şekilde uyum sağlamaktadır (Zervas vd., 2016). Paylaşım ekonomisi, mevcut kaynaklara saygı duyulan, sürdürülebilirliğe imkân tanıyan ve ileriki yıllarda kullanılacak olan kaynaklardan feragat etmeyen bir uygulamadır (Geissinger, 2018). Aynı zamanda paylaşım, daha dayanıklı ve geri dönüşümü daha aktif olan ürünleri tercih eden çeşitli iş modellerine de altyapı hazırlamaktadır (Ritter ve Schanz, 2018). Buna ek olarak ürünlerin daha verimli kullanılmasını ve üretim girdisi olarak kullanılması gerekmeyen kıt kaynakların korunmasına da katkı sağlamaktadır. Ayrıca paylaşma davranışı, kişileri birleştirerek topluluklarda sosyal uyumu da özendirir (Böcker ve Meelen, 2017).

Alanyazının incelemesi esnasında bireylerin teknolojik ürünleri kullanma niyetlerinin açıklanmasında algılanan fayda ve tüketici yenilikçiliği faktörleri kapsamında yeteri kadar inceleme yapılmadığı gözlenmiştir. Bu çalışma ile alanyazına bu kapsamda bir katkı yapmak adına Türkiye’de elektrikli scooter kullanımına yönelik olarak, elektrikli scooter kiralama algılanan tüketici faydası ile niyet arasındaki ilişki ile tüketici yenilikçiliğini rolü ele alınmıştır.

2. ALGILANAN FAYDA VE NİYET İLİŞKİSİ

Alanyazında farklı alanlarda yapılan ve algılanan fayda ile niyet ilişkisini ele alan pek çok çalışma yer almaktadır. Davis (1989) algılanan faydayı, bir kişinin herhangi bir uygulamanın kendisinin iş performansını yükseltmesine katkı sağlayacağına dair inancını arttırması ile o uygulamayı kullanıp kullanmaması şeklinde tanımlamaktadır. Başka bir tanıma göre ise algılanan fayda, bir teknolojinin kullanılması ile yapılan işte performansın artması konusunda sahip olunan eğilim ve düşünceyi ifade etmektedir (Davis, 1989; Chuttur, 2009). Tan ve Teo (2000) ise algılanan faydanın yeniliklerin tanımlanmasındaki en önemli unsurlardan biri olduğunu ifade etmektedir. Niyet ise, bireyin bir davranışı gerçekleştirmek üzere hissettiği istek ve gerçekleştirmeyi düşündüğü çabanın yoğunluğunu gösterir. (Ajzen, 1991) Aynı zamanda niyet, kişinin herhangi bir davranışı ortaya koymaya istekli olması şeklinde de açıklanmaktadır (Turan, 2011).

Lu, Yao ve Yu (2005) algılanan kullanım kolaylığı ve algılanan faydanın internet hizmetleri kullanma niyeti ile mobil teknoloji aracılığı üzerine doğrudan ve pozitif etkilere sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Mandilas, Karasavoglu, Nikolaidis ve Tsourgiannis (2013)’in çalışması sonunda ise algılanan faydanın online satın alma niyetine etki eden en önemli faktör olduğu anlaşılmıştır. Ramayah ve Ignatius (2005)’e göre ise yine benzer şekilde algılanan fayda, tüketicilerin online satın alma niyeti üzerinde doğrudan ve olumlu bir etkiye sahiptir. Bankacılık işlemlerini konu alan bir çalışma gerçekleştiren Polatoğlu ve Ekin (2001), tüketiciler elektronik bankacılık hizmetlerinden ne kadar çok fayda algılsa e-bankacılık uygulamasının kabul edilebilme ihtimalinin de o kadar yüksek olduğunu belirtmektedir. Jahangir ve Begum (2008) tarafından yapılan ve yine online bankacılık hizmetlerini onu alan bir diğer çalışmanın

bulguları ise algılanan fayda ve algılanan kullanım kolaylığının tüketici tutumu üzerinde kayda değer bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Yine benzer şekilde Phatthana ve Mat (2011) sağlık turizmini ele alan çalışmalarında, turistlerin online satın alma niyetlerini araştırmışlardır. Elde edilen sonuçlar kullanım kolaylığı ve algılanan faydanın sağlık turizmi yapan turistlerin online satın alma niyeti üzerinde olumlu etkilerinin olduğu yönündedir. Bir diğer çalışma da Guritno ve Siringoringo (2013) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma kapsamında havayolu işletmelerinin bilet satış ve rezervasyon işlemlerinin online olarak yapılmasına yönelik tutumları ölçülmüştür. Sonuç olarak, katılımcılar tarafından algılanan fayda sergiledikleri tutum üzerinde, güven ve algılanan kullanım kolaylığına göre daha fazla etkiye sahip olduğu yönündedir.

Sünnetçioğlu ve Yıldırım'ın (2019), sokak ortamında satılan yiyeceklerin tüketiminde satıcıya duyulan güven, algılanan risk, fayda, satın alma niyeti ve tutum arasındaki ilişkiyi ele aldıkları çalışmanın neticesinde; davranışsal niyet ve algılanan fayda arasında pozitif orta düzeyde bir ilişki bulunduğu belirlenmiştir. Algılanan fayda ise tutum üzerinde yüksek ve pozitif bir etkiye sahiptir.

Yine yapılan bir başka çalışmada, algılanan fayda değişkeninin kullanım niyeti ve tutumlar üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmüştür (Kaya ve Tekin, 2003). Turan ve Haşit'in 2014 yılında sınıf öğretmenlerinin bilgi iletişim teknolojilerinin kabulüne yönelik yaptıkları çalışmada ise kullanım kolaylığı ve faydanın tutum ile niyet üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu sonucu ortaya çıkarılmıştır. Kalyoncuoğlu (2018), tüketicilerin sanal kart kullanımını Teknoloji Kabul Modeli çerçevesinde incelemiş ve elde ettiği bulgulara dayanarak, algılanan fayda, algılanan kullanım kolaylığı, tutum ve davranışsal niyet seviyesinin önemli ölçüde belirleyici etkileri olduğu sonucuna ulaşmıştır. Uyar'ın 2019 yılında yaptığı "Tüketicilerin Mobil Uygulamalara İlişkin Algılarının Teknoloji Kabul Modeli ile Değerlendirilmesi" konulu araştırmasında, algılanan fayda, algılanan kullanım kolaylığı ile eğlenme gibi faktörlerin kullanım niyeti üzerindeki etkisi araştırılmış, algılanan fayda ve kullanım niyeti arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre, tüketiciler tarafından mobil uygulamaların faydalı görülme oranı arttıkça bu uygulamaları kullanma isteği de artmaktadır. Buna ek olarak eğlenme istekliliği de kullanım niyetini pozitif yönde arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle mobil uygulamaları satın alma ve kullanma niyetini kullanım kolaylığı değil, eğlenme ve fayda faktörü etkilemekte olduğu söylenebilir. Dolayısı ile şu an mobil hizmetleri yeterince kullanmayan tüketiciler bile ileride bu uygulamaları daha çok kullanma niyetinde olacağı değerlendirilmektedir.

Mobil finansal hizmetlerin kullanılmasına yönelik niyeti etkileyen faktörlerin ele alındığı çeşitli araştırmalarda da algılanan fayda ve kullanım niyeti arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Lewis vd., 2010; Lee vd., 2012). Tayvan'da yapılan ve mobil bankacılık müşterilerinin kullanım niyetini etkileyen faktörlerin araştırıldığı bir başka çalışmada ise güvenebilirlik, algılanan fayda, algılanan kullanım kolaylığı ile öz yeterliliğin ve finansal maliyetin kullanım niyeti üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir (Luarn ve Lin, 2005). İran'da gerçekleştirilen mobil bankacılık konulu bir başka araştırmada da tüketiciler tarafından algılanan faydanın kullanım niyeti üzerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır (Hanafizadeh

vd., 2014). Bunlara ek olarak, orijinal Teknoloji Kabul Modeli temel alınarak yapılan ve algılanan faydanın tutum ve davranışsal niyet üzerindeki etkisinin ele alındığı bazı çalışmalar da alanyazında yer almaktadır. İnternet bankacılığını konu alan araştırmalar (Cheng vd., 2006; Al-Somali vd., 2009) ile mobil bankacılık ile ilgili makalelerin (Crabbe vd., 2009; Wessels ve Drennan 2010; Nasri ve Charfeddine, 2012) bulguları göstermektedir ki, algılanan faydanın tüketici tutum ve niyeti üzerinde anlamlı bir etkisi vardır. Bu sonuçların elde edildiği çalışmalara göre, tüketiciler mobil bankacılığı ne kadar kolay ve faydalı algılıyorsa o kadar çok kullanmaya meyilli olmaktadır (Gu vd., 2009; Zhou, 2011).

Özcan vd. (2019)'nin yaptığı araştırmada ise; kullanıcıların mobil bankacılığı tercih etme ve kullanmalarına yönelik tutumlarını etkileyen öncelikli faktör algılanan faydadır. Bu sonuç Teknoloji Kabul Modeli ve mobil bankacılık ile ilgili yapılan çok sayıda diğer çalışma ile de benzerlik göstermektedir (Gu vd., 2009; Akturan ve Tezcan 2012; Lewis vd., 2010; Yu, 2012). Teknoloji Kabul Modeli'nin temel varsayımlarında belirtildiği gibi, tüketiciler mobil bankacılık uygulamalarının yararlı olduğunu düşündüklerinde bu hizmeti kullanmaya eğilimli olmaktadır.

Teknoloji Kabul Modeli 'ne göre; bir teknolojinin kullanımının kabul görmesi, kullanıcılar tarafından yararlı algılanması ve kullanımının kolay bulunmasına bağlıdır. Algılanan yarar performans artışı sağlanacağı; kullanım kolaylığı ise harcanan çabada bir düşüşün olacağı inancını yansıtmaktadır. Kişinin teknolojiye yönelik olumlu veya olumsuz tavrını gösteren tutum ise kullanıma yönelik niyeti etkilemektedir (Davis, 1989; Lin, 2007). Taylor ve Todd (1995)'a göre algılanan kullanım kolaylığı ve fayda tutumu etkilerken, tutum da niyeti etkilemektedir. Niyet, tutum ile algılanan faydanın ortak etkisi altında varsayılırken, diğer göstergeler eşit kabul edildiğinde kullanım kolaylığı ile fayda algısı pozitif yönlü bir ilişkiye sahip olmaktadır (Venkatesh, 2000).

Teknoloji Kabul Modeli esas alınarak yapılan bazı araştırmalarda bağımsız değişkenler ve niyet arasındaki ilişkinin açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Örneğin, Hong vd. (2010) tarafından Vietnam'da yapılan bir çalışmada, internet bankacılığı kullanma niyeti üzerinde doğrudan etkili olan faktörler araştırılmış ve kullanıcıların algıladıkları fayda ile kullanım niyeti arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür (Özcan vd., 2019).

Kumar vd. (2020)'nin paylaşım ekonomisi yoluyla elektrikli araçların benimsenmesindeki zorlukları ele alan araştırmasında endüstri ve akademi çevresinden 11 katılımcı ile yapılan bir odak grup çalışması sonucunda çevresel kirliliğin önlenmesi çevresel sürdürülebilirliğin anahtarı olduğu ve Hindistan'daki işletmelerin çevresel sürdürülebilirlik bilincine sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Im vd. (2019) tarafından 345 çevre dostu ürün kullanıcısı ile yapılan çalışma sonucunda ise bireyin yenilikçilik eğilimi ile çevre dostu olma eğilimi arasında doğrudan anlamlı pozitif bir ilişki olduğu ve çevre dostu eğilim ne kadar yüksek olursa, yenilik eğiliminin de o kadar yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yaşadığımız çevre sorunlarının insan davranışlarından kaynaklandığı düşünüldüğünde, çevre koruma davranışlarını etkileyen bireysel eğilim faktörlerini geliştirmek ve bunlara dayalı politikalar uygulamak önemlidir. Bu kapsamda, çevre kirlilik sorunlarının çözümüne yönelik bireysel olarak elinden bir şey gelmeyen tüketicilerin çevre dostu ürünleri satın almak ve tüketmek eğilimde olabilecekleri düşünülmektedir. Teknoloji sayesinde her yıl bireylerin günlük yaşam alanlarında kullanılmak üzere yeni teknolojik ürünler üretilmektedir. Bu ürünlerin tüketiciler tarafından ne kadar kabul göreceğinin ölçülmesi işletmeler açısından önemlidir. Bireylerin teknolojik ürün tüketme eğilimlerinin biliniyor olması, işletmelerin pazarlama kararlarını vermelerinde önemli bir rol oynamaktadır.

Yukarıda değinilen akademik çalışmaların ışığında araştırmanın ilk hipotezi aşağıda belirtildiği şekilde geliştirilmiştir.

H₁: Elektrikli scooter ürünü için algılanan fayda, ürün kullanma niyetini pozitif bir biçimde etkilemektedir.

3. TÜKETİCİ YENİLİKÇİLİĞİ VE NİYET İLİŞKİSİ

Yenilik, "başarılı bir yaratıcı sürecin değiştirdiği şeye anlamlı değer katılması" olarak tanımlanmaktadır. (Assink, 2006). En genel anlamda yenilik, üretim sürecindeki, hizmetteki veya teknolojideki değişiklikler olmakla beraber ekonomi, işletme yönetimi, pazarlama, gibi pek çok alanda kullanılan ve farklı bakış açıları ile incelenen bir konudur. Pazarlama ve tüketici davranışı açısından ise yenilik; yeni fikirlerin, süreçlerin, ürünlerin ya da hizmetlerin tanıtılması, benimsenmesi, kabul edilmesi ve uygulanması olarak tanımlanmaktadır (Kanter, 1983).

Tüketici yenilikçiliği kavramı ise bir bireyin yeni fikirleri diğer tüketicilere nazaran daha erken benimsemesi olarak tanımlanmaktadır (Chauhan vd., 2019). Diğer bir tanımda tüketici yenilikçiliği, yeni ürün veya hizmetlerin nispeten hızlı bir şekilde benimsenme eğilimi olarak tanımlanmıştır ve tüketicilerin geçmiş veya mevcut seçimlerinin yerine yeni veya farklı ürün veya hizmetleri denemeye yatkınlıkları olarak ifade edilmiştir (Kim vd., 2020).

Yenilikçilik kavramı alanyazında genel olarak üç şekilde incelenmektedir. Bunlar; firma yenilikçiliği, ürün yenilikçiliği ve tüketici yenilikçiliğidir. Firma yenilikçiliği, bir işletmenin yeni mal ve hizmetler geliştirme veya yeni ürün geliştirmeye başlama yeteneği olarak tanımlanır. Ürün yenilikçiliği ise bir ürünün yenilik seviyesi olarak adlandırılır. Tüketici yenilikçiliği ise, pazardaki yeni ürünleri diğer tüketicilerden daha önce deneyimlemek, daha çabuk ve daha sık satın alma eğiliminde olmaktır (Roehrich, 2004). Tüketici yenilikçiliğine eğilimi olan kişiler, önceki satın alma tercihleri yerine farklı ve yeni ürünleri, yeni markaları denerler (Başar ve Yapraklı, 2013). Tüketicilerin yenilikçi davranış tutumları, yeni ürün ve hizmetleri benimsemede önemli bir rol oynamaktadır ve bu durum yenilikçi teknolojilerin benimsenmesinin ana belirleyicilerinden biri olarak açıklanmaktadır (Chauhan vd., 2019).

Yeniliğin benimsenmesinde önemli bir kavram olan tüketicilerin yenilikçiliği (Kim, 2008), önceki tercihler ve tüketim kalıplarından ziyade yeni ve farklı ürünler ya da markaların satın alınması eğilimi olarak görülmektedir (Steenkamp vd., 1999). Başka bir deyişle, yenilikçilik, bir kişinin bir yeniliği benimsemeye diğerlerinden görece daha erken davranması olarak da ifade edilebilir (Rogers ve Shoemaker, 1971). Rogers (2003) tüketici yenilikçiliğini; bireylere veya toplumdaki diğer bireylere göre, yeni fikirleri ve ürünleri erken benimseme derecesi olarak ifade etmiştir. Midgley ve Dowling (1978) ise, tüketicinin yenilikçiliğini, diğer insanlardan öğrendikleri veya dinledikleri deneyimlerden bağımsız olarak yeni fikirlere açıklık ve inovasyon kararını alma derecesi ile risk alma istekliliği olarak ifade eder. Cowart, Fox ve Wilson (2007), Telis, Yin ve Bell (2009), Goldsmith, Kim, Flynn ve Kim (2005) bu kavramı, bazı bireylerin yeni ürünleri benimseme eğilimi olarak tanımlamaktadır (Aydoğan vd., 2019).

Tüketicilerin yeni fikirleri benimseme istekliliği, belirsizliklerle başa çıkma istekliliği ve risk alma yetenekleri yenilikçi olanlarının en önemli özellikleridir (Chauhan vd., 2019). Yüksek derecede yenilikçiliğe sahip tüketiciler meraklıdır, yaratıcı buluşlardan zevk alır ve sonuç olarak yeni ürün veya hizmetleri benimseme eğilimindedir (Kim vd., 2020).

Özet olarak tüketici yenilikçiliği, yeniliklerin benimsenmesiyle ilgili bir kavramdır ve yenilikleri ilk benimseyen yenilikçilerin bazı ortak özelliklere sahiptir. Yenilikçiler; kanaat önderleridir ve riske karşı toleransları yüksektir. Üyesi oldukları sosyal grubun normlarından bağımsız olarak hareket ederler ve çoğunlukla kitle iletişim araçlarından bilgi almayı tercih ederler. Ayrıca ait oldukları sosyal grup içindeki diğer üyeler arasındaki konuşmalardan etkilenmezler. Yeni fikirlere, farklılıklara ve değişimlere açıktırlar. Yerelden çok evrenseldirler ve yüksek sosyo-ekonomik standartlara sahiptirler (Dobre vd., 2009; Dickerson ve Gentry, 1983).

Değişimin çok hızlı gerçekleştiği ve her şeyin çok hızlı tüketildiği dijital çağda, tüketicilerin yeni ürünlere tepkileri farklılaşmaktadır. Bazı insanlar yenilikleri kolayca benimseyip tüketirken, bazıları için yeni ürün ve hizmetler belirsizlik ve risk anlamına gelmektedir (Bhatnagar vd., 2000; Chhikara, 2010). Bu nedenle yenilikleri diğer tüketicilere göre daha hızlı benimseyen, yeni ürünlere herkesten önce sahip olmak için daha yüksek fiyat ödemeye razı olan ve ürünlerle ilgili geri bildirim verme eğiliminde olan tüketiciler, "yenilikçi tüketiciler" olarak anılmaktadır.

Yeni ürünlere herkesten önce sahip olmak için daha yüksek fiyatlar ödemeye istekli olan ve ürünler hakkında geri bildirim verme eğiliminde olan yenilikçi tüketiciler de yeniliğin yayılmasında önemli bir role sahiptirler (Kotler, 1997; Vilpponen vd., 2006). Tüketici yenilikçiliği ile ilgili yapılmış olan bir çalışmada Lassar ve arkadaşları (2005), kişisel özelliklerle birlikte tüketici yenilikçiliğinin internet bankacılığı kullanma niyeti üzerindeki etkisini incelemiş ve internet bankacılığı kullanma niyeti ile tüketici yenilikçiliği arasında pozitif bir ilişki bulmuşlardır.

Günümüzde teknolojinin sunduğu olanaklar, Instagram, Facebook ve Youtube gibi sosyal ağların yoğun olarak kullanımı ve mobil cihazların günlük hayatımızın bir parçası haline gelmesi, yenilikçi tüketicileri daha yenilikçi olmaya ve yeni ürünler satın almaya, yani dijital ortamı ticari amaçlarla kullanmaya yönlendirebilmektedir (Labrecque vd., 2013). İnternet ve «www» teknolojisi, hedef odaklı tüketicileri destekleme konusunda büyük bir potansiyele sahiptir (Aktan, Aydoğan ve Aysuna:86). Citrin ve arkadaşları (2000), tüketici yenilikçiliğinin, tüketicinin internet alışverişine adaptasyonu üzerinde doğrudan bir etkisi olduğunu bulmuşlardır. Bireyin yenilikçilik seviyesi, internetten alışverişe uyumu üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Yenilikçiliğin internetin ticari kullanımı üzerindeki doğrudan etkisine ek olarak, yenilikçi tüketiciler dijital çağın olanaklarını mevcut tüketim sorunlarını çözen yeni ve kolaylaştırıcı bir yolu olarak görmektedirler.

Birçok araştırmacı, tüketicilerin yeni ürünleri benimseme davranışını incelemiş ve bazı geleneksel araştırma modelleri önermişlerdir. Bunlardan en önemlileri; Fishbein ve Ajzen (1975)'in Mantıklı Eylem Teorisi, Planlı Davranış Teorisi (Ajzen, 1991), Teknoloji Benimseme Modeli (Davis, 1989), Gelişmiş Teknoloji Kabul Modeli (Venkatesh ve Davis, 2000) ve Yenilik Yayılımı Teorisidir (Rogers, 1995). Bu tür araştırma modelleri, tüketicileri yeni ürünleri, yenilikleri, yeni teknolojiyi ve akıllı oyuncakları kabul etme konusunda etkileyen baskın faktörleri de tanımlamaya yardımcı olmuştur (Zhang vd., 2000).

Tüketicilerin yeni ürünlere karşı gösterdikleri tepkilerini incelerken çözülmesi gereken iki sorun vardır. Birincisi, geleneksel modeller, yeni ürünlerin gelişmiş özelliklerinin tüketicilerin kabulü üzerindeki etkisine dikkat eder ancak yeniliğin kendisinin tüketicinin niyeti üzerindeki etkisini görmezden gelir. Roehrich (2004), bireylerin bağımsızlık ve benzersizlik için yenilik arama eğiliminde olduklarını savunur. Buna göre, ürün yeniliği, tüketicilerin satın alma niyetinin önemli bir tetikleyicisi olabilir. İkincisi, yalnızca yeni ürünler üzerinde benimseme davranışını incelemek gerçek dünya yani yeni ürünlerin pazarı için yeterli değildir. Tüketiciler yeni bir ürünü kabul etseler bile, gerçek hayatta birçok seçenekle karşılaştıklarında bunun için ödeme yapmayabilirler. Eğer tüketiciler yeni özellikler için ekstra para ödemeye istekli değillerse, yeni ürünlerle ilgilenseler bile satın alma noktasında geleneksel ürünleri tercih edebilirler. Bu durumda dikkat edilmesi gereken konu, tüketicilerin sadece yeni ürünleri kabul edip etmedikleri değil, aynı zamanda yenilik için ek para ödemeye istekli olup olmadıklarıdır (Zhang vd., 2000).

Mevcut araştırmalar, tüketici yenilikçiliğini tüketicilerin yenilikleri benimseme davranışını etkileyen baskın bir faktör olarak görmektedir (Chao vd., 2012; Lassar vd., 2005; Im vd., 2003). Bu sonuç, yenilikçi tüketicilerin yeni ürünleri, hizmetleri ve teknolojileri kolaylıkla benimseyebileceğini göstermektedir. Bu nedenle, yenilikçi tüketiciler, bir ürünün yenilikçi özelliklerine karşı muhafazakâr tüketicilere göre daha olumlu bir tutum sergileyebilirler.

Tüketicilerin yeni şeyler deneme olasılıkları bireyden bireye değişmektedir. Dolayısı ile alışılmadık, sıra dışı yaşam tarzlarını benimseme eğilimi de muhtemelen her tüketici için farklı olacaktır (Huang

vd., 2011). Bir tüketicinin yeni şeyler denemeye yönelik genel istekliliği, küresel tüketici yenilikçiliği olarak da tanımlanabilir (Goldsmith ve Foxall, 2003). Tüketici yenilikçiliği, uyarma ihtiyaçları, yenilik arayışı, başkalarının iletilen deneyimlerine karşı bağımsızlık ve benzersiz olma ihtiyacı tarafından yönlendirilebilir (Roehrich, 2004). Rogers ve Shoemaker (1971) tüketici yenilikçiliğini, bir bireyin yeni fikirleri benimsemede sosyal sisteminin ortalama üyesinden nispeten daha erken olma derecesi olarak tanımlamışlardır. Midgley ve Dowling (1978) yenilikçiliğe, her tüketicinin daha yüksek veya daha az bir dereceye kadar sahip olduğu bir dizi kişilik özelliği olarak atıfta bulunur ve tüketici yenilikçiliğini, bir kişinin yeni fikirlere açık olma ve diğerlerinden bağımsız olarak yeni teknolojiyi benimsemeye karar verme derecesi olarak tanımlarlar. Steenkamp, Hofstede ve Wedel (1999) bu bağlamda, bir tüketicinin önceki tüketim alışkanlıklarını sürdürmek yerine yeni veya farklı ürünler, teknolojiler veya markalar satın alma eğilimini tanımlayan doğuştan gelen yenilikçiliğe atıfta bulunurlar. Tüketicilerin yeniliğe ne kadar açık fikirli olduklarının, yeni teknolojik ürünleri benimseme olasılıklarının bir göstergesi olduğuna dair kanıtlar da bulunmaktadır (Rogers, 2003). Tüketici yenilikçiliği derecesinin ise, yeniliği benimseme davranışı üzerinde olumlu bir etkisi vardır (Arts vd., 2011; Huang vd., 2011; Wang vd., 2008). Çeşitli teknoloji kabul modellerinde (Venkatesh vd., 2003), tüketici yenilikçiliği, bu yeni ürün benimsemesinin öncülleri ile davranışsal niyet arasındaki ilişkiler üzerinde etkiye sahip olan bir moderatör değişken olarak da ele alınmıştır. Yukarıda anlatılanların ışığında araştırmanın ikinci hipotezi oluşturulmuştur.

H₂: Tüketici yenilikçiliği, elektrikli scooter kullanma isteğini pozitif bir şekilde etkilemektedir.

4. METODOLOJİ

4.1. Örneklem

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırma verisi toplanırken "Google Doc" sitesinde anket formu düzenlenmiş ve anket linki internet üzerinde araştırmacıların sosyal medya hesaplarından paylaşılmıştır. Anket formunda bulunan soruların cevaplanması zorunlu kılınmış, böylece eksik cevap kaynaklı katılımcıların elenmesine gerek duyulmamıştır. Araştırmaya toplamda 331 kişi katılım göstermiştir. Araştırma örneklemine ait demografik bilgilere Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Örneklemin Demografik Özellikleri

	Frekans	%		Frekans	%
Yaş			Gelir Durumu		
18-24 arası	93	28	0-3000 TL arası	84	24.5
25-31 arası	87	27	3001-6000 TL arası	85	25
32-38 arası	74	22	6001-9000 TL arası	84	24.5
39-45 arası	60	18	9001 TL ve daha fazlası	78	24
46 yaş ve üstü	17	5			
Eğitim Durumu			Cinsiyet		
Lise dengi ve altı	31	10	Erkek	167	50
Lisans ve ön lisans	210	63	Kadın	164	50
Lisansüstü	90	27			
Öncesinde elektrikli scooter kullanımı					
Evet	132	40			
Hayır	199	60			

4.2. Ölçekler

Kavramsal modelde bulunan “elektrikli scooter kullanma niyeti”, “elektrikli scooter kullanımında algılanan fayda” ile “tüketici yenilikçiliği” kavramlarının ölçümünde sürdürülebilir ve teknolojik ürünleri değerlendiren diğer çalışmalardaki ölçekler araştırılmıştır. Bu kapsamda, elektrikli scooter kullanımında algılanan faydanın ölçümünde Hwang vd. (2019)’ın çalışmasından faydalanılmıştır. Algılanan fayda, psikolojik fayda, benlik ifade faydası ve doğa deneyimi yaşamak üzere 3 boyut ve toplamda 9 soru ile ölçülmüştür. Tüketici yeniliği ise Zhang vd. (2020)’nin araştırmasındaki 4 ifadeli ölçek ile ölçümlenmiştir. Son olarak, elektrikli scooter kullanma niyetinin ölçülmesi için katılımcılara “önümüzdeki zaman içerisinde elektrikli scooter kullanmayı düşünüyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir (Sagnier vd., 2020). Belirtilen ölçeklerin değerlendirilmesinde ise “1: Kesinlikle katılmıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum” anlamına gelmek üzere, 5’li Likert tipi ölçek kullanılmıştır.

4.3. Bulgular

Araştırmanın analiz kısmında, kavramsal modelin testinde yapısal eşitlik modellemesi kullanılmıştır. Bu çerçevede araştırma kapsamında gerçekleştirilen nicel analizlerde IBM SPSS21 ve IBM AMOS21

programları tercih edilmiştir. Analizlerde ilk olarak yapısal modelde bulunan değişkenler için açıklayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Faktör analizinde “maksimum olasılık metodu” tercih edilmiş, döndürme yöntemi olarak ise “direct oblimum” kullanılmıştır. Analiz sonucunda KMO değerinin p.000 anlamlılık seviyesinde olduğu, Bartlett Küresellik değerinin ise 0.903 değerini aldığı tespit edilmiştir (X²:4150,912 ;df: 78). Bu bulgu, açıklayıcı faktör analizinin belirtilen değişkenleri incelemek için doğru bir yöntem olduğunu göstermiştir. Açıklayıcı faktör analizinin sonuçları, Cronbach’s Alpha güvenilirlik değeri ve toplam açıklanan varyans oranları Tablo 2’de gösterilmiştir. Tablo 2’den görüleceği üzere ölçeklerin güvenilir olduğu gözlenmiş olup, toplam açıklanan varyans oranının da tavsiye edilen %50’nin üzerinde olduğu tespit edilmiştir (Hair vd., 2010). Ayrıca Hwang vd.’nin (2019) araştırmasından farklı bir şekilde, algılanan faydayı oluşturan ifadelerin 3 boyutlu olmadığı, tek bir boyut altında toplandığı gözlenmiştir.

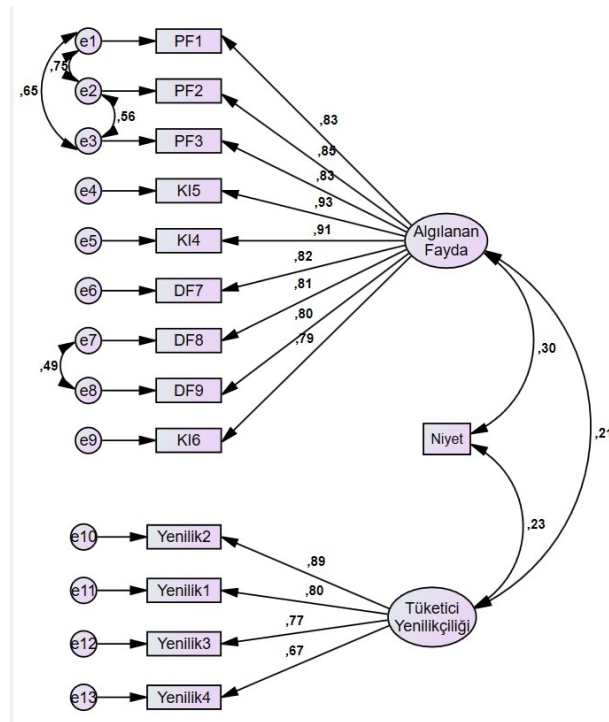
KMO: .903			
Bartlett Küresellik Testi: (X²: 4150,912; df: 78; p. 000)			
Algılanan Fayda (Açıklanan Varyans Oranı: %51,56)	Faktör	α	
	Yükleri		
PF2. Elektrikli Scooter (ES) kullanırsam doğa ve insanlığın iyiliğine katkıda bulunduğumu hissederim.	.92	.96	
PF1. ES kullanırsam doğanın korunmasına katkıda bulunduğumu düşünür kendimi mutlu hissederim.	.91		
KI5. ES kullandığımda doğanın korunmasına önem verdiğimi kendime ve arkadaşlarıma gösterebilirim.	.90		
PF3. ES kullandığımda doğaya zarar vermeyen bir ulaşımı tercih ettiğimi düşündüğümünden kendimi daha iyi hissederim.	.89		
KI4. ES kullanırsam doğa hakkındaki endişelerimi kendime ve arkadaşlarıma ifade edebildiğimi düşünürüm.	.87		
DF7. ES kullandığımda kendimi doğaya yakın hissederim.	.81		
DF8. ES kullanmak bana doğal yaşam alanlarını düşündürür.	.79		
DF9. ES kullanmak bende doğada olmak hissi uyandırır.	.77		
KI6. ES kullandığımda arkadaşlarım beni doğa konusunda bilinçli olarak değerlendirir.	.75		
Tüketici Yenilikçiliği (Açıklanan Varyans Oranı: %17,86)			
TY2. Arkadaşlarıma kıyasla, yeni teknolojiler hakkında daha çok araştırma yaparım.	.88	.86	
TY1. Yeni teknolojileri çevremdeki diğer insanların çoğundan daha önce öğrenirim.	.80		
TY3. Yeni bir teknoloji duyarsam, onu denemenin yollarını ararım.	.76		
TY4. Yeni teknolojileri, fiyat üzerinde düşünmeden denemekte tereddüt etmem.	.68		

Tablo 2. Açıklayıcı faktör analizi sonuçları

Açıklayıcı faktör analizinden sonra, ölçüm modelinin geçerliliği test edilmiştir. Bu çerçevede, modelde sadece tek bir ifade ile ölçülen “elektrikli scooter kullanma niyeti” de analize dahil edilmiş ve önerilen modifiye endeksleri kapsamında gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Bu bağlamda, algılanan faydayı oluşturan gözlenen değişkenlerin hata oranları arasında kovaryans ilişkisi oluşturulmuştur. Ölçüm modeli Şekil 2’de gösterilmiştir. Yapılan düzenlemeler neticesinde, modelin uyum iyiliği indekslerinde çok iyi değerler aldığı görülmüştür (Tablo 3). Ancak sadece RMSEA değeri kabul için üst eşik olan 0.08’in biraz üzerinde değer almıştır. Diğer indekslerde yakalanmış olan yüksek uyum göz önünde bulundurularak modelin araştırma kapsamında toplanan veriyle orta ve üstü bir düzeyde uyuma sahip olduğu değerlendirilmiştir (Hair vd., 2010).

Uyum İyiliği İndeksleri	Modelin Aldığı Değer
RMSEA	.084
CFI	.961
GFI	.912
X ² /df	3.32

Tablo 3. Ölçüm Modeli Uyum İyiliği İndeksleri

Şekil 2. Ölçüm Modeli (Standardize Edilmiş Parametreler)

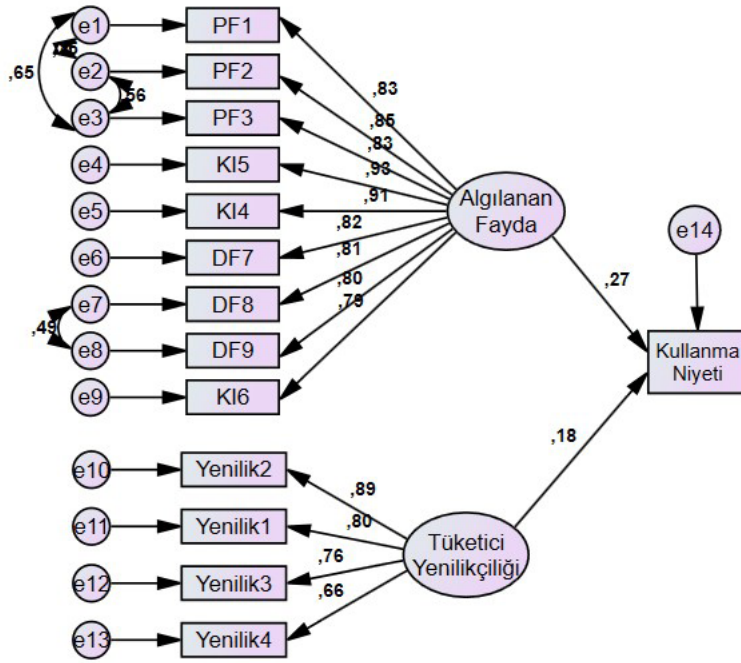
4.4. Hipotez Testleri

Araştırma ölçüm modelinin kabul edilebilir aralıklarda olduğunun tespit edilmesi üzerine yapısal modelin testi safhasına geçilmiştir. Bu noktada, araştırma hipotezlerinde belirtilen ilişkiler kurulmuş ve hipotezlerin geçerliliği yapısal eşitlik modellemesiyle test edilmiştir. Yapısal modelin uyum iyiliği indeksleri Tablo 4'te gösterilmiştir. Buna göre, RMSEA dışındaki bütün endekslerin kabul aralıklarının üstünde çok iyi değerler aldığı gözlenmiştir. RMSEA ise kabul aralığının alt limiti olan 0.08'e eşit bir değer almıştır. Hair vd. (2010)'in tavsiye ettiği üzere, birden fazla indeksin beraber değerlendirilmesi uyum iyiliğinin anlaşılması bakımından doğru bir yöntemdir. Bu çerçevede, bütün indekslerde alınan değerler göz önünde bulundurularak, modelin orta üstü seviyede toplanmış olan veriyle bir uyuma sahip olduğu düşünülmüştür.

Uyum İyiliği İndeksleri	Modelin Aldığı Değer
RMSEA	.086
CFI	.958
GFI	.908
X ² /df	3.45

Tablo 4. Yapısal Model Uyum İyiliği İndeksleri

Yapısal modelin uyum iyiliği seviyesinin kabul edilmesinden sonra, araştırma modelinde önerilmiş olan hipotezler değerlendirilmiştir. Şekil 3'teki standardize edilmiş parametrelerden gözlemleneceği üzere hem algılanan fayda hem de tüketici yenilikçiliğinin elektrikli scooter kullanma niyeti üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu gözlenmiştir. Buna göre algılanan fayda, kullanma niyetini β : .27 ($p < 0,001$), tüketici yenilikçiliği ise, β : .18 ($p < 0,001$) seviyesinde etkilemektedir. Standardize edilmiş parametrelerin bulunduğu yapısal model Şekil 3'te gösterilmiştir. Bu noktada farklı bir bulgu olarak, algılanan faydanın tüketici yenilikçiliğine göre, elektrikli scooter kullanma niyeti üzerinde, daha fazla bir etkisinin olduğu gözlenmiştir.

Şekil 3. Yapısal Model (Standardize Edilmiş Parametreler)

5. TARTIŞMA

Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli tarafından 2014 yılında yayınlanan 5'inci Değerlendirme Raporunda 2010 yılında dünya genelinde üretilen karbon salınımının yaklaşık yüzde 23'ünün ulaşım sektörü kaynaklı olduğu belirtilmiştir (Sims R. Vd., 2014). Bu durum iklim krizi ile ulaşım tercihleri arasında sıkı bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Çevre üzerindeki kaygılar dünya genelinde birçok kişi tarafından paylaşılmakta ve bu nedenle ulaşımında çevre dostu alternatifler değerlendirilmektedir. Bu alternatiflerden biri olan elektrikli scooterın dünya çapında kullanımı gün geçtikçe artmaktadır. Lime CEO'su Wayne Ting; Berlin, Londra ve Paris'te toplanan verilere göre elektrikli scooter kullanan yolcuların sayısında ve seyahat edilen mesafede 2020 yılı içinde artış olduğunu belirtmiştir (Johathan, 2020).

Bu çalışmada, tüketicilerin elektrikli scooter ürünü kullanımından algıladığı faydanın ve yenilikçi olmasının kullanma niyeti üzerindeki etkileri incelenmiştir. Yapılan yapısal eşitlik modeli analizi ile araştırma modelinin hipotezleri test edilmiştir. Tüketici yenilikçiliğinin kullanma niyeti üzerindeki etkileri Bilici vd. (2020)'in ve Özdemir vd. (2020)'in çalışmalarında da test edilmiş ve pozitif bir etki olduğu gözlemlenmiştir. Araştırma bulguları da bu bakımdan önceki çalışmalarla bir tutarlılık göstermektedir.

Ayrıca Hwang vd. (2019)'ın, Kalyoncuoğlu (2018) ve Yoon (2016)'un çalışmalarında da gösterildiği gibi algılanan faydanın tüketici kullanma niyeti üzerindeki olumlu etkisi bu çalışmada da tespit edilmiştir.

Araştırmanın diğer bir önemli bulgusu, algılanan faydanın, tüketici yenilikçiliğine oranla kullanma niyeti üzerinde daha fazla etkisinin olmasıdır. Bu bulgu, Suki vd. (2017)'nin mobil uygulamalarda uçak bileti rezervasyon kullanma niyeti üzerine yapmış olduğu çalışmanın bulgularıyla örtüşmektedir. Suki vd. (2017), algılanan faydanın kullanma niyeti açısından en büyük etkiyi temsil ettiği sonucuna ulaşmıştır. Benzer bir şekilde bu çalışma, teknolojik ürün ve hizmetlerin algılanan faydalarının satın alma kararını etkileyen en önemli faktör olduğunu göstermiştir. Ayrıca, tüketici yenilikçiliğinin kullanma niyeti üzerinde pozitif bir etkisi olması, teknolojik ürünlerde yenilikçi tüketicileri hedeflenmenin daha faydalı olduğunu göstermektedir. Bu bulgu alanda yapılan akademik çalışmalarla bir benzerlik göstermektedir. Bu çerçevede, tüketici yenilikçiliği, bireylerin elektrikli scooter gibi yeni ürünleri daha hızlı bir şekilde benimsemesini sağlayacaktır (Chauhan vd., 2019). Ayrıca, pazarlama literatürü, yenilikçi tüketicilerin hali hazırda kullanılan ürünlerin aksine yeni veya farklı ürün veya hizmetleri denemeye daha yatkın olduğunu göstermektedir (Kim vd., 2020). Dolayısıyla, pazarlama iletişim çabalarında, ürünün sunacağı faydaların yanı sıra, ürün yenilikçiliğinin vurgulanmasının tüketici kullanma niyetini arttırabileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda, elektrikli scooter pazarlama çabalarının, tüketicilerin geneline hitap etmektense, inovatif bireyleri hedef alarak başlamasının daha doğru olacağı düşünülmektedir (Olson, 2018).

5.1. Araştırmanın Kısıtları ve Gelecek Çalışmalara Öneriler

Birçok araştırmada olduğu gibi bu araştırmada da elde edilen sonuçların belirli kısıtlar altında elde edildiği unutulmamalıdır. Bu kısıtlardan ilki kolayda örnekleme yöntemi kullanılmasıdır. Ana kütlemin belirlenmesinin mümkün olmaması ve araştırma esnasında zaman ve maliyet sınırlaması nedeniyle çalışmada kolayda örnekleme tercih edilmiştir. Bu durum araştırmada elde edilen bulguların genellenebilir olmasını azaltmaktadır.

Araştırma verisi toplanırken "Google Doc" sitesinde anket formu düzenlenmiş ve anket linki sadece sosyal medya hesaplarında paylaşılmıştır. Dolayısıyla, araştırmada incelenen hipotezlerin, farklı veri toplama yöntemleri ve daha büyük örneklemeler ile test edilmesinin alanyazına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, araştırmaya katılanların farklı yaş gruplarında oldukları gözlenmektedir. Ancak yenilikçi ürünleri kullanma eğiliminin özellikle genç nüfus arasında daha yaygın olduğu bilinmektedir (Deniz vd., 2016). Bu bakımdan, ileriki araştırmalarda doğrudan genç nüfusu hedef alınmasının bulguların tekrar test edilmesi genellenebilir olması açısından faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

İleri teknoloji ürünler her geçen gün daha fazla sayıda piyasaya sunulmaktadır. Bu bakımdan, tüketici yenilikçiliği ve algılanan faydanın kullanma niyeti üzerine etkisinin elektrikli scooter dışında diğer teknolojik ürün grupları üzerinde de test edilmesi tavsiye edilmektedir. Böylece, ileri teknoloji ürünlerine karşı olan genel tüketici tutumu ve kullanma niyetini etkileyen faktörlerin tespit edilebileceği

değerlendirilmektedir. Diğer taraftan, tüketici yenilikçiliği kavramı üzerindeki önceki araştırmalar, tüketici davranışının demografik özelliklerden etkilenebildiği belirtilmiştir (Köker vd., 2017). Bu nedenle, ileride yapılacak çalışmalarda demografik özelliklerin, tüketici tutumunu etkileyen bir faktör olarak dahil edilmesi, tüketici yenilikçiliği ve algılanan fayda dışında, teknoloji ürünleri kullanma niyetini etkileyen diğer faktörlerin tespit edilmesine olanak verecektir.

Son olarak bu çalışmada, kullanma niyeti açıklanırken tüketici yenilikçiliği ve algılanan fayda bağımlı değişkenleri göz önünde bulundurulmuştur. Gelecek araştırmalarda Davis ve Bagozzi (1990) tarafından önerilen ve yaygın kabul gören Teknoloji Kabul Modeli (TKB)'nin elektrikli scooter kullanım davranışının anlaşılmasında kullanılabileceği düşünülmektedir (Revels vd., 2010). Araştırmanın diğer bir kısmını, niyet değişkeninin tek bir soru ile ölçülmesi oluşturmaktadır (Sagnier vd., 2020). Alanyazın incelendiğinde yeşil teknolojik ürünlere olan satın alma niyetinin "ileride satın alma, başkalarına tavsiye etme, ürüne daha çok para harcama eğiliminde" olma gibi birden fazla ifadeyle ölçüldüğü görülmektedir (Jabeen vd., 2021). Bu açıdan, araştırmada kullanılan niyet değişkeninin kavramsal olarak yeşil teknolojik ürün tercihini yeterince açıklayamayacağı düşünülmektedir.

6. SONUÇ

Teknolojik ürünlerin benimsenme sürecini yönetmek; tüketicilerin değişen eğilimleri ile ilgili hedef kitlenin doğru anlaşılmasıyla mümkündür. Bu açıdan, tüketicilerin satın alma veya kullanmaya karar verme niyetlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi araştırmacıları meşgul eden süregelen bir konudur. Özellikle, günümüzde çevre sorunları insanların yaşadığı çevreyi etkilemeye başlamış, toplumun çevre duyarlılığı seviyesi gün geçtikçe artmıştır. Buna paralel olarak, çevreci olan yenilikçi ve teknolojik uygulamalara ağırlık verilmeye başlanmıştır (Jabeen vd., 2021). Bu araştırma, algılanan fayda ve yenilikçiliğin elektrikli scooter kullanma niyeti üzerindeki etkisini test etmiştir. Araştırma sonuçları, elektrikli scooter kullanma niyetinin algılanan fayda daha fazla olmak üzere tüketici yenilikçiliğinden etkilendiğini göstermiştir.

KAYNAKÇA

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior And Human Decision Processes*, 50, 179-211.

Aktan, M., Aydoğan, S., & Aysuna, C. (2016). Web advertising value and students' attitude towards web advertising. *European Journal of Business and Management*, 8(9), 86-97.

Akturan, U. & Tezcan, N. (2012). Mobile banking adoption of the youth market. *Marketing Intelligence and Planning*, 30(4), 444-459.

Akyol, B., & Ünlüönen, K., (2020). Paylaşım ekonomisinin turizm sektörüne etkileri: Kırıkkale üniversitesi öğrencileri üzerine bir araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2020, 8 (1), 623-625

Al-Somali, S.A., Gholami, R. & Clegg, B. (2009). An investigation into the acceptance of online banking in Saudi Arabia. *Technovation*, 29, 130-141.

- Assink, M.** (2006). Inhibitors of disruptive innovation capability: A conceptual model. *European Journal of Innovation Management*, 9(2), 215-233.
- Aydoğan, S., Güvendik, Ö., & Ayar, B.** (2019). Innovative consumers of the digital age: Opinion seeking on instagram, *Business & Management Studies: An International Journal*, 7(2), 614-615
- Başar, E. E. & Yapraklı, Ş.** (2013). Tüketici yenilikçiliği ve genişletilmiş teknoloji kabul modelinin E-CRM üzerinde etkileri: Bankacılık sektöründe bir uygulama. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(6), 149-180.
- Belk, R.** (2010). Sharing. *Journal of Consumer Research*, 36(5), 715-734.
- Belk, R.** (2014). You are what you can access: Sharing and collaborative consumption online. *Journal of Business Research*, 67(8), 1595-1630.
- Bellin, H.** (2017). Some managerial thinking about the sharing economy. *Journal of Marketing Channels*, 24, 97-99
- Benkler, Y.** (2004). Sharing nicely: On shareable goods and the emergence of sharing as a modality of economic production. <https://pdfs.semanticscholar.org/5ec4/4580bb892bab906ee7ac64dec4c-318f4e56c.pdf>
- Bhatnagar, A., Misra, S., & Rao, H.R.** (2000). On risk, convenience, and internet shopping behavior. *Communications of The ACM*, 43(11), 98-105.
- Bilici, F. & Özdemir, E.** (2020). Tüketicilerin artırılmış gerçeklik teknolojilerini kullanma niyeti üzerinde teknolojik hazır bulunuşluluğun rolü, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, I ISSN:2630-631X, 6(37), 2046-2060.
- Botsman, R. & Rogers, R.** (2010). *What's mine is yours: The rise of collaborative consumption*. New York, Harper Collins.
- Böcker, L. & Meelen, T.,** (2017). Sharing for people, planet or profit? Analysing motivations for intended sharing economy participation. *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 23, 28-39.
- Chao, C.W., Reid, M. & Mavondo, F.T.,** 2012. Consumer innovativeness influence on really new product adoption. *Aust. Mark. J.* 20 (3), 211–217. <https://doi.org/10.1016/j.ausmj>.
- Chauhan, V., Yadav, R. & Choudhary, V.,** 2019. Analyzing The Impact Of Consumer Innovativeness And Perceived Risk In Internet Banking Adoption: A Study Of Indian Consumers, *International Journal of Bank Marketing*, 37(1): 323-339.
- Cheng, M.** (2016). Current sharing economy media discourse in tourism. *Annals of Tourism Research*, 60, 111-114.
- Cheng, M.** (2016). Sharing economy: A review and agenda for future research. *International Journal Of Hospitality Management*, 57, 60-70. Bardhi ve Eckhardt, 2012:881

- Cheng, T.C.E., Lam, D.Y.C. & Yeung, A.C.L.** (2006). Adoption of internet banking: An empirical study in Hong Kong. *Decision Support Systems*, 42(3), 1558-1572.
- Chhikara, S.** (2010). Identification of variables and factors impacting consumer behavior in on-line shopping in India: An empirical study. *E-business Technology and Strategy*, 292-304.
- Chong, A.Y.L., Keng-Boon, O., Binshan L. & Boon-In T.** (2010). Online banking adoption: An empirical analysis. *International Journal of Bank Marketing*, 28 (4), 267-287.
- Chuttur, M.Y.** (2009). Overview of the technology acceptance model: Origins, developments and future directions. *Indiana University, USA.Sprouts:Working Papers on Information Systems*, 9(37).
- Citrin, A.D.** (2000). Adoption of internet shopping: The role of consumer innovativeness. *Industrial Management and Data Systems*, 100(July), 294-300.
- Cowart, K.O., Gavin L.F. & Andrew E.W.** (2007). A Structural look at consumer innovativeness and self-congruence in new product purchases. *Psychology & Marketing*, 25(12), 1111-1130.
- Crabbe, M., Standing, C., Standing, S. & Karjaluo, H.** (2009). An adoption model for mobile banking in Ghana. *International Journal of Mobile Communications*, 7 (5), 515-543.
- Davis, F. D.** (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information technology. *MIS quarterly*, 319-340.
- Deniz, A. & Erciş, A.** (2016) Tüketici yenilikçiliğinin boyutları ve yenilikçiliği etkileyen faktörler arasındaki ilişkiler. *KAÜİİBFD* 7(14), 461-475.
- Dickerson, M.D. & Gentry, J.W.** (1983). Characteristics of adopters and non-adopters of home computers. *Journal of Consumer Research*, Vol. 10 No. 2, 225-235.
- Dobre, C., Dragomir, A. & Preda, G.** (2009). Consumer innovativeness: A marketing approach. *Management & Marketing*, Vol:4, No:2, 19-34.
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1977).** Belief, attitude, intention, and behavior: An introduction to theory and research. *Philosophy and Rhetoric*, 10(2).
- Gansky, L.** (2010). The mesh why the future of business is sharing. <https://informationdj.files.wordpress.com/2012/01/future-of-business-is-lisagansky.pdf>
- Geissinger A., Laurell C., Öberg C. & Sandström C.** (2018). How sustainable is the sharing economy? On the sustainability connotations of sharing economy platforms. *Journal of Cleaner Production*, 206, 419-429.
- Goldsmith, R.E., Kim, D., Flynn, L.A. & Kim, W.M.** (2005). Price sensitivity and innovativeness for fashion among Korean consumers. *The Journal of Social Psychology*. 145 (5), 501-508.
- Gu, J., Lee, S. & Suh, Y.** (2009). Determinants of behavioral intention to mobile banking. *Expert Systems with Applications*, 36, 11605-11616.

Guritno, S., & Siringoringo, H. (2013). Perceived usefulness, ease of use, and attitude towards online shopping usefulness towards online airlines ticket purchase, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 81, 212-216.

Habibi R. M. Davidson A. & Laroche M. (2017). What managers should know about the sharing economy. *Business Horizons*, 60, 113-121.

Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B.J., & Anderson, R.E. (2010). *Multivariate data analysis*. electronic book: Prentice Hall.

Hamari J., Sjöklint M. & Ukkonen A. (2016). The sharing economy: Why people participate in collaborative consumption. *Journal of The Association for Information Science and Technology*, 67, 2047-2059.

Hanafizadeh, P., Behboudi, M., Koshksaray A.A. & Shirkhani Tabar, M.J., 2014, Mobile Banking Adoption By Iranian Bank Clients. *Telematics and Informatics*, 31(1), 62-78.

Heo Y.C., 2016, Sharing Economy And Prospects In Tourism Research. *Annals Of Tourism Research*, 58, 166-170.

Heremobility, 2020, Smart City Mobility: 7 Major Cities Getting It Right. <https://mobility.here.com/learn/smart-city-mobility/smart-city-mobility-7-major-cities-getting-it-right>, Erişim tarihi: 03.05.2021.

Hwang J., Sun-Bai C. & Kim W., 2019, Consequences Of Psychological Benefits Of Using Eco-Friendly In The Context Of Drone Food Delivery Services, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, DOI: 10.1080/10548408.2019.1586619.

Im, S., Bayus, B.L. & Mason, C.H., 2003, An Empirical Study Of Innate Consumer Innovativeness, Personal Characteristics, And New-Product Adoption Behavior. *J. Acad. Mark. Sci.* 31(1), 61–73. <https://doi.org/10.1177/0092070302238602>.

Im, M., Song, M.R. & Chu, W., 2019, Effects of Consumer Innovativeness on Environment-Friendly Product Satisfaction. *The Journal of Distribution Science*, 17(10), 125-134. doi.org/10.15722/jds.17.10.201910.125.

Information technology. *MIS Q.* 13 (3), 318–330. <https://doi.org/10.2307/249008>.

Jabeen, G., Ahmad, M. and Zhang, Q., 2021. Factors Influencing Consumers' Willingness to Buy Green Energy Technologies in a Green Perceived Value Framework. *Energy Sources, Part B: Economics, Planning, and Policy*, 16(7), pp.669-685.

Jahangir N. & Begum N., 2008, The Role Of Perceived Usefulness, Perceived Ease Of Use, Security And Privacy, And Customer Attitude To Engender Customer Adaptation In The Context of Electronic Banking, *African Journal of Business Management*, 2 (1), 32-40.

Jonathan, J., 2020, How Green And Profitable Are E-Scooters?. <https://www.bbc.com/news/business-55107754> (Erişim Tarihi : 28.04.2021 22:43)

Kalyoncuoğlu, S., 2018, Tüketicilerin Online Alışverişlerindeki Sanal Kart Kullanımlarının Teknoloji Kabul Modeli İle İncelenmesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(2), 193-213.

Kanter, R. M., 1983, The Change Masters: Innovation For Productivity In The American Corporation, New York: Simon & Schuster., 20.

Kaya, S., & Şenel, P.T., 2003, Zonguldak İlindeki Bazı Hastanelerde Çalışan Doktorların Elektronik Tıbbi Kayıtlara Hazırlık Durumlarının Değerlendirilmesi, <http://ab.org.tr/ab05/tammetin/187.doc>

Kırmızı Z, Kolağasıoğlu M.Ş & Çalışkan F.T, 2012, Kentiçi Ulaşım Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Cinius Yayınları.

Kim, Y.H. (2008), An empirical examination of consumers' innovation adoption: The role of innovativeness, fashion orientation and utilitarian and hedonic consumers attitudes, Master of Science, The Faculty of the Graduate School at The University of North Carolina, Greensboro.

Kim, J. J., Choe, J. Y. J. & Hwang, J., 2020, Application Of Consumer Innovativeness To The Context Of Robotic Restaurants, International Journal of Contemporary Hospitality Management, DOI 10.1108/IJCHM-06-2020-0602.

Kjolberg, T., 2015, Copenhagen Connecting, <https://www.dailyscandinavian.com/copenhagen-connecting/>, Erişim tarihi: 03.05.2021.

Kotler, P., 1997, Marketing Management: Analysis, Planing, İmplementation And Control, 9th. Prencite Hall, New Jersey.

Köker, N.E. & Maden, D., 2017, Tüketici Yenilikçinin, Öz Saygı Ve Sosyal Kimlik Boyutları Temelinde İncelenmesi: İtalya ve Türkiye Üzerine Bir Araştırma, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 10, Sayı 2, Aralık 2017, 835-854

Kumar, R., Jha, A., Damodaran, A., Bangwal, D., & Dwivedi, A., 2020, Addressing The Challenges To Electric Vehicle Adoption Via Sharing Economy: An Indian Perspective. Management of Environmental Quality: An International Journal, doi:10.1108/meq-03-2020-0058

Laamanen M., Wahlen S. & Lorek S., 2017, A Moral Householding Perspective On The Sharing Economy. Journal Of Cleaner Production, 202, 1220-1227.

Labrecque, L.I., Vor Dem Esche, J., Mathwick, C., Novak, T.P., & Hofacker, C.F. (2013). Consumer power: evolution in the digital age, journal of interactive marketing, 27(4), 257-269.

Lassar, W.M., Manolis, C. & Lassar, S.S., (2005). The relationship between consumer innovativeness, personal characteristics, and online banking adoption. International Journal of Bank Marketing, 23 (2), 176–199. <https://doi.org/10.1108/02652320510584403>.

- Lee, Y.K., Park, J.H., Chung, N., & Blakeney, A.** (2012). A unified perspective on the factors influencing usage intention toward mobile financial services. *Journal of Business Research*, 65(11), 1590-1599.
- Lewis, N.K., Palmer, A. & Moll, A.** (2010). Predicting young consumers' take up of mobile banking services. *International Journal of Bank Marketing*, 28(5), 410-432.
- Lu, J., Yao, J.E. & Yu, C.S.** (2005). Personal innovativeness, social influences and adoption of wireless internet services via mobile technology, *Journal of Strategic Information Systems*, 14, 245-268.
- Luarn, P. & Lin, H.** (2005). Toward an understanding of the behavioral intention to use mobile banking. *Computers in Human Behavior*, 21, 873-891. *Management (IJSM)*, III (3) 36-51.
- Mandilas, A., Karasavoglou, A., Nikolaidis, M. & Tsourgiannis, L.** (2013). Predicting consumer's perceptions in on-line shopping, *Procedia Technology*, 8, 435-444. Meeddubai (2020). <https://twitter.com/meeddubai>, Erişim tarihi: 03.05.2021.
- Midgley, D.F. & Dowling, G.R.** (1978). Innovativeness: The concept and its measurement. *Journal of Consumer Research*. 4 (4), 229-242.
- Nasri, W. & Charfeddine, L.** (2012). Factors affecting the adoption of internet banking in Tunisia: An integration theory of acceptance model and theory of planned behavior. *The Journal of High Technology Management Research*, 23(1), 1-14.
- Olson, E.L.** (2018). Lead market learning in the development and diffusion of electric vehicles. *Journal of Cleaner Production*, 172, 3279-3288.
- Önder, H.G., & Ulkavak, M.** (2020). Yerel yönetimler için çok modlu taşımacılıkta akıllı hareketlilik önerileri. *Türkiye Coğrafi Bilgi Sistemleri Dergisi*, 2(2), 83-89
- Özdemir, E. & Sönmezay, M., Factors affecting consumers' technology acceptance and use on behavioural intention in omnichannel retailing, BMIJ, (2020), 8(5), 3936-3970 doi: <http://dx.doi.org/10.15295/bmij.v8i5.1596>**
- Phatthana W., Mat & N.K.N.** (2011). The application of Technology Acceptance Model (TAM) on health tourism E-Purchase intention predictors in Thailand, 2010 International Conference on Business and Economics Research, IACSIT Press, Kuala Lumpur, Malaysia, vol.1 2011, 196-199.
- Polatoğlu, V.N. & Ekin, S.** (2001). An empirical investigation of the turkish consumers' acceptance of internet banking services, *International Journal of Bank Marketing*, 19 (4), 156-165.
- Ramayah, T. & Ignatius, J.** (2005). Impact of perceived usefulness, perceived ease of use and perceived enjoyment on the intention to shop online, *ICFAI Journal of Systems*
- Revels J., Tojib D. & Tsarenko Y.,** (2010). Understanding consumer intention to use mobile services, *Australasian Marketing Journal*, 18 (2010), 74-80.

Rifkin, J. (2000). The age of access: A new culture of hypercapitalism. http://90.146.8.18/en/archiv_files/20021/E2002_043.pdf

Ritter, M. & Schanz, H. (2018). The sharing economy: A comprehensive business model framework. *Journal of Cleaner Production*, 213, 320-331.

Roehrich, G. (2004). Consumer innovativeness: Concepts and measurements. *Journal of Business Research*, 57, 671-677.

Rogers, E. & Shoemaker, F. (1971), *Communication of innovations: A Cross Cultural Approach*, New York: Free Press.

Rogers, E.M., (1995). *Diffusion of Innovations*. Free Press, New York.

Rogers, E.M. (2003). *Diffusion of innovations*. New York, A Division Of Simon & Schuster, Inc.,22.

Sagnier C., Loup-Escande E., Lourdeaux D., Thouvenin I. & Valléry G. (2020): User acceptance of virtual reality: An extended technology acceptance model, *International Journal of Human-Computer Interaction*, DOI: 10.1080/10447318.2019.1708612

Sims, R., Schaeffer, R., Creutzig, F., Cruz-Núñez, X., D'Agosto, M., Dimitriu, D., ... & Tiwari, G. (2014). *Transport. Climate change*, 440.

Schauer, J.J., Sperling, D. & Tiwari, G. **Transport in: Climate change 2014: Mitigation of Climate Change.** Contribution of Working Group III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA

Steenkamp, J., Benedict E.M., Hofstede, F. & Wedel, M. (1999), A cross national investigation into the individual and national cultural antecedens of consumer innovativeness, *Journal of Marketing*, 63 (2), 55-69.

Tan, M. & Teo, T.S.H. (2000). Factors influencing the adoption of internet banking, *Journal of the Association for Information Systems*, 1 (5), 22-38.

Taylor, S. & Todd, P.A. (1995). Understanding information technology usage: A test of competing models. *Information Systems Research*, 6, 144-176.

Tellis, G., Yin, E. & Bell, S. (2009), Global consumer innovativeness: cross-country differences and demographic commonalities. *Journal of International Marketing*, Vol:17 No:2, 1-22. Theory and Research. Addison-Wesley, Reading.

Turan, B. (2011). Bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımının teknoloji kabul modeli ile incelenmesi ve sınıf öğretmenleri üzerinde bir uygulama. Bilecik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Bilecik.

Turan, B., & Haşit, G. (2014). Teknoloji kabul modeli ve sınıf öğretmenleri üzerinde bir uygulama. Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 6(1), 109-119.

Urban Mobility (2018). <https://urbanmobilitycompany.com/content/daily/what-is-smart-mobility> (Erişim tarihi: 2 Mayıs 2021)

Venkatesh, V. & Davis, F.D. (2000). A theoretical extension of the technology acceptance model: four longitudinal field studies. *Management Science*, 46(2), 186-204.

Venkatesh, V., Morris, M., Davis, G. & Davis, F., (2003). User acceptance of information technology: toward a unified view. *MIS Q.* 27 (3), 425–478. <https://doi.org/10.2307/30036540>.

Vilpponen, A., Winter, S., & Sundqvist, S. (2006). Electronic word-of-mouth in online environments: Exploring referral networks structure and adoption behavior. *Journal of Interactive Advertising*, 6(2), 8-77.

Wessels, L. & Drennan, J. (2010). An investigation of consumer acceptance of m-banking. *International Journal of Bank Marketing*, 28 (7), 547-568.

Yoon, H.Y. (2016). User acceptance of mobile library applications in academic libraries: An application of the technology acceptance model. *The Journal of Academic Librarianship*, 42 (6), 687-693.

Yu, C.S. (2012). Factors affecting individuals to adopt mobile banking: Empirical evidence from the UTAUT model. *Journal of Electronic Commerce Research*, 31(2), 104-121.

Zhang F., Sun S. & Victor C. (2020), Consumer innovativeness, product innovation and smart toys, *Electronic Commerce Research and Applications*, 41-100974.

Zervas G., Proserpio D. & Byers W. J. (2016). The rise of the sharing economy: Estimating the impact of airbnb on the hotel industry. *Journal of Marketing Research*, 54 (5)

<https://www.airbnb.com/about>

<https://www.blog.blablacar.com.tr/about-us>

<https://www.zipcar.com/about>

RESEARCH ARTICLE/ ARAŞTIRMA MAKALESİ

BREZİLYA'DA EŞİTSİZLİK, SOSYAL POLİTİKA VE SİYASET: BOLSA FAMÍLIA ÖRNEĞİ

Burak KESGİN¹¹Beykent Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul

burakkesgin@beykent.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-4783-8225

GELİŞ TARİHİ/RECEIVED DATE: 14.08.2021 KABUL TARİHİ/ACCEPTED DATE: 15.10.2021

Kesgin, B. (2021). Brezilya'da Eşitsizlik, Sosyal Politika ve Siyaset: Bolsa Família Örneği. *Aurum Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (2), 197-222.

Özet

Brezilya'nın temel eğitime ve sağlık sistemine katılıma bağlı şartlı nakit transferi programı Bolsa Família ilgili alan yazında çokça çalışılmış, örnek kabul edilen bir yoksullukla mücadele programıdır. Köklü ve kalıcı eşitsizliklerin devam ettiği Brezilya'da program, sosyal hareketlilik fırsatları açısından önemli bir değişikliğe yol açmasa da aşırı yoksullukla mücadele ve kızların eğitime katılımı gibi konularda önemli bir etki yaratmıştır. Bu makale, başlangıcından bu yana Bolsa Família'yı eşitsizlik ve sosyal politika siyaseti bağlamında ele almakta ve onu değişen siyasi ve ekonomik koşullara karşı dirençli kılan özellikleri ve kırılgan hale getirebilecek faktörleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede konuyla ilgili akademik ve akademik olmayan literatür taranmıştır. Program, düşük maliyeti, yoksulluğun azaltılmasına yönelik sürekli ihtiyaç, programın kaldırılması durumunda potansiyel siyasi maliyet ve güçlü tasarımı nedeniyle sağlam kalmıştır. Öte yandan, Brezilya toplumunun yoksullara ve sosyal yardıma yönelik olumsuz algıları ve programın hak temelli doğasına ilişkin şüphecilik, bazı kırılganlıklara işaret etmektedir. Bolsa Família, 2013'teki hükümet karşıtı protestolarda da kayırmacılık ve oy satın alma iddialarıyla hedef alınmış ve bu durum ilgili kırılganlıkları daha da gün yüzüne çıkarmıştır. Bu protestolar, programın yozlaşmayı ve yolsuzluğu teşvik ettiği inancına dayanan ahlaki bir öfkeyi yansıtmıştır; söz konusu öfke sağ popülizmin yükselişyle seçimlerde de karşılık bulmuş görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Brezilya, Eşitsizlik, Yoksulluk, Hak Temelli Sosyal Politika, Protesto

INEQUALITY, SOCIAL POLICY AND POLITICS IN BRAZIL: THE CASE OF BOLSA FAMILIA

Abstract

Bolsa Família, Brazil's conditional cash transfer program based on public participation in basic education and health care, is an exemplary anti-poverty program that has been studied extensively in the relevant literature. Although the program did not lead to a significant change in terms of social mobility opportunities in Brazil,

where deep-rooted and permanent inequalities persist, it has had a significant impact on issues such as the fight against extreme poverty and the participation of girls in education. This paper discusses Bolsa Família in the context of inequality and the politics of social policy since its inception, and intends to reveal the characteristics that make it resistant to changing political and economic conditions and the factors that may make it vulnerable. In this framework, academic and non-academic literature on the subject were reviewed. The program has remained sturdy due to its low cost, the continuous need for poverty reduction, the potential political cost if the program is abolished, and its robust design. On the other hand, negative perceptions of Brazilian society towards the poor and social assistance, and scepticism regarding the rights-based nature of the program indicate some vulnerabilities. Bolsa Família was also targeted in the anti-government protests in 2013 on the grounds of clientelism and vote-buying allegations, further illuminating its vulnerabilities. These protests reflected moral anger based on a belief that the program fosters degeneration and corruption, and this anger found response in electoral politics with the rise of right-wing populism.

Keywords: Brazil, Inequality, Poverty, Right-Based Approach to Social Policy, Protest

1. GİRİŞ

Brezilya'da 2003 yılında uygulanmaya başlanan Bolsa Família (Aile Yardımı/BF), temel şartları sağlık ve eğitim alanlardaki kimi zorunlulukları yerine getirmek olan geniş çaplı bir şartlı nakit transferi programıdır. Çocukları, gençleri ve kadınları odağına alan program, sağlık taramalarına, eğitimlerine katılmak, aşılınmak, okula devam gibi şartlar yerine getirildiği takdirde belirli bir gelirin altındaki ailelere aylık olarak süresiz nakit yardımı sağlanması esasına dayanır. Dünyanın en eşitsiz ülkelerinden biri olan Brezilya bu program sayesinde açlık ve aşırı yoksullukla mücadele, yoksul çocukların eğitime katılması konusunda önemli aşamalar kaydetmiştir. Luiz Inácio Lula da Silva'nın ve Partido dos Trabalhadores'in (İşçi Partisi/PT) iktidarının en önemli başarılarından biri olarak görülen BF Brezilya anayasasındaki ilgili maddelere dayandırılarak hak temelli biçimde tasarlanmıştır. Ülkenin sosyal politika siyasetinin en önemli (ve tartışmalı) unsurlarından biri olan bu programın yoksulluk ve açlık var olduğu sürece sürdürülmesi baştan itibaren hedeflenmiştir. Siyasal çalkantılara, ekonomik krizlere, güçlü toplumsal muhalefete ve iktidar değişimlerine karşın hedeflenen bu amaca büyük ölçüde ulaşılmış, sorunlara ve dönemsel sıkıntılara karşın program varlığını günümüze dek sürdürmeyi başarmıştır. Program yoksulluğun sonuçlarını hafifletme, açlığı ortadan kaldırma, toplum sağlığını koruma yanında özellikle de eğitime katılımı birlikte ülkenin beşeri sermayesini geliştirmeyi amaçlamıştır. BF öncesinde ayrı ayrı programlar benzer amaçlarla ortaya konulmuş ise de o programları tek bir çatı altında toplayan bu program tasarımı ve geniş kapsamıyla alanında yeni bir dönem başlatmıştır. Federal bir cumhuriyet olan Brezilya'da görev ve yetkilerin farklı düzeylerdeki kurumlar arasında etkili biçimde işlemesini sağlayan bir idari mekanizmanın kurulması gibi zorlu teknik konular da dahil program oldukça büyük çaplı bir girişimdir. Öte yandan alınan olumlu sonuçlara karşın program kimi eleştirilere uğramış, programın siyasi amaçları ve sonuçları tartışma konusu olmuştur. Bir diğer taraftan dünyanın diğer yerlerinde olduğu gibi Brezilya'da da toplumun daha üst tabakalarında yer alan göz ardı edilemeyecek büyüklükteki bir kesim yoksullara, onlara yönelik sosyal programlara ilişkin önyargılara, olumsuz algılara sahip olabilmektedirler.

Toplumda yaygın olarak rastlanan bir diğer bakış açısı da bu tip programlara hak temelliden ziyade ihtiyaç temellilik ekseninde bakılmasıdır. Tüm bu etkenler ekonomik sorunların ağırlaştığı, yolsuzluk iddialarının ortaya atıldığı bir siyasi çalkantı dönemini izleyen 2013 yılında başlayan protestolarda BF'nin de hedef tahtasına konulmasıyla sonuçlanmıştır. Bu makalede program, ülkedeki eşitsizlikler ve sosyal politika siyaseti bağlamında ele alınmış, onu değiştiren siyasi ve ekonomik koşullara karşı dirençli kılan niteliklerin ve kırılğan hale getirebilecek etkenlerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Buradan hareketle makalede öncelikle Brezilya'da eşitsizliklerin genel tablosu ortaya konulmuş bu çerçevede siyaset ve sosyal politikaya değinilmiş, sonrasında BF'nin ortaya çıkışı ve gelişimine, programın sonuçlarına, bunlara ilişkin tartışmalara yer verilmiştir. Bu çerçevede son olarak Brezilya toplumunda yoksulluğa, yoksullara ve BF başta olmak üzere sosyal yardım politikalarına yönelik olumsuz bakış açıları ve inançlara ilişkin yapılan araştırmalara değinilmiştir. Bu konuyla bağlantılı olarak makalenin geri kalan son kısmında 2013'te hükümet karşıtı protestolarda iyice görünür hale gelen programa yönelik toplumsal muhalefete, bunun siyasi yansımalarına ve 2018 seçimleriyle başa gelen Bolsonaro yönetiminin konuya yaklaşımına BF'nin güçlü ve kırılğan yönleri ekseninde bakılmıştır.

2. BREZİLYA'DA TOPLUMSAL TABAKALAŞMA VE EŞİTSİZLİK

Yüzölçümü açısından dünyanın beşinci büyük, 200 milyonu aşan nüfusuyla bölgesinin en kalabalık ve en büyük ekonomisine sahip ülkesi Brezilya toplumsal eşitsizlikler açısından dünyada en üst sıralarda yer almaktadır. Yürütülen sosyal yardım programları sayesinde bu eşitsizliğin sonucu olan yoksulluğun azaltılmasına yönelik aşama kaydedilmişse de ülkedeki kalıcı eşitsizlikler giderilemediği gibi kaydedilen aşamaların korunması da sürekli çaba gerektirmektedir. Bu bağlamda 1990'lardan başlamak üzere sosyal yardım ve sosyal politika uygulamaları ülke siyasetinde öne çıkan konular haline gelmiştir. Ülkedeki servet ve gelir eşitsizlikleri çarpıcıdır. En üst %0,1'lik dilimde yer alan bir birey, asgari ücretle çalışan bir kişinin 19 yıllık kazancını bir ayda elde edebilmektedir ve ülkenin en zengin altı kişisi ülke nüfusunun en fakir yarısı kadar servete sahip durumdadır. BF gibi programlar milyonlarca insanı yoksulluktan kurtarmasına rağmen Brezilya'da ülkenin en zenginleri ile nüfusun geri kalanı arasında hâlâ büyük bir uçurum bulunmaktadır. Ağırlığını orta sınıflar ve yoksulların çektiği vergi sistemi, ırk ve cinsiyet ayrımcılığı, gücün belirli ellerde toplanmasına ve yolsuzluklara açık hale gelmesine yol açan siyasi sistem eşitsizliği yaratan temel etkenler olarak görülmektedir. Yoksulluk sınırından kurtarılanların ise tekrar sınırın altına düşmelerinin oldukça kolay olduğuna dikkat çekilmektedir (OXFAM, 2017). Eşitsizliği yaratan söz konusu etkenlerin tümü önemlidir ancak ırk kayda değer bir ayırım olarak öncelikle göze çarpmaktadır.

Tarihi sömürgeciliğe ve köleliğe kadar giden bu boyut imtiyazlara ve onların halen korunuyor olmasına ilişkindir. Brezilya'da tüm vatandaşlar uzunca bir süredir eşit kabul edilmekteyse de beyazlar tarihten gelen imtiyazlarını halen azımsanamayacak düzeyde korumaktadırlar. Kıtaya 15. yüzyıldan itibaren gelmeye başlamış olan Avrupalı sömürgecilerin torunları günümüzde de ülkedeki servetin daha fazlasına sahiptir ve millî gelirden daha fazla pay almaktadırlar. Öte yandan ırk, ülkedeki eşitsizliğin göze çarpan ilk boyutlarında biri olsa da bunun geçmişteki kadar katı olmadığını, beyazlar ve beyaz olmayanların

toplumun tüm sosyoekonomik tabakalarında yer alabildiğini de belirtmek gerekir. Günümüzde açık bir ayrımcılık gözlemlenirse de (ülkede yüksek öğrenim de dahil birçok alanda ırk kotası uygulandığını belirtmek gerekir) alt tabakalarda beyaz olmayanların, üst tabakalarda beyazların oranı daha fazla olduğu bilinmektedir. Ülkedeki ırksal ayrımı beyaz ve beyaz olmayanlar üzerinde yapmak mümkündür ancak toplumun çoğunluğunu oluşturan beyaz olmayanlar, siyahlar (preto) ve melez kahverengiler (pardo) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ancak bunun beyazlar ve siyahlar arasındakine benzer bir ayrım olmadığı, çok daha muğlak olduğuna dikkat çekilmektedir. Pratikte siyahlar ve kahverengiler arasındaki sınırların oldukça belirsiz ve geçişken olduğu, bireylerin kimliklerini tanımlarken her iki kategoriyi de kullanabildiği ifade edilmektedir. Geçtiğimiz on yıllarda siyahlar kendilerini daha fazla “preto” olarak tanımlamaya başlamışsa da sınırlardaki belirsizliğin halen devam ettiği savunulmaktadır. Eğitim, yaşam beklentisi, gelir gibi sosyal boyutlar açısından da beyaz olmayanlar birbirine oldukça yakın niteliklere sahiptir. Resmi istatistiklerde de 1970’lerden itibaren tüm beyaz olmayanlar siyah kategorisi altında birleştirilmiştir (Andrews, 2014). Bu göz ardı edilebilecek ayrım bir tarafa bırakıldığında beyazlar ve beyaz olmayanlar arasındaki ayrım Brezilya’da toplumsal tabakalaşmanın ilk ve en kalın çizgisi olarak görülmelidir¹. Köleliğin kaldırılmasından 130 yıl sonra bile siyahlarla beyazlar arasında gelir eşitsizliği kayda değer ölçüde farklı olduğu gibi ırk ayrımcılığının yalnızca gelire sınırlı kalmadığını gösteren güçlü emareler bulunmaktadır. Köleliği Batı dünyasında Hristiyan geleneğe bağlı ülkeler arasında en son yasaklayan ülkenin nüfusunun yaklaşık %55’ini oluşturan siyahlar, yakın zamanda yapılan araştırmalara göre halen beyazlardan %40’ün üzerinde daha az gelire sahiptirler. Brezilya’da tabakalaşma ve eşitsizliği açıklayan birçok çalışmada ırk ayrımcılığı konusu eskiden beri sınıfsal eşitsizliklerin gölgesinde kalabilmekte ya da yadsınabilmekteyken son yıllarda yapılan ampirik çalışmalar ırk ayrımcılığını açıkça gözler önüne sermiştir. Son yıllarda yapılan birçok çalışma Brezilya’da eğitim ve deneyim gibi değişkenlerden bağımsız olarak ırksal farklılıkların gelir üzerinde doğrudan etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Brezilya’da siyahlar yalnızca eğitimleri ya da yaşadıkları yer gibi faktörler nedeniyle değil doğrudan ırk farkı nedeniyle beyazlardan daha az gelir elde etmektedirler. Beyaz olmayan Brezilyalılar yaşamlarının çok erken döneminde okul döneminden başlamak üzere eşitsiz bir muameleye maruz kalmakta, yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde de kendilerine uygun görülen düşük statülü, zor mesleklerden ve eşitsiz aylık kazançlarına dek ayrımcılıktan etkilenmektedirler (Salata, 2020). Eşitsizlikler ve ayrımcılık rakamlar üzerinden son derece nettir. Kölelik geçmişiyle bağlantılı olarak beyaz olmayanların ülkenin az gelişmiş coğrafyalarında kalmış olması ırksal eşitsizliğe kayda değer bir katkı yaptığı belirtilmektedir. Bir diğer taraftan ise gelir eşitsizliği sınıf konumuna ve mesleğe göre değişiklik gösterebilmektedir. Düşük gelirli işlerde ırklar arası gelir farkı daha azken, ücretli orta sınıf işlerde özellikle de yönetici konumunda ırklar arasındaki gelir farkları kayda değerdir. Buna karşın sosyoekonomik olarak en tepede yer alan sermaye sahiplerine bakıldığında beyaz ve beyaz olmayanlar arasındaki gelir farkı en düşük seviyededir. Serbest meslek ve tarım işçileri için ise bu fark yine kayda değer düzeydedir. Siyahlar nitelikli mesleki pozisyonlara, yönetici konumlara ulaşabilseler dahi yukarıda da değinildiği üzere gelirleri beyazlara

¹ Öte yandan ülkenin ırksal çeşitliliğinde söz konusu beyazlar ve siyahlar haricinde, beyaz olmayanlar arasında yerlilerin de buluna duğunu eklemek gerekir. Ülkede sayıları 900.000’e yakın yerli Brezilyalılar 305 farklı etnik gruptan oluşmakta ve bu gruplar 274 civarında farklı dil konuşmaktadırlar (IWGIA, 2021). Yerliler toplumun en dezavantajlı kesimleri arasındadır. Ülkede beyaz olmayanlar arasında bu çalışmanın sınırlarını aşan, ayrı biçimde ele alınması gereken Asya kökenli Brezilyalılar da bulunmaktadır. Makalede eşitsizlikler ve ayrımcılık toplumun çoğunluğunu oluşturan siyahlar üzerinden ele alınmıştır.

göre daha düşük kalmakta aynı işten daha az para kazanmaktadırlar. Söz konusu tabloya rakamlar üzerinden bakıldığında çarpıcı eşitsizlikler daha net görülür. Örneğin aynı konumdaki beyaz bir yönetici beyaz olmayandan %78'e kadar fazla kazanabilmekte, bu fark uzman seviyesindeki pozisyonlarda %45, işçiler arasında %20 civarında seyretmektedir. Meslekler içi ırksal gelir eşitsizliği sermayedarlar arasında %17 olarak en az iken, kendi için çalışan çiftçiler arasında %100'ün üzerinde olmak üzere en fazladır (Santos vd., 2006). Bu rakamların da işaret ettiği üzere Brezilya'da ırk, ayrımcılık yoluyla beyazlar lehine eşitsizliklerin ve imtiyazların korunmasını sağlayan işlevini halen korumaktadır. Ülkede ırklar arasındaki eşitsizlikler kadar sınıfsal konumlar arasındaki eşitsizlikler de çarpıcıdır. 2000 yılı verileriyle Brezilya'da üst düzey şirket yöneticileri ortalama bir çalışana göre 57 kat daha fazla kazanmaktadır. Bu oran İngiltere'de 25 kat, Avrupa'nın birçok ülkesinde 10'lu rakamlardayken, Meksika'da 45 kattır (Barry, 2017: 223). Bu rakamların da işaret ettiği üzere Brezilya'nın dünya ölçeğinde en eşitsiz ülkelerden biri olmasına yol açan, gelir eşitsizliklerinin her alanda oldukça yüksek ve köklü olmasıdır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği bunun bir başka örneğidir.

Birçok araştırma ırksal hiyerarşinin Brezilya toplumunda halen önemli bir eşitsizlik kaynağı olduğunu, sınıfsal farkların dünya ortalamalarının çok üzerinde olduğunu gösterdiği gibi cinsiyet eşitsizliği de çarpıcı bir görünüm arz etmektedir. Solange Simões ve Marlise Matos (2008), 1980'lerin ortasından beri eğitim, çalışma ve siyasi katılım konularında elde edilen başarıların toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltmada kayda değer bir etki yaratmamış olduğunu öne sürerler. Onlara göre cinsiyet eşitsizliğinin sürekliliğinin altında geleneksel ve modern değerler arasındaki çatışma yatmaktadır. Simões ve Matos'un öne sürdüğü toplumda gömülü halde bulunan kalıcı, değerlerle yeniden üretilen cinsiyet ayrımcılığının ve onun yarattığı eşitsizliğin uygulanan politikalar sonucu elde edilen başarılarla fazlaca değişmediğine yönelik savları yakın zamanda yapılan araştırmalarla da doğrulanmaktadır. Brezilya'da kadınlar, ortalamada erkeklerden daha eğitimli ve okulda erkek akranlarından daha uzun süre kalmalarına karşın erkeklerden aynı iş için ortalamada asgari %30 daha az ücret almaktadır. Buna karşın halen erkeklerden daha az kazanma durumu değişmemektedir. Simões ve Matos'un çalışmalarında ortaya koyduğu bir diğer boyut olan ırk ve sınıf temelinde cinsiyet eşitsizliği de halen sürmektedir. Brezilya'daki siyah kadınlar, emek piyasasında beyaz erkeklerin kazandıklarının üçte birini kazanabilmekte ve beyaz kadınlardan %44 daha az kazanmaktadır (Albuquerque, 2017).

İrk ve cinsiyet açısından eşitsizliklerin durumu böyleyken geniş topraklara sahip ülkede bölgeler arasında da ciddi eşitsizlikler bulunmaktadır. Ülkenin farklı bölgeleri gelir ve servet düzeyi bakımından birbirinden ciddi biçimde ayrılır. Bölgelerin nüfus yoğunluklarında ırksal farklar göze çarpmakta, siyahlar ve beyazlar farklı bölgelerde yaşayabilmektedir. Yoksul bölgelerde ağırlıklı beyaz olmayanların yaşadığını belirtmek gerekir. Bu durum ülkenin bölgeleri arasında coğrafi ve tarihsel etkenler tarafından şekillenmiş, kökleri köleliğe de uzanan gelişmişlik düzeyleriyle de ilintilidir. Bu noktada Brezilya'nın geçirdiği büyük bir dönüşüme, kentleşmeye de değinmek gerekir. 1960'lara kadar nüfusunun çoğunluğu kırsal alanda yaşayan Brezilya %85'in üzerinde kent nüfusuna sahip bir ülke haline gelmiştir. Ülkenin sanayileşmiş büyük şehirlerinin bulunduğu daha zengin güneydoğu bölgesinde bu oran %90'ların üzerine çıkarken,

ülkenin yoksul ve az gelişmiş kuzey ve kuzeybatısında kırsal nüfus %23 civarındadır. Brezilya nüfusunun üçte birinin yaşadığı bu bölgelerin nüfusunun yarısına yakını yoksuldur. Bu bölgeler ülkenin yoksullarına ev sahipliği yaptığı gibi yalnızca gelir değil, yaşam kalitesi ve olanaklar açısından da geri kalmış bir bölgedir. Brezilya halen bir orta sınıf toplumu olmaktan uzakta olduğu gibi işgücünün yarısına yakını bedensel emek gerektiren işler yapmaktadır. Bedene dayalı vasıfsız işlerde ve tarımsal üretimde kadınlar ve siyahlar beyazlara oranla çok daha fazla bulunmaktadır (Scalon, 2013). Uzun süren askeri yönetim sonrasında liberal bir demokrasiyi benimsemiş olan Brezilya anayasası toplumsal eşitlik ilkesini benimsemiş ve bunu sağlamak üzere devleti sorumlu kılmıştır². Bu çerçevede fırsat eşitliği ve şartlarda eşitlik sağlanmaya yönelik politikalar geliştirilmişse de bireylerin ırklarına, cinsiyetlerine ve yaşadıkları yere bağlı olarak elde edebilecekleri yaşam imkanları birbirlerinden ciddi biçimde farklılaşmaktadır. Toplumsal hareketlilik imkanlarına bakıldığında bu durum açıkça ortaya çıkar.

Ten rengi ve sınıf konumunun yukarı doğru toplumsal hareketliliğe etkisini ele alan bir araştırma, alt sınıflar için ten renginin bu yönde hareketlilik konusunda anlamlı bir fark yaratmadığını, ancak daha üst sınıflar için (profesyoneller, yöneticiler ve küçük işverenler, teknisyenler ve bağımsız çalışanlar vb.) durumun farklı olduğunu gösterir. Yüksek statülü işlere ulaşabilmek üzere dikey hareketlilik olanakları ırkla yani ten rengiyle ilişkilidir. Beyazlar yukarı doğru hareketlilik açısından avantajlıdır. Bir diğer taraftan sınıf konumunu korumak, sınıf kaybından kaçınmak söz konusu olduğunda başka bir fark da ilgi çekicidir. Araştırma üst sınıflardaki beyazların konumlarını koruma şansının daha yüksek olduğunu ancak beyaz olmayanlar için aşağı doğru toplumsal hareketliliğin, yani sınıf kaybının daha fazla olası olduğunu göstermektedir. Beyaz olmayan Brezilyalılar orta ve daha üst sınıflara dahil olmayı başarabilseler yani görece imtiyazlı bir konuma ulaşabilseler dahi bu konumu korumak konusunda sıkıntı yaşayabilmektedirler. Toplumsal hareketliliğin önemli araçlarından biri olan eğitim bağlamında ise sınıfın ve ırkın bir arada etkili olduğu görülür. Örneğin ortaokula kabul edilene kadar sınıfsal dezavantajlar, ırksal olanlardan çok daha büyükken, bir yıllık üniversite eğitimini tamamlamak ve üniversiteden mezun olmak söz konusu olduğunda ırk, neredeyse sınıf kadar olumsuz bir değişken haline gelebilmektedir (Ribeiro, 2006). Tüm bu tablo, ülkede beyazlara daha fazla fırsat sunarak ya da fırsatlara ulaşmalarını sağlayarak, bu grubun imtiyazlarını korumaya, sürdürmeye yarayan güçlü dinamiklerin ve etkenlerin baskın olduğu bir toplum yapısının varlığına işaret etmektedir. Sosyal politikalar yoluyla eşitsizlikler, yoksulluk olduğu kadar bu yapının da belirli ölçüde değiştirilmesine yönelik girişimler 1990'larda birlikte hız kazanmıştır. BF işte tam da bu dönemde temelleri atılmış bir programdır.

3. BOLSA FAMILIA: GELİŞİM, SONUÇLAR VE TARTIŞMALAR

Bir önceki bölümde de değinildiği üzere ülkedeki köklü eşitsizlikler ve yaygın yoksulluk başlıca sosyal sorunlar olarak öne çıkar. Zengin doğal kaynaklara sahip ve bölgesinin en büyük, dünyanın da önde gelen

² Bu anayasa sosyal destek programlarının üzerinde kurulabileceği ve kurumsallaştırılabileceği sosyal devlet olma niteliği ve sosyal koruma haklarıyla ilgili açık hükümlere sahiptir. Öte yandan hükümler sosyal destek programlarının inşası için bu yasal çerçeveden fazlasına ihtiyaç duymaktadır. Sosyal politikaların geliştirilip uygulanabilmesi için daha alt yasal düzenlemeler yapılması gerekmekte, bunun için de iktidar partisinin siyasi iradesini ortaya koyması, projeler hayata geçirmesi gerekmektedir (Sátyro ve Cunha, 2014). Anayasal hakların, devletin görevlerinin sosyal devlet uygulamaları açısından nasıl yorumlanacağı ve şekillendirileceği siyasetin konusudur. PT'nin bu alandaki yorumu BF'yle cisimleşecektir.

ekonomileri arasında yer alan ülke, iktisadi etkinlik sayesinde edilen refahı toplumun geneline yaymak konusunda ise sorunlu bir görünüm arz eder. Devletin eşitsizlikler, yoksullukla mücadele konusunda yeniden dağıtım ve bölüşüm süreçlerindeki rolü ve izlemesi gereken sosyal politikalar, 1990'lardan itibaren ülke siyasetinin önemli tartışma alanlarından biri haline gelmiştir. Bu dönemde yaşanan iktisadi liberalleşme süreci ise söz konusu sorunların büyümesine yol açmış, sosyal devlet uygulamalarına ihtiyaç daha da artmıştır. Askeri rejimin sona ermesi ve yeni bir anayasayla demokrasiye dönülmesine, dış ticarete serbestleşme ve özelleştirme süreçleri eşlik ederken aşırı enflasyon, fiyat istikrarsızlığı gibi problemler derinleşmiş, 1990'larda refah devleti yeniden şekillendirilmeye başlanmıştır. Bu dönem kronik hale gelen bu problemlere çare arandığı bir dönemdir³. Ülkenin uluslararası finans sistemine entegre edilmesi, neoliberal politikaların benimsenmesi, Real Planı sayesinde enflasyon kontrol alınabilmişse de dış borcun artması ve uluslararası piyasalara daha fazla bağımlı hale gelmesine yol açan politikalar sonucunda yeniden krize girilmiş, ülkenin dışarıya bağımlılığı artmıştır (Antunes, 2017). 1990'ların sonunda Brezilya'da devletin ekonomide doğrudan üretici olarak rolü azalırken, ülke aynı zamanda mal ve sermaye ticaretine açık bir ekonomi haline gelmiştir. Bu dönemde fiyat istikrarsızlıkları başlarda eş görülmemiş boyutlara ulaşmış, bu durum zaman içerisinde kontrol altına alınabilmiştir. 1980'lerde başlayan ve 1990'larda asıl ivmesini kazanan özelleştirme ve ekonomide liberalleşme programlarına eşlik eden başka önemli reformlar da bulunmaktadır. Sosyal güvenlik, kamu sektöründe idari ve vergi politikası reformları yanında 1988 Anayasası'nın güvence altına aldığı evrensel hakları karşılayabilmek üzere sosyal programlar da yeniden tasarlanmıştır. 1990'lı yılların ortasından itibaren sağlık ve eğitim alanlarında hayata geçirilmeye başlanan reformlar bunun ilk örnekleridir. Bu dönemde sosyal programlar iki eylem hattına, insan kaynaklarına yatırıma ve yoksullukla mücadeleye odaklanmıştır. Ayrıca ulaşım, temiz ve atık su, telekomünikasyon gibi altyapı projeleri de aynı dönemde hayata geçirilmiştir (Baumann, 2002). Yoksulluğun azaltılmasına yönelik girişimlerin olumlu sonuçları 2000'lerle birlikte görülmeye başlamıştır. 1990'ların ortasından beri yatay seyreden hane halkı gelirleri 2000'li yılların başından itibaren düzelmeye başlarken, en alt gelir grubunda daha fazla artış göstermiştir. Bu süreçte milyonlarca yeni iş yaratılması başarılılarken 1990'ların ortasından 2000'lerin sonuna kadar yoksulluk ve eşitsizlik rakamlarında anlamı iyileşmeler sağlanmış, aşırı yoksulluk konusunda önemli yol kat edilmiştir. Buna karşın gelir eşitsizliği dünyayla kıyaslandığında halen yüksektir. Silva'nın başkan seçilerek göreve başladığı ve BF'yi tanıttığı 2003 yılına bakıldığında, Brezilya yoksulluk ve eşitsizlik konusunda son derece kötü bir durumdadır. Fernando Henrique Cardoso döneminde uygulanan iktisat politikaları bunun nedenlerinden biridir. 2003 yılında Brezilya nüfusunun %15'i aşırı yoksulluk çekmekte, %36'sı ise yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Ülke bölgenin en eşitsiz ülkesi olarak öne çıkmaktadır (Hunter ve Sugiyama, 2017:131-132). Kendisi de ülkenin Kuzeydoğusundan yoksul bir ailenin mensubu eski işçi ve sendika lideri Silva'nın başkan seçilmesiyle uygulanmaya başlanan sosyal politikalar PT döneminin eski yönetimlerden farkını ortaya koyacak en önemli girişimlerden biridir. Bu programlar hem partiye hem de başkana ciddi bir prestij ve kamuoyu desteği sağlayacaktır. Silva iktidara gelmeden önceki vaatlerini karşılayamamış olsa da BF önemli bir başarıdır. Program PT ve Silva'yla özdeşleştirilmiş

³ Sorunlardan bir tanesi de suç oranlarındaki artıştır. Ülke, uluslararası sisteme eklenerek, neoliberal politikalar hayata geçirilirken, söz konusu dönüşüm ülkenin farklı bölgelerinde farklı etkiler yaratmış, sosyal sorunları da beraberinde getirmiştir. Kimi araştırmalar dış ticaretteki serbestleşme ve iktisadi liberalleşmeden daha çok zarar gören bölgelerde suç oranlarında anlamlı bir artış gözlemlendiğini, bunun da ekonomik sorunlarla bağlantılı olduğunu öne sürer (Dix-Carneiro vd., 2018).

olsa da geçmişî daha gerilere gider. Şartlı nakit desteği programları, Cardoso'dan itibaren Brezilya'nın ana akım sosyal politikası haline gelmişse de tüm programları birleştiren BF'nin yaratılmasıyla yeni bir dönem başlamıştır⁴.

Silva 2003'te iktidara gelmesinin hemen ardından Birleşmiş Milletler (BM) Milenyum hedeflerinden ilhamla Fome Zero (Sıfır Açlık) adıyla bir programı tanıtarak yoksullukla mücadele konusundaki ilk girişimini gerçekleştirir. Hedef ülkede açlık, aşırı yoksulluğu bitirmek, gıda yardımları ve nakit transferleriyle yoksulluk sınırının altındaki 44 milyon Brezilyalının durumunu iyileştirmektir. Cardoso döneminde başlatılan politikalar üzerine kurulan bu toplumsal güvenlik ağı programı, aynı zamanda ülkenin işçi sınıfından gelen ilk başkanı Silva'nın ülkenin bir türlü çözülemeyen yoksulluk ve eşitsizlik sorunlarını çözmeye yönelik iradeye içten bağlılığını temsil etmektedir. "Sıfır Açlık" programının uygulanmasında sorunlar yaşanmış ve program uygulamadan kalkmış ancak programın ismi kısa bir süre içinde, gıda güvenliği, tarım ve BF'yi da içerecek 30 farklı destek programını içeren daha geniş bir şemsiye başlık olarak kullanılmaya devam etmiştir (Hall, 2006). İlk olarak "Sıfır Açlık" şemsiye başlığının altında yer alan BF 2003 yılının Ekim ayında uygulanmaya başlanmış ve diğer projeleri geride bırakarak çatı program haline gelmiştir.

BF, Cardoso tarafından başlatılmış sosyal yardım programları olan Bolsa Escola, Bolsa Alimentação ve Vale Gás programlarını birleştirmiş, Bolsa Escola'nın ailelere çocuklarının okula devam etmesi karşılığında verilen şartlı nakit transferi modelini takip etmiştir⁵. Brezilya'da sosyal koruma programları daha önceleri

⁴ Amerika Birleşik Devletleri (ABD) sistemine benzer eyaletler ve merkezi yönetimden oluşan federal bir yönetim modeline sahip Brezilya'da ülkenin başında doğrudan halk tarafından seçilen ve en fazla iki dönem olmak üzere 4 yıl görev yapan bir başkan, senato ve temsilciler olmak üzere iki meclisle birlikte çalışır. Senato'da 26 eyaletin her biri 3 vekille temsil edilirken Temsilciler Meclisi'nde nüfusla orantılı şekilde 513 vekil bulunmaktadır. 1995-2002 arasında görev yapan Cardoso ve ondan görevi devralarak 2010 yılına kadar görev yapan Silva'nın ülkenin geçirdiği askeri dönem sonrası geçirdiği dönüşümün mimarları olarak görülmektedir. Cardoso döneminde özelleştirmeler ve idari reformlar konusunda gerginlikler yaşanmışsa da uygulanan politikalar sonrasında parasal istikrar ve enflasyonla mücadeledeki başarı ikinci dönemi kazanmasında etkili olduğu ifade edilmektedir. Öte yandan uygulanan politikalar piyasalarda dengesizlikler yaratmış, işsizliği ve toplumsal eşitsizlikleri en yüksek seviyelerine taşımıştır. Cardoso sonrasında başkanlık koltuğuna oturan Silva, iktidara gelmeden evvel onun başlattığı ekonomik politikaları, başarıları sürdüreceği konusunda iş çevrelerine güvence verirken, IMF'ye de yükümlülüklerini yerine getireceği sözünü vermiştir. Bu manada Silva ve Cardoso arasında bir süreklilik olsa da Silva sosyal politika siyaseti konusunda farklı bir tutum benimsemiş, selefının minimalist sosyal politika ajandasını geliştirecek adımlar atmaya başlamış, bu siyasete merkezilik kazandırmıştır. Öte yandan yukarıda da değinildiği üzere Brezilya siyasetiyle ilgili dikkat çekilen önemli bir boyut siyasi gücü elinde bulundurmanın tek başına güç sağlamadığı, siyasi seçkinlerin diğer seçkinlerle sürekli bir müzakere içinde olmasının bu ülkenin politik sisteminin bir parçası olduğudur. Sol kökenden gelen iki başkan olan Cardoso ve Silva'nın da bu durumdan ötürü nihayetinde eskiden kendileriyle mücadele ettikleri sosyal ve siyasi aktörlerin çıkarlarını temsil etmeye başladıkları yorumları yapılmaktadır (Do Bem, 2016).

⁵ Eğitimde fırsat eşitsizliği ülkedeki toplumsal eşitsizliğin önemli nedenlerinden biri olmasına karşın bu alanda adımlar atılmamış, mevcut kaynaklar çok uzunca bir süre çoğunlukla ücretsiz yüksek öğretime aktarılmış, dolayısıyla bu eğitimden faydalanabilecek üst gelir grubunun yararına olacak bir eğitim politikası izlenmiştir. Ülkede 1980'lerin sonuna kadar başta geri kalmış Kuzey bölgeleri olmak üzere ilköğretime erişim dahi sınırlı kalmıştır. Bu durum imtiyazlı kesimlerin kamu kaynaklardan daha fazla pay alarak imtiyazlarını sürdürmesine ve toplumsal eşitsizliğin devam etmesine yönelik eğilimi, sosyal politika siyaseti geliştirme konusundaki isteksizliğin bir yansıması olarak da görülebilir. 1980'lerin sonuna dek durum böyleyken 1988 Anayasası'nın yürürlüğe girmesiyle Brezilya eğitim sisteminde çaplı bir reform sürecine girilmiştir. Bu reform sürecinin ilk ve orta eğitime daha güçlü biçimde odaklanılmış, eğitime bütçeden daha fazla pay ayrılmaya başlanmış, yüksek öğretime ayrılan pay ile ilköğretime ayrılan pay arasındaki makas kapatılmış, eğitime katılım ve okulda geçirilen süreler halen az olsa da, bu sayede 14-7 yaş arasındaki çocukların zorunlu eğitime katılması konusunda evrensel standartlar ancak 1990'ların sonuna doğru yakalanabilmiştir. 1990'ların ortalarından itibaren ve özellikle 2000'lerde Brezilya, tüketime dayanan hızlı bir ekonomik patlamanın yanı sıra daha etkili sosyal politikalarla yoksulluk ve eşitsizliğin azaltılmasında yol kat etmişse de kabul edilemez düzeydeki eşitsizlik devam etmiştir (Souza, 2012).

birleşik bir yetki, yön ve yönetim yapısından yoksun, federal yapı içinde ağırlıklı yerel yönetimlerce yürütülen, hayırseverlik biçiminde oy satın alma amaçlı, kayırmacılığa dayanan olumsuz niteliklere sahipken BF'yle yeni bir anlayışın ortaya çıktığı savunulmaktadır. Kendi ölçeğiyle kıyaslandığında programın Brezilya'daki sosyal harcamalar içerisinde çok büyük bir yer tutmadığı görülür. Örneğin 2012 yılında programa yapılan harcama emeklilik için ödenenin %5'i, GSMH'nin yalnızca %0,5'ine denk gelmektedir. Programın bütçesi zaman içinde artmışsa da ülkenin federal bütçesinde küçük bir yer tutmaktadır. Yoksulluğu bir politika önceliği haline getirmesi nedeniyle sembolik önemi yüksek BF'den yararlanma şartları oldukça net ve basittir. Sağlık alanındaki zorunluluklar 0-7 yaş arasındaki çocukların aşılarını olması, sağlık kontrollerinin yapılması, kadınların hamilelik öncesi, sonrasında gerekli kontrollere katılması ve yerel yetkililerce düzenlenen sağlık, beslenme alanında eğitim seminerlerine gitmesidir. Eğitim alanındaki zorunluluklar ise 6-15 yaş arasındaki çocukların okula kaydedilmesi, okul çağındaki tüm çocukların günlük okula gitme oranının %85'in altına düşmemesi, çocuk okula gidemezse mazeretin bildirilmesi, çocuk okuldan ayrılırsa BF ofisine bilgi verilmesidir. Bu şartlar yerine getirildiği takdirde gelir durumuna ve ailedeki çocuk sayısına göre yardım hak edilir (Lindert, Linder, Hobbs ve de la Brière, 2007). Yardımlar aylık olarak hesaplara yatmakta ve banka kartıyla çekilmektedir. Bu kartlar kadınlara teslim edilmekte, sorumluluk kadınlara verilmektedir. Dünyanın en geniş kapsamlı şartlı nakit transferi olan BF başlangıcından itibaren hızlı bir gelişim göstermiş, 2004 yılında 6 milyonun üzerinde aileye ulaşırken 2012 itibarıyla bu sayı 14 milyon civarlarında seyretmeye başlamıştır. 2016 senesinden itibaren ise olası usulsüzlükleri ortaya çıkarmak üzere yapılan araştırmalar sonucu bu sayı bir miktar düşse de rakamlar zaman içinde aynı düzeyi yakalamıştır (Sauer vd., 2019). 2018 yılında aile başına ortalama yardım yaklaşık 52 ABD doları civarındadır. Ülkedeki asgari ücretin aynı dönemde yaklaşık 261 ABD doları olduğu düşünüldüğünde yardımın ülkedeki asgari ücretin %20'sine denk gelen bir miktar olduğu anlaşılır (Passos vd., 2020: 88). Yardımın maliyeti ülkenin gayri safi yurtiçi hasılasının ortalama %0,5'i civarındayken, yoksulluğu %15 azalttığı hesaplanmaktadır. Ancak yıllar içinde yardım miktarlarının ekonomik koşullara bağlı olarak düştüğü belirtilmektedir (OECD, 2020).

Program, Dünya Bankası gibi uluslararası kurumlar tarafından takdir görerek desteklenmiş, model olarak kullanılmış, başka ülkelere de ilham olmuştur. Programın yoksulluğun azaltılması için getirdiği yeni kaynaklar ve yoksullara sağladıkları kayda değer düzeydedir. Öte yandan programın getirdiği bazı teknik ve idari yenilikler önemli başarılarıdır ve gerçekçi yenilikler olarak görülür. Yeniliklerden ilki idari alana ilişkindir. Bakanlıklar arasında kurulan köprüler aracılığıyla sistem işler hale getirilmiştir. Program, toplumsal kalkınma ve açlıkla mücadele bakanlığı, eğitim ve sağlık bakanlıklarının bölünmüşlükleri arasında karmaşık bir koordinasyon gerektiren köprüler kurabilen ilk federal programdır. Bu yönüyle program yoksulluğun hafifletilmesi ve insan sermayesi gelişimine yönelik daha bütünleşmiş bir yaklaşımı temsil eder. İkinci yenilik ve başarı olarak federal hükümetin programı bir sosyal hak olarak tanımlaması ve bu anlayışın yerleşmesine ön ayak olmasıdır. Bu durum yukarıda değinilen oy karşılığında yardım anlayışından bir kopuşu işaret eder. Programla birlikte siyasi araçların ortadan kaldırılması, yararlanıcılar için devletle doğrudan bir bağ kurulması yoluyla bir sosyal içerme duygusunun geliştirilmesi hedeflenmiştir. Kimi araştırmalar programdan yararlananların bu duyguyu içselleştirmiş olduğu

sonucuna varmışlardır. Araştırmacılara göre nesnel ölçütlerde bakıldığında program uygulanmaya başlamasından itibaren yoksulluğu ve eşitsizlikleri azaltmanın yanı sıra birçok alanda yarar sağlamıştır. Okula kayıt ve devam, çocuk emeği kullanımını düşürme, beslenme, sağlık alanlarındaki ilerlemeler, vatandaşların kayıt altına alınması yoluyla durumlarının takibi, kadınların güçlendirilmesi ve hak temelli yardım anlayışının gelişimi bu faydalar arasındadır (Hunter ve Sugiyama, 2017).

Program, sağladığı tüm faydalar ve ilerlemelere karşın birçok eleştiriye de uğramıştır. BF üzerine alanyazını, özellikle de eleştirileri inceleyen James Tiburcio (2018)'ya göre program büyük ihtimalle üzerinde en çok araştırma ve yayın yapılmış şartlı nakit transfer programı olduğu gibi uluslararası sosyal bilimler çevrelerinde Brezilya'yı tartışırken bu programı anmak neredeyse kaçınılmaz olmuştur. Tiburcio, programa getirilen eleştirileri (ya da kendi tabiriyle suçlamaları) altı madde altında toplar. Bunlar şöyledir: Program yararlanıcıları iş arama konusunda caydırmaktadır; program daha yüksek suç oranlarına yol açmaktadır; programın eğitim sonuçları üzerinde hiçbir etkisi yoktur; yararlanıcılar daha fazla nakit alabilmek için daha fazla çocuk yapmaktadır; program çok pahalıdır, popülist ve kayırmacı bir programdır ve Brezilya'da demokrasiyi baltalamaktadır. Ona göre bu eleştiriler çoğunlukla düzmece haberlere (fake news) benzemektedir. Bu çerçevede Tiburcio programın eksikleri olduğunu kabul etmekle birlikte bu eleştirilerin temelsiz olduğunu savunur. Programın insanları iş aramaktan caydırdığı, daha yüksek suç oranlarına yol açtığı, daha fazla çocuk yapmaya teşvik ettiği ya da programın pahalı olduğuna yönelik eleştiriler yapılan araştırmaların ve rakamların gösterdiği üzere zayıf ya da yersiz eleştirilerdir. Öte yandan programa yönelik eleştirilere değil sağladığı yararları bakıldığında programın bazı toplumsal kesimlere daha fazla yarar sağladığı açık biçimde görülür. Bu çerçevede eğitime, bu alandaki faydalar ve ilerlemeler üzerine birçok çalışma yapılmış bir konu olarak yakından bakmak programın sonuçlarıyla ilgili bir boyutun anlaşılmasına katkı sunar.

BF'nin eğitim açısından sonuçlarına bakıldığında pozitif etkilerinin kız öğrencilerde yoğunlaştığı görülür. Program erkek öğrencilerin okula gitmesine olumlu düzeyde anlamlı bir etki sağlamazken kız çocuklarının okula gitmesini toplamda %8 civarında, onların eğitimlerine devam etmesini ise kırsal alanlarda 15-17 yaş grubu için %22'nin üzerinde, kentsel alanlarda %18, kırsal alanlarda 6-14 yaş grubu için %14'ün üzerinde artırmaktadır. Erkek öğrenciler için ise olumlu rakamlar okulu bırakmama şeklinde tekli hanelerde gerçekleşmektedir. BF bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere eğitime katılımı cinsiyet farkının kapanmasına yardımcı olmakta, program ağırlıkla kız çocuklarının eğitime katılmasına ve eğitimlerini sürdürmesine fayda sağlamaktadır (de Brauw, Gilligan, Hoddinott ve Roy, 2015). Bu çalışmayı destekler nitelikte başka diğer araştırmalar da 15-17 grubunda programın okula kayıt ve okulu bırakmadan okulla aynı zamanda çalışma kararı vermekte anlamlı olumlu etki yarattığını, bu etkinin özellikle kırsal alanlarda görüldüğünü ortaya koymaktadır (Chitolina vd., 2016.) Program net biçimde öğrencilerin okula gitmesini ve devamını, özellikle kız çocukları için artırmaktadır. Ancak bu öğrencilerin, programdan yararlanmayan diğer öğrencilerin akademik yetkinlik seviyesine çıkıp çıkmadığı soru işaretidir. Öğrenciler devam etmektedirler ancak buldukları yerde aldıkları eğitimin niteliği konusunda kuşku vardır. Bu eleştiriler, okullarda verilen eğitimin niteliğini artırmadan öğrencilerin

okula devamını sağlamanın, insan sermayesini geliştirmekte anlamlı bir katkı sunup sunamayacağına yönelik yanıtlanması gereken önemli bir soruyu ortaya koymaktadır.

Şartlı nakit transferi programları Brezilya'nın geliştirdiği bir uygulama değildir. Bölge ülkelerinde neoliberalizmin toplumun alt kesimleri üzerinde yarattığı olumsuz etkilerini azaltmak üzere 1990'ların sonundan itibaren yaygınlaşmış bu uygulama Meksika'dan Kolombiya'ya Latin Amerika ülkelerinin çoğunda bir sosyal güvenlik ağı yaratmak ve kalkınmaya katkı sağlamak üzere kullanılmaktadır. Bu programların temel ilkesi, ailelere para vererek onların eğitim ve sağlık hizmetlerine daha fazla katılımını sağlamak ve insan sermayesinin geliştirmektir. Teknik mantık, çocuklara odaklanmak ve uzun vadede insan sermayesi birikimi sağlayarak kuşaklararası yoksulluğu kırabilmektir. Programlar eski klasik sosyal yardımlardan farklı olarak ailelerin ve devletin sorumluluğu paylaşması ilkesine dayanır. Ebeveynlere akıllıca nakit harcama yükümlülüğü verilmekte, aile bireylerinin eğitim ve sağlık sistemine katılımı sağlanmaya çalışılmaktadır. Şartlı nakit transferi programlarının geleneksel, paternalist modellerden farklı ve üstün olacağı, kayırmacılığa yol açan hibe dağıtmaya dayalı modellerden farklı olacağı düşünülmüştür. BF'yi sosyal politika siyasetinin neoliberalizmle uyumlu bir çeşidi olarak tanımlanabilecek "sosyal neoliberalizm" kavramı çerçevesinde ele alan Hazal Melike Çoban (2017) da tezinde bu noktaya dikkat çeker. Çoban, BF'nin yoksulluğu ve eşitsizliği azaltmaya katkıda bulunduğunu ancak beşeri sermayeye katkısının zayıf olduğunu savunur. Okula kayıt ve devam etmedeki artış sınavlarda başarıyı beraberinde getirmemiş, ülkede iyi devlet üniversitelerine girebilmek için özel eğitim kurumlarında okumak bir zorunluluk olmayı sürdürmüştür. PISA sonuçlarında da ülke OECD ortalamalarının altında kalmaya devam etmiştir. Buradan sosyal neoliberalizmin yoksulluğu ve eşitsizliği azaltmakta yardımcı olsa da uzun vadede hedeflenen beşeri sermayeyi artırma hedefine ulaşmak konusunda başarısız olduğu sonucuna varılır. Tubircio (2018) BF'yle birlikte okula devamın özellikle de kız çocukları için arttığını ve bu alanda açıkça bir ilerleme sağlandığını, ancak ülke çapında yapılan sınavlarda programdan yararlanan öğrencilerin diğerlerine göre daha düşük performans gösterdiğinin görüldüğünü söyleyerek bu tespiti destekler. Bunun nedeni düşük sosyoekonomik koşullar ve okullarının durumudur. Ancak söz konusu olumsuz tablonun programa daha erken katılımı yani, erken sınıflardan başlamakla aşılabileceğini de belirtir. Hunter ve Sugiyama (2017) da söz konusu sorunlu noktaları işaret eder ve program dahilinde okula devam etmeye başlayan öğrencilerin başarısızlık oranının yardım almayanlara göre bir miktar daha yüksek olduğunu onlar da belirtir. Okuldan bir süredir uzak kalmış ya da hiç okula gitmemiş öğrencilerin diğerlerinin gerisinde kalması sürpriz olmayan bir durumdur. Ancak programdan faydalanmaya devam etmek için çocukların okulda olmaları, başarısızlık ihtimalleri diğer öğrencilere göre biraz daha yüksek olsa dahi, bu çocuklar için kesinlikle yararlıdır. Bu bakış açısı Brezilya'nın yukarıda değinilen geçmişini göz önüne alarak düşünüldüğünde dikkate alınması gereken olumlu bir çerçeveye işaret eder.

Öte yandan programın eğitim boyutuyla ilgili gözden kaçmaması gereken başka bir soru işareti de fırsat maliyetine ilişkindir. Hunter ve Sugiyama (2017), Anthony Hall'ın ortaya koyduğu BF'nin fırsat maliyeti tartışmasının önemli olduğunu belirtirler. Bu tartışma BF tarzı programlara harcanan kaynakların başka alanlara harcanmış olsalar nasıl sonuçlar verebileceği üzerinedir. Örneğin bu tip programlara harcanacak

bütçenin ilgili bakanlıklarca okulların niteliklerini artırmaya yönelik reformlara harcanması, yoksul çocukların yaşam beklentilerini yükseltmek için çok daha büyük bir şansa sahip olmalarını sağlayabilir mi? Bu soru BF tipi programların bugünün sorunlarını çözmede yarar sağlasa da sosyal ve ekonomik kalkınmanın geleceğini göz ardı ediyor olabileceği fikrinden çıkmaktadır. Yazarlara göre bu çerçeve içinde sorulacak sorular anlamlıdır ve BF olmasa bu kaynaklarla başka sosyal harcamalar yapılması durumunda nasıl sonuçlar alınabileceğinin araştırılması da gereklidir. Öte yandan programın gerekliliği akademik yazında genel kabul görmekle birlikte, bu görüşün savunucuları dahi programın dinamik olması ve tartışılması gerekliliğini vurgular. Örneğin Tubircio (2018: 94) görünebilir bir gelecekte BF'nin ülkenin nüfusunun çeyreğini aşırı yoksulluktan korumak için en iyi araç olduğunu, ancak programın bugünün ve yarının ihtiyaçlarına nasıl uyarlanabileceği ve geliştirebileceği sorusunun halen yanıtlanmadığını, konunun çok daha fazla araştırılması gerektiğini söyler.

Yakın dönemde doğrudan konu üzerine yapılan araştırmaları tarayan bir çalışma, programla birlikte eğitimde nitelik ve performans konusunda net ilerlemeler sağlanıp sağlanmadığının açık olmadığını ve bu tartışmalı konularda daha fazla araştırmanın gerekliliğini ortaya koymuştur. José Anael Neves ve arkadaşları (2020) programın geleceği konusunda daha geniş perspektiften ve uzun süreli araştırmaların yapılması gerektiğini söylerken Tubircio'ya benzer biçimde programın geliştirilmesi konusunun üzerinde durulmasının gerekliliğini de ifade ederler. Eğitim odaklı bu araştırma ve değerlendirmeler programın tartışmalı boyutlarını ortaya koyarken üzerinde durulması gereken çok önemli bir diğer boyut ise programın vatandaşlık hakkı, hak temelliğidir. BF'nin artık oturmuş bir program olduğu, bu uygulamanın bir vatandaşlık hakkı olarak görülmeye başlandığı, farklı iktidarların değiştirmeye cesaret edemeyeceği bir devlet politikası haline geldiği yönünde değerlendirmeler bulunsa da bu durumun net olmadığını belirtmek gerekir. BF gibi sosyal programlar toplumun farklı kesimlerince tasarlandıkları çerçevelerden farklı yorumlanabilmekte, hak temelliğe dayan yasal çerçeveye karşı bir direnç bizzat programın resmi görevlileri düzeyinde dahi oluşabilmektedir.

Flávio Eiró (2019) BF'yi kendinden önceki programlardan ayıran "haklar" ve "devlet sorumluluğu" nitelendirmelerinin kimi araştırmalarda kayırmacılıktan, şahsiliikten uzaklık, kimi araştırmalarda evrensel vatandaşlık geliri eksenlerinde ele alındığını ancak bu eksenlerin sahadaki kimi gerçeklikleri anlamak konusunda başarısız olduklarını öne sürer. Eiró, sokaktaki bürokratlar olarak nitelendirdiği sosyal hizmet uzmanlarının, BF'dan yararlanma talebi olan ailenin yoksulluk seviyesinin belirlenmesi noktasında sahip olduğu bir dizi takdir yetkisinin, hakların dağıtımında doğrudan etkili olduğunu öne sürer. Ona göre sosyal hizmet uzmanlarının politika uygulamasını şekillendirmekteki katkısı göz ardı edilmemeli, aracı ve yararlanıcı ilişkisi, sahada uygulama sürecinde yaşananlar dikkate alınmalıdır. Oysa bu durum konu üzerine geniş akademik yazında daha önce ele alınmamıştır. Bir diğer taraftan da bu yazın programın olumlu çıktılarına odaklanmakta, ancak onun uygulamadaki yasal kırılganlığına, programdan yararlanma hakkı kazanmakta bürokratik süreçlerdeki takdir yetkisinin önemine, sınıflar arası ilişkiler gibi etkenlere değinmemektedir. Oysa bu pratikler programın beklenen etkiyi yaratmasını sınırlayıcı nitelikler taşır. Sahada çalışan sosyal hizmet uzmanları, kendilerince kıt gördükleri kaynakları tahsis etmede enformel

pratikler uygulamaktır. Bunun nedeni bu uzmanların yoksulluk anlayışlarının içinde gömülü halde bulunmaktadır⁶. Bu çerçevede hak eden ve hak etmeyen yoksul ayrımı programın nasıl uygulandığını şekillendirmekte, bu durum yararlanıcıların programa yönelik güvensizliğini artırmaktadır. Bundan ötürü yararlanıcıların programı bir sosyal hak olarak içselleştirmeye yönelik algıları zayıflamakta, kırılğan yasal statü ve belirsiz bürokratik prosedürler de bu algıyı pekiştirmektedir. Eiró sosyal hizmet uzmanlarının yoksullara ve yoksulluğa bakış açısının sorunlu noktalarını ortaya koyarken, bu uzmanların çoğunlukla yararlanıcıları tembel, düzenbaz, cömert devletten fayda sağlamak isteyen kişiler olarak gördüklerini görüşmelerinden tespit etmiştir. Ayrıca bu uzmanlar programı bir sosyal hak olarak çerçvelendirmekten de kaçınılmaktadırlar. Sosyal hizmet uzmanlarında yararlanıcılara yönelik güçlü önyargılar ve olumsuz bir bakış göze çarpar. Onlara göre yardım alanlar yoksullukla ilgili haklardan yararlanmak için iş bulmamakta, iş bulmayı yeterince denememekte, yeterince çaba sarf etmemektedirler. Uzmanlar ayrıca yardım alanların tembel olduklarını, bu tip programlarının onların yoksul kalmalarına neden olduğu gibi yoksullukla ilgili olumsuz ancak yaygın anlatılarla örtüşen perspektiflere sahiptirler. Araştırmasından bu sonuçları çıkaran Eiró, bu önyargıların uzmanların yararlanıcılar için zorluk çıkarmaya yönelik enformel stratejiler geliştirmesine, programın uygulamasına ve amaçlarına ulaşmasına olumsuz etkide bulunduğunu öne sürmektedir. Öte taraftan BF'den yararlanan favela sakinlerini odağına alan bir başka saha araştırması, sosyal hizmet uzmanlarının asgari hane geliri üst sınırını aşsalar dahi ailelere bir süre tolerans gösterdiğini, gelir durumları kalıcı hale gelene dek programdan yararlanmaları konusunda anlayışlı davranıldıklarını belirtir. Bu durum Eiró'nun çalışmasıyla çelişkili bir resme işaret ediyor görünse de farklı bir bölgedeki eğilimi yansıttığı olabileceği gibi araştırmanın detayında "hak edenler" in kim olduğu konusunda sosyal hizmet uzmanlarının bir görüşü dikkat çeker. Onlara göre program öncelikle sadece yiyecek temin edemeyen ailelere yönelik olmalıdır. Programdan yararlanan ailelerle aynı mahallelerde yaşayan ancak yardım almayanlar da benzer bir görüş belirtmektedir. Öte yandan yapılan görüşmelerde ortaya çıkan kimi hanelerin yiyecek temininde zorlanmasalar da örneğin faturaları ödemek konusunda gibi ihtiyaçlar için bu yardıma ihtiyaç duyduklarının altını çizmektedir. Bu araştırma yoksulluğa, ihtiyaçlara ve hak edenlerin kim olması gerektiğine yönelik birçok farklı yorumun olduğunu ortaya koymaktadır (de Lavra Pinto, 2018).

Doğa Başar Saripek (2017) sosyal yardım alanında 'ihtiyacın somutlaştırılması ve tanımlanması' kavramının güç bir kavram olduğunu belirtir ve ihtiyaçların ne olduğunun ne olmadığını kesin kriterle ortaya koyulmasının güçlüğüne dikkat çeker. Bu sorundan ötürü bir temel ihtiyaçlar yaklaşımı geliştirilmiş, bireylerin tam gelişimi için olanakların olabildiğince hızlı ve az miktarda kaynak kullanılarak sağlanmasına çalışılmıştır. Ancak bu yaklaşım kuramdan kaynaklanan ciddi eksiklikleri nedeniyle hak temelli yaklaşımın sağladığı sosyal koruma güvence düzeyini sağlamaktan uzakta kalmaktadır. BF hak

⁶ Eiró bu uzmanların profiliyle ilgili de önemli bir noktaya dikkat çeker. Araştırma yaptığı bölgede ilgili lisans eğitimi özel üniversiteler tarafından verilmekte, bu okullar senede 100'e yakın sosyal hizmet uzmanı mezun etmektedirler. Özellikle alt-orta sınıf ailelerden kadın öğrencilerin rağbet ettiği bu programlardan mezun olanlar kamuda istihdam elde edilebilmektedir. Bu açıdan sosyal hizmet uzmanlığı mesleği dikey hareketlilik imkanı dolayısıyla caziptir. Buna karşın sosyal hizmet mezunları için en iyi seçenek olan ancak geleceği belirsiz sözleşmeli kısıtlı sayıdaki pozisyonu elde etmek ise kolay değildir. Eiró bu pozisyonu elde edebilenlerin, kendilerini yararlanıcılardan farklılaştırmak üzere sınıf konumları belli etmek için özel bir çaba içinde olduğunu belirtir. (Eiró, 2019: 391-392).

temelli bir program olmasına karşın, Brezilya toplumunda resmi görevlileri de içeren bir kesim için dar bir ihtiyaç temelli bakış açısından yorumlanmakta, bu uyumsuzluk sorunlara yol açmaktadır. Bu dar ihtiyaç temelli bakış açısı toplumun bazı kesimlerinde hak temelli yaklaşım yerine tercih edilmekte, hak temelli bir sosyal yardım anlayışına karşı bir direnç gösterilmektedir. Bu durum programın tasarlandığı biçimde uygulanmasına engel olabildiği gibi, programın devamlılığı açısından da potansiyel bir kırılma yaratmaktadır. Bir sonraki bölümde dar ve seçici bir sosyal yardım anlayışını tercih etmenin, hak temelli bakışa direnmenin olası nedenlerinden bazılarını, yardım alan yoksullara yönelik önyargıların ve olumsuz bakışın toplumdaki yaygınlığına, nedenlerine, sonuçlarına bakılacaktır. Bu genel çerçevenin ortaya konulmasının ardından BF'nin son dönem Brezilya siyasetindeki yeri ele alınacaktır.

4. BOLSA FAMILIA: OLUMSUZ BAKIŞLAR, TEPKİLER VE SİYASET

Flávio Eiró'nun araştırması BF'nin alanlarında eğitim almış sosyal hizmet uzmanları tarafından dahi bir vatandaşlık hakkı olarak görülmediğini, hak edenler ve etmeyenler ayrımının nesnel bir ayrım değil yoksullara yönelik olumsuz bakışa, önyargılara dayandığını öne sürerken sınıf konumundan da beslenen bir anlayışa işaret eder. Hak temelli bir bakış açısı yerine dar, ihtiyaç temelli bir bakışın tercih edilmesini bu anlayış çerçevesinde değerlendirmek olanaklıdır. Toplumunun belirli kesimlerinde BF gibi programlar vatandaşlık hakkı bağlamında düşünülmemekte, sosyal politika siyasetinin sınırları olabildiğince dar tahayyül edilmekte, bu tip programlarının kapsamlarının yalnızca gerçek ihtiyaç sahipleri olması gerektiğine yönelik bir düşünce ağır basmaktadır. Bu durumu iktisadi liberalizm ve bireycilik ya da zihinlerdeki neoliberal dönüşümle, neoliberal rasyonaliteyle açıklamak mümkün olabilir. Geçmişte yapılan kimi araştırmalar Brezilya'da yoksulların yoksul kalmalarının kendi kabahatleri olduğuna yönelik algının çok yüksek olmadığını, yoksulluğun adil olmayan bir toplum düzeninin bir sonucu olarak ortaya çıktığını düşünenlerin yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Yoksulların, toplumun adil olmaması nedeniyle yoksul olduğunu düşünenlerin ortalaması Orta ve Latin Amerika'da %65,8, Brezilya'da %75,7 iken bu oran Avrupa'da %63,3'tür. Yoksulların tembel oldukları için yoksul olduklarını düşünenlerin ortalaması Orta ve Latin Amerika'da %28,3, Brezilya'da %20,5 iken bu oran Avrupa'da %17,1'dir. Yoksulların yoksulluktan kurtulabilme şansının çok düşük olduğunu düşünenlerin ortalaması Orta ve Latin Amerika'da 62,0, Brezilya'da %70,5 iken bu oran Avrupa'da %60,2'dir (Lindert vd., 2007). Toplumun genişçe bir kesiminin yoksulluğu yapısal sorunlara bağladığı bu araştırmanın verilerinin 1990'ların sonuna, çalışmanın da 2000'li yılların sonuna ait olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Daha sonra yapılan bir başka araştırmada ise Brezilya'nın seçkinlerinin gözünden konu araştırılmış, bu çalışmada bu kesimin ülkedeki yoksulluğu yapısal olduğu kadar kaderci bir bakış açısıyla da yorumladığı sonucu ortaya çıkmıştır. Öte yandan bu kesimin çoğunlukla Brezilya toplumunu (toplumdan kastedilen kendileri haricinde halk) edilgin, akılcı ve organize olmayan, kayıtsız bir toplum olarak gördüğü ortaya çıkmıştır. Onlara göre bu temelde yoksullar mevcut koşullarının üstesinden gelebilecek kapasiteye de sahip değildirler. Araştırmanın bir diğer dikkat çekici bulgusu ise seçkinler tarafından yoksulluk ve eşitsizliğin siyasi bir tehdit olarak görüldüğüdür. Ancak bu tehlikeden kasıt kendileri ile yoksullar arasındaki bir çatışma değildir. Brezilya'da seçkinler, başka seçkinlerin konumlarını korumak üzere yoksulları popülist yöntemlerle kullanabilme ihtimalini bir tehlike olarak görmektedirler (Silva ve López,

2015). Brezilya'nın ekonomik görünümü 2000'li yılların başından itibaren uzunca bir süre görece iyi bir görünüm sergilerken, 2010'larda bu görünüm bozulmuş, sorunlar 2013 yılında geniş çaplı protestolara yol açmıştır. Bu süreçle başlayan siyasi gerilimler, ardından gelen yolsuzluk davaları ve ekonomik kriz 2014'ten itibaren ülkede ciddi toplumsal rahatsızlıklara yol açmıştır. Bu sürecin yoksulluğa ve devletten yardım alanlara yönelik ön yargılara ve olumsuz algıların yaygınlaşmasına, hak temelli yerine ihtiyaç temelli yaklaşımın daha da tercih edilir olmasına katkı sağladığını öne sürmek mümkündür. Yoksullara ve sosyal yardımlara yönelik olumsuz bakışa yönelik güncel bir araştırma durumunun ciddiyetine dikkat çeker.

Matthew L. Layton (2020)'a göre araştırmalar, insanların yoksulları ve özellikle de sosyal yardım alanları tek tipleştirmeye ve onlara karşı ayrımcı davranışlarda bulunmaya eğilimli olabileceklerine ilişkin kanıtlar ortaya koymaktadır. Yoksulluk karmaşık bireysel ve toplumsal seçimlerin sonucu olarak ortaya çıkıyor olsa da sosyal yardım alan bireylere yönelik söz konusu bakış bu bireylerin kişisel karakter 'kusur'ları temelinde kurulmaktadır. Bu şekilde ayrıcalıklı kişiler toplumsal konumlarını ve sahip oldukları avantajları üreten sosyal sistemi haklı çıkarabilmektedir. Layton, BF üzerine yapılan kamuoyu araştırmalarında ülkede programa yönelik desteğin yüksek olduğunu, Brezilyalıların büyük oranda programın genişlemesi ve korunmasını istediğini, ancak programdan yararlanmayan kesimlerde hoşnutsuzluğun artmakta olduğunu öne sürer. Programın tamamen kaldırılması, yararlanıcı ailelerin sayısının azaltılması ya da programın genişlemesine karşıtlığa kadar farklı biçimlerdeki olumsuz görüşler yükselmiştir. Olumsuz algı sahibi kesimlerdeki bakış açısının siyasi bir maliyeti yaratma potansiyeli de bulunmaktadır. BF yararlanıcılarına yönelik algılar üzerine bulgular, daha avantajlı grupların yoksulları, olumsuz biçimde tek tipleştirdiklerine yönelik sosyal psikoloji alanındaki ilgili çalışmaların ortaya koyduğu öngörülerle tutarlılık göstermektedir. Layton'un araştırması BF programından yararlananlara yönelik bu yönde olumsuz bir algının Brezilya toplumunda yerleşik olduğunu, üstelik bunun yalnızca programdan yararlanmayanlar arasında değil, yararlanan hanelerde dahi mevcut olduğunu ortaya koyar. İlgili yazında BF'nin yararlanıcılarını güçlendirdiği yönündeki değerlendirilmeler, söz konusu bu boyutu göz önünde bulundurarak yeniden düşünülmalıdır. PT hükümetleri döneminde yoksulları topluma dahil etmeyi öncelik haline getirme konusundaki söylem, toplumda kendiliğinden bir kabule dönüşmemiştir. Söz konusu bu durum programın kırılabilirlik potansiyelinin hangi alanda yoğunlaştığına işaret eder. Bu manada siyasi seçkinlerin, hangi noktada toplumun dezavantajlı kesimlerine yönelik olumsuz basmakalıp bakışları istismar etmekte rahat davranabileceği, yani bu potansiyel kırılabilirliği kullanmak isteyeceği, bu tip programları kaldırmaya ya da toptan yeniden şekillendirmeye girişebileceğini öngörebilmek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.

Öte yandan BF belirli kırılabilirlikler taşısa da siyasi çalkantılara ve tartışmalara oldukça dirençli bir program olduğunu kanıtlamıştır. Tiburcio'nun (2018) değerlendirmesinden de hatırlanacağı üzere BF artık bir devlet politikası olarak düşünülebilir. Program yazar tarafından 2008 Krizi'nin ünlü ifadelerinden biri olan "too big to fail" (batmak için çok büyük) olarak nitelendirilmiştir. BF, önemi dolayısıyla partiler ya da siyasetçiler için neredeyse dokunulmaz bir hale gelmiştir. Programın dayanıklılığını hak temelli

yaklaşım zeminde kurulmuş ve tasarlanmış olması açısından da değerlendirmek mümkündür. Sariipek (2017)'in ifade ettiği gibi ihtiyaç temelli yaklaşımlar iktidardan iktidara kapsamı ve etki alanı bakımından değişme eğilimi göstermesine, bundan ötürü bireylerin kesintisiz ve güvenceli sosyal korumaya sahip olmalarını garanti edememelerine karşın hak temelli yaklaşımlar dönemden döneme ve kişiden kişiye değişmeme ve tutarlı olma niteliklerine sahiptir.

Ertuğrul Yuvalı (2018) da hak temelli sosyal yardım anlayışının önemine ve diğer yaklaşımlara göre üstünlüğüne değinirken, bu yardım anlayışının yerleşmesi ve gelişmesinin önündeki en büyük engellerden birinin siyasi kayırmacılığın bir türü olan 'klientalizm' olduğunu ifade eder. Vatandaşlık haklarına göre ya da nesnel ölçütlere göre değil, otoritelerin kendi kriterlerine göre siyasal desteğe karşılık yardım sağlamak eksenindeki bu tarz sosyal yardım anlayışı sorunludur. Yuvalı'ya göre bu tip yardım anlayışı muhtaçlık, yoksulluk, sosyal dışlanma, etnik ve dini farklılıklar gibi unsurlardan beslenirken, bu unsurları beslemeye ve yeniden üretmeye yatkın olduğu kadar kamu kaynaklarının verimsiz kullanımına da yol açar. Ayrıca bu anlayış insan hakları konusunda olduğu gibi etik açıdan da sorunludur. Siyasi iktidarlar, kendilerine oy vererek onları iktidara getiren ve iktidarlarının devamını sağlayan kimseleri ödüllendirip kendilerine bağımlı hale getirmek için de bu yola başvurabilmektedir. BF'ye yönelik olumsuz algı ve tepkiler, Brezilya toplumunda belirli kesimlerce programın 'klientalizm' eksenli olduğu inancına da dayanmaktadır. Öte yandan program onu kuran, genişleten ve geliştirenlere siyasi fayda sağlamışsa da programın siyasi iktidarın ömrüyle sınırlı kalmayacak biçimde hak temelli bir sosyal yardım olarak tasarlanmış olduğu açıktır. Bu noktada ülkede 2013'te başlayan siyasi çalkantılar döneminde söz konusu olumsuz inanca dayanarak gün yüzüne çıkan tepkiler ve sonrasındaki gelişmeler, halen başkanlık koltuğunda oturan Bolsonaro'nun değişen söylemleri ve politikaları dikkat çekicidir.

Ülkede 2013 yılında sokak protestolarıyla iyice yoğunlaşan siyasi kriz, 2014 yılında başlayan yolsuzluk soruşturmaları, Silva ve Dilma Rousseff'in yargılanmaları, protestolarla birlikte politik arena ciddi bir değişime yol açar. PT iktidarına, onu destekleyen toplumsal kesimlere ve aktörlere karşı oluşan bir ittifakın, bu sürecin gerçekleştirilmesinde etkili olduğu, bu aktörlerin yeni bir hegemonya kurmak için harekete geçtiği savunulmaktadır. "Neoliberaler, bürokratlar, dini muhafazakârlar, ırk temelli seçkinciler gibi gruplar PT karşıtlığında bir araya gelmiştir" (akt. Yıldırım, 2020: 531). İktidar karşıtlığı güçlü bir kamuoyu desteğine de sahiptir. İktidar karşıtları Rousseff'in azledilmesi ve PT'nin görevden uzaklaştırılması için karalama, itibarsızlaştırma, suçlama da dahil birçok unsuru kullanarak iktidara yönelik bir öfke ve infial yaratmaya çalışmışlardır. Rousseff'i hedef alan "Fora Dilma" (Dilma Dışarı) kampanyası kitleleri sokak protestolarına katılmaya ikna edecek bir düzeye ulaşırken, BF'ye yönelik suçlamalar bu kampanyanın öne çıkan unsurları arasındadır. Bu kampanyalar, aile yapısı, eşcinsellik, komünizm, terörizm gibi etiketleri duyarlı kesimlerde bir öfke uyandırmak üzere çeşitli öyküler, düzmece haberler üzerinden sistematik biçimde devlet başkanını itibarsızlaştırmak için yaymıştır. BF da bu kampanyanın bir parçası haline gelmiş, PT ve Rousseff'in kirli, yozlaşmış amaçlarını gerçekleştirmek üzere kullandığı oy toplamaya yarayan bir araç olarak resmedilmiştir. BF, yoksulları tembelleştirdiğinden, aile yapısını bozduğuna dek farklı suçlamalara maruz kalmıştır. Bu bağlamda yukarıda ele alınan hak etmeyenler

anlatısı da kullanılmış, bu nitelikteki kişilerin de programdan yararlandığı, programın yolsuzlukların bir parçası olduğuna yönelik ithamlar da birçok biçimde ve farklı mecralarda sıkça dile getirilmiştir (Ansell, 2018).

Yaşanan bu siyasi krizde ülkenin “koalisyonel başkanlık” olarak anılan siyasi sistemini göz önünde bulundurmak gereklidir. Ülkede başkan çok yüksek bir oy oranıyla seçilse dahi başka partilerle ittifak yapmak, gücünü diğer partilerle paylaşmak zorunda kalmaktadır. Bu iktidar kompozisyonu içinde büyük sermaye ve yargı müesses nizam içerisinde sayılmakta, bu aktörler de karar süreçlerinde önemli ölçüde etkili olabilmektedir⁷. Brezilya siyaseti son derece karmaşık dinamiklerin, ilişkilerin ve güç dengelerinin bir arada olduğu bir niteliğe sahip olduğu gibi yolsuzluklar da ülkenin gündeminden eksik olmayan bir durumdur. Ülkede başkanlık koltuğu dört dönem PT'nin elinde olmuş ancak son dönem azil sonucunda tamamlanamamıştır. Bu koltukta 2003-2010 arası çok yüksek bir popülerliğe sahip Silva oturmuş, 2010 ve 2014'te koltuğun sahibi olan Dilma Rousseff'in 2016'da azledilmesiyle PT iktidarı kaybetmiştir. İktidardan düşene dek PT liderliği çok uzunca bir süre yüksek bir toplumsal desteğe sahip biçimde ülkeyi yönetmiş olduğunu belirtmek gerekir. Ancak ekonomik iyileşmenin zamanla yavaşlaması, Dünya Kupası ve Olimpiyat oyunları için harcanan kaynaklar, uygulanan güvenlik politikaları, Silva döneminden kalma yolsuzluk iddiaları, parti içi tartışmaların etkisiyle Rousseff zorlu bir başkanlık dönemi geçirmiş buna karşın 2010 ve 2014 seçimlerinde sırasıyla yüzde 56 ve yüzde 51 oranında oy almıştır. Rousseff'in 2011-2016 arası hükümeti 10 partili bir koalisyondan oluşmuştur. David J. Samuels'e göre, PT örgütü en başından itibaren iktidarı paylaşmak istememesine rağmen Silva yönetiminden bu yana artan şekilde yetkiler diğer parti temsilcilerine verilmiştir (akt. Yıldırım, 2020). Bu durum parti içi huzursuzluklara neden olmuştur. Devamında gelen uluslararası spor organizasyonlarının yıkıcı etkisi, küresel çapta değişen ekonomik dalga ve toplumsal hareketlerin aktif müdahaleleriyle PT başarısızlığa uğramıştır. Karşısında herhangi bir siyasi alternatiften ziyade, Avrupa'da da olduğu gibi geçiş döneminin krizini yansıtan bir tepki ve öfke söylemi yükselmiştir (Yıldırım, 2020). PT yönetimleri altında meydana gelen önemli dönüşümler, gelir eşitsizliğini ve yoksulluğu azaltmak üzere yürüttüğü programlarla olumlu sonuçlar akademinin, uluslararası kurumların ve kamuoyunun takdirini kazanırken ülke içinde belirli bir kesimde rahatsızlık yaratmıştır. Bu rahatsızlık PT ve Rousseff karşıtı protestolarda BF'yi de hedef alacak biçimde gün yüzüne çıkmıştır. Program, PT iktidarının seçim başarılarına ve iktidarını sürdürmesine yadsınamaz bir katkı yaparken, sosyal politikaların ülke siyasetinde tartışmalı olsa da belirleyici hale gelmesini sağlamıştır. Bu program ülkenin sosyal devlet politikası içinde başarılı bir

⁷ 1964-85 arasında baskıcı ve kanlı bir askeri yönetim tarafından yönetilen Brezilya demokrasiye resmen 1980'lerin ortasında geri dönmüştür. Öte yandan liberal demokrasiye tam olarak dönüş bu dönemde gerçekleşmişse de 1974'te ordunun yerel seçimler üzerindeki kısıtlamaları ve basına sansürü gevşetmesiyle bir açılım dönemi daha evvelden başlamıştır. Ülkede askeri rejim döneminde siyasi kurumlar tam anlamıyla ortadan kaldırılmamış, biri askerlerin kontrolünde olan Muhafazakâr Aliança Renovadora Nacional (ARENA), diğeri hapse atılmamış, öldürülmemiş ya da sürgüne gönderilmiş muhalif seslerden oluşan bir topluluk Movimento Democrático Brasileiro (MDB) adlı iki partinin adil ya da özgür olmayan seçimlerde ve keyfi yönetim altında faaliyet göstermelerine izin verilmiştir. Bu aktörlerin haricinde toplumsal tabana dayanan siyasi aktörlerin politika yapmasına izin verilmesi için askeri yönetimin sona ermesini beklemek gerekmiştir. 1988 Anayasası ile askeri rejim sona erip demokratikleşme süreci başlarken PT gibi sol partiler kurulmaya ve faaliyete geçmeye başlamış, demokratik bir rejimin kurulması hedeflenmiş de yargı perde arkasında çok önemli bir güç olarak yerini korumaya devam etmiştir. İleride 2018'de Bolsonaro'nun neoliberal otoriterliğinin bu yargıyla bir ittifak üzerinde yükseldiği öne sürülecektir (Pahnke ve Milan, 2021). Dolayısıyla Brezilya 1980'lerin sonunda demokratikleşmişse de müesses nizam olarak adlandırılabilir devlet içinde güç ve nüfuz sahibi etkili bir yapı varlığını devam ettirmiştir.

tasarım ve etkili bir siyasi strateji sayesinde güçlü, sağlam bir yere sahip olabilmıştır. Ancak kırılğanlıkları da zaman içerisinde ortaya çıkmış, program PT karşıtı kampanyaların ve protestoların bir parçası haline gelmiştir. Bunun nedenlerinden bir tanesi BF'nin PT'ye sağladığı kritik oy desteğidir. Yukarıda değinildiği üzere program oldukça düşük maliyetli olmasına karşın ülkedeki yoksulluğun yaygınlığı ve ölçeği düşünüldüğünde, cüzi sayılabilecek bu yardımın seçimlerde oy desteği sağlama anlamında geri dönüşü oldukça yüksektir. Çıkış noktası ya da temel hedefi bu olmasa da programın bu boyutunun suçlamalara ya da öfkeye neden olması anlaşılabilir bir durumdur. Örneğin 2005 yılında patlak veren mensalão skandalında milletvekillerine ve senatörlere oyları karşılığında hükümet yetkililerince aylık ödeme yapıldığı iddiaları ortaya atılmış, üst düzey yetkililer de istifa etmek zorunda kalmıştır. Bu skandal nedeniyle iktidarda olan PT'ye ve Silva'ya destek ciddi oranda düşmüş, Silva 2006'daki seçimleri kazanmayı buna rağmen başarmıştır. Alfredo Saad-Filho ve Lecio Morais (2014)'e göre mensalão skandalı sonucunda Silva orta sınıftan desteğini kaybederken, kendine seçimleri kazandıracak olan örgütsüz yoksul kesimleri BF başta olmak üzere sosyal yardım programları sayesinde kazanmıştır. BF, Rousseff döneminde geliştirilmeye devam etmiş, yararlanıcıları daha fazla koruma amaçlı olarak yardım miktarı 2011-2014 arasında ortalama %40'ın üzerinde artırılmış, programın devlet bütçesindeki payı da yükselmiştir (World Without Poverty, 2014). 2013 yılındaki protestolar farklı taleplerle birçok kesimi sokağa dökmüşse de protestolar zaman içinde daha beyaz ve orta sınıf bir nitelik kazanmıştır. Bu kesimi protestolara katılmaya iten motivasyonlardan bir tanesinin mevcut hizmetlerin iyileştirilmesini isteyen diğer gruplardan farklı olarak, kayıp algısı olduğu öne sürülmektedir (Saad-Filho ve Morais, 2014). Bu orta sınıfların protestolara katılmasının temel nedenlerinden biri iktidardan daha fazlasını istemek değil, önceden sahip olduklarını kaybetmeye duyulan öfkedir. BF'ye yönelik öfkeyi de bu sınıfsal çerçeveden değerlendirmek olanaklıdır. İmtiyazların ya da olanakların kaybının nedeninin devletin yeniden dağıtım süreçlerinden kaynaklı olduğuna ilişkin bir inanç ve buna dayanan bir akıl yürütmenin devreye girmiş olduğunu, bu durumun da gözlerin BF'ye çevrilmesine neden olduğunu düşünmek için gerekçeler vardır. Protestoları iktidarın kötüleşen yaşam standartlarının sorumlusu olarak görülmesi, programın partiye sağladığı açık siyasi destek, yoksullara yönelik olumsuz önyargılar, iktidar ve programa yönelik sistematik karalama, itibarsızlaştırma kampanyalarıyla bir arada düşünmek gereklidir. İlerleyen süreçte programa söz konusu bakış açısı ve tepkiler siyaset tarafından daha fazla kullanılmaya başlanacaktır. Azil sonrasında Rousseff'in halefi Michel Temer programda revizyon isteğini dile getirecek, yararlanıcılar faydalara erişimde zorluklar yaşamaya başlayacak ve kimi ailelerin yardımları kesilecektir (de Lavra Pinto, 2018). Temer söz konusu adımları atmışsa da program ayakta kalmayı başarmış, ancak kırılğanlıklar da iyice belirginleşmiş, programın meşruiyeti sorgulanmaya başlanmış, protestoların gösterdiği üzere toplumda programa yönelik öfkenin varlığının kayda değer olduğu görülmüştür. Sonuçları ve başarıları ortada olmasına karşın, PT'yle doğrudan ilişkilendirilen programa 2014 ile 2015 arasında kamuoyu onayı azalmış, PT'nin iktidarı yitirmesi ardından başa geçen Temer başkanlığındaki muhafazakârlar, seleflerini uygulamadaki hatalar nedeniyle hedef almaya başlamışlardır. Programda kesintilere gidileceği konusunda söylentiler çıkmış, ancak uluslararası kurumların programı savunuyor olmalarının da etkisiyle kısa bir eleştiri döneminin ardından geçiş hükümeti niteliğindeki yeni hükümet, kimi idari düzenlemeler yaparak BF'ye devam kararı almıştır. Sonrasında bu hükümet, 2016-18 döneminde hayata geçirilen

etkisi tartışmalı idari düzenlemelerin olumlu sonuçlarını kendisine mal etmeye çabalamıştır. 2017 yılındaki seçim sürecinde siyasi aktörler programa yönelik tavırlarını ortaya koymuşlardır. Bolsonaro 2018 yılındaki seçim kampanyasında programa yönelik muğlak bir tavır takınarak programı kaldırmanın insani olmayacağını ancak kimi düzenlemeler yapılmasının gerekli olduğunu söylemişse de program yine mevcudiyetini korumuştur (Paiva vd., 2019).

Buna karşın Bolsonaro'nun başkanlık koltuğuna oturmasından sonra başlangıçta programdan yararlanan ailelerin sayısı %7,3 oranında düşmüş, sonrasında 1,2 milyon ailenin yardımları kesilmiş ancak COVID-19 pandemisinin etkisiyle rakamlar tekrar yükselmiş ve eski seviyelerine dönmüş, tekrar 14 milyon seviyesinin üstüne çıkmıştır (Ribeiro, 2020). Bu tablonun da gösterdiği üzere siyasi aktörler programa karşı zaman zaman olumsuz bir tavır ve söylem takınabilseler dahi programdan vazgeçme riskini alamamışlardır. Bu bağlamda Bolsonaro'nun zaman içinde değişen söylemi dikkat çekicidir. Bu söylem değişimini ortaya koyan Robert Born (2020) 2010 yılında kongre üyesi Bolsonaro'nun programın PT tarafından insanları cahil seçmenlere dönüştürmek üzere kullanıldığını, 2011 senesinde programın iyi bir başkan seçilmesi önündeki engel olduğunu söyleyerek programa yönelik olumsuz bir tavır içinde olduğunu belirtir. Bolsonaro 2017'deki seçim kampanyasında ise programı genişletmeye yönelik bir demagoji kullanmayacağını ve oy almak için kimseyi memnun etmeye tenezzül etmeyeceğini ifade etmiş, programın genişlemesini isteyenlere gidip başka adaya oy vermeleri çağrısında bulunmuştur. Söz konusu söylemler Bolsonaro'nun başkanlık koltuğuna oturması ardından, programda kimi kesintiler yapılması ve zorluklar çıkarılması yoluyla fiili hale gelse de ilerleyen süreçte hem söylem hem de uygulamada farklı bir tavır takınılmıştır. Buna karşın bu değişimin ne kadar kalıcı olduğunu sorgulamak için nedenler vardır.

Popülist liderin önceleri toplumda programa yönelik olumsuz bakışı kullanmaya çalışması ve bunun seçim kampanyasının bir parçası haline getirmeye çalıştığından hareketle, yaklaşan seçim sürecinde tabanına yönelik nasıl bir tutum takınacağını kestirmek güçtür. Bolsonaro destekçilerinin, bireylerin kendi ekonomik başarılarından sorumlu oldukları fikrini takip etmekte olduğu, sosyal politikalara olumsuz bir gözle baktıkları ve bu politikalara karşı olma eğiliminde olduklarına ilişkin araştırmalar bu anlamda soru işaretlerine yol açmaktadır. Bolsonaro'yu destekleyen kesimlerde kimi hak ve özgürlüklere olduğu kadar BF'ye yönelik eleştirel bir bakış da oy tercihlerinde etkilidir (Renno, 2020). Diğer taraftan Bolsonaro'nun 2017'deki zaferinin, programın sona erdirilmesine yol açacağına inancının seçmenleri memnun ettiği aktarılmakta, devlet üniversiteleri içinde de Bolsa Familia gibi refah programlarına muhalefetin kayda değer destekçi topladığı belirtilmektedir (Richmond, 2018). Daha önce de ifade edildiği üzere program ölçeği ve nitelikleriyle belirli bir dokunulmazlığa ve ciddi bir dayanıklılığa sahiptir. Bu hak temelli programın farklı iktidarlar tarafından kaldırılması ya da topyekün yeniden tasarlanması altından kalkılması güç bir iştir. Öte yandan PT karşıtı kesimlerde ve Bolsonaro destekçilerinde BF son derece olumsuz çağrışımları olan bir programdır ve kaldırılması yönünde bir istek vardır. Bolsonaro yönetiminin programı ismi de dahil değiştirmeye yönelik girişimlerini, bu iki boyutu da hesaba katan girişimler olarak düşünmek mümkündür.

Bolsonaro yönetimi bu doğrultuda önce bir süre BF'nin yerine geçecek Renda Brasil (Brezilya Geliri) adında yeni bir refah programı üzerinde çalışmış, 2022 yılındaki seçimler için yatırım olarak görülen bu plandan kısa süre içinde vazgeçilmiş ve BF'nin devamına karar verilmiştir. Bolsonaro Eylül 2020'de 2022'ye kadar sürecek kendi yönetiminde Renda Familia'dan konuşulmasını yasaklamış, BF'nin devam edeceğini açıkça belirterek tartışmalara nokta koymuştur (Reuters Staff, 2020b). Bu açıklamanın, Renda Brasil'in başka sosyal yardımlardan kesinti yaparak BF'yi güçlendirecek olmasının yaratacağı sorunlardan kaçınılmasına yönelik siyasi kaygılar nedeniyle yapıldığı öne sürülmüştür. Bu programı öneren ekonomi bakanı Paulo Guedes'le⁸ Bolsonaro'nun fikir ayrılığına düştükleri, Bolsonaro'nun herhangi bir yardım programının kesilmesini kesinlikle istemediği belirtilmiştir (Reuters Staff, 2020a). Buna karşın çok geçmeden Renda Cidada (Yurttaş Geliri) adında yine BF'nin yerine geçebilecek yeni bir program gündeme gelmiştir. Diğer taraftan küresel piyasalar yeni program tasarılarına olumsuz tepki vermiş, bu programın mali disiplini ve bütçe yönetimini bozabileceği endişeleri dile getirilmiştir (Ercan, 2020). Brezilya'nın ekonomi yönetiminde yaşananlar durumu daha da belirsiz hale getirmektedir. Yakın zamanda yapılan bir araştırma, Brezilya'da yaşanan ekonomik problemler ve pandemi nedeniyle açlık endeksinin 2004'ten beri en yüksek noktasına ulaştığını, 2018'den beri ise ikiye katlandığı bildirilmektedir. Yükselen gıda fiyatları ve ekonominin kötüleşmesi nedeniyle BF'nin kazanımlarının kaybedilmekte olduğuna, PT döneminde %4,5'lara kadar düşürülen aşırı yoksulluğun günümüzde %13'lere dayandığı, ülkede gelir eşitsizliğinin zenginler lehine kısa zamanda bir sıçrama yaptığına yönelik yorumlar yapılmaktadır (Saxena ve Costa, 2021). Günümüze gelindiğinde BF'nin 2022 yılındaki seçimler için onay oranı düşen Bolsonaro yönetimi için kritik önemde görülmekte olduğu, programın genişletilmesi, yardım miktarlarının artırılması ve yeniden isimlendirmenin kısaca final aşamasında olduğuna yönelik haberler yapılmış. 2022'deki seçimlerde programın asıl kurucusu Silva'yla yarışması ihtimal dahilinde olan Bolsonaro'nun BF'sinin seçim sürecindeki önemli kozlardan biri olacağı öngörülmüştür (Mascarenhas, 2021). Söz konusu haberler ve öngörülerin doğru olduğu süreç içinde anlaşılmış BF'nin yerini alacak Auxílio Brasil (Brezilya Yardımı) adındaki yeni program kongreye sunulmuştur. Tahminler doğru çıkmış, bu yeni programın mevcut 14,6 milyona ek olarak 2 milyon yeni yararlanıcıyı programa dahil edeceği, henüz kesin olmasa da yardım miktarını %50 artırması planlanmıştır (BBC, 2021). Öte yandan programa olumsuz bakışa sahip toplumsal kesimlerin bu yeni plana vereceği tepki, Bolsonaro'nun seçilmesine katkı sağlayan bu kesimlerin bakış açısına göre nasıl bir konum alabileceği ise belirsiz görünmektedir. İsim değişikliğine gidilecek olsa da tüm bu gelişmeler BF'nin ülkenin sosyal politika siyasetindeki önem ve ağırlığı devam etmekte olduğunu ve dayanıklılığını bir kez daha göstermektedir. Öte yandan kırılğanlıkların ortadan kalkmamış olduğunu ise belirtmek gereklidir.

5. SONUÇ

BF birçok açıdan başarılı bulunan bir program olsa da kimi değerlendirmeler programın amaçları gerçekleştirmek konusunda yeterince etkili olamadığını savunmaktadır. Program sayesinde aşırı yoksulluğun azaltılması ve kız çocuklarının eğitime katılımının artırılması gibi alanlarda kayda değer ilerlemeler sağlanmıştır. Öte yandan kuşaklararası yoksulluğun ve toplumsal eşitsizliklerin eğitim yoluyla

⁸ Guedes Chicago Okulu'ndan mezun, Pinochet döneminde Şili'de üniversite hocalığı yapmış, neo-liberalizmin eski ve modası geçmiş bir versiyonunu savunan bir isim görülmektedir (Kibuuka, 2020).

azaltılması gibi daha uzun vadeli sonuçlar konusunda ise durum farklıdır. Eğitimdeki altyapı, nitelik sorunları ve program yararlanıcısı ailelerin sosyoekonomik koşulları gibi nedenlerle programdan bu alanda beklenen çıktılar elde edilemediği savunulmaktadır. Beklenen sonuçlar tam olarak alınamasa da programın, kökleri geçmişe uzanan toplumsal eşitsizliklerin çok yüksek olduğu bu ülkede olanak ve fırsatları oldukça kısıtlı yoksul ailelere, özellikle de çocuklara önemli yararlar sağladığı konusunda bir uzlaşma bulunmaktadır.

İlgili alan yazında tartışmalar bu tip alanlarda yoğunlaşırken, Brezilya toplumunda programa bakış sınıf, dünya görüşü, siyasi eğilim gibi farklı etkenlerin şekillendirdiği nesnel olmayan yorumlara dayanabilmektedir. Yoksullara ve onlara yönelik yardım programlarına ilişkin olumsuz ön yargılar, programın esası olan hak temelli yaklaşımı kabule yönelik direnç, yolsuzluklara, siyasi yozlaşmaya duyulan öfke gibi etkenlerle program kimi kesimler tarafından ahlaki açıdan sorunlu bulunmaktadır. 2013 yılındaki hükümet karşıtı protestolarda bu durum iyice görünür hale gelmiş, bu ahlakilik sorunu iktidarın gayrimeşruluğuna kanıt olarak BF'nin sunulması sonucunu ortaya çıkarmıştır. İlerleyen süreçte bu eğilim siyasette de karşılığını bulmuş ve kullanılmıştır. Bu süreç programın kırılmalıklarını ortaya çıkarmıştır. Buna karşın hak temelli bir yaklaşım ve vatandaşlık hakkı çerçevesinde geliştirilmiş olan bu program, iktidar değişimlerine, siyasi, ekonomik çalkantılara, protestolara ve toplumun kimi kesimlerinin sahip olduğu olumsuz algıya karşın günümüze dek ayakta kalmayı başarabilmiştir. Programın dayanıklılığını, kalıcı olmasına yönelik güçlü tasarımı, uygulamadaki başarısı, programın mimarı ve onu devlet politikası haline getirmeyi hedeflemiş siyasi iradenin uzun iktidar dönemi ve ülke siyasetindeki önemi gibi etkenlerle açıklamak mümkündür. BF'nin, Auxilio Brasil ismiyle devam ettirilmesi konusundaki çalışmalar devam ediyor olsa da isim değişikliği nedeniyle bunun BF'den farklı yeni bir program olarak benimsenmesi güçtür. BF, ismi değişse bile dayanıklılığını ispatlamış bir program olarak görülebilirse de kırılmalıklarının ortadan kalktığına yönelik bir yorum yapmak güçtür. Bu bağlamda BF'ye olumsuz yaklaşan kesimlerin beklentilerini karşılamaya yönelik siyasi kaygıların ne ölçüde etkili olabileceğinin belirsizliğini koruduğunu ifade etmek gerekir. BF örnek bir şartlı nakit transferi programı olduğu kadar, yoksullara yönelik sosyal yardım programlarının farklı toplumsal ve siyasi boyutlarının izlenebileceği örnek bir vakadır.

KAYNAKÇA

Albuquerque, A. B. G. (2017, December 17). Brazil's Gender Trouble: Sources of Inequality in Brazilian Institutions and Political Representation. CFFP. <https://centreforfeministforeignpolicy.org/journal/2017/12/8/brazils-gender-trouble-sources-of-inequality-in-brazilian-institutions-and-political-representation>, indirilme tarihi: 10 Nisan 2021.

Andrews, G. (2014). Racial Inequality in Brazil and the United States, 1990-2010. *Journal of Social History*, 47(4): 829-854. Retrieved August 14, 2021, from <http://www.jstor.org/stable/43308818>

Ansell, A. (2018). Impeaching Dilma Rousseff: the double life of corruption allegations on Brazil's political right. *Culture, Theory and Critique*, 59:4: 312-331. DOI: 10.1080/14735784.2018.1499432

Antunes, D. (2017). The Brazilian Economy at the End of the 20th Century. In E. C. Grivoyannis (Ed.), *The New Brazilian Economy Dynamic Transitions into the Future*. New York: Palgrave MacMillan.

Barry, B. (2017). *Sosyal Adalet Neden Önemlidir* (Çev: E. Kılıç). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Baumann, R. (2002). *Brazil in the 1990s An Economy in Transition*. Hampshire: Palgrave.

BBC. (2021, August 9). Auxílio Brasil: what is known about Bolsonaro's 'new BF'. BBC NEWS. <https://www.bbc.com/portuguese/brasil-58151389>.

Born, B. (2020, October 12). Bolsonaro embraces welfarism and draws closer to Lula. *Open Democracy*. <https://www.opendemocracy.net/en/democraciaabierta/bolsonaro-embraces-welfarism-draws-closer-to-lula/>.

Chitolina, L., Foguel, M., & Menezes-Filho, N. (2016). The impact of the expansion of the bolsa familia program on the time allocation of youths and their parents. *Revista Brasileira De Economia*, 70(2): 183-202.

Çoban, H. M. (2017). *Küresel Güney'de Sosyal Politikalar ve Sınırları: Brezilya'da Bolsa Familia Örneği*. Basılmamış YL Tezi, Ankara: TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

de Brauw, A., Gilligan, D. O., Hoddinott, J., & Roy, S. (2015). The Impact of Bolsa Família on Schooling. *World Development*, 70, 303–316. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2015.02.001>

de Lavra Pinto M. (2018). Meanings of Poverty: An Ethnography of Bolsa Familia Beneficiaries in Rio de Janeiro/Brazil. In Ystanes M., Strønen I. (Ed.), *The Social Life of Economic Inequalities in Contemporary Latin America. Approaches to Social Inequality and Difference içinde*, 150-129. Cham: Palgrave Macmillan. DOI: 6_3-61536-319-3-978/10.1007.

de Souza, Pedro H. G. F. (2012). *Poverty, inequality and social policies in Brazil, 1995-2009*, Working Paper, No. 87, Brasilia: International Policy Centre for Inclusive Growth (IPC-IG). <http://www.ipc-undp.org/pub/IPCWorkingPaper87.pdf>.

Dix-Carneiro, R., Soares, R. R. & Ulyseia, G. (2018). Economic Shocks and Crime: Evidence from the Brazilian Trade Liberalization. *American Economic Journal: Applied Economics*, 10 (4): 158-95. DOI: 10.1257/app.20170080.

Do Bem, A. S. (2016). Continuities and Discontinuities in Brazilian Political and Institutional Life: Past and Present Dilemmas for Democracy. In D. Lafontaine & T. Stehnen (Ed.), *The Political System of Brazil*. Heidelberg: Springer.

Eiró, F. (2019). The Vicious Cycle in the BF Program's Implementation: Discretionality and the Challenge of Social Rights Consolidation in Brazil. *Qualitative Sociology*, 42(3): 385-409. <https://doi.org/10.1007/s11133-019-09429-9>.

Garmany, J. & Pereira, A. W. (2018). *Understanding Contemporary Brazil*, London: Routledge. DOI:10.4324/9781315175959.

Ercan, O. E. (2020). Brezilya'nın "temel gelir" programı piyasaları rahatsız etti. Bloomberg HT. <https://www.bloomberght.com/brezilya-nin-yeni-sosyal-yardim-programi-piyasaları-rahatsız-etti-2265441>.

Góes, C., Karpowicz, I. & Cuevas, A. (2017). Inequality in Brazil: A Regional Perspective, IMF Working Papers, 2017(225), A001. <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/001/2017/225/article-A001-en.xml>.

Hall, A. (2006). From Fome Zero to BF: Social Policies and Poverty Alleviation under Lula. *Journal of Latin American Studies*, 38(4): 689-709. DOI:10.1017/S0022216X0600157X.

Hunter, W., & Sugiyama, N. (2017). Assessing the BF: Successes, Shortcomings, and Unknowns. In Kingstone P. & Power T. (Ed.), *Democratic Brazil Divided*. Pittsburgh.: University of Pittsburgh Press. DOI: 10.2307/j.ctt1x76g7g.11.

IWGIA (2021). Indigenous peoples' rights in Brazil. Copenhagen: IWGIA. <https://www.iwgia.org/en/brazil.html#:~:text=There%20are%20896%2C917%20indigenous%20persons%20in%20Brazil%2C%20distributed%20among%20305,There%20are%20around%20274%20languages,indirilme%20tarihi:6%20Mart%202021>.

Kibuuka, Brian. (2020). Complicity and Synergy Between Bolsonaro and Brazilian Evangelicals in COVID-19 Times: Adherence to Scientific Negationism for Political-Religious Reasons. *International Journal of Latin American Religions*, 4: 288-317. <https://doi.org/10.1007/s41603-020-00124-0>

Layton, M. L. (2020). Welfare Stereotypes and Conditional Cash Transfer Programmes: Evidence from Brazil's BF. *Journal of Politics in Latin America*, 12(1): 53-76. <https://doi.org/10.1177/1866802X20914429>

Lindert, K., Linder, A., Hobbs, J. & de la Brière, B. (2007). The nuts and bolts of Brazil's bolsa familia program: implementing conditional cash transfers in a decentralized context. SP discussion

paper; no. 709 Washington, D.C.: World Bank Group. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/972261468231296002/pdf/398530SP1709.pdf>

Luis Henrique Paiva, Tereza Cristina Cotta & Armando Barrientos (2019). Brazil's BF Programme. In Mallory E. Compton & Paul 'T Hart (Ed.), *Great Policy Successes*. Oxford: Oxford University Press, 21-41.

Mascarenhas, G. (2021). Bolsonaro prepara mudança de nome e ampla reformulação do BF. Veja. <https://veja.abril.com.br/politica/bolsonaro-prepara-mudanca-de-nome-e-ampla-reformulacao-do-bolsa-familia/>.

Neves, J., Vasconcelos, F., Machado, M., Recine, E., Garcia, G., & Medeiros, M. (2020). The Brazilian cash transfer program (BF): A tool for reducing inequalities and achieving social rights in Brazil. *Global Public Health* (Ahead of print), 1-17. DOI: 10.1080/17441692.2020.1850828.

OECD (2020). OECD Economic Surveys: Brazil 2020. Paris: OECD. <https://doi.org/10.1787/250240ad-en>.

OXFAM International (2017). Brazil decades behind other countries in fighting inequality. Washington: OXFAM International. <https://www.oxfam.org/en/press-releases/brazil-decades-behind-other-countries-fighting-inequality>.

Pahnke, A., & Milan, M. (2020). The Brazilian Crisis and the New Authoritarianism. *Monthly Review*, 72(2): 31-43. <https://monthlyreview.org/2020/06/01/the-brazilian-crisis-and-the-new-authoritarianism/>.

Passos, L., Wajnman, S., Waltenberg, F. (2020). The BF Program. In Sacchet, T., Mariano, S., & Maria Carlotto, C. (Ed.). *Women, Gender and Conditional Cash Transfers: Interdisciplinary Perspectives from Studies of BF* (1st ed.). New York: Routledge, 82-107. DOI: 10.4324/9780429286131

Renno, L. (2020). The Bolsonaro Voter: Issue Positions and Vote Choice in the 2018 Brazilian Presidential Elections. *Latin American Politics and Society*. 62. DOI: 10.1017/lap.2020.13.

Reuters Staff. (August 26, 2020). Brazil's Bolsonaro and economy minister split over welfare spending. Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-brazil-economy-bolsonaro-idUSKBN25M2JZ>, indirilme tarihi: 10 Nisan 2021.

Reuters Staff. (September 15, 2020). Brazil's Bolsonaro scraps new welfare plan, economy minister plays down rift. Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-brazil-politics-idUSKBN2662M6>, indirilme tarihi: 10 Nisan 2021.

Ribeiro, C. A. C. (2006). Class, race, and social mobility in Brazil (Çev: A. Villalobos). *DADOS*, Vol. 49, 4, 833-873. <https://doi.org/10.1590/S0011-52582006000400006>.

Ribeiro, G. (2020). Families in cash transfer program Bolsa Familia grow in April. *The Brazilian Report*. <https://brazilian.report/liveblog/coronavirus/2020/05/09/brazilian-families-in-cash-transfer-program-bolsa-familia-grow-in-april/>

Richmond, M. A. (2018, November 17). Bolsonaro's Conservative Revolution. *Jacobin*. <https://jacobinmag.com/2018/10/brazil-election-bolsonaro-evangelicals-security>

Saad-Filho, A. & Morais, L. (2014). Mass Protests: Brazilian Spring or Brazilian Malaise? *Socialist Register*, 40: 227-246. <https://socialistregister.com/index.php/srv/article/view/20199>.

Salata, A. (2020). Race, Class and Income Inequality in Brazil: A Social Trajectory Analysis", *DADOS*, 63(3): e20190063. <https://doi.org/10.1590/dados.2020.63.3.213>.

Santos, J. A. F., Nasser, T. G. & Feres, J, J. (2006). Class effects on racial inequality in Brazil. *DADOS*, 2(se). http://socialsciences.scielo.org/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0011-52582006000200007&lng=en&tlng=en, indirilme tarihi: 12 Nisan 2021.

Saripek, D. (2017). "İhtiyaç" Kavramı Ekseninde Sosyal Koruma: Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı. *İnsan ve İnsan*, 4 (12): 43-65. DOI: 10.29224/insanveinsan.313027

Sátyro, N., & Cunha, E. (2014). The path of Brazilian social assistance policy post-1988: The significance of institutions and ideas. *Brazilian Political Science Review* (online), 8(1), 80-108. <https://doi.org/10.1590/1981-38212014000100004>.

Sauer, S., Leite, A., Oliveira, K., & Shankland, A. (2019). The Implications of Closing Civic Space for Sustainable Development in Brazil. mimeo, IDS and ACT Alliance. https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/14507/Brazil_civic_space_and_sustainable_development_2.pdf?sequence=4&isAllowed=y.

Saxena, S. & Costa, F. (2021, April 16). Hunger Haunts Millions in Brazil as Billionaires Roll in Cash Amid COVID Pandemic. *The Wire*. <https://thewire.in/world/brazil-hunger-poverty-covid-cases-deaths-bolsonaro-billionaires>, indirilme tarihi: 12 Haziran 2021.

Scalon, C. (2013). Social stratification and its transformation in Brazil. In Peilin, L.I., Gorshkov, M.K., Scalon, C. & Sharma, K.L. (Ed.), *Handbook on social stratification in the BRIC countries: Change and perspective*. Singapore: World Scientific.

Silva, G., & López, M. (2015). Brazilian People in the Eyes of Elites: Repertoires and Symbolic Boundaries of Inequality. *Sociologia & Antropologia*, 5(1): 157-182. <http://dx.doi.org/10.1590/2238-38752015v5i17>.

Simões, S. & Matos, M. (2008) Modern Ideas, Traditional Behaviors, and the Persistence of Gender Inequality in Brazil. *International Journal of Sociology*, 38(4): 94-110.

Tiburcio, J. (2018). BF and Brazil: A non-systematic Literature Review, *Repats Brasília*, 5 (1): 60-100. <http://dx.doi.org/10.31501/repats.v5i1.9771>.

World Without Poverty (2014). Dilma Rousseff's government guarantees a real increase of 44% for the Bolsa Familia Program. *World Without Poverty*. <https://wpp.org.br/en/dilma-rousseffs-government-guarantees-a-real-increase-of-44-for-the-bolsa-familia-program/>, indirilme tarihi: 12 Haziran 2021.

Yıldırım, Y. (2020). Lula da Silva'dan Bolsonaro'ya Brezilya'da Siyasal Dönüşüm. *Mülkiye Dergisi*, 44 (3): 515-542.

Yuvalı, E. (2018). Hak Temelli Sosyal Yardım ve Klientalizm. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 135: 383-404.

RESEARCH ARTICLE/ ARAŞTIRMA MAKALESİ

BİLİMSEL ETİK ve TÜRK HUKUKUNDA İNTİHAL MESELESİ

Ahu KARABAL¹

¹ Ege Üniversitesi, Ege Meslek Yüksekokulu, İşletme Yönetimi Programı, Hukuk Branşı
ahukarabal@gmail.com ORCID ID: 0000-0003-2488-6603

GELİŞ TARİHİ/RECEIVED DATE: 25.04.2021 KABUL TARİHİ/ACCEPTED DATE: 30.08.2021

Karabal, A (2021). Bilimsel Etik ve Türk Hukukunda İntihal Meselesi. *Aurum Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (2), 223-257.

Özet

Düşüncenin özünün, bilgi olduğu aşikardır. Düşünce ve bilginin, zihinle bağlantılı olan ve insanın doğasında yer alan yatkınlık ve istidatlardan biri olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda düşüncenin, zihinsel olarak, fikirlerin üretilmesine dayanan bir süreç olduğu bilinmektedir. Sistematik ve tutarlı bilgiler bütününden oluşan bilimin ise, insanlık yararına olması gerektiği savunulmaktadır. Dolayısıyla; bilimde ve bilimsel araştırmalarda ilerleme ve gelişmenin sağlanabilmesi adına; bilimin, her türlü desiseden uzak kalması önem arz etmekte ve bilim insanlarının da söz konusu hususta mutabık olduğu düşünülmektedir. Zira, bilimsel araştırmaların, akademik yaşamda en temel yapı taşları arasında "etik" kavramı yer almaktadır. Bu bağlamda; teknolojik anlamdaki ilerlemelerin, gelişmelerin ve internet kullanımının da yaygınlaşmasıyla birlikte; çok sayıda öğrencilerimizin, akademisyenlerimizin ödevlerinin, tezlerinin, proje ya da bilimsel eserlerinin "etik olmayan davranışlar" olarak kategorize edilen intihal eylemi olarak değerlendirilebileceği aşikardır.

Bu çalışmada, "Bilimsel Etik ve Türk Hukukunda İntihal" meselesinden bahsedilmiştir. Buna paralel olarak, ilgili hususlarda; temel sorunlar incelenmiş olup, çözüm önerileri vurgulanmıştır. İlk bölümlerde, "bilgi, bilim ve bilimsel bilgi, iletişim ve bilimsel iletişim, araştırma ve bilimsel araştırma, etik ve bilimsel etik", sonraki bölümlerde ise; "intihal ve iktibas kavramları, intihal türleri, intihal nedenleri, intihal örnekleri, intihalin önlenmesi, özgünlük kriterleri, telif hakkı, mevzuat kapsamında düzenlemeler ve müeyyideleri" konularına değinilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Mevzuat, Kanun, Yönetmelik, Bilim, Etik ve İntihal.

Yayınsız Bilim, Ölüdür.

Gerard PIEL

SCIENTIFIC ETHICS AND PLAGIARISM IN TURKISH LAW

Abstract

It is clear that the essence of thought is knowledge. It is stated that thought and knowledge are one of the aptitude or abilities that are inherent in human nature. In this context, it is known that thought is a process based on the production of ideas mentally.

It is argued that science consisting of systematic and consistent information should benefit humanity. Therefore, in order to ensure progress and development in science and scientific research, it is important for science to stay away from all kinds of fraud and it is thought that scientists are in agreement on this issue. Because the concept of "Ethics" is among the basic building blocks of scientific research in academic life. In this content; with the technological advances developments and the widespread use of the internet; it is obvious that many of your students and academics, assignments, theses, projects or scientific works can be considered as plagiarism, which is categorized as unethical behavior.

In this review article, the subject of "Scientific Ethics and Plagiarism in Turkish Law" is mentioned. In parallel, the main problems in the related issues were examined and solution suggestions were emphasized. "Information, Science and Scientific Information, Communication and Scientific Communication, Research and Scientific Research, Ethics and Scientific Ethics" in the first sections, "Subsequent Plagiarism and Quotation Concepts, Types of Plagiarism, Reasons for Plagiarism, Examples of Plagiarism, Prevention of Plagiarism and Solution Suggestions, Criteria of Authenticity, Copyright, Regulations and Sanctions within the Scope of Legislation."

Keywords: Legislation, Law, Regulation, Science, Ethics and Plagiarism.

1. GİRİŞ

Bilindiği üzere; varoluşundan bu yana insan, bilmek hatta bilinmek istemekte, mevcudiyetini idame ettirebilmek adına; bilgiye ihtiyaç duymaktadır. İnsanın, etrafındaki hususları anlama ve anlamlandırma gayesi; bilmek ve bilinebilir olma arzusu, onu bilgi ve bilgi yöntemlerine başvurmaya doğru itmiştir. Söz konusu bilmek ve bilme ihtiyacını ihtiva eden olguların ise, beraberinde; başkalarına aktarabilme zorunluluğunu da ortaya çıkardığı savunulmaktadır (Yavuzdoğan, 2017: 225-254). Bu bağlamda; bilim insanlarının, insanlık ve doğa yararına bilimsel yöntemleri kullanmak suretiyle bilinmezleri bilinir kılarak, açıklığa kavuşturmakla yükümlü olmalarına yönelik bir misyon üstlendikleri vurgulanmaktadır (Gören ve Yalın, 2015: 137-154).

Bilimsel araştırmaların temelinde ise; sürekliliğin ve daha önce yapılan araştırmalardan haberdar olunması ihtiyacının vuku bulduğu ifade edilmektedir. Tüm bilimsel çalışmalarda, evvelce yapılmış ya da yayınlanmış eser ya da kaynaklardan yararlanıldığı bilinmektedir. Ancak; ortaya çıkarılan bilimsel çalışmalarda bazı kurallara uyulmasının; yararlanan kaynakların yine belirli kaidelere göre belirtilmesinin ve buna mesnet teşkil etmesinin yadsınamaz bir gerçek olduğu anlaşılmaktadır. Bilimsel araştırmaların yapılması, aktarılması aşamalarında, kasten veya istemeden yapılan hata ve yanlışların, araştırmacının

güvenilirliği ya da özgünlüğü zedeleyerek bilim dünyasına yönelik zararlı sonuçlar meydana getirdiği şüphesizdir (Özenç ve Uçak, 2008: 187-204).

Bilimsel anlamdaki iletişimin söz konusu olduğu durumda temelinde, “etik olmayan davranışlar” olarak nitelendirilen kapsamda “sahteci”, “intihal/aşırmacı”, “uydurmacı” ve benzeri eylemlerin yer aldığı, ayrıca; “mükerrer veya tekerrür eden” gibi istenmeyen birtakım uygulamaların da dahil olduğu ve bu kavramlar içinde çoğunlukla rastladığımız intihalin, (plagiarism) sadece akademi camiasında olmayıp; kültür, sanat ve edebiyat dünyasında da söz konusu aşırma, uydurma ve çalıntılara maruz kalınmasının temel problem teşkil ettiği belirtilmektedir (Özenç ve Uçak, 2008: 187-204).

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Bilgi, Bilim ve Bilimsel Bilgi

Bilginin karşılığının, “data-veri, information-enformation ve knowledge” şeklinde ifade edildiği görülmektedir. İşlenmemiş, düzenlenmemiş ham gerçekliğin, verilerin, bilginin kaynağı olduğu insanların akıl ya da gözlem yoluyla bilgiye ulaşabildikleri; söz konusu bilginin zamana ve çevreye göre değişim gösterebildiği anlaşılmaktadır (Demir, 2018: 11-23). Özetle; bilginin, insanın zihninde anlamlandırmaya çalıştığı her şey olarak tanımlandığı belirtilmektedir.¹

Bilimin ne olduğu ya da ne olmadığı sorusuna verilecek yanıtların önem arz ettiği düşünülürse; (Çetinkaya, Şimşek ve Çalışkan, 2013: 31-43), bu bağlamda bilimin, sistematik bilgilerden oluşan, tutarlı bilgiler bütünü olduğu ifade edilmektedir. Bilimin, birtakım olgusal deneyim ya da tecrübelerimizi betimleme, ihdas etme, ortaya çıkarma, algılama, anlayabilme yöntemleriyle birlikte; proaktif şekillerde, aynı zamanda düzensiz ve karmaşık duyu verilerimizi mantıksal düzenliliğe bağlama, evrendeki düzeni bulma gerçeğinin, deney ve gözleme dayandırılarak reel sonuçlar elde edebilme ve insanlığın yararı için üretilen ve nesilden nesile aktarılabilen bilgiler bütünü olduğu belirtilmektedir (Küçükali ve Akbaş, 2017: 779-792; Gören ve Yalın, 2015: 137-154).

Bilimsel bilginin ise; bilimsel yöntem ve akıl yürütme yoluyla varlıklar halinde elde edilen bilgi şeklinde olduğu tanımlanmaktadır (Polat, 2006: 53-80).

2.3. İletişim ve Bilimsel İletişim

İletişimin, insanların duygu ve düşüncelerini söz, yazı veya teknik vasıtalar kullanarak karşı tarafa aktarılmasını içeren kişisel bir etkileşim ya da bir anlam yaratma sürecini ifade ettiği anlaşılmaktadır (Bienvenu, 1970: 26-31; Aral, 2012: 55-56). Bu kavramın, hem ulusal hem de uluslararası boyutlarının bulunduğu, (Piller, 2017: 1-126) ve bu manada iletişimde dilin, olmazsa olmaz koşullardan biri sayıldığı,

¹ Onat, <https://acikders.ankara.edu.tr/>

bireylerin katkı sağlaması adına; farklı kültürler arasında ikinci bir yabancı dilin ve iletişimsel yeterliliğin son derece önemli olduğu vurgulanmaktadır (Karpati, 2017: 5-11; District, 2014: 251-258; Charles, 2007: 261-280; Louhiola, Salminen ve Kankaanranta, 2011: 244-262). Yine iletişimin, akademik anlamda da türlerinin olduğundan ve her alanda konuşma ve yazmanın gerekliliğinden bahsedilmektedir (MilosavJevic ve Antic, 2015: 77-81).

Bilimle uğraşan insanların, ulaştıkları araştırma sonuçlarını neticesinde ortaya çıkan argümanların, şifahen ya da yazılı şekliyle sunabildikleri süreçlerin bilimsel iletişim olarak adlandırıldığı ve bu iletişim türünün bilgi teknolojileri başta olmak üzere; bilgiye ve iletişime ulaşmada internet ve bilgisayar gibi farklı metotlarının olduğu ifade edilmektedir (District, 2014: 251-258; Uçak ve Al, 2009: 1-22).

Bilimsel iletişimin, “akademik yayınların, oluşturulmasından aktarılmasına dek gerçekleşen” bir süreç olduğu ifade edilmektedir (Dener, 2006: 1-17). Araştırmalara atfedilen bilimsel yöntem, akıl yürütme gibi özelliklerin altında konunun uzmanları tarafından geçerliliklerinin ve onaylama süreçlerinin bilimsel iletişimle bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle geçmişten günümüze kadar olan yayınların ya da dergilerin bilimsel iletişim açısından önem arz ettiği vurgulanmaktadır (Polat, 2006: 53-80). Ayrıca, bilimsel bilgiye ulaşmada akıl ve gözlem metotlarının dışında insanlar arasındaki ilişki ve iletişimin olduğu görülmektedir (Yaşın, 2012: 251-292).

2.4. Araştırma ve Bilimsel Araştırma

Araştırmanın, “araştırma yapan kimsenin, herhangi bir sorunla ilgili olarak çözümlerin üretilebilmesi ve çeşitli olgulardaki sorunları anlayabilmek amacıyla söz konusu problemlere ilişkin muhakeme süreçlerinin değerlendirilmesi” şeklinde izah edildiği görülmektedir (Usta, 2019: 85-101).

Bilimsel üretime katkı sunmak hedefiyle planlanan ve sistemli bir şekilde veri ya da bilgilerin toplanıp, yorumlanabilmesi ve değerlendirilebilmesi sürecinden oluşan çalışmalara “bilimsel araştırma”, araştırma yapan kimselerin de “araştırmacı” olarak tanımlandığı anlaşılmaktadır. Bilimsel araştırma süreçlerinin örneğin; “Verilerin izlenebilmesi ve toplanabilmesi teknikleri bağlamında; gözleme, deneye ya da nedensellik korelasyonuna göre, tanımlayıcı ve çözümleyici; uygulama ortalamalarına göre, klinikler, laboratuvarlar” ve benzeri şekillerde kategorize edildiği anlaşılmaktadır (Çaparlar ve Dönmez, 2016: 212).

Doğru bilimsel çalışma ya da araştırmanın ise, birtakım genel kaidelere riayet edilerek yapılması gerektiği, dürüst bilimsel çalışmanın ise; başkalarının eserler üzerindeki haklarını ihlal etmemek ya da onların haklarına halel getirmemek kaydıyla mümkün olabileceği ifade edilmektedir.²

² İnkılıç: <https://cdn.istanbul.edu.tr/>

2.4. Etik ve Bilimsel Etik

Etik, meslek etiği, ahlak, hukuk gibi benzeri kavramların toplumsal hayatta sıkça karşılaştığımız ya da kullandığımız kavramlar olduğu anlaşılmaktadır. Bilimsel etik, meslek etiği ya da bilişim etiği gibi etik kodların, literatürde; toplumsal yaşamda içselleştirmemizi sağlamaya yönelik düsturlardan sayıldığı ifade edilmektedir (Yüksel, 2015: 9-26).

Etiğin, "erdemın felsefi yönden incelenmesi ve ahlaki ilkeler dizini" şeklinde tanımlandığı görülmektedir (Erdem, 2012: 25-32; Erdoğan, 2006: 1-26). Erdemın ise, araştırmanın konusunun ya da nesnesinin adı olmakla birlikte; erdemli olmanın toplumda meşru ya da muteber olarak kabul edilebilen birtakım kurallarının bulunduğundan söz edilmektedir (Erdoğan, 2006: 1-26). Bilim adamlarında olması gereken dürüstlük, nesnellik ya da tarafsızlık gibi ilkelerin "bilimsel etik"; söz konusu ilkelere uyulmamasının ya da aykırı davranılmasının ise "bilimsel etik ihlali" olarak nitelendirildiği anlaşılmaktadır (Köksal, 2020: 209-218).

Bu bağlamda; Prof. Dr. M. Fatih KÖKSAL tarafından 2020 yazılan makalede, "Bilimsel Etik İhlallerinin" aşağıdaki şekilde kategorize edildiği görülmektedir:

Birinci Dereceden Etik İhlalleri:

- Çift Uçlu Yayın: Tekerrür eden yayından farklı olarak örneğin; bir kongrede bildiri veya benzeri şekillerde sunulan metinlerin, bildiri olarak yayınlanmadan veya belirtilmeden makale, kitap veya farklı şekillerde sunulmasıdır.
- Görevi Kötüye Kullanma: İlgili yayınların, değerlendirilmesi aşamalarında; kurumun, hakem, danışman, uzman, editör, panelistlerin, moderatörlerin, komite veya kurul üyeliğinde bulunan kişilerin görevlerini yerine getirirken usul hükümlerine riayet etmemeleri ya da görevlerini kötüye kullanmalarıdır.
- Sızdırma: Bilimsel yayınlar açısından, gizli kalması gereken bilgilerin görevli ya da yetkili kişilerce yayılmasıdır.
- Tarafı Davranma: Yazarın farklı özelliklerine göre süreci geciktirmek veya ilk plana dahil ederek objektiflik ya da nesnellik ilkesine aykırı davranış şekli olarak ifade edilmektedir.
- Haksız Müdahale: "Editörlükleri, redaktörlükleri veya hakemlikleri yapılan dergilerin-kıtapların-kongrelerin ve benzeri nitelikteki yayınlarda; makale veya bildiri sahibinin rızası bulunmadan yazısından bir bölümün çıkarılması veya yazısına bir bölümün eklenmesi" olarak belirtilmektedir (Köksal, 2020: 209-218).
- Haksız Atıf: Bilimsel yayına ilgisi bulunmayan eserlere atıfta bulunmak ve bu eyleme göz yummaktır.
- Örtülü Duplikasyon: Mükerrer yayın ya da dilimlerden sayılmamasına rağmen, yazarın eski yayınlarına atıf yapmadan ya da kısmen atıf yaparak kaynak göstermeden her iki durumdan da izlerin taşındığı olarak tanımlanmaktadır (Köksal, 2020: 218-209).

İkinci Dereceden Etik İhlalleri:

- Kongre Avcılığı: Mazeretsiz ya da özürsüz olarak bilimsel toplantıya katılmamak olarak ifade edilmektedir.
- Görevi İhmal Etme: Herhangi bir şekilde çözüm veya öneri getirmeden ilgili yayında, kabul veya red kararı vermek olarak nitelendirilmektedir.
- Muğlak Yazarlık: Bir yayının birden fazla kişi tarafından iştirak edilerek yazılması durumunda; yazarların yayının hangi kısmına ne tür katkıda bulunulduğunun tespit edilmesinin ya da anlaşılmasının zor ya da karmaşık olmasıdır (Köksal, 2020: 209-218).

“Bilimsel etik ya da akademik dürüstlüğün; üniversitede yapılan çalışmalardaki değerler bütünü” olduğu bilinmektedir. Akademik dürüstlük ilkelerinin ise; “dürüstlük, güvenilirlik, sorumluluk, özgünlük ve saygınlık olarak ifade edilebileceği bilinmektedir. Akademik dürüstlüğün iyi bir akademik çalışmanın temelini oluşturan bir kavram olduğundan bahisle; ilgili dökümanların özgünlüğünün, doğru ve geçerli referansları kullanmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

3. İNTİHAL VE İKTİBAS

3.1. İntihal Kavramı

İntihalin, “Arapça kökenli bir kavram” olduğu ve Türk Dil Kurumunda yer alan ifadelere göre; “aşırma” anlamına geldiği” ifade edilmektedir. Etimolojik olarak intihalin, Latince ifadesiyle; plagarius, ruh satıcısı, insan hırsız anlamlarında kullanıldığı; geniş anlamda, buluş, tasarım, bilimsel çalışma, beste, resim; dar anlamda ise; “bir bilimsel eserin kısmen ya da tamamen kaynak gösterilmeksizin kullanılması” olarak tanımlandığı görülmektedir.³

İntihalin ya da aşırmanın İngilizce ifadesiyle “plagiarism”in, diğer bilimsel yanıltmalardan farklı kılan esasında atıfların bulunduğu; bu bağlamda birçok kişinin ya da bireyin intihali, başkalarının çalışmalarını kopyalayarak ya da özgün fikirlerini çalmak olarak tanımladığı görülmektedir. Oysa ki; gerçek anlamda intihalin, atıf yapmadan özgün fikirlerin çalınması eylemi olduğu anlaşılmaktadır. **Dolayısıyla; intihalin, farklı kişilere ait eserlerdeki hususiyetlerin, ilham ya da esinlenme boyutlarının aşılmasıyla söz konusu eserlere aynı şekilde geçirilmesi olarak da ifade edildiği görülmektedir.** İntihalin, en basit hali ile “başka kişiye ait bir kavramı, ifadeyi ya da çalışmayı atıfta bulunmadan ya da atıf göstermeksizin kullanma” olarak belirtildiği ve bir tür “literatür hırsızlığı” veyahut “bilimsel korsanlık” olarak ifade edildiği anlaşılmaktadır (Özen, 2012; Toprak, 2017: 4; Yaşar, 2018: 34-44; Uslu, 2019: 915-960).

İntihalle bahsedilmek istenenin ve yayın ilkelerine aykırılığı kapsayan olguların;

- a. Manevi tazminatlar yönündeki kişi haklarının ihlali,
- b. Akademik anlamda bilimin ve dürüstlük ilkelerine aykırı olarak gerçekleştirilen eylem olduğu,
- c. Mesleğin standardına aykırı, farkında olunmadan ihmali suretle, sehven veyahut da kasti şekilde

³ İlkılıç, <https://cdn.istanbul.edu.tr/>

işlenebilen niteliklere haiz olduğu yer almaktadır (Ünal, Toprak ve Başpınar: 2012).

Yine; Türkiye Bilimler Akademisi Bilim Etiği Komisyonu'na ve Üniversiteler Arası Kurul Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'ne göre İntihalin; "Aşırma, çalma, yağmalama" anlamlarına geldiği; Türk Dil Kurumu'nun tanımına göre aşırmanın, "Farklı kimselerin yayınlarından bölümlerin, dizelerin alınmasıyla şahsına münhasır gibi gösterme veya başkalarının özgün fikirlerini, metotlarını, verilerini, eserlerini veya konularını benimsenerek farklı bir biçimde anlatılması ya da başka bir deyişle; evvelinde yayınlanmış kitapların, makalelerin, sanat uygulamalarının bütününe ya da bir kısmını bilimsel metotlara riayet edilmeden kaynak gösterip atıfta bulunmaksızın kısmen veya tamamen kendi yayınıymış gibi göstermek" olarak ifade edildiği görülmektedir.⁴

Aynı zamanda söz konusu çalışma ile ilgili olarak; "Bir çalışmanın kelimeleri, kesilip, kopyalanıp veya yapılandırılması ile aynı şekilde yansıtılmasa dahi; kurgusal anlamda ve yapısının taklitlere dayandırılmasının intihal olduğu, kelimelerin az değiştirilerek bile yazılmasının (paraphrasing) hatta bireylerin kendi çalışmalarını kopyalamalarının bile intihal olarak değerlendirildiği" açıklamalarına yer verilmektedir (Öztürk, 2015). İntihalin, "bir tür sahtekârlık, hırsızlık ya da diğer ifadeyle çalıntı içerik olarak tanımlanabildiği, fikir, emek hırsızlığı veya gaspı" olarak nitelendirildiği ve fikirlerin, bilinçli olarak ya da farkında olmadan alınıp kullanıldığı anlaşılmaktadır.

İntihalin, "İlgili kimselerin eserlerinde başka kişilerin ifadelerini, buluşlarını veya düşüncelerini kaynakça belirtmeksizin, şahsına münhasır kullanması" olarak ifade edilmektedir.⁵ Başka bir deyişle; "farklı kişilere ait bilgilerin, fikirlerin ve görüşlerin gerekli atıf yapılmaksızın kendisine aitmişcesine ileri sürülebildiği" belirtilmektedir.⁶ Nitekim; "Başka kimselere ait fikir ve hayalleri kullanabilmenin "ahzü sirkat" ve bu durumun açık şekilde yapılmasına ise "zahir-i sirkat" ve açık şekilde olmayanına ise gayri zahir sirkat" adı da verildiği görülmektedir (Altay, 2011: 177-186). Neticede intihalin; "bir ayıp ya da akademik yakışsızlık" olarak tanımlandığı belirtilmektedir (Tonta, 2008).⁷ İntihal eyleminde koruna hukuki yararın, bireysel ve toplumsal değerler olduğu savunulmaktadır. Söz konusu eylemde korunan hukuki yarar ile gerçekleşen intihal suçu arasında bir illiyet yani nedensellik bağının da bulunması gerektiği aşıkardır. Suçun iştiraken de işlenebileceği, soruşturulmasının ve kovuşturulmasının Cumhuriyet Savcılığı ve ilgili makamlara başvurulması suretiyle şikâyete tabi olduğu ifade edilmektedir (Özgenç, 2016: 158.)

İntihal için şart olarak, özgün eserin sahiplerinin, şahıslarına münhasır mevcudiyetlerinin söz konusu eserde aynı şekilde yer alması ve yansıtılmasıyla ortaya çıkarılan eserlerde intihalden söz edilemeyeceği ifadelerine yer verilmektedir. Yani; bilimsel çalışmaların intihalinde; söz konusu faaliyetlerin, kendilerine maledilmesi ve eserlerin tamamının sahiplerinden icazet alınmayarak haklarının çiğnenmesi ve söz konusu kişi ya da kişilerin eserleri, sanki şahıslarına münhasır gibi aktarılması olduğundan bahsedilmektedir (Ceritoğlu, 2009: 79). (Dolayısıyla; eserlerde bütünde söz konusu olmayıp; kimi bölümlerde, ezgilerde, figürlerde, dizimlerinde değişikliklerin olması durumunda intihalin gerçekleşebileceği ifade edilmektedir

⁴ www.ueam.metu.edu.tr/intihal

⁵ <https://web.archive.org/save/https://www.hurriyet.com.tr>

⁶ <https://tr.wikipedia.org/wiki/>

⁷ <http://yunus.hacettepe.edu.tr/>

(Yaman, 2010: 1558; Kolaylı, 2019: 1-15). Bu bağlamda intihalin aslında ne olduğundan çok ne olmadığı da cevaplanması gereken sorular arasında karşımıza çıkmaktadır.

Konuyla ilgili yargı kararları şunlardır:

Yüksek Mahkeme olan Yargıtay'ın bir kararında; "intihal" eylemi iddiaları yönünde "ticari gayenin güdülmemesinden kaynaklı yapılan savunmaların" eylemin, hukuka aykırı olduğu fikrini değiştirmedığı ve "intihal" kapsamında değerlendirildiği görülmektedir.

Danıştay 8. Dairesi'nin 03.6.2011 tarihli 2010/950 E, 2011/2924 sayılı kararıyla, "ilgili bilirkişi raporlarında alıntılarının yapılmasıyla ilgili eserlerde atıfta bulunulmasının ve kaynakçalar kısmına muayyen bir şekilde yer verilmesi hususlarının intihal suçlarını oluşturmadığı" kanaati izah edilmektedir. Yine; Danıştay 10. İdare Mahkemesi'nin 17/05/2011 tarih, 201/349 E, 2011/903 kararına göre; "atıfların doğru bir şekilde verilmediği, gerekli ihtimamın gösterilmediği, kesilerek, kopyalanılarak oluşturulan alıntılarının yapılmasıyla şahsına münhasır izlenimini uyandırmanın mevcudiyeti" durumunda yine intihal eyleminin gerçekleştiği belirtilmektedir. Yine; Danıştay 8. Dairesi'nin 2006/4103 E, ve 2007/2946 nolu kararına göre; "disiplin kurallarının ihlal edilmesiyle meydana gelen intihalin, diğer bilim insanlarına ait olan eserlerin veya yapıtların diğer kimseler tarafından da hukuka aykırı olarak kullanılmasına engel olmak maksadıyla ve bilimsel çalışmaların daha özgün ve söz konusu kalitelerinin arttırılmasının amaçlandığı" ifade edilmektedir.

İlgili yargı kararlarından da anlaşılacağı üzere; eser sahiplerinin, ortaya çıkarılan eserlerinde usul kaidelerine riayet edilerek atıfta bulunmalarının veya kaynak kısmının yanlışa mahal vermeyecek şekilde doğru ve belirli şekilde göstermelerinin, "intihal" sayılmayacağı; eser sahiplerinin bu şekilde davranmalarıyla intihalin ya da usulsüz alıntılarının önlenebileceği ve bilimsel manada şahıslara özgü, kaliteli yayınların çıkarılabileceğinin amaçlandığı; ayrıca ticari gaye güdülme de söz konusu usullere riayet edilmemesinin eylemin "intihal" niteliğini değiştirmeyeceği savunulmaktadır.

3.2. İktibas Kavramı

İntihalin tanımının yapılırken Osmanlı-Türkçe lügatten yararlanıldığı, tanımının açıkça yapılmadığı bu bağlamda; intihalin, çalma şeklinde ifade edilerek eserler ortaya çıkarıldıktan sonra başkalarının yazılarını veya şiirlerini şahsına münhasır gibi gösterilmesi ve söz konusu eserlerde kaynak gösterilmeksizin alıntılarının yapılarak ya da alıntı yapılmasına rağmen hileli veya desiseli mahiyette kaynakça belirtilmesi; iktibasın ise, bir başka eserden kelimelerin ya da cümlelerin birebir alınması şeklinde tanımlandığı görülmektedir. İktibasın, terimsel ifadeyle "ödünc alınan alıntı" anlamlarına geldiği görülmektedir (Uslu, 2019: 915-960).

Doktrinde ise iktibasın, "herhangi bir esere ait parçaların veya ilgili kısımlarının farklı eserlerde kullanılması suretiyle meydana gelmesi", Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda belirtilen şekliyle de iktibasın, eserlerin

bir kısmının ya da diğer eserler içerisinde kafi derecede kullanılması şeklinde de tanımlanabildiği ifade edilmektedir. Yani; eserlerin önemli bölümlerinde ya da birçok bölümünü içeren iktibasın, “intihal” kapsamında değerlendirilebileceği söylenebilmektedir. Söz konusu iktibas serbestliği kapsamında kişilerin ilgili fikir ya da düşüncelerini açıklarken ya da izah ederken veya ortaya yeni bir eser çıkarırken, önceki eserlerin sahiplerinin izinlerine gerek duymaksızın alıntı yapılması fırsat ya da yetkisine haiz olduğu açıklanmaktadır. Aynen iktibas ve mealen iktibas şeklinde türlerinin olduğu; aynen iktibasın, “eserlerdeki sözcük ya da ifadelerin benzer şekilde birebir olarak diğer eserlerde de kullanıldığı”; mealen olarak yapılan iktibasın ise; “söz konusu eserlerdeki fikir ya da düşüncelerin ilgili yazarların ifadeleriyle belirtilmesi” olarak sınıflandırıldığı anlaşılmaktadır (Bakırman, 2015: 58-75; Yavuzdoğan, 2017: 225-254).

Bu bağlamda; iktibasın, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nun 35. ve devamı maddelerinde düzenlendiği, “Alenileşmiş şekillerde ortaya konulan eserlerde ilgili cümlelerin veya fıkraların müstakil olarak bir ilim ve edebiyat eserine alınması, yayımlanmış olan bestelerde temaların, motiflerin, pasajların ve fikirlerin nevinden müstakil olarak musiki eserlere alınması, güzel sanat eserlerinde ilmi olarak konferanslarda veya derslerde konuların aydınlatılabilmesi maksadıyla projeksiyonlar ve sair vasıtalarla” yapılmasına icazet verildiği ifade edilmektedir. Türkiye’de benimsenen Kara Avrupası Hukuk sisteminde “iktibas serbestisi” olarak karşılığı olan bu durum; Anglo Sakson Hukuk Sisteminde “adil kullanım” olarak tanımlandığı görülmektedir (Uslu, 2019: 915-960).

Dolayısıyla; alıntının, “herhangi bir eser sahibinin başka bir eser sahiplerine ait cümlelerin ya da paragrafların şahsına ait esere alması” şeklinde tanımlandığı; 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nun 35. Maddesi uyarınca “kaynakça göstermeksizin alıntının yapılmış olmasının ise; “usulsüz alıntı” olarak ifade edildiği anlaşılmaktadır (Gözler, 2013: 1-58).

Usulsüz alıntılara maruz bırakan yazarlara, özel hukuk anlamında haksız fiil sorumluluğunun; kamu hukuku anlamında ise, cezai müeyyidelerin uygulanabileceği ifade edilmektedir. Bu durumda; ilgili eser üzerinde mülkiyet hakkı ihlal edilen yazarın; 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nun 71. ve devamı maddeleri uyarınca; Cumhuriyet Savcılığı’na şikayette bulunabileceği; disiplin suçları açısından ise; haksız olduğu düşünülen eser sahibinin veyahut yazarın bağlı bulunduğu üniversiteye şikayet edilebileceği açıkça ifade edilmektedir. İntihalle ilgili mücadele yönünde, “Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma Etiği Yönergesinin çıkarılmış olduğu ve bu yönerge kapsamında; Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Yayın Etiği Kurulu’nun kurulduğu anlaşılmaktadır (Gözler, 2013: 1-58).

Söz konusu eserlerde “aleniyet” koşulunun gerçekleşebilmesi için ise; Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nun 7. Maddesine göre; “hakların sahiplerinin rızasına dayanan ve umum arz edilen eserlerde “aleniyet” şartının gerçekleştiği; ilgili eserlerin satışa çıkarılmasının, dağıtılmasının veya ticari pazarlarda sunulabilmesi”nin ise; eserin yayımlanması anlamına gelebileceği ifade edilmektedir (Bakırman, 2015: 58-75; Yavuzdoğan, 2017: 225-254).

Ankara 10. İdare Mahkemesi'nin 2010/349 E, 2011/903 K, 17/05/2011 tarihli ve Danıştay 1. Dairesi'nin 2013/777 E, 11./06/2013 tarihli 804 K. ile Danıştay Dava Daireleri Kurulu'nun 2007/151 E, 13/03/2008 tarihli 277. nolu kararlarına göre; "Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun 35. ve devamı maddelerinde yer alan maksat ya da gayelerle yapılmasının haklılık teşkil edeceği veya söz konusu eserlerde sadece eser sahiplerinin adlarının yer almasının kafi olmadığı, ilgili eserin kaynağının yapılmasının da şart olduğu dolayısıyla kaynaklardaki eserlere ilgili atıfların yapılmasının zorunluluk arz ettiği ve söz konusu alıntılar uygulanırken gösterilen kaynakçanın nakıs veya hileli olmasının da "atıflarda sahtecilik" suçlarını teşkil ettiği" ifade edilmektedir.

Kanaatimizce; yukarıda bahsi geçen yargı kararlarında belirtildiği üzere; iktibasın hukuka uygunluk nedeni teşkil edebilmesi için; ilgili eserlerin müstakil ya da bağımsız özellik taşıyarak mevcudiyetinin varlığı; yani yukarıda izah edilen nedenlerle örtüşmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Yine; iktibaslar esnasında alıntı yapılırken yanlış, nakıs ve ilgili kaynakların kâfi olmayacak derecede yanlışla mahal verilerek, kasten ya da bilerek, isteyerek ve desiseli maksatlarla belirtilmesinin, ilgili eylem olan "intihal" suçunu meydana getirebileceği, kaynakların kafi derecede olmamasının ise; iktibas yapılırken, kaynakların kimlere ait olduğunun muayyen bir şekilde belirtilmemesi manalarına geldiği izah edilmektedir. İlgili eylemlerin failinin ise herkes olabileceği de bilinmektedir (Bakırman, 2015: 58-75; Yavuzdoğan, 2017: 225-254).

Yine; Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun muhtelif tarihlerde verdiği kararlarda; "İster tam, ister kısmi nitelikte olsun buna maruz kalan eser sahibinin, hukuken kendisine tanınan yasal yollara başvurma hakkının olduğu, ancak bu durumun; bir eserden izinsiz iktisap yapılmasının eserden esinlenme (ilham alma) ve yararlanma serbestisiyle karıştırılmaması gerektiği, örneğin; resim sanatında kullanılan temel unsurlarda söz konusu esinlenme unsurunun bulunduğu ve ya da bir bestede yalnızca tek bir sözün değiştirilmesinin, intihal teşkil etmediği; iktibasın bir eserin oluşturulmasında kendisinden önceki eserlerde ortaya çıkan düşüncelerden yararlanılması ve bu fikirlerden yola çıkılarak ilham veren eserin biçimlendirilmesi, Telif hakkı korumasının ise; düşüncenin kendisinin değil; o düşüncenin ifade edilmiş şeklinin kısmen dahi alınarak başka bir eserde kullanılması halinde artık esinlenmeden değil; ifadenin kullanılmasından söz edildiği" görülmektedir. Bu durumun, kişilik haklarına saldırı ve söz konusu hakların zedelenmesi niteliğinde olduğu; Borçlar Kanunu ve Medeni Kanunu'n ilgili maddeleri gereğince manevi tazminat hakkını doğurduğu anlaşılmaktadır (Kolaylı, 2019: 1-15).

Söz konusu yargı kararında; "Dışarıdan gelen etkiler ya da algılar sonucu kalpte doğabilen ya da yaratıcı güçle ifade edilebilen "esinlenme ya da ilham alma" şeklinde nitelendirilen eylemin "intihal" eylemi olarak nitelendirilemeyeceği"; ancak, ilgili eserde salt esinlenmekle yetinilmeyip fikirsel manada ilgili düşüncelerin ya da görüşlerin taklit edilmesinin artık ilham almanın ötesine geçerek mali ve manevi anlamda kişilik haklarını zedelediği ifade edilmektedir.

Yargıtay'ın 11. Hukuk Dairesi'nin 05.03.2014 tarih 11370 E. ve 2014/4205 sayılı kararına göre; "davaya konu olan senaryonun, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu bağlamında bir eser olduğu; ancak, bilirkişi raporlarına

göre söz konusunu berdele ait hikayelerin her ne kadar yaygın olsa da “Sıla” dizisine ait prodüksiyon şirketi tarafından ilgili mekanların hatta karakterlerin dahi “Güvercin” hikayesiyle benzerlik taşıdığı, dolayısıyla; söz konusu durumun, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nun 68. Maddesi uyarınca telif haklarına muhalefet ya da aykırılık teşkil ettiği” ifade edilmektedir.

Yukarıdaki kararda izah edildiği üzere; Türk toplumunda her ne kadar “berdel” ve benzeri gibi benzer hikayelerin olduğu iddia edilmiş olsa da; söz konusu düşüncelerin, fikirlerin ya da hikayelerin esinlenmesinden öteye geçilmesinin, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nda yer alan “telif haklarının ihlali” olduğu anlaşılmaktadır.

Yargıtay 4. Hukuk Dairesi’nin 10.05.1977 tarihli 6886 E, 1977/ 5628 nolu kararına göre; iktibasın meşru sayılabilmesi için; “İlgili gayenin haklılık kılacak oranda yapılması, atıfların belirli olması, eser sahiplerinin adlarının yer alması, Fikir ve Sanat eserleri Kanunu’ndaki kurallara da riayet edilerek yapılması” gerekmektedir.

Dolayısıyla; yargı kararında; iktibasların amacının, “intihal” teşkil etmemesi ve ilgili alıntılarda ve eser sahiplerinin adlarının gösterilerek kaynakçada yanlış olmayacak şekilde yer almasının önemli olduğu izah edilmektedir.

Yine; Yargıtay Hukuk Dairesi’nin 2017/917 E, 28.02.2008 tarihli 2291 sayılı bir başka kararına göre ise; “eserlerin yaratıcılarının özgün fikirlerini yansıtabilmesi, dolayısıyla ayrı bir eser ya da ürün sayılması gerektiği; iktibasların ise sayı ya da ölçü olarak yeni eserlere galip gelmemesi”nin zorunluk teşkil edeceği belirtilmektedir.

İlgili yargı kararlarının gerekçeleri incelendiğinde ise; “iktibasın eserlerdeki bağımsızlığı etkileyecek surette yapılmaması, yazarın özgün şekilde kendi fikirlerini yansıtabilmesi aksi takdirde iktibasların intihale dönüşmesinin söz konusu olabileceği vurgulanmaktadır (Akgün, 2019: 58-76).

Söz konusu bu iki yargı kararlarında ise; iktibasların, belirli oranda, ölçüde ya da makul surette yapılmasıyla birlikte eser sahiplerinin, bilimsel çalışmalarının bu sayede daha özgün ve kaliteli niteliklere büründürülebileceği anlaşılmaktadır.

3.3. İntihal Türleri

İntihalin, aslında; derin muhteva içeren karmaşık bir konu olduğu; bazen, hangi şartlarda aktarılan bilgilerin intihal sayılıp sayılmayacağı hususlarında bir fikir ya da görüş mutabakatına varılmamış olmasına karşılık; kasıtlı işlenmesi durumunda ciddi manada suistimal teşkil edeceği açıkça vurgulanmaktadır.⁸

⁸ <https://www.enago.com.tr/academy/> Archive: <https://web.archive.org/save/>

Aşırmanın ya da intihalin, “tamamen aşırma ve kısmi aşırma” olmak üzere iki türünün olduğu belirtilmektedir. Tamamen aşırmanın, “ilgili yazarlarca söz konusu eserlerin kopyalanarak ya da farklı kişilerce yeni şekliyle düzenlenerek orijinal bir yayıncı gibi ortaya çıkarılmasıyla görülen” bir aşırma türü olduğu, kısmi aşırmanın ise, “bir eserin tamamının değil de bir bölümünün ya da bir kısmının kopya edilerek düzenlenmesi” şeklinde açıklandığı tanımlanabilmektedir (Köklü, 2007: 20-26)

Ayrıntılı olarak ifade etmek gerekirse; “Köklü” ye göre;

1. “İfadelerin, cümlelerin paragrafların ve çeşitli kaynaklardan elde edilen istatistiksel sonuçların alınıp başka bir çalışmada birleştirilmesi,
2. Başkasına veya başka yazara ait sözlerin ve ifadelerin alınıp kendisininmiş gibi sunulması,
3. Kaynak gösterilmeksizin istatistik verilerin yer alması
4. Özgün fikirleri olmaksızın farklı yazarların düşüncelerinin alınması,
5. Kopyalama olmasa dahi başka yazarların eserlerinin orijinaline yakın bir eserin meydana getirilmesi,
6. İlgili çalışmada alıntılarının veya dipnotlarının şahsına münhasırmış gibi gösterilmesi,
7. Başka kimselerin fikirlerinin alınarak kendi kelimeleriyle açıklamaya çalışılmasının (paraphrase)“ intihal türleri arasında yer aldığı belirtilmektedir (Köklü, 2007: 20-26).

Yine; “Kolaylı” tarafından 2019 yılında yazılan yüksek lisans tezinde; intihal türleri ve intihal için aranan temel koşullar, şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

Kaynak Gösterilmeksizin Yapılan İntihaller:

- Hayalet Yazar (The Ghost Writer): Ortaya çıkarılan eserde ya da yayında kaynakların kasten, belirtilmemesi, yazarın fikir ya da düşünceleri kendine mal etmesi, kendisine aitmiş intibainın ya da imajının oluşturulmasıdır. Çalışmayı, “kendisine aitmiş ya da kendisininmiş gibi göstermeye bir tür klonlama” metodu adı da verilmektedir (Gücükoğlu ve Reis, 2014: 189-197).
- Fotokopi (The Photocopy): Söz konusu yayının bir bölümünün ya da tamamının fotokopi yöntemiyle çoğaltılarak yazılmasıdır.
- Mevcut Yazıların Birleştirilmesi (The Potluck Paper): Kaynak göstermeden kopyalanan metinler ile kaynak gösterilerek alıntılanan metinlerin mükemmelce birleştirilmesidir.
- Kılık Değiştirerek Saklama (The Poor Disguise): İntihalin, desiseyle gizlenerek oluşturulmasıdır.
- Emek Tembelliği (The Labor of Laziness): Eser sahibi tarafından zaman, emek ya da gayretin hiçbir şekilde gösterilmemiş olması şeklinde ifade edilmektedir.
- Kendinden Aşırma (The Self Stealer): Bu durumun tartışmalı olduğu anlaşılmaktadır. Şöyle ki; bir şairin,

müziyenin ya da bir ressamın daha önce yazdığı, inşa ettiği eserlerin ya da yayınlarının aynısının, mükerrer şekilde meydana getirilmesinde intihal eyleminde eser sahipleri açısından; söz konusu kastın oluşup oluşmadığı öğretide ya da doktrinde farklı şekilde değerlendirilmektedir (Demircioğlu, 2014: 146-217; Kolaylı, 2019: 1-15).

Kaynak Gösterilerek Yapılan İntihaller:

- Unutulan Dipnot (The Forgotten Footnote): Her ne kadar söz konusu atıflardan bahsedilse de; intihalin şeklinin maskelenerek gizlenmesi söz konusudur.
- Yanlış Bilgi (The Misinformer): Yazılan ya da ortaya çıkarılan eserde farklı kaynak ya da bilgilerden bahsedilmesidir.
- Alıntının Daha Fazla Mükemmel Olması (The Too Perfect Paraphrase): “Yazarların, eserlerden alıntılar yaparken sözcükler veya cümleler bağlamında, tırnak veya noktalama işaretlerinin usul kaidelerine riayet edilmeyerek uygulanmasıdır.” (Dhammi ve Haq, 2016: 581-583; Kolaylı, 2019: 1-15).
- Becerikli Atıf Yapma: (The Resourceful Citer): Ortaya çıkarılan eserin tamamının alıntı yapılarak oluşturulduğu belirtilmektedir. Yine bu durumun, “nitelikli, ustaca intihal (skilful plagiarism)” olarak adlandırıldığı da görülmektedir (Kolaylı, 2019: 1-15; Bilgi, 2017: 209-231).
- Mükemmel Suç (The Perfect Crime): Kimi yerlerde kaynakların ya da atıfların gösterilmesi kimi yerlerde ise kasten gösterilmemesi şeklinde ifade edilmektedir (Kolaylı, 2019: 1-15).
- Duplikasyon (Duplication): Ortaya çıkarılan eserin ya da makalenin aynı anda farklı iki dergide yayınlanmasıdır (İnan, 2012: 1-3).
- Fabrikasyon (Fabrication): Yayının ya da söz konusu makalenin saptırma ya da çarpıtma yöntemiyle hazırlanmasıdır (İnan, 2012: 1-3).
- Dilimleme (Salamization): Bir araştırmanın sonuçlarını bütünüyle bozacak türde usulüne uygun olmayacak biçimde yayın sayısını arttırabilmek adına; önceki makale ya da eser çalışmalarından parçalayarak ilgili bölümlerin alınması ve kullanılmasıdır (İlgili, 2017).910
- Yine; Dhammi ve Haq tarafından 2016 yılında yazılan “What Is Plagiarism and How to Avoid?” konulu makalede; “self plagiarism, mosaic plagiarism, verbatim plagiarism ve cyber plagiarism” intihal türleri arasında sayılmaktadır. Buna göre;
- Self plagiarism: Yazarın, aynı yazıyı değiştirmeden farklı platformlarda bunu farklı bir yazıymış gibi sunması olarak tanımlanmaktadır.¹¹
- Auto plagiarism: Bir yazarın, eski bir yazısından bir paragrafı, yazı içinde kaynak göstermeden sunmasıdır.

⁹ <http://www.deontoloji.hacettepe>.

¹⁰ Cengizhan, <https://cahitcengizhan.com/>

¹¹ <https://slideplayer.biz.tr/slide>

- Mosaic plagiarism: Çeşitli fikir, ifade ve paragrafları aldığı kaynak bilgilerini kaldırarak, bir araya getirerek kaynakların tanımlanmasını zorlaştırarak mozaik haline getirmek olarak açıklanmaktadır (Aydın, 2019).
- Cyber plagiarism: İnternette bulunan belgelerin izinsiz kopyalanarak sakıncalı amaçlar için kullanılmasıdır (Aksoy, 2019).
- Verbatim plagiarism: Yazarın, çalışmasında kaynakça göstermeden kelimesi kelimesine metinleri kopyalaması ya da usulüne uygun şekilde alıntı yapmaması şeklinde tarif edilebilmektedir.

3.4. İntihal Nedenleri

İntihalin, nedenleri arasında; “gerçeğin açığa çıkmasını önleyecek şekilde desise ile gizleme, isteyerek ya da istenmeden yapılan hatalar, “zamanı etkili ve verimli kullanamama, zaman sınırlılığı, bilimsel ihmalkarlık göstererek “dikkatsizlik ve unutkanlık, disiplinsiz araştırma, kavram yanılgısı, bilimsel araştırmaların sonuçlarını etkileyecek ve değiştirecek şekilde bilerek, isteyerek ya da kasıtlı bir şekilde saptırma ve gerçeklerin ortaya çıkmasını engelleyecek kötüye kullanma ve kendi eleştirel düşüncesine güvenmeme, yazım eksikliği, bilgi kaynaklarının belirtilmemesi, rekabet ortamı, kişilik özellikleri ya da mesleki hırslar nedeniyle rekabetin artması eğitim eksikliği ve bilim kültürünün yerleşmemesi intihalin, müeyyidelerinin bilincinde olmama, yayınlardaki fazlalığın bilimsel saygınlığı etkileyebileceği, aynı yayının kabulünün sağlanabilmesi nedeniyle birden fazla dergiye gönderilmesi” gibi hususların yer aldığı ileri sürülmektedir (Köklü, 2007: 20-26; Streefkerk, 2019; Özkaya ve Güner, 2019: 37-45; Yaşar, 2018: 34-44 Özen, 2012).

3.5. İntihal Örnekleri

Dünyada çeşitli ülkelerde intihal konusunda yapılan araştırmalarda, öğrencilerin yüzde ellisinden fazlasının izin almadan internet bilgilerini topladıkları, kimi öğrencilerin internet ve benzeri gibi informatik kaynakların kullanılmasıyla yapılan intihalleri “intihal” olarak dahi göremedikleri anlaşılmaktadır. Kimi öğrencilerin ise ilginç bir şekilde söz konusu intihallerinin hocaları tarafından saptanamadığı ifade edilmektedir (Yaşar, 2018: 34-44).

Leipzig Üniversitesi’nde yapılan araştırmalara göre, öğrencilerin %22’sinin metin parçalarını alıp bilerek kaynak göstermeden kullandığını itiraf ettikleri belirtilmektedir. Uluslararası vakalara bakıldığında doktor unvanını intihal dolayısıyla kaybedenlerin olduğu iddia edilmektedir.¹² Yabancı dergilerde dahi intihal vakalarının yaşanabildiği ya da hatalı verilerin elde edilmesinden ötürü istifa etmek zorunda kalan akademisyenlerin olduğu; yine, ulusal boyutta da geçmişte ceza alan akademisyenlerin bulunduğu ifade edilmektedir.¹³

Son yıllarda özellikle de pandemi döneminde öğrencilerimizin verdiği proje, sınav vb ödevlerin yüzde yetmiş, seksen oranında bilerek ya da bilmeyerek “kopyala-yapıştır” suretiyle teslim edildiği saptanmaktadır

¹² İlkılıç; <https://cdn.istanbul.edu.tr/>

¹³ İlgili, 2017: <http://www.deontoloji.hacettepe.>

3.6. İntihalin Önlenmesi ve Çözüm Önerileri

Bilimsel yayınlarda en çok metin tabanlı (plagiarism) ya da intihalin görüldüğü belirtilmektedir (Li, 2013: 1241-1254). Ayrıca; intihalin öğrenciler arasında da oldukça yaygın olduğu anlaşılmaktadır ve bunu önleyebilmek adına; Bill'in 2015 yılındaki kişisel blog sayfasında, öğrencilerine Introna ve Hayes'in 2011 yılındaki makalesini okumaları gerektiği hususlarında tavsiyelerde, hatta ilginç teşbihlerde bulunulduğu anlaşılmakta ve bu durumun, "Araştırma makalenizi mutfağınızı ve evinizi temizlemek gibi düşünün. Araştırma makalenizi evinizi temizlemek gibi yazmayı düşünün. İlk olarak iyi teklifler bulun ve onları kopyalayın, bir belgeye yapıştırın ve tırnak işareti ekleyin. Çünkü, alıntıların ve bilgilerin nereden geldiğini unutabilirsiniz ve sizi intihal riskine sokar. Alıntılar çarpıcı olmadığında ise; alıntıyı koruyun ancak ifadeyi değiştirin ve yorumlayın." şeklinde ifade edildiği görülmektedir (Bill's English, 2015).¹⁴

Yine; "Doğru zamanda ve doğru yerde kaynak gösterilmesi ve kullanılmasının önem arz ettiği ifade edilmektedir (Fazilatfar, Elhambakhsh ve Allami, 2018: 1-13). Yazarın ya da araştırmacının sorumluluk duygusunun ya da mesuliyetlerinin bulunması ya da pekiştirilmesi, araştırma kurumunun sorumluluğu; bu bağlamda, üniversitelerin, hakem ve danışmanların bilinçli olmaları gerektiği, kütüphanecinin ve okuyucuların da mükellefiyetlerinin bulunduğu; kütüphanecilerin kullanıcıları; bilimsel etik, mülkiyet hakları, intihal, atıf verme ve benzeri hususlarla ilgili bilinçlendirmeleri, etik kurallar ve intihalle ilgili gerekli eğitimlerin verilmesi; teknik açıdan akademik çalışmalarda kullanılacak intihali önleyecek ücretli ve ücretsiz yazılımlara arasında; Wcopy Find, Turnitin, "article checker, copy catch, code match, learningcenter, dublicher" gibi yazılım programlarının mevcut olduğu;¹⁵ bunlardan Wcopy Find olanının 2002 yılında Virginia Üniversitesi'nden alındığı; Turnitin programının ise web tabanlı ücretli bir yazılım programı olduğu izah edilmektedir (Özen, 2012). Turnitin değerlendirme platformunun "Avrupa ve ötesinde yazımın standartlaştırılmış değerlendirilmesini yapmak için kullanıldığı ancak standart intihal tespiti ve yazma değerlendirmeleri için küreselleşmiş modeller sorunuyla karşı karşıya kalındığı ve söz konusu yazılıma, yeni yazılım teknolojilerini içeren "Perelman Write Lab" gibi farklı disiplin teknolojilerinin geliştirildiği vurgulanmaktadır (Canzonetta ve Kannan, 2016).

Akademik literatürde intihali önlemek, engellemek ya da farkındalığı artırmak adına; akademik yayın kuruluşlarının ve dergilerin çok sayıda yapay zekâ uygulaması kullanmakta oldukları ifade edilmektedir. İntihal tespitinde kullanılan bazı yazılımların gerçekte intihalin tespitinin yapıldığı düşünülse bile; esasında durumun farklılık arz ettiği ve gerçekte bu tür yazılımların intihal tespiti yerine; "kapalı algoritmalar kullanarak metin eşleştirmesi" yöntemine başvurdıkları, bu eşleştirmelerin gerçek sonuçlar üretmekle birlikte bazen hatalı sonuçlara mahal verdikleri, dolayısıyla; bu tür yazılımların tüm intihal vakalarını tespit edebildikleri kanısının doğru olmadığı değerlendirilmektedir.

Söz konusu yazılımlarla ilgili olarak en önemli problemlerden bir tanesinin ise; hatalı intihal tespiti olduğu ifade edilmektedir. Örneğin; "metin ya da cümlelerde yer alan özellikle belirli ifadelerin, uzun kurum adlarının veya referans bilgilerinin" intihal tespiti olarak değerlendirildiği vurgulanmakta olup;

¹⁴ <https://www.billsenglish.com/blog->

¹⁵ www.academia.edu/

söz konusu durumun, sadece ayrıntılı raporla anlaşılabilirdiği ve yine farklı yazılım programlarının aynı metinler için farklı sonuçlar üretebildiği izah edilmektedir.

Türkiye Bilimler Akademisi'nin 2002 yılında yayımlandığı "Bilimsel Araştırmalarda Etik Sorunlar" kapsamındaki çalışmada çözüm önerileri,

- "Araştırmalarda eğitimin önem arz ettiği,
- Etik kuralların ehemmiyeti,
- Araştırmalarda nicelik ve nitelik şartlarının birlikte değerlendirilmesi" şeklinde vurgulanmaktadır.

4. ÖZGÜNLÜK KRİTERLERİ

Bilimsel çalışmanın ya da bir makalenin özgün olmasının temel şartının, evvela; daha önce yayınlanmamış olması, sonrasında ise, bilim dünyasına yeni ve önemli bilgilerin sunulması gerektiği ifade edilmektedir.

Özgünlük Ölçütlerinin şu şekilde kategorize edildiği görülmektedir:

- "İlgili makalelerin, farklı bilimsel dergilerde veya kongrede yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması,
- Daha önceki yayının başka dilde bile olsa yine de tekerrür ederek yayımlanması,
- Söz konusu çalışmanın herhangi bir kongrede şifahen olarak sunulması veya başka bir alanda sadece kısa özet (abstract) olarak yayınlanarak ilgili editörlerin, bilgilendirilmekten yoksun bırakılması,
- Makalenin sadece bir kısmının daha önce yayımlanmış olması",

İlk Kez Yapılan Bilimsel Çalışmada ise Özgünlük Kriterlerinin:

- "Çalışmanın bilim dünyasına olan katkısının, ihtiyaçlara ve beklentilere cevap verebilecek nitelikte olması,
- Yeni verilerin, beklenilmeyen doğru verileri içermesi ve bunun özgün çalışmalara yol açabilmesi ya da
- Yeni bir kuramların, kavramların veya yöntemlerin geliştirilerek evvelinde öngörülmeleyen bir alanda uygulanması" şeklinde ifade edildiği görülmektedir.¹⁶

5. TELİF HAKKI

İlk matbaanın, M.S 1100'lü yıllarda Çin'de bulunduğu; ilk bilimsel derginin 1655 yılında basıldığı belirtilmektedir (Yalın, 2008).¹⁷ Bu kapsamda, fikri haklar konusunda mevzuat anlamında ilk düzenlemenin; matbaanın icadıyla birlikte başladığı, eser sahiplerini koruyan ilk kanunun ise; 1709 yılında İngiliz Parlamentosu tarafından kabul edilen "Kraliçe Anne Kanunu" (The Statue of Anne) adını

¹⁶ <http://journals.tubitak.gov.tr/genel/brosur.pdf>

¹⁷ <https://www.turkjsurg.com/>

taşıdığı görülmektedir. Ülkemiz açısından telif hakkıyla ilgili olarak söz konusu ilk düzenlemenin, Osmanlı İmparatorluğu Döneminde 1850 tarihli Encümen-i Danış Nizamnamesinin olduğu, fikri ve sınai hakların, bireylerin fikri çalışmaları sonucunda ortaya çıkan ürün ya da eserler üzerinde çeşitli hak ve menfaatlerinin teminatı amacıyla çıkarıldığı; (Kolaylı, 2019: 1-15) gerçek manada ise, 8 Mayıs 1910 tarihinde “Hakkı Telif Kanunu”nun çıkarıldığı ve 1952 yılına kadar yürürlükte kaldığı, akabinde; 1952 yılında Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nun yürürlüğe girdiği ve günümüze kadar farklı yıllarda yapılan değişikliklerle halen yürürlükte olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸

Telif haklarının tanımına baktığımızda; onu ortaya çıkaran kişilere tanınan birtakım yetki ve menfaatlerin bütünü olduğu görülmektedir. Eser sahiplerinin, korunmak istenen hukuki yararlarında mülkiyet haklarının çok ötesinde hak ve yetkilere haiz olduğundan bahsedilebilmektedir. Prof. Dr. Kemal Gözler’in ifadesiyle; “eser sahiplerinin eserleri üzerindeki mülkiyet hakkının, tıpkı bir babanın, evladını üzerindeki babalık hakkına eşdeğer olduğu” hususu ifade edilmektedir. Dolayısıyla söz konusu mülkiyet hakkının ifade edilmesinin, kafi derecede olmadığı da gözler önüne serilmektedir (Gözler, 2013: 1-58; Ateş, 2020: 44-59).

5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’na göre telif haklarının düzenlenme nedeninin ya da ana fikrinin; fikri bir çabaya dayanan kitap, fotoğraf, müzik, bilgisayar programı, sinema, film ve benzeri şekilde düzenlenmiş ya da ortaya çıkarılmış ürünler olduğu ifade edilmektedir. Telif hakkı korumasının temelinde; “eser sahibinin hususiyetini aşması” nedeninin yer aldığı vurgulanmaktadır (Soysal, 2019). Söz konusu ürün ya da eserlerin çoğaltılmasının ve muhtelif mecralarda temsili, yayılması ya da işletilmesinin veya kamuya aktarılmasının belirli kaide ve usullere riayet edilerek alınan izinlere tabi olduğu anlaşılmaktadır (Kaynak ve Koç, 2015: 389-410). Bu eserler üzerinde sahiplerine maddi ve manevi olmak üzere bazı haklar tanındığı bilinmektedir. Eserin sahipliğini üstlenmenin, eserin özüne ya da tümüne saygı gösterilmesinin manevi haklar yoluyla sağlanabildiği; bu eserleri işleme, çoğaltma ve yaymanın sahibinin rıza ya da izni dahilinde mümkün kılınabileceği anlaşılmaktadır. Telif hakkına getirilen istisna ve sınırlamaların eserlerin türüne göre farklılık teşkil edeceği ayrıca belirtilmektedir. Bu haklara halel getirmemenin ise dürüst veya adil kullanım (fair use) olarak tanımlandığı görülmektedir.¹⁹

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 27. Maddesine göre fikri hakların;

1. “Herkesin, toplumun kültürel faaliyetlerine serbestçe katılmak, güzel sanatları tutarak, bilim alanındaki ilerleyişe katılmak ve bundan yararlanma hakkına sahiptir.

2. “Herkesin sahibi bulunduğu (yarattığı) her türlü bilim, edebiyat ve sanat eserinden doğan maddi ve manevi yararlarının korunmasını isteme hakkı vardır.” şeklinde ifade edildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla; fikri hakların korunmasının, temel insan haklarından biri olduğu vurgulanmaktadır.²⁰

¹⁸ <http://www.telifhaklari.gov.tr/Telif-Hakki-Nedir>

¹⁹ Acun, <http://www.abchukuk.com/makale21.html>

²⁰ <http://www.telifhaklari.gov.tr/Telif-Hakki-Nedir>

6. MEVZUAT KAPSAMINDA DÜZENLEMELER VE MÜEYYİDELER

6.1. Üniversiteler arası Kurul Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'ne ve Tübitak Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'ne Göre Etiğe Aykırı Eylemler ve Müeyyideleri

Üniversiteler Arası Kurul Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'nin 4. Maddesine göre, Bilimsel Etik İhlalleri'nin aşağıdaki şekilde kategorize edildiği görülmektedir:

Birinci Dereceden Bilimsel Etik İhlalleri:

Başka kimselere ait fikirlerin, metotların, verilerin ya da eserlerin hiçbir atfı yapılmadan kendisine aitmiş gibi gösterilmesinin "intihal", akademik araştırmalarla ilgili olan, gerçekte var olmayan veri veya bilgileri kullanmanın, "sahtecilik", araştırmalarda yer almayan cihazlar ya da materyallerin kullanılmadığı halde kullanılmış gibi gösterilmesinin, "çarpıtma", mükerrerliği söz konusu olan yayınlarda bunun; akademik atamalarda ve yükselmelerde farklı yayınlar şeklinde kullanılarak sunulmasının, "mükerrer yayım", araştırmaların sonuçlarının bütünlüğünün bozulacak ve uygun olmayan şekilde parçalara ayrılarak söz konusu yayınların akademik atama ve yükselmelerde farklı yayınlar olarak sunulmasının "dilimleme", hiçbir katkı sunmadığı halde ilgili yazarlar içerisine müdahil edilerek ya da olanların dahilinin söz konusu olmamasıyla yazarlar sınırlamasını gerekçe göstermeksizin veya uygun olanların isimlerini sonraki baskılarda eserden çıkarmanın "haksız yazarlık" şeklinde tanımlandığı görülmektedir.²¹

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere; Üniversiteler Arası Kurul Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'nin 4. Maddesine göre "Birinci Dereceden Bilimsel Etik İhlalleri" arasında hiçbir şekilde izin alınmaksızın ve kaynak gösterilmeksizin yapılan "intihal", gerçek olmayan bilgi ve belgeleri içeren "sahtecilik", hedef saptırarak kullanılmayan cihazların kullanılmış gibi gösterilmesini içeren "çarpıtma", tekrarı ve aynı yayının en az iki şekilde kullanılmasını ifade eden "mükerrer yayım", eserlerin parçalara ayrılarak farklı yayınlarda kullanılmasını ifade eden "dilimleme", katkısı olmayan yazarların eserler kapsamına dahil edilmesi olarak adlandırılan "haksız yazarlık" eylemlerinin yer aldığı görülmektedir.

Diğer Etik İhlallerinin İse:

"Katkı sunan kişi kurum veya kurumların belirtilmemesi, kabul edilmeyen tezlerin ya da çalışmaların izin alınmaksızın kullanılması, insanlarla ilgili biyomedikal veya klinik araştırmalara ilişkin ilgili mevzuat hükümlerine riayet edilmemesi, görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri eser sahibinin açık izni olmaksızın, yayımlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak, bilimsel araştırmalar için ayrılan kaynakların amaç dışında kullanılması, bilimsel bir çalışma kapsamında yapılan anket ve tutum araştırmalarında katılımcıların açık rızası olmadan ya da araştırma bir kurumda yapılacaksa ayrıca kurumun iznini almadan edilen verileri yayımlamak, akademik teamüllere aykırı olarak bir doçent adayında etik açıdan beklenmeyen bir tutum ve davranışlarda bulunmak, başvuru dosyalarında mevcut olmayan bir dergide mevcut, yahut indekslerde taranmayan bir dergiyi taranıyor gibi göstererek ya da hakemli olmayan bir dergiyi, hakemli olarak belirterek yayın yapmak" şeklinde ifade edildiği görülmektedir.

²¹ <http://www.uak.gov.tr/yonetmelikler/>

İlgili ifadelerde de izah edildiği üzere; “Diğer Etik İhlalleri” arasında “eserlere katkısı olan yazarların adlarının dahil edilmemesi, izin alınmaksızın bilimsel çalışmalardan ya da tezlerden yararlanılması, gerçeklerin çarpıtılarak örneğin; hakemli olmayan bir derginin hakemli gibi gösterilmesi” eylemlerinin yer aldığı anlaşılmaktadır.

Bilimsel Etik İhlali Olarak Değerlendirilemeyecek Hallerin ise; Üniversiteler Arası Kurul Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinin, 5. Maddesinde, “Evrensel olarak tanınan bilim kuramları alanlarının temel bilgileri, matematik terimleri ve ispatları gibi önermelerin çalışmalarda kullanılması etik ihlali olarak değerlendirilemez.” şeklinde ifade edildiği görülmektedir.

Kanaatimizce; Üniversiteler Arası Kurul Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinin, 5. Maddesinde de belirtildiği üzere; hukuk, felsefe, psikoloji gibi sosyal bilimlerde muteber sayılan mevzuat hükümlerinin, yargı kararlarının ve temel birtakım kavramların; matematik, kimya ve benzeri sayısal bilimlerde ise muhtelif önermelerin ya da mantık kurallarının yer aldığı; söz konusu unsurların kullanılmasının, “bilimsel etik ihlali” olarak nitelendirilemeyeceği vurgulanmaktadır.

Üniversiteler Arası Kurul Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi’nin 11. Maddesinde belirtilen “etik ihlallerine karşı uygulanacak yaptırımların” örneğin; “Bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırılık iddiası olması halinde; hakkında yapılacak inceleme neticesinde etik ihlalde bulunduğu karar verilen adayın, doçentlik sınavı başvurusunda başarısız sayılacağı ve adayın idari, cezai ve hukuki sorumluluğuna ilişkin hükümlerin mahfuz kalacağı, bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı eylemlerde bulunduğu tespit edilen kişiler hakkında ilgili mevzuat uyarınca gerekli disiplin ve diğer idari, hukuki ve cezai işlemlerin yapılması için durumun, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı’na bildirileceği, etiğe aykırı eylemlerin gerçekleşmesi halinde bundan zarar gören veya hakları olumsuz etkilenen kişi ve kuruluşların bahsi geçen duruma rıza göstermesi, ilgililer hakkında etik yaptırım uygulanmasını ortadan kaldırmayacağı” vurgulanmaktadır.

Yine; Tübitak Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği’nin “Etiğe Aykırı Davranışlar” başlıklı 9. Maddesinde Etiğe Aykırı Davranışların, Üniversiteler Arası Kurul Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi’ne benzer şekilde;

“Uydurma, çarpıtma, intihal, tekrar yayım, desteklenerek yürütülen ara sonuçlarını içeren sunum veya yayınlarda destek veren kurum veya kuruluşun desteğini belirtmesi gerekirken belirtmemek, birden fazla araştırmacıyla yapılan araştırma sonuçlarının sunum veya yayımında, katkısı bulunanların onayı olmadan isimlerini çıkartmak veya yazarlık sıfatını hak etmeyen yazar veya yazarlar eklemek veya yazar sıralamasını uygun olmayan bir biçimde düzenlemek, kendi çalışmasından usulüne uygun olarak göstermeden alıntı yapmak, kurumca sağlanan kaynakları usulüne ve amacına aykırı bir biçimde kullanmak, hakem, danışman, editör, panelist, moderatör, izleyici, raportör ve benzeri görevleri kötüye kullanmak, asılsız veya dayanaksız olarak etik ihlal iddiasında bulunmak, etik ilkeleri ile bağdaşmayan diğer davranışlarda bulunmak” şeklinde kategorize edildiği anlaşılmaktadır.

Ayrıca;Tübitak Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 10.Maddesinin (1).bendinde, yaptırımların uygulanabilmesi için "öncelikle yaptırım uygulanabilmesi için etiğe aykırı olduğu iddia edilen eylemin, kasit ya da ağır ihmal sonucu gerçekleşmiş ve etiğe aykırılığın inandırıcı yeterli belgelerle ispatlanmış olması gerekeceği" vurgulanmaktadır.²²

Konuyla ilgili olarak Danıştay'ın, "5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun eserlerde kaynak gösterilmeksizin iktibasta bulunabilmenin her ne kadar cezası olsa da; kanıt ya da argüman olarak nitelendirilebilecek nitelikteki bilgi ve belgelerin, dava dosyasında bulunmaması nedeniyle yerel mahkemenin kararını bozduğu yönündeki hükümleri" mevcuttur.

Tübitak Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 10.Maddesinin (2). ve devamı bentlerinde ise; "Etiğe aykırı eylemi sabit olan kişilere ve söz konusu eylemlere" aşağıdaki yaptırımların uygulanacağı anlaşılmaktadır:

Etiğe aykırı davranışı tespit edilen kişilere, Bilim Kurulu'nun karar tarihinden başlamak üzere söz konusu eylemin niteliği de dikkate alınarak; kendi çalışmasından usulüne uygun olarak kaynak göstermeden alıntı yapılması hâlinde üç aydan bir yıla kadar, tekrar yayımlama, dilimleme ve destekleyen kurum veya kuruluşun adına yer verilmemesi hâlinde altı aydan iki yıla kadar, birden fazla araştırmacıyla yapılan araştırmaların sonuçlarının sunum veya yayımında, katkısı bulunanların onayı olmadan isimlerinin çıkartılması veya yazarlık sıfatını hak etmeyen yazar veya yazarlar eklenmesi veya yazar sıralamasının uygun olmayan bir biçimde düzenlenmesi hâlinde bir yıldan üç yıla kadar, kurumca sağlanan kaynakların usulüne ve amacına aykırı bir biçimde kullanılması hâlinde bir yıldan üç yıla kadar, uydurma, çarpıtma, aşırma hâllerinde üç yıldan beş yıla kadar, hakem, danışman, editör, panelist, raportör, izleyici, moderatör ve benzeri görevlerin kötüye kullanılması hâlinde üç yıldan beş yıla kadar, kasıtlı olarak asılsız veya dayanaksız etik ihlal iddiasında bulunulması hâlinde üç yıldan beş yıla kadar olan cezai müeyyidelerinin uygulanabileceği vurgulanmaktadır.

Yukarıdaki hükümlerden de anlaşılacağı üzere; Tübitak Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 10.Maddesinin (2). ve devamı bentlerinde bu defa ilgili eylemlere hangi cezai müeyyidelerin uygulanacağı belirtilmektedir. Örneğin; "kaynak göstermeksizin alıntı yapılmasının 3 aydan 1 yıla kadar, katkısı bulunanların isimlerinin çıkartılması veya haksız yazarlığı olanların isimlerinin müdahil edilmesinin bir yıldan uydurma, çarpıtma, aşırma gibi eylemlerin ise hâllerinde üç yıldan beş yıla kadar cezai müeyyideleri"nin olduğu belirtilmektedir.

Konuyla ilgili Yargı Kararlarından Bazıları Şunlardır:

Ankara 1. İdare Mahkemesi'nin kararına göre; "aynı çalışmaya mensup kısımların ayrı şekilde yayımlanarak tezlerden çıkarılan kimi yayınlarda ise söz konusu tez danışmanlarının adlarının yer almadığı ve farklı isimlerin eklenmesinin "Çarpıtma" olarak nitelendirildiği ve yerel mahkeme kararının Yüksek Mahkeme

²² <https://www.tubitak.gov.tr/tubitak/>

olan Danıştay tarafından da onandığı”;

Ankara 1. İdare Mahkemesi'nin 1.12.2010 tarihli 2008/1548 E, 2010/1772 sayılı kararı ile Danıştay 8. Dairesi'nin 10.06.2015 tarihli 2011/8358 E, 2015/5870 sayılı kararı gereğince; “Bilim kuramlarının evrensel olarak tanımlandığı örneğin; herkes tarafından muteber sayılan bölüm ya da eserlerle ilgili olarak onay ya da icazet alınmaksızın ve kaynakçada gösterilmeksizin ilgili eserin özgün eser olarak tanımlanamayacağı veya yayımlanamayacağı bu bağlamda örneğin; (X) Üniversitesinde görev yapan kişinin, uzmanlığını yeni aldığı ve yazarın çalışmalarına ilave katkı sunan yazarların bulunduğunu ifade ettiği, tez danışmanının adının söz konusu makalede yer almasının şart olmadığını ifade ettiğini ancak ilgili yargı mercileri tarafından tez danışmanlarının ilgili teze ne kadar katkı sunduğunun anlaşılacağı”

Kanaatimizce, yukarıdaki her iki yargı kararında da; “tez danışmanlarının veya katkı sunan kişi veya kişilerin eserde yer almamasının yukarıda bahsi geçen “Diğer Etik İhlalleri” arasında sayıldığı; gerçekte yer almadığı halde durumun bu şekilde lanse edilmesinin örneğin; olmadığı halde farklı kişilerin o eserde varmış gibi gösterilmesinin, “Birinci Dereceden Bilimsel Etik İhlalleri” arasında sayılan “çarpıtma” olarak nitelendirildiği izah edilmektedir.

Ankara 6. İdare Mahkemesi'nin, 21/10/2010 tarihli 20081 E, 2010/1360 sayılı kararına göre;

“Ortaya çıkarılan eserin ya da makalenin aynı anda farklı iki dergide yayınlanması demek olan duplikasyon ile bir araştırmancının sonuçlarını bütünüyle bozacak türde usulüne uygun olmayacak biçimde yayın sayısını arttırabilmek adına; önceki makale ya da eser çalışmalarından parçalayarak ilgili bölümlerin alınması ve kullanılması olarak tanımlanan dilimlemenin, intihal suçunu oluşturmayacağı ancak bir etik ihlali” sayılabileceği,

Ankara 11. İdare Mahkemesi'nin 2009/1253 E, 2010/1485 sayılı kararına göre; “aynı hayvanların gruplarında yapılan çok sayıda ölçümlerin tek bir makalede bahsedilmesi şart iken; her birinin farklı bir makaleymiş gibi çevrilip lanse edilerek iki farklı dergiye gönderilmesi eyleminin intihal olarak sayılmayarak bir tür etik ihlali olarak değerlendirilmesi ile şahısların, başkalarına ait olan çalışmalara yazar olarak katılmasının, haksız yazarlık şeklinde mahkemece kanaat oluşturduğu” ifade edilmektedir (Yavuzdoğan, 2017: 225-254).

Her iki yargı kararları incelendiğinde de görüleceği üzere;

Eserin parçalara ayırarak bütünlüğünün bozulması suretiyle evvelki yayınlardan bölümlerin alınıp farklı yayınlar gibi gösterilmesinin “Birinci Dereceden Bilimsel Etik İhlali” sayılan “dilimleme” şeklinde tanımlandığı ve etik ihlali sayılarak “intihal” suçunu oluşturmayacağı, mükerrer yayınlarda ve başkalarına ait olan çalışmalarda yazar olarak görünmenin “haksız yazarlık” şeklinde tanımlanan ve intihal eylemini oluşturmayan “Birinci Dereceden Etik İhlali” sayılan “haksız yazarlık ya da mükerrer yayın” şeklinde tanımlandığı ve intihal suçunu oluşturmadığı; lakin; “Birinci Dereceden Bilimsel Etik İhlali” kategorisinde değerlendirilebileceği yorumlanmaktadır.

6.2. 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na Muhalefet ve Müeyyideleri

İntihal eyleminin suç olarak nitelendirilebilmesi için; ortada eser anlamında bir ürünün olması gerekir. Bu bağlamda; eserin tanımının 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda belirtildiği üzere; "sahiplerinin hususiyetini taşıyabilen ilim ve edebiyata, musikiye, güzel sanatlar veya sinema eserlerine dayanan her çeşit fikriyat veya sanata dayanan mahsuller" şeklinde tanımlandığı belirtilmektedir. Bir eserin söz konusu olabilmesi için; başka kimseler tarafından algılanabilen, sözlerin, yazıların, çizgilerin ya da görüntülerin ilgili biçimde şekillendirilmesi yoluyla meydana getirildiği ifade edilmektedir. Yine; söz konusu eserlerin, birden fazla kişiler tarafından meydana getirilmesi de mümkündür ki bu durum "iştirak halinde eser" ya da "müşterek eser" olarak nitelendirilmektedir (Öztaş, 2008; Tekinalp, 2012).

Doktrinde, fikir anlamındaki ürünlerin eser sayılabilmesi için şu üç koşulu yerine getirmesi gerektiği anlaşılmaktadır:

- "Şekilsel anlamda eserin kanunda bahsi geçen neviden sayılması,
- Subjektif anlamda eserlerin sahiplerinin hususiyetlerini yani özelliklerini taşıması ve bu özelliği taşıyabilmesi için anlatımlarda şahsa özgü tarzların yanında, söz konusu yasa ya da mevzuata da aykırı davranılmaması gerektiği; ayrıca bu manada sahiplerine, bir imtiyaz ve onu kamuya arz edebilme imkanını tanıdığı,^{23 24}.
- Objektif olarak, eserlerin tasarruflara uygun ve 3. Kişiler tarafından algılanabilirliğinin olması ve objektif unsurun iktisadi değerlendirmeye tabi olması" gerekmektedir (Akgün, 2019: 58-76).

Yazarlarının veya sahiplerinin eserleri üzerinde mutlak haklarının mevcudiyeti belirtilmektedir. Söz konusu hakların maddi ve manevi haklar olarak ikiye ayrıldığı bilinmektedir. 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun 15. ve devamı maddelerinde; eser sahiplerinin manevi haklarının, "umuma arz yetkisi, adın belirtilmesi yetkisi, eserde değişiklik yapılmasını men etme yetkisi, eser sahiplerinin eserlerin aslına ulaşabilme ve eserlerini sergileyebilme"; eser sahiplerinin mali haklarının ise, "eser sahiplerinin eserlerini işleyebilme, çoğaltabilme, yayabilme, kiralayabilme ve kamuya ödünç verebilme" haklarının olduğu ifade edilmektedir.

Eserlerin sahiplerine, hukuki düzen tarafından mali ve manevi hakların tanınabildiği söz konusudur. Manevi hakların, parayla ölçülemeyen ve kişilik değerleriyle ilgili hakların bütünü olduğu, malvarlığına ait değerlerinden olmadığı için terekeye intikalinin mümkün olmadığı; 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun 19. Maddesi uyarınca; eserlerin sahipleri ölse dahi; bu hakların kullandırılmasının süre sınırlanmasına tabi tutulduğu anlaşılmaktadır. Mali hakların ise; eşya hukukuna ilişkin taşınır ve taşınmaz malları ihtiva ettiği devredilmesinden bahisle; öldükten sonra başkalarına intikal edebileceği ve bu kapsamda yetmiş yıl koruma altında olduğu belirtilmektedir. Ayrıca; eser sahiplerinin ölümünden sonra yakınlarının dava hakkının söz konusu olabileceği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla mirasçılarının, münferit

²³ Nal, Temel/ Suluk, Cahit/Karasu, Rauf. Fikri Mülkiyet Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Eylül,2017, 44-45.

²⁴ Erel, N.Ş (2009) Türk fikir ve Sanat Eserleri Hukuku. Yetkin Yayınevi, s. 51-52.

olarak söz konusu ihtilaf ya da uyuşmazlıklarda dava yoluna gidebilecekleri belirtilmektedir (Yavuz, 2007: 59-70; Erol, 2008: 290; Merdivan, 2014: 94-144).

İlgili maddelerin muhtevasına bakıldığında, manevi haklara dahil olan umum arz, adlarının belirtilmesi ve eserlerde değişiklik yapılabilmesi yetkilerinin menedilebilmesinin ilgili haklara yönelik saldırı ya da tecavüzlerin önlenbilmesini amaçladığı, tüm bunlardan bahisle; söz konusu suçlar ile eserlerin sahiplerinden hariç bulunan kişilerle ilgili olarak onların fikirsel manadaki ürünlerinin ödeme yapılmaksızın kullanılmasının engellenebilmesi yoluna gidilmesinin eser sahiplerinin mali haklarını korumayı maksat edindiği anlaşılmaktadır. Yine örneğin; şayet eserin alenileşmeden iktibas edildiği durum söz konusu olursa; eserlerin sahiplerinin üzerinde kamuya ya da umuma arz haklarının da ihlal edildiği anlaşılmaktadır (Yenidünya, 240 :2007; Yaman, 1558 :2010; Bakırman, 2015: 58-75).

Söz konusu maddi ve manevi haklar ihlal edildiğinde ise başvuru yollarının aşağıdaki şekillerde kategorize edildiği görülmektedir:

5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun 66.Maddesinin "Hukuk Davaları ve Tecavüzün Ref'i Davası" başlıklı hükümlerinde, "Manevi ve mali hakları tecavüze uğrayan kimse veya eser sahibinin tecavüz edene karşı tecavüzün ref'ini dava edebileceği, Tecavüz, hizmetlerini ifa ettikleri sırada bir işletmenin temsilcisi veya müstahdemleri tarafından yapılmışsa işletme sahibi hakkında da dava açılabileceği, Tecavüz edenin veya ikinci fıkrada yazılı kimselerin kusurunun şart olmadığı, Mahkeme, eser sahibinin manevi ve mali haklarını, tecavüzün şumulünü; kusurun olup olmadığını, varsa ağırlığını ve tecavüzün ref'i halinde tecavüz edenin düçar olması muhtemel zararları takdir ederek halin icabına göre tecavüzün ref'i için lüzumlu göreceği tedbirlerin tatbikine karar verebileceği, Eser sahibinin, ikamet ettiği yerde de tecavüzün ref'i ve men davası açabileceği" belirtilmektedir.

5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun 70. Maddesinin "Tazminat Davası" başlıklı hükümlerinde, maddi ve manevi hakları haleldar edilen kişi veya eser sahiplerinin, uğradığı maddi ve manevi zarara karşılık maddi ve tazminat ödenmesi için dava yoluna gidebilecekleri anlaşılmaktadır.

5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun 71. Maddesinin (1-3) ve devamı maddelerine bakıldığında, "kaynak göstermeksizin iktibasta bulunma (eserden aşırma) ile (1-5) "yetersiz-yanlış, hileli veya aldatıcı mahiyette kaynak göstermenin aynı zamanda atıf sahteciliği" olarak da nitelendirildiği belirtilmektedir. Mütecevaz açısından aynı maddenin "mali veya bağlantılı haklara tecavüz" başlıklı hükümlerinde "herhangi bir eserde kaynağın gösterilmeksizin iktibas eyleminde bulunulmasının 6 aydan 2 yıla kadar cezalandırılabilmesi veya adli para cezasına hükmedilebileceği" hükümleri yer almaktadır (Hafizoğulları, 1999: 1; Bakırman, 2015: 58-75; Akgün, 2019: 58-76).

5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun yukarıda izah edilen, 66. 70. ve 71. maddeleri incelendiğinde de anlaşılacağı üzere; eser sahiplerinin, maddi ve manevi hakları ihlal edildiğinde tecavüzün kaldırılmasını

veya bertaraf edilmesini isteyebilecekleri, yargı makamının söz konusu tecavüzün boyutu yönünde karar verebileceği ve lüzumu halinde tecavüzün men edilmesine hükmedebileceği; hileli kaynak göstermenin “atf sahteciliği” olarak nitelendirildiği, eser sahiplerinin, kaynak gösterilmeksizin yapılan iktibaslarda maddi ve manevi tazminat davasını açabilecekleri; ayrıca, ilgili eylemin, 6 aydan 2 yıla kadar olan cezai müeyyide hükümlerinin yer aldığı belirtilmektedir.

Konuyla ilgili yargı kararları şunlardır:

Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 28.02.2008 tarihli 2007/576 E, 2008/2292 sayılı kararına göre; “eser sahiplerinin maddi ve manevi haklarının teselsül halindeki bağlılığının mevcudiyeti, mali haklarda dahi manevi yönlerinin bulunduğu” ifade edilmektedir (Akgün, 2019: 58-76).

Söz konusu kararda bahsi geçen; eser sahiplerinin maddi ve manevi haklarının zincirleme yani teselsül halinde birbiriyile bağlantılı olduğu vurgulanmaktadır.

Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 23.09.2008 tarihli 2007/ 2376 E, '008/10385 nolu kararına göre;

“Asıl yazara ait olan “Çevre Hukuku” ürününden Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun 35. maddesine riayet edilmeden, gayenin aşılmasıyla” Çevre Hukukuna Giriş” adlı eser ortaya çıkarılıp satışa arzının, asıl yazar olan davacının, eserin çoğaltılması ve yayılması gibi mali yöndeki haklarına halel getirdiği ve eylemde “intihalin” gerçekleşmesi nedeniyle de umuma arz ve adın gösterilmesi yönündeki mali haklarının ihlal edildiği, aynı zamanda; eylemin, eser sahibinin şerefini, onurunu ya da itibarını zedeleyerek kişiliğindeki haklara da tecavüzün teşkil etmesi, ayrıca, manevi hakların ihlal edildiği” de anlaşılmaktadır (Akgün, 2019: 58-76).

Söz konusu yargı kararında, ilgili eserde maksadın aşılması halinde; davacıya ait olan kamuya arz ve adın gösterilmesi yönündeki mali haklarına tecavüz edildiği; aynı zamanda da eserlerin sahiplerinin haysiyet, onur ve saygınlığına halel getirilerek manevi haklarının da zarara uğratıldığı anlaşılmaktadır.

Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 10.0.2017 tarihli kararında; “veri tabanlarında eser sahiplerinin isimlerine yer verilmeksizin çoğaltılması ve yayılması eyleminin, mali haklar yanında umuma arz ve adın belirtilmesi yönündeki manevi hakların da ihlal edildiği ifade edilmektedir (Sarı, 2020: 53-116).

Yukarıda ifade edilen yargı kararlarındaki maddi ve manevi hakların ihlalinin; ilgili veri tabanlarının izinsiz kullanılmasında da geçerli olduğu görülmektedir.

Bir başka husus, “anonim eser” kullanımı açısından söz konusudur. Eser adlarında ve markalarda olduğu gibi, farklı kılacak fonksiyonları taşıması gerektiği ve bu bağlamda; adların, alametlerin ve şekillerin korumadan yararlanamayacağı, Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 05.05.1998 tarihli 415 E, 3195 sayılı kararına göre; “İstanbul Ansiklopedisi”, bu duruma örnek teşkil etmektedir. Yargıtay'ın 11.

Hukuk Dairesi'nin 10.10.2007 tarihli 2006/4308 E, 2007/12655 sayılı kararına göre; "bir eserin anonim niteliğe haiz olabilmesi için, örneğin; bir musiki eserde durumun, Milli Eğitim Bakanlığı'na veya Kültür Bakanlığı'na sorulması" zorunluluğu belirtilmektedir (Akgün, 2019: 58-76).

Dolayısıyla; eserlerde, "şehir adı ve benzeri gibi coğrafi menşei" belirten bölümlerin kullanılmayacağı; şayet kullanılmışsa, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu kapsamındaki koruma ya da güvenceden yararlanamayacakları belirtilmektedir.

Son olarak; Yargıtayın 11. Hukuk Dairesi'nin 17.11.2013 tarihli 2011/1271 E, 2013/ 873 sayılı kararına göre; "Davacının şikayete konu "Rafadan Tayfa" adlı çizgi filmde adı geçen karakterlerin, ve olayların söz konusu olduğu mahalledeki ortamların aynı olduğu iddiasıyla umuma arz haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle telif haklarına muhalefetten dava açıldığı, davalının savunmasında; davacının eserinin yayınlanmasından çok evvel kendi eserini yayınladığı ve ilgili karakterlerin tamamıyla çocukluğuna dayalı yıllardaki toplumsal kültürü yansıttığı ve davanın tamamen haksız kazanç elde etmek amacıyla açıldığı savunmasını yönelttiği; akabinde ise; yapılan cezai amaçlı suç duyurusunda Cumhuriyet Savcılığınca takipsizlik kararı verildiği ve söz konusu davada da mahallelerin, sokak ve benzeri ortamların Türkiye'deki aile yapısına ilişkin özellikler taşıdığı ve söz konusu anonim nitelikteki unsurların intihal olarak değerlendirilemeyeceği" açıkça anlaşılmaktadır (Akgün, 2019: 58-76).

Yukarıdaki yargı kararlarından da anlaşılacağı üzere; nasıl ki, yazarların romanlarında veya şairlerin şiirlerinde çocukluk yıllarına ait mahalle, semt ve benzeri yerlerin ritüel oluşturduğu düşünülürse; "Rafadan Tayfa" adlı çizgi filmde geçen karakterlerin ve belirtilen mekanların, toplumda teamül olarak nitelendirildiği açıkça görülmektedir. Dolayısıyla; ilgili dava konusunun, "intihal" eylemi olarak nitelendirilemeyeceği vurgulanmaktadır.

6.3. 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu'na Muhalefet ve Müeyyideleri

Yükseköğretim Kanunu, Yönetici, Öğretim Elemanı, Memur ve Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'ne Muhalefet ve Müeyyideleri

Bilindiği üzere, her üniversitenin bir disiplin yönetmeliği mevcuttur. Tüm Üniversitelerin Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurlar Disiplin Yönetmelikleri'nin ilgili madde hükümlerine göre, "Bir başkasının bilimsel eserinin veya çalışmasının tümünü kendi eseri gibi göstermek" şeklinde tanımlanan "intihal"ın "Kamu Görevinden Çıkarma" başlıklı disiplin suçları arasında yer aldığı belirtilmektedir.

2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun "Üniversite Öğretim Mesleğinden Çıkarma" başlıklı 53. Maddesinin 1/b-5 bendinde; "Üniversite Öğretim Mesleğinden Çıkarma cezasını gerektiren hükümlerin ve fiillerden bir kısmının, "Akademik kadroya bir daha atanmamak üzere", başkalarına ait özgün fikir, metot, veri veya eserleri bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendisine

ait gibi göstermek, atama ve yükselmelerde, unvan veya derece kazanılmasında; anket uygulama, veri toplama gibi akademik değerlendirme içermeyen katkılar dışında kişisel emek ve birikimine dayanmayan, başkaları tarafından ücret karşılığında veya ücretsiz olarak üretilmiş yayın ve çalışmalar kullanmak” şeklinde ifade edildiği; dolayısıyla; intihalin, 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu’na göre “Üniversite Öğretim Mesleğinden Çıkarma” müeyyidesini içerdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca; mağdurun, söz konusu eylemden önceki veya sonraki rızasının ise söz konusu intihal suçunu ortadan kaldırmayacağı vurgulanmaktadır.²⁵

Yine, Üniversitelerin Öğrenci Disiplin Yönetmeliklerinin ilgili madde hükümlerine göre, öğrenciler için, “Seminer, Tez ve Yayınlarında İntihal Yapmak” şeklinde belirtilen eylemin, “Bir Yarıyıl İçin Uzaklaştırma” cezasını gerektiren disiplin suçları arasında yer aldığı ifade edilmektedir.

İlgili yasa hükmü incelendiğinde de görüleceği üzere; “izin alınmaksızın ve kaynak gösterilmeksizin aşırma, çalma ya da yağmalama olarak nitelendirilen intihal eylemi”nin, Akademisyenlerimiz açısından, 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu’na göre “Kamu Görevinden ve Üniversite Öğretim Mesleğinden Çıkarma” gibi ciddi bir müeyyideyi kapsadığı ve mağdurun rızasının dahi suç unsurunu ortadan kaldırmayacağı; öğrencilerimiz açısından ise ilgili yönetmeliğe göre “bir yarı yıl uzaklaştırma cezaları”nı içerdiği görülmektedir.

Ancak; kanaatimizce, bu tür iddiaların, hukuki dayanaktan ya da mesnetten yoksun olmaması, detaylı şekilde araştırılması aksi halde saygınlık, onur ya da prestij kayıplarının yaşanabileceği; ayrıca, intihal eyleminde söz konusu kastın bulunup bulunmamasının önem teşkil ettiği; öğrencilerimizin de ödevlerinde, tezlerinde ya da projeleri açısından intihal eylemi yönünde bilinçlendirilmeleri gerektiği değerlendirilmektedir.

Nitekim; 26.06.2020 tarihli bir yargı kararında, “etik kurallarının ihlali nedeniyle doçentlik başvurusunun, Bilimsel Araştırma ve Yayın Komisyonu’nun etik ihlali kararına dayanarak reddedildiği ve söz konusu karara dayanarak açılan iptal davasında; yerel mahkemenin, iddiaların mesnetsiz olduğu yönünde ve şayet kasıt yoksa; sırf özensizlik ya da gerekli ihtimamın gösterilmemesi nedeniyle “intihal eyleminin ya da etik ihlalinin oluşmadığı yönünde karar verdiği, karşı tarafın istinaf yoluna gittiği ve Ankara Bölge İdare Mahkemesi’nin de yerel mahkeme kararını onadığı ve dolayısıyla davacı lehinde hüküm verdiği” anlaşılmaktadır.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bilimde ve bilimsel araştırmalarda ilerleme kat edilmesi adına; bilimsel bilginin amacının, insanlık yararına olması gerektiğinden bahisle; bilimin her türlü desiseden uzak olması gerektiği hususunda bilim insanlarının mutabık olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla; bilim insanlarının, oluşturdukları eserlerde başkalarının yararlanmasına katkı sağlayabileceği gayelerinin olduğu düşünüldüğünde; söz konusu

²⁵ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat>.

katkıların belirli etik kurallara riayet edilmesi gerekeceği neticesinden hareketle; eser sahiplerinin, akademik manadaki bilimsel çalışmalarında alıntı ya da atıf yapılan kaynakların açıkça belirtilmesi ve başkalarının fikir ya da düşüncelerini kendi şahsından ayırt etmeye dayanan düşünceleri kapsamı gerekmektedir. Şayet bu şekilde davranılmadığında; etik ihlallerinin meydana gelmesi kaçınılmazdır. Bu kapsamda intihalin; bilimsel etik ihlalinin bir nevisi olduğu bilinmektedir.

Teknolojik anlamdaki ilerlemelerin, gelişmelerin ve internet kullanımının da yaygınlaşmasıyla birlikte; çok sayıda öğrencilerimizin ödevlerinin ve akademisyenlerimizin tezlerinin, proje ya da bilimsel eserlerinin intihal eylemi olarak değerlendirilebileceği aşikardır. İntihalin ise; akademik literatürlerde yapılan hırsızlık ya da etik dışı eylemler kategorisinde değerlendirilerek “aşırma, çalma, yağmalama”; aşırmanın da, “başkalarının yayınlarından ilgili bölümlerin ya da kısımların alınmasıyla şahsına münhasır” gibi gösterilmesi” anlamlarına geldiği savunulmaktadır. Dolayısıyla; intihal eylemi ile korunmak istenen hukuki yararın veya değer, eser sahiplerinin fikirlerine ya da sanatlarına dayanan mali ve manevi haklarına zarar gelmemesi olduğu anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili mevzuat hükümleri ihlal edildiğinde; eser sahiplerinin umuma arz ve adın belirtilmesi yönündeki mali haklarına; kişilik haklarının zedelenmesi açısından ise manevi haklarına hanel getirildiği görülmektedir.

Mevzuat hükümleri ve yargı kararları incelendiğinde de görüldüğü üzere; “izin alınmaksızın ve kaynak gösterilmeksizin aşırma, çalma ya da yağmalama olarak nitelendirilen eylemin “intihal” olarak tanımlandığı ve “birinci dereceden bilimsel etik ihlali” olarak kategorize edildiği; eserlerin yaratıcılarının özgün fikirlerini yansıtabilmesi açısından, iktibas serbestliği kapsamında kişilerin, ilgili fikir ya da düşüncelerini izah ederken veya ortaya yeni bir eser çıkarırken, önceki eserlerin sahiplerinin izinlerine gerek duymaksızın alıntı yapılması fırsat ya da yetkisine haiz olduğu; ancak, iktibaslarda dahi; sayı ya da ölçü olarak yeni eserlere galip gelmemesinin zorunluk teşkil edeceği” ifade edilmektedir. Bu bağlamda kanaatimizce, icazet verilen iktibaslarda dahi; eserin bütününe sahip olmaması ve söz konusu iktibaslara makul ölçüde yer verilmesinden bahisle; ortaya çıkarılan eser ya da ürünün, sahibinin hususiyetini yansıtabilmesi zorunluluğu vurgulanmaktadır.

İntihali önlemek için geliştirilen yazılım programlarından bazılarının ise küreselleşmiş modeller sorunuyla karşı karşıya kalabildiği neticesinde; evrensel standartlarda intihal ve yanlış davranışların önlenmesi amacı ve hizmetine yönelik olması gerektiği vurgulanmaktadır. Aksi halde; mevcut tüm bu durumların, hatalı intihal tespitlerine neden olabileceği ve intihal olmayan durumların intihalmiş gibi görünebilmesiyle birlikte; gerçek intihallerin gözden kaçırılabilmesi ya da göz ardı edilebileceği düşünülmektedir. Bazen, zaman darlığı nedeniyle dergi editörlerinin veya hakemlerin intihalleri, salt mevcut programlarla hızlandırılması şekliyle belirlenerek; eleyebilmek için salt özgünlüğün skalasına bakılarak ilgili kararları verebildikleri; intihal içermeyen makalelerin reddedilebildiği, neticesinde; muhtelif kayıpların yaşanarak bu durumun geri dönüşü muhtemel olmayan zararlar doğurabildiği kanaatine ulaşılabilmektedir. Söz konusu hataları önleyebilmek adına; ilgili yazılım programlarının faydalarının kabul edilebilirliği ile birlikte; yayınların nihai aşamada; kabul veya ret kararının her daim

bir editör ya da hakemlerce üstlenilmesinin ve mevcut değerlendirmelerin, bizzat tüm hususlar dikkate alınarak yapılması gerektiğinin önemi ve Yargıtay kararlarının da bu yönde olduğu ifade edilmektedir (Canzonetta ve Kannan, 2016).

“Bilimsel etik ya da akademik dürüstlüğün; üniversitede yapılan çalışmalardaki değerler bütünü” olduğu ve akademik dürüstlük ilkelerinin ise; “dürüstlük, güvenilirlik, sorumluluk, özgünlük ve saygınlık” olarak ifade edildiği düşünüldüğünde; tüm mevcut hususlar bağlamında; akademik dürüstlüğün, “iyi bir akademik çalışmanın temelini oluşturan bir kavram” olduğundan bahisle; ilkel bir akademisyenin; yapılan bilimsel çalışmalarda özgünlüğü, doğru ve geçerli referansları kullanabilen, eğitim kurumunun akademik dürüstlük politikasını benimseyen, öğrencilerini teşvik edebilen ve öğrencilerine net davranabilen, çalışmalarında önyargılı ya da ayrıcalıklı davranmayan dolayısıyla; eşitlik prensibini benimseyen, eğitici ve öğretici çalışmalarda somut delil ya da argümanlara başvurabilen, akademik dürüstlüğün ihlal edildiği durumlarda gerektiğinde yaptırımlarda bulunmaktan imtina etmeyen ve kurumunun bilgilendirilmesini önemseyen bilim insanı olması gerektiği anlaşılmaktadır (). Bu bağlamda; intihalin, bilimsel etik ihlalleri arasında sayıldığından tereddüt olmadığından bahisle; akademisyenlerimizin bilimsel faaliyetlerini ifa ederken, aleniyet ilkesi kapsamında akademik manada; hüsniyet yani dürüstlük ve iyiniyet kaidelerine uygun davranması beklenilmektedir.

İntihalin, mevzuatlara göre yaptırımlarının incelendiğinde; intihalin, Akademisyenlerimize açısından, “2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu’na göre 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu’na göre “Kamu Görevinden ve Üniversite Öğretim Mesleğinden Çıkarma” gibi ciddi bir müeyyideyi kapsadığı ve mağdurun rızasının dahi suç unsurunu ortadan kaldırmayacağı; öğrencilerimiz açısından ise ilgili yönetmeliğe göre “bir yıl uzaklaştırma cezaları”nı içerdiği görülmektedir. Ayrıca; 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nun ilgili maddelerine göre eser sahiplerinin bu kapsamda; mali ve manevi haklara tecavüz hükümlerini içerdiği, dolayısıyla; eser sahiplerinin, Cumhuriyet savcılığına suç duyurusunda bulunma, maddi ve manevi tazminat davası açabilme yetkisine haiz olduğu” anlaşılmaktadır.

Bu konudaki farklı problemin, ortaya çıkarılan eserlerde, gerçekten intihal eyleminin ya da kastının oluşup oluşmadığının belirlenmesi ya da değerlendirilmesinin gerektiği, örneğin; hukuk, sosyoloji, felsefe gibi sosyal bilimlerde; elbette ki referans göstermek şartıyla; eser ya da yayın ortaya çıkarılırken hangi kaynaklardan yararlanılıp yararlanılmadığına bakılmaksızın kavram ya da terimlerin; ibare, ifade ya da tanımlarının, standart belirli kalıplara haiz olduğu, bu durumun, göz ardı edilmemesi, değiştirilmesinin ise farklı anlam ve sonuçlara mahal verebileceği ifade edilmektedir.

Yine; Akademisyenler hakkında, hukuki dayanaktan veya mesnetten yoksun intihal iddialarının araştırılması, haksız yere kendilerine suç isnadında bulunulmaması; gerçekleştiği düşünülen intihal vakalarında ise, intihal kastının bulunup bulunmadığının tespit edilmesinin, saygınlık ya da itibarlarının korunabilmesi açısından son derece önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Disiplin suçları uygulanırken ise; hukukun evrensel ilkeleri doğrultusunda, şeffaflık, hesap verilebilirlik, öngörülebilirlik, hakkaniyet, kanunilik, hukukun evrensel değerlerine bağlılık ilkelerinin önem arz ettiği bilinmektedir.

İntihalin önlenmesinde ve intihalle olan mücadelede söz konusu eylemi, gençlerin ya da öğrencilerin işleme halinde eğitim, bilinçlendirme, sabır, empati ve benzeri gibi öğretici metotlara başvurulmasının ve eğitim seminerlerinin düzenlenmesinin pozitif yöndeki etkilerinin, yadsınamaz bir gerçek olduğu düşünülmektedir. Akademik camiada da "araştırmalarda, eğitimin önem arz ettiği; etik kuralların ehemmiyeti ve araştırmalarda nicelik ve nitelik şartlarının birlikte değerlendirilmesi" kapsamındaki çalışmaların, intihalin engellenebilmesinde öncü olacağı vurgulanmaktadır.

Arz ve izah edilen bilgiler kapsamında; intihal ve benzeri davranışların oluşmasının, araştırmaların özgünlüğünün zedelenmesinin, hilafına mevcut durumların ya da aksinin savunulmasının, yapılan çalışmaların bilimsel gerçeklikten uzak olması; bilimin ve insanların yanıltılarak, bireylerin ya da akademisyenlerin gerçek manada, toplum için fayda sağlayabilecek kaliteli ve özgün anlamdaki eserleri sağlamaktan yoksun oldukları sonucuna ve algısına neden olabileceği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda; intihalin, üniversitelerin ve bilimin saygınlığının zedelenebileceği; akabinde, telafisi güç ve imkânsız zararları meydana getirebileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Acun, R. "İnternet ve Telif Hakları", <http://www.abchukuk.com/makale21.html> (Erişim Tarihi: 28/05/2020).

Akgün, B., (2019). "İntihal Kavramı, Anonim Kullanımlar ve Tüm Bunların Karşısında Eser Sahiplerinin Fikri İmzası: Üslup". Ankara Barosu Dergisi, 58-76.

Aksoy, E., (2019). "İntihal Yazı Dizisi Bölüm1: İntihal ve Siber İntihal Kavramına Giriş", <https://dijitalmedyavecocuk.bilgi.edu.tr> (Erişim Tarihi: 25/05/2020).

Al, U., Şencan, İ., (2016). "Bilimsel iletişimin Dikenli Yolları: Makalenin Yayınlanma Süreci Üzerine Bir Değerlendirme", Türk Kütüphaneciliği, 30 (3), 449-470.

Altay, A., (2011). "XVI. Yüzyıl Osmanlı Dünyasında Bir İntihal Örneği: Düsturu'l Mülk-Vezirül Melik ile Şeyhoğlunun Mazrubanname Tercümesi Arasındaki Olağandışı Benzerliğin Analizi", International Periodical for Languages Literature and History of Turkish or Turkic Volume, 6 (2), 177-186.

Anonim., (2019). "İntihal Tespitinde Kullanılan Yazılımlar Ne kadar Güvenilir?", <https://www.enago.com.tr/academy/> Archive: <https://web.archive.org/save/> (Erişim Tarihi: 28/05/2020).

Aral, N., Şahin, S., (2012). Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi, 1 (3), 55-56.

Ateş, M., (2020). Sahibi Ölen Fikir ve Sanat Eseri Üzerindeki Mali Hakların Mirasçılara İntikali. Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi, 6 (1), 44-59.

Aydın, İ., (2019). "İntihal ve Türleri Nelerdir?"; <https://slideplayer.biz.tr/slide/>. (Erişim Tarihi: 25/05/2020).

Bakırman, B.D., (2015). "İntihal Suçları", CHKD, 3 (2), 58-75.

Baysen, E., Çakmak, N (2017). "Bilgi Dünyası ve İntihal", <http://bd.org.tr/index.php/bd/article/>, 18 (1), 1-7 (Erişim Tarihi: 27/04/2020).

Bienvenu, M.J., (1970). "Measurement of Marital Communication", The Family Coordinator, 19 (1), 26-31.

Bilgi, N., (2017). "Nitelikli, Ustaca İntihal (Skillful Plagiarism), Bir Örnek Vaka", Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi, III (2), 209-231.

Bill's English., (2015). "We Are Not In Cansas Anymore Teachers: Like It Or Not Use Students New Approach To Writing With Sources"; <https://www.billsenglish.com/blog-> (Erişim Tarihi: 17/05/2020).

Canzonetta, J., Kannan, V., 2016. "Globalizing Plagiarism and Writing Assesment: A Case Study of Turnitin", The Journal of Writing Assessment, 9 (2) (<http://journalofwritingassessment.org/article.php?article=104> (Erişim Tarihi: 25/05/2020)).

Çaparlar, C.Ö., Dönmez, A., (2016). "Bilimsel Araştırma Nedir, Nasıl Yapılır?, Türk Anaesthesiol Reanim", 44,212-8. DOI 10.5152/TJAR.2016:34711.

Cengizhan, C., "Akademik Etik ve İntihal", Least Publishable Units. www.cahitcengizhan.com/akademik-etik-ve-intihal (Erişim Tarihi: 13/05/2020).

Ceritoğlu, S.F., (2009). Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İntihal ve Esinlenme. Seçkin Yayıncılık.

Çetinkaya, E.K., Şimşek, C.L., Çalışkan, H., (2013). "Bilim Ayrımı İçin Bir Ölçek Uyarlama Çalışması", Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3 (2), 31-43.

Charles, M (2006-2007). "Language Matters In Global Communication", Article Base On Ora Lecture, October, 261-280. <https://pdfs.semanticscholar.org/> (Erişim Tarihi: 17/05/2020).

Demir, N.K., (2018). "Bilgi Tarihi ve Bilginin Eğitimdeki Yeri", Eğitim Bilim Toplum Dergisi, 16 (63), 11-23.

Demiray, U., Gürcan, H. İ., (2005). "Yayın Etiği Bağlamında Elektronik Yayınlarda Karşılaşılan Sorunlar ve

Çözüm Önerileri”, Selçuk Üniversitesi Dergisi, 4 (1), 5-10.

Demircioğlu, M.D., (2014). “İdari Yargı Kararları Çerçevesinde Bilimsel Yayın Etiği Soruşturmaları”, Ankara Barosu Dergisi, (4), 329-362.

Dener, H.I., (2006). “Bilimsel İletişim ve Bilgi Yönetimi Hakkında”, Bildiri, 1-17, <http://kaynak.unak.org.tr/bildiri/> (Erişim Tarihi: 09/05/2020).

Dhammi, I.K., Haq, R. U., (2016). “What Is Plagiarism and How to Avoid it?. Indian Jorthop”, Nov-Dec; Indian Journal of Orthopedics, 50 (06), 581-583. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/> (Erişim Tarihi: 17/05/2020).

District, K., (2014). “English Teachers Perceptions and Practices of Information and Communication Technologies (Icts) In”, International Journal of Academic Research In Education and Review, 2 (10), 251-258.

Erbay, A., (2009). “Bilim ve İdeoloji: Tekniğin İktidarı”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11 (2), 1-11.

Erdem, A.R., (2012). “Bilim İnsanı Yetiştirmede Etik Eğitimi”, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 2 (1), 25-32.

Erdoğan, İ., (2006). “Medya ve Etik: Eleştirel Bir Giriş”, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 23, 1-26.

Erol, N.Ş., (2008). Türk Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku, 3. Basım, Ankara.

Erel, N.Ş., (2009) Türk fikir ve Sanat Eserleri Hukuku. Yetkin Yayınevi, s. 51-52.

Fazilatfar, A.M., Elhambakhsh: E., Allami, H., (2018). “An Investigation of The Effects on Citation Instruction Avoid Plagiarism In Efl Academic Writing Assignments”, Sage Open, 1-13. DOI: 10.177/2158244018769958.

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (1951). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat> (Erişim Tarihi: 08/06/2020).

Gören, Y., Yalım, N.Y., (2015). “Ulusal Hemşirelik Dergilerinin Araştırılması ve Yayın Etiği Politikalarının Dergi İnternet Siteleri Üzerinden İncelenmesi”, Türkiye Biyoetik Dergisi, 2 (2), 137-154. <https://www.journalagent.com/tjob/pdfs/> (Erişim tarihi: 10.06.2020).

Gözler, K., (2013). Örnekleriyle Usulsüz Alıntı Sorunu. <https://www.anayasa.gen.tr/uas-s-1-58.pdf> (Erişim Tarihi: 20/06/2021).

Güçükoğlu, B., Reis, Z.A., (2014). "Türkiye'de ve Dünyada İntihalin Yaptırımları", Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, https://ab.org.tr/ab14/kitap/gucukoglu_reis_ab14.pdf, 189-197 (Erişim Tarihi: 13/05/2020).

Hafizoğulları, Z., (1999). "Fikir ve Sanat Eserlerinin Cezai Himayesi", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 48 (1-4), 1.

Hannaford, T., "Fighting Plagiarism With Empathy", www.academia.edu/6529637/ (Erişim Tarihi:17/05/2020).

İlgili, Ö., (2017). "Bilimsel Yanıltmalar, Yayın Etiği İhlalleri, Yazarlık Hakkı, Editöryel Etik", <http://www.deontoloji.hacettepe.edu.tr/> (Erişim Tarihi: 21/05/2020).

İlkılıç, İ., "Bilimsel Çalışmalarda İntihalin Önemi ve Etik Açısından Değerlendirmeler", <http://cdn.istanbul.edu.tr/> (Erişim Tarihi: 13/05/2020).

İnan, M., (2012). Yayın Etiği. Çocuk Cerrahisi Dergisi, 26 (1-), 1-3.

İnci, O., (2015). "Bilimsel Yayın Etiği", Türk Kütüphaneciliği, 29 (2), 282-295.

Karpati, L., (2017). "The Use of Communication Stragies In English Language Education", International Journal Of Humanities and Social Development Research, 5-11. <https://www.researchgate.net/publication/> (Erişim Tarihi: 17/05/2020).

Kaynak, S., Koç, S., (2015). "Telif Hakları Hukukunun Yeni Macerası: Sosyal Medya", Folklor Edebiyat Dergisi, 21 (83), 389-410.

Köklü, N (2007). "Aşırımı Önlemek", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Türk Psikoloji Bülteni, 41, 20-26.

Köksal, M. F., (2020). "Bilim Dünyamızın Kanayan Yarasında Yeni İcatlar veya Adı Konulmamış Yayın Etiği İhlalleri", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20 (1), 209-218.

Kolaylı, Z.C., (2019). "Türk Özel Hukuk Sisteminde İntihal", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1-125.

Küçükali, R., Akbaş, H., (2017). "Bilimsel Bilginin Elde Edilmesinde Yaratıcı Zeka", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21 (3), 779-792.

Li, Y., (2013). "Text-Based Plagiarism In Scientific Publishing: Issues, Devolepments and Education", Sci English Ethics, 19, 1241-1254. DOI: 10.1007/S119948-012-9367-6.

Louliola, L., Salminen, A., Kankaanranta, A., (2011). "Professional Communication in a Global Business Context: The Nation of Global Communicative", IEEE Transactionson Professional Communication, Special Issue on Professional Communication in Global Context, September, 54 (3), 244-262.

Merdivan, F., (2014). Manevi Hakların Ölümünden sonra Kullanılması ve Yakınların Dava Hakkı. Fikri ve Mülkiyet Hakları Dergisi, 1 (3), 94.144.

Milosavljevic, N., Antic, Z (2015). "Medical English Genres İndispensable Tool For Effective Academic and Professional Communications", Scientific Journal of The Faculty of Medicine, 32 (1), 77-81.

Nal, T., Suluk, C., Karasu, R., (2017). Fikri Mülkiyet Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Eylül,2017, 44-45.

Onat, H., Bilgi, "Bilim ve Bilimsel Yöntem", <https://acikders.ankara.edu.tr/> (Erişim Tarihi: 27/04/2020).

Öz, E., (2019). "Akademik Dünyada İntihal Savaşları mı Başladı?", <https://www.cnnturk.com/yazarlar/> (Erişim Tarihi: 14/05/2020).

Özen, A.E., (2012). "Bilimde ve Edebiyatta İntihal", www.academia.edu/35247275/ (Erişim Tarihi: 13.05.2020).

Özgenç, İ., (2016). "Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler", Seçkin, Ankara, s.156.

Özkaya, A., Güner, Ö., (2019). "Bilimsel Paylaşım Yapan Sosyal Medya Hesaplarında Etik ve İntihal Araştırması", Avrasya Sosyal ve Ekonomik Araştırma Dergisi, 6, 37-45.

Öztan, F., (2008). Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Yorumu, Turhan Kitapevi, Ankara.

Öztürk, K., (2015). "Referans ve İntihal: Bir Açık Bilim Alıntısına Dair Notlar", <https://plagiarism-turkish.blogspot.com/> (Erişim Tarihi: 27/04/2020).

Piller, İ., (2017). "Intercultural Communication: A Critical İntroduction", <https://books.google.com.tr/books?>, 1-226 (Erişim Tarihi: 17/05/2020).

Polat, C., (2006). "Bilimsel Bilgiye Açık Erişim ve Kurumsal Açık Erişim Arşivleri", Journal of Sociel Sciences, 6 (37), 53-80.

Sarı, O., (2020). Yapay Zekanın Türk Fikir ve Mülkiyet Hukukuna göre Korunması. İzmir Barosu Dergisi, Ocak, 2020, 53-116.

Soysal, T., (2019). "Basılı Yayınların Telif Hukuku Kapsamında Bağlantılı Hak Niteliği ve Bu Yayınların A.B.'nin Dijital Tek Pazarda Telif Hakları Çerçevesinde Korunması", TFM, 5 (2).

Streefkerk, R (2019). "Type of Plagiarism", <https://www.scribbr.com/plagiarism/types-of-plagiarism/> (Erişim Tarihi: 17/05/2020).

- Tekinalp, Ü.**, (2012). Fikri Mülkiyet Hukuku. 5. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul.
- Tetikçi, İ.**, (2017). Resim Sanatında Kopya, Taklit ve Esinlenme. İdil Dergisi, 6 (36), 2273-2290.
- Tonta, Y.**, (2009). "İntihal, Aşırma, Çalma ve Kopyalama", <http://yunus.hacettepe.edu.tr/> (Erişim Tarihi: 27/04/2020).
- Toprak, Z.**, (2017). "Türkiye'de Akademik Yazı: İntihal ve Özgünlük", Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi, 34 (2), 1-10.
- Uçak, N.Ö., Al, U.**, (2009). "Bilimsel İletişimin Zamana Göre Değişimi", Bilgi Dünyası, 10 (1), 1-22.
- Uçak, N.Ö., Birinci, H.G.**, (2008). "Bilimsel Etik ve İntihal", Türk Kütüphaneciliği Dergisi, 22 (2), 187-204.
- Ülman, Y.I.**, (2006). "Bilimsel Yayın Etiği, Örneklerle Bilimsel Yanıltma Türleri", İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Eğitim Programı, 49-61.
- Ünal M., Toprak, M., Başpınar, V.**, (2012). Bilim Etiğine Aykırı Davranışlar ve Yaptırımlar: Sosyal ve Beşeri Bilimler İçin Bir Çerçeve Önerisi. Orta Doğu Amme İdaresi Dergisi, 45 (3), 59-80.
- Uslu, R.**, (2019). Alıntıda Hukuka Uygunluk Kriterleri. Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi, 68 (4), 915-960.
- Usta, A.**, (2019). "Evreleri İle Bilimsel Araştırma Süreci ve Raporlaştırılması", Assam International Refereed Journal, 6 (13), 85-101.
- Yalın, R** (2008). "Bilimsel Makale Nasıl Yazılır ve Yayınlanır?", 24 (2), <https://www.turkjsurg.com/> (Erişim Tarihi: 10/06/2020).
- Yaman, D.**, (2010). "Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda Düzenlenen Bir Eserden Kaynak Göstermeksizin İktibasta Bulunma Suçu", 9 Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Özel S.
- Yaşar, E.**, (2018). "Akademik İntihal Nedenleri ve Çözüm Önerileri", Uluslararası Eğitim Araştırmacıları Dergisi, 1(1), 34-44.
- Yaşın, C.**, (2012). "İletişim Araçlarının Bilgi Bilimsel Temelleri: Bilimsel Bilginin Bilinebilirliği Üzerine", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 0 (27), 251-292.
- Yavuz, L.**, (2007). Eser Sahiplerinin Eserini Kamuya Sunma Hakkı (FSEK) madde 14 ve Manevi Hakların 3. Kişiler ve Eser Sahiplerinin Yakınları Tarafından Kullanılması (FSEK madde 19), Yargıtay Dergisi, 33 (1-2), 59-70.
- Yavuzdoğan, S.**, (2017). "İdari Yargı Kararlarından Hareketle İntihal", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 8 (1), 225-254.

Yenidünya, C., (2007). "5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda Düzenlenen Maddi ve Manevi Haklara Tecavüz", Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 10 (3-4), 240.

Yüksek Öğretim Kanunu (1981). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat>. (Erişim Tarihi: 08/06/2020).

Yüksel, M., (2015). "Etik Kodlar", Ahlak ve Hukuk. Hacettepe Fakültesi Dergisi, 5 (1), 9-26.

Zrnc, A., Lavbic, D., (2018). "Social Network Aided Plagiarism Detection", British Journal of Educational Technology (BJET), 48, 113-128. <https://arxiv.org/pdf/1807.02830.pdf> (Erişim Tarihi: 25/05/2020).

"5651 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun", <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat> (Erişim Tarihi: 08/06/2020).

"Bilimsel Dergilere Gönderilen Makalelerde Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar, Özgünlük Ölçütleri", <http://journals.tubitak.gov.tr/genel/brosur.pdf> (Erişim Tarihi: 28/05/2020).

"İntihal Nedir?", <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ntihal>.(Erişim Tarihi: 27/04/2020).

"İntihal Nedir?", www.ueam.metu.edu.tr/intihal (Erişim Tarihi: 27/04/2020).

"Telif Hakkı Nedir?", <http://www.telifhaklari.gov.tr/Telif-Hakki-Nedir> (Erişim Tarihi:

28/05/2020).

"Tübitak Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği", <https://www.tubitak.gov.tr/tubitak> (Erişim Tarihi: 28/05/2020).

"Üniversiteler Arası Kurul Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi", <http://www.uak.gov.tr/yonetmelikler/> (Erişim Tarihi: 28/05/2020).

"Verbatim Plagiarism Nedir?", <https://academicintegrity.unimelb.edu.au/> (Erişim Tarihi: 25/05/2020) (12), 1558.

"İntihal Nedir?", <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/intihal-nedir-> (Erişim Tarihi: 27/04/2020).

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

DAVID SHAMBAUGH, ÇİN KÜRESELLEŞME YOLUNDA-KISMİ GÜÇ, YARIN YAYINLARI, 2016.SS. 416, ÇEV. LATİF BOYACI, ISBN:978-605-9931-35-9

Seda Gözde TOKATLI¹

¹Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, sedagozde@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1880-1338

GELİŞ TARİHİ/RECEIVED DATE: 01.12.2021 KABUL TARİHİ/ACCEPTED DATE: 17.12.2021

Tokatlı, S. G., (2021). David Shambaugh, Çin Küreselleşme Yolunda-Kısmi Güç, Yarin Yayınları, 2016, ss. 416, Çev. Latif BOYACI, ISBN:978-605-9931-35-9. *Aurum Journal of Social Sciences*, 6(2), 259-262.

Çin uzmanı David Shambough imzalı “Çin Küreselleşme Yolunda-Kısmi Güç” isimli bu eser Çin’in uluslararası sistem içerisinde artan etkinliğini güç bileşenleri çerçevesinde ele almıştır. Çin’in yükselen ekonomik gücü, genişleyen askeri kapasitesi, artan kültürel ve diplomasi yeteneği küresel yönetim üzerinde etkili bir rol oynamaktadır. Yazar, Çin’in genişleyen kapsamlı gücünün küresel yönetim üzerinde derin bir etkiye sahip olduğunu dile getirirken, Çin’in büyük bir dünya gücüne uygun etkiden hala yoksun olduğunu vurgulamaktadır. Bu çalışma, Çin’in dünya ile arasındaki ilişkiye ışık tutmayı, Çin’in yükselen gücünün uluslararası sistem içerisindeki etkisini analiz etmeyi ve Çin’in gelişimini bölgesel değil küresel düzlemde inceleyerek bir bütün olarak değerlendirmeyi amaçlamıştır. Çin’in küresel sistem içerisinde artan önemini, küresel güvenlik içerisindeki yerini ve küresel ekonomik varlığını değerlendirirken, Çin’in güçlü ve zayıf yönleri ile ilgili ayrıntılı bilgilere de yer vermektedir. Çin yönetiminde rol oynayan iç dinamikler uluslararası yönetim üzerinde baş aktör olmasını engellemektedir. Yazar bu çalışmada Çin’in gelişimini ve bunun dünyaya etkisinin çeşitli yönlerini bütünlük içerisinde ele almış, Çin’in hala “kısmi bir güç” olduğu yönündeki tezini destekleyen söylemlere de her bölümün sonunda yer vermiştir. David Shambough kitabın her bölümde bölüm başlığına uygun üst düzey yöneticilerin sözlü ifadelerini alıntılarla bölümlere geçiş yapmıştır. Kitapta yer alan sekiz bölüm, Çin’in küresel gücünün öğelerini ayrıntılı olarak değerlendirmiştir.

Kitabın ilk bölümünde yazar, “Çin’in Küresel Etkisini Anlamak,” başlığına yer vererek Çin’in bölgesel ya da küresel zeminde yaşanan olaylar karşısındaki pasif duruşunu ön plana çıkarmıştır. Yazar, Çin’in dünyada ki gelişmeler karşısında zayıf bir diplomasi yürütmesini, dünya olaylarını biçimlendirmekte yetersiz bir duruş sergilemesini ve uluslararası yönetim alanında alınan kararlarda tarafsız duruşunu eleştirirken, dünyanın Pekin’den daha çok şey beklediğini önemle vurgulamaktadır. Bu bölümde, Çin’in küresel zeminde gelişimi analiz edilirken, 2008 yılından bugüne Çin’in küresel ününün azaldığı yönünde varsal

yımlar kamuoyu yoklamaları ve araştırma merkezlerinin raporları ile desteklenmektedir. Çin'in ABD gibi kapsamlı güç olabilmesi için uzunca bir yolu olduğu söylemi bu bölümde sıkça yer almaktadır.

İkinci bölümde yazar "Çin'in Küresel Kimlikleri" başlığı altında, Çin'in kendi konumunu ve sistem içerisindeki rolünü nasıl algıladığı yönünde analizlere yer vermiştir. Yazar Çin'in uluslararası ilişkiler söyleminin kısıtlayıcı bir siyasi zeminde gerçekleştiği çıkarımında bulunmaktadır. Çin'in dış dünya ile olan ilişkisi iç politikası ise paralel olarak ilerlemektedir. Çin'in tarihsel örneklerden dersler çıkartarak sistem içerisinde nasıl bir duruş sergilemesi, yükselen bir güç olarak mevcut güç olan ABD karşısında nasıl hareket etmesi ve asimetri tuzağından nasıl uzak durması gerektiği konusunda önemli çalışmalara yer verilmiştir. Bu bölümde Çin'in sistem içerisindeki konumunu garanti altına almak ve Çin yönetimine yönelik tehdit algısının önüne geçmek için başvurduğu "Barışçıl Yükseliş, Ahenkli Dünya ve Yumuşak Güç" kavramları ön plana çıkarmıştır. Çin yönetimi "Çok taraflılık, Küresel Yönetişim ve Sorumlu Güç" kavramlarını eleştirirken, bu kavramların Batı yönetimi tarafından Çin'i baskı altında tutmak amacıyla kurulan bir tuzak görevi gördüğünü dile getirmektedir. Çin'in uluslararası kimliği ve küresel rolüne yön veren görüşler farklı okullar tarafından desteklenmektedir. Çin yönetimi içerisinde yer alan çeşitli düşünce okulları, "Nativizm, Realizm, Büyük Güçler, Önce Asya, Küresel Güney, Seçici Çok taraflılık ve Küreselcilik," Çin'in küresel kimliklerinin spektrumunu oluşturmaktadır. Çin'in uluslararası ilişkiler söyleminde yer alan farklı düşünce okulları ülke içerisinde birbiriyle yarışan kimliklerin varlığını da ortaya çıkarmaktadır.

Üçüncü bölümde, yazar "Çin'in Küresel Diplomatik Varlığı" başlığı altında, Çin'in diplomasi alanındaki başarısını önemle vurgularken, uluslararası diplomasiyi şekillendirme konusundaki pasif duruşunu da ortaya koymaktadır. Yazar Çin'in ulusal çıkarlar kapsamında yürüttüğü dar ve seçici dış politika anlayışını eleştirmektedir. Çin diplomasisinin farklı evrelerden geçtiğini belirtmiştir. Mao yönetimiyle benimsenen dengeli diplomasi, Bandung evresinde benimsenen bağımsızlık hareketleri ile son bulmuştur. Çin Deng Xiaoping'in yönetime geçmesiyle küresel diplomaside daha aktif rol oynamaya başlamıştır. 1979 yılında ABD ile diplomatik ilişkiler kurmaya başlayan Çin, Sovyetler Birliği ile de ilişkilerini düzelterek başarılı bir diplomasi örneği sergilemiştir. 1989 yılında yaşanan Tiananmen olayları sonrasında ortaya çıkan olumsuz imajını yeniden düzeltmeyi başarmış ve bölgesel yönetimde entegrasyonu yeniden sağlamıştır. 2009 yılı sonrasında dünya sahnesinde daha ulusalcı ve hırçın tavırlar sergileyen Çin ilerleyen yıllarda ilişkilerini yeniden normalleştirme yönünde büyük çaba göstermeye başlamıştır. Çin diplomasisi altmış yıldan fazla süren zaman dilimi içerisinde farklı evreler içerisine girerek, inişli çıkışlı dönemler yaşamıştır. Çin diplomasisini şekillendiren faktörler arasında tarihi zorunluluklar, devlet gelenekleri, ekonomik temelli iş birliği güdüsü, siyasi temellere dayanan diplomasi yeteneği, güvenliğin arttırılmasına yönelik diplomasi ve dış siyasette karar alma organlarının inisiyatifinde yürüyen bir dış politika geleneği önemli girdiler arasında yer almaktadır. Yazar diplomasiinin en önemli çıktılarını olarak Çin'in büyük güçlerden ABD, Rusya ve AB ile olan ilişkilerini analiz etmektedir. Sonuç olarak, Çin yönetimi dünya ile yürüttüğü diplomatik ilişkilerinde uzun bir yol almış fakat tedbirli ve ulusalcı davranarak istenilen düzeye hala ulaşamamıştır.

Dördüncü bölümde, “Çin ve Küresel Yönetişim” başlığı altında, Çin’in mevcut uluslararası sistemin mevcut kurum ve kurallarına göre mi bir duruş sergileyeceği yoksa yeni kural ve kurumlar inşa ederek kendi alternatif oluşumunu tesis mi edeceği sorusunun cevabı aranmaktadır. Diğer bir ifadeyle, yazar Pekin yönetimi kamu yararı mı yoksa ulusal çıkar kavramları çerçevesinde bir dış politika mı yürütecek sorusunu sormaktadır. Küresel yönetişimin kökenlerini inceleyen yazar Çin’in küresel yönetişim sicilini araştırmaktadır. Çin yönetiminin küresel yönetişim ve uluslararası kurumlar karşısında izlediği dış politika anlayışında süreklilik ve değişim bir arada bulunmaktadır. Çin yönetiminin küresel yönetişim konusunda izlediği politikalar her ülke tarafından farklı algılanmaktadır. Çin yönetimi, Batı tarafından ortaya konan “Koruma Sorumluluğu”(Responsibility to Protect) kavramını sorgularken, Batı tarafından dayatılan liberal sistemin meşruluğunun Çin tarafından kabul edilmesi yönündeki çabanın iç işlerine müdahaleye zemin hazırladığını dile getirmektedir. Bu bölümde, Çin yönetiminin küresel yönetişime sağlayacağı katkı farklı görüşler üzerinden ele alınmaktadır. Çin’in küresel yönetişim içerisinde yararlanıcı olmaktan çıkıp en önemli paydaş olduğu ileri sürülmektedir. Yazar bu bölümde Çin’in uluslararası kurumlardaki değişen rolünü daha iyi anlamak için Pekin yönetiminin BM içerisinde zamanla değişen davranış biçimine, Interpol ile olan ilişkisine, silahsızlanma alanındaki politikalarına, kamu sağlığı ve küresel çevre konularına yönelik söylemlerine bakmaktadır. Son olarak, Çin’in küresel yönetişimde rol oynayan siyasi kültürün en önemli bileşenleri (toplum içerisinde yaşanan ahlak boşluğu, toplumun fayda maliyet analizi ve devlet ile toplumun karşılıklı iş birliği) önemli rol oynamaktadır.

Beşinci bölümde, “Çin’in Küresel Ekonomik Varlığı” başlığı altında yazar, Çin’in küresel sistem içerisinde genişleyen ekonomik gücünü, artan ticari ve ekonomik kapasitesini nicel verilerle sunmakta, sistem içerisinde süreklilik gösteren yükselişini ortaya koymaktadır. Çin’in dış ticaret alanında artan gücü dünyanın atölyesi haline gelmesini sağlarken, artan enerji ihtiyacı da Çin’i 2009 yılında dünyanın en büyük enerji tüketicisi yapmıştır. Çin ulusal petrol şirketleri ile küresel dünyadaki etki alanlarını genişletirken, madencilik faaliyetleri ve doğrudan yabancı yatırımlar ile de ön plana çıkmaktadır. Çin’in denizaşırı altyapı yatırımları da son zamanlarda hızla artarken, uluslar arası şirketlerin sayısında önemli artış görülmektedir. Yazar, ekonomik ve ticari alandaki gelişmelere rağmen Çinli şirketlerin karşılaştığı birçok engelden bahsetmektedir. Çin’in küresel düzlemde, ticari, enerji, yardım ve yatırım alanlarında artan etki alanını incelerken, var olan etkisinin hala istenen düzeyde olmadığını belirtmektedir. Yazar, Çin’in ekonomik anlamda süper bir güç olduğunu kabul ederken, değer zincirlerinin yukarıya tırmanması, uluslararası nüfuzunu genişletme noktasında yetersiz kalması, yardım/hibe alanlarına yeterli kaynak aktarımı yapmaması ve GSMH’sini istenilen seviyede arttıramaması gibi çeşitli sorunları da ele almaktadır.

Altıncı bölümde, “Çin’in Küresel Kültürel Varlığı” başlığı altında yazar, Çin’in küresel bir güç olarak hala statü arayışında olduğunu ve Çin kültürünün uluslararası etkisini geliştirmesi gerektiğini önemle ortaya koymaktadır. Çin yumuşak gücünün tanıtımında, dış propagandasında ve kamu diplomasisini uygulamada medyayı en önemli araç olarak kullanmaktadır. Kamu diplomasisi, Çin’in yumuşak gücünü geliştirmek için başvurduğu en önemli stratejidir. Çin yönetimi yumuşak gücünü ve kamu diplomasisi

faaliyetlerini arttırmaya yönelik ayrı bir yapılanmaya giderken bu amaç doğrultusunda önemli kaynak aktarımları da yapmaktadır. Çin'in kültürel gücünün yayılmasında Çin televizyonu, Uluslararası Çin Radyosu, gazete, basın ve yayın kuruluşları önemli rol oynamaktadır. Yazar Çin medeniyetinin, Konfüçyüs enstitülerinin, edebiyat, sanat ve turizm alanındaki gelişmeleri kültürel gücünün yayılması üzerinde önemli etki ettiğini vurgularken, Çin'in yumuşak gücünün zayıf kaldığı alanlara değinmektedir. Yazar, son olarak Çin'in başkalarını kendisine çeken bir mıknatıs olmadığı, kültürünün kendine münhasır olduğunu ve yumuşak gücünün ise hala oluşmadığını iddia etmektedir.

Yedinci bölümde, "Çin'in Küresel Güvenlik Alanındaki Varlığı" başlığı ile yazar, Çin'in askeri ve savunma kapasitesinin küresel güvenlik alanında oynadığı rolü incelemektedir. Çin yönetimi askeri misyon ve stratejilerini revize ederek güvenlik alanında yeniden yapılanma çalışmalarına devam etmektedir. Yazar, Çin ordusunun hızlı biçimde modernleşmesine karşın hala anlaşmaya dayalı bir kapasite ile operasyonlarda yer aldığını çalışmada önemle vurgulamaktadır. David Shambough'a göre, Çin yönetimi her ne kadar askeri değişim ve tatbikatlarda aktif rol oynasa da ve ya savunma sanayisine önemli yatırımlar yapmaya devam etse de Çin'in küresel güvenlik alanına sağladığı katkı hala beklenen düzeyde değildir. Pekin yönetiminin uluslararası katılımlarda kararsız bir tavır sergilemesi, ulusal çıkarlar çerçevesinde askeri kararlarına yön vermesi ve operasyonlara anlaşmaya dayalı bir kapasite ile katılması kısmi bir güç olduğunu göstermektedir.

Yazar, son bölümde, "Küreselleşmiş bir Çin'le Baş Etmek" başlığını kullanarak Çin'in uluslararası sistem ile bütünleşmesinin en akıllı yol olduğunu ifade ederek, Çin'i uluslararası sistemin içerisine dahil etmekten başka bir alternatifin bulunmadığını vurgulamaktadır. Yazar, Çin'in küresel varlığını çeşitli yönleriyle incelediği bu eserde, uluslararası sistem içerisinde hala kısmi bir güç olarak bulunduğunu öne sürmektedir.

Yazar, Çin'in kendi içerisinde kimlik krizi yaşadığını, uluslararası sistem içerisinde sınırlı bütünleşme örneği sergilediğini ve milliyetçi bir tutum benimsediğini dış politikasında yaşanan belirsizliğin bir kanıtı olarak göstermektedir. Yazar, bu eserde Çin'in yükselişinin sınırlı bir uluslararası etkisi olduğunu ileri sürmektedir. Çin'in sadece kendi ulusal çıkarlarını ve gücünü en üst düzeye çıkarmaya çalışan realist bir devlet olduğu görüşüne yer verilmektedir. Yazar, Çin'in küreselleşme sürecinin hala devam ettiğini belirterek, küresel stratejisinin kalkınma ihtiyaçları çerçevesinde şekillendiğini, daha çok enerji, altyapı ve hammadde alanlarında kaynak sağladığını ve ticaret odaklı bir dış politika devam ettirdiğini ifade etmektedir. Sonuç olarak, Çin yönetimi uluslararası hedeflerin motive ettiği bir dış politika anlayışı yerine dar ve ulusal çıkarların yönettiği bir dış politika izlemektedir. Yazara göre, Çin'in küresel davranış standartları ve yönetim konusunda isteksizliği, merkantilist ekonomik politikaları, pasif diplomasisi ve gelişmekte olan yumuşak gücü küresel zeminde hala kısmi bir güç olduğunu göstermektedir.

YAZIM KURALLARI

(Aurum Sosyal Bilimler Dergisi Yazım Kuralları Yaz 2021 sayısı itibariyle revize edilmiştir.)

Kelime sınırı

- **Araştırma makaleleri:** AURUM SBD'nin formatına, amaç ve kapsamına uyan ve en fazla 8.000-10.000 kelimedenden (özet, notlar, referanslar ve kaynakça dahil) oluşan makaleler.
- **Kitap eleştirisi:** En fazla 1.000 kelime.
- **Derleme makale:** En fazla 2.000-2.500 kelime.

Makale formatı

Makalelerde Times New Roman karakteri ve 12 punto kullanılmalı, ana metin ve dipnotlar çift satır aralıklı olarak ve sola dayalı şekilde yazılmalıdır. AURUM SBD hem dipnotlar hem de referans listesi kullanmaktadır. Yazarın atıf stiline düzenlenmesi editörlerin sorumluluğunda değildir. Bu rehberde belirtilen yönlendirmelere uyulmadığı takdirde, yazardan makalesini editör incelemesine sunulmadan önce yeniden biçimlendirmesi istenecektir. Bu tarz durumlar makalenin yayım tarihinde gecikmeye neden olabilir.

Kısa özgeçmiş

Yazarlar makalelerinde yaklaşık 100 kelimedenden oluşan kısa özgeçmişlerine yer vermelidir. Özgeçmişin devamında ayrı bir paragrafta olacak şekilde teşekkür bölümü yazılabilir.

YAZIM VE REFERANS KILAVUZU

AURUM SBD'ye gönderilen makaleler APA yazım ve referans formatına uygun hazırlanmalıdır.

BAŞLIKLAR

Başlıklar hem Türkçe hem de İngilizce olarak verilmelidir.

[Başlık]

(Başlık ortaya hizalanmış ve kalın, kelimelerin sadece ilk harfleri büyük olacak şekilde yazılmalıdır.)

TEK YAZARLI ÇALIŞMALAR:

Yazar Adı ve SOYADI¹

(Yazar adı küçük, soyadı büyük harflerle ortaya hizalanarak yazılmalıdır.)

¹Üniversite, Fakülte, Bölüm ve Şehir

(Bilgiler ortaya hizalanarak ve her kelimenin ilk harfi büyük olacak şekilde yazılmalıdır)

E-posta

(Aktif bir e-posta adresi verilmelidir)

ÇOK YAZARLI ÇALIŞMALAR

Yazarın adı ve SOYADI¹, Yazarın adı ve SOYADI²

(Yazar adı küçük, soyadı büyük harflerle ortaya hizalanarak yazılmalıdır. Birden fazla yazar varsa, yazar adları virgülle ayrılmalı ve numaralandırılmalıdır)

¹Üniversite, Fakülte, Bölüm ve Şehir

(Bilgiler ortaya hizalanarak ve her kelimenin ilk harfi büyük olacak şekilde yazılmalıdır)

²Üniversite, Fakülte, Bölüm ve Şehir

(Ardışık numaralandırılmalı, bilgiler ortaya hizalanarak ve her kelimenin ilk harfi büyük olacak şekilde yazılmalıdır)

E-posta, E-posta

(Aktif e-postalar sırası ile yazılmalı ve araya virgül konulmalıdır.)

ÖZ (ABSTRACT)

Öz Başlığı (Kalın karakterlerle, kelimelerin baş harfleri büyük, diğer harfler küçük olacak şekilde yazılmalıdır.)

Öz, 200 kelimeyi geçmeyecek şekilde yazılmalı, çalışmada ele alınan ana kavramı ve çalışmanın genel amacını, araştırmanın ilgili alana yaptığı katkıları ve çalışmada kullanılan yöntemi kısaca aktarmalıdır. Makalenin özü şimdiki zamanda yazılmalı, üçüncü tekil şahıs ve edilgen fiiller kullanılmalıdır. Birinci tekil/çoğul şahıs kullanımı önerilmez.

Makalenin başında Türkçe ve İngilizce öz olmalıdır.

ANAHTAR KELİMELE

Anahtar kelimeler: [En çok 5 sözcükten oluşan anahtar kelimelerin ilk harfi büyük yazılmalı, virgülle ayrılmalıdır.]

BAŞLIKLAR

APA formatında 5 başlık düzeyi vardır. Düzey numaralarına bakılmaksızın, başlıklar 1. Düzey ile başlayarak sıralı bir biçimde verilmelidir. APA başlıklandırma düzeyleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

APA Başlık Düzeyi	
Başlıklar	Format
1. düzey	Ortaya hizalı, Kalın ve Kelimelerin İlk Harfleri Büyük Olacak Şekilde Yazılır. Metin yeni paragrafla başlar.
2. düzey	Sola Yaslanmış, Kalın ve Kelimelerin İlk Harfleri Büyük Olacak Şekilde Yazılır. Metin yeni paragrafla başlar.
3. düzey	Sola Yaslanmış, İtalik, Kalın ve İlk Kelime Büyük Olacak Şekilde Yazılır Metin yeni paragrafla başlar.
4. düzey	Girintili ve Kalın Yazılır. Başlığın sonuna nokta konur. Paragraf başlığın hizasından devam etmelidir.
5. düzey	Girintili, Kalın ve İtalik Yazılır. Başlığın sonuna nokta konur. Paragraf başlığın hizasından devam etmelidir.

METİN İÇİ ATIFLAR**Tek Yazarlı**

Jones (2008)'a göre...

(Jones, 2008)

İki Yazarlı

Wegener ve Petty (1994)'ye göre...

(Wegener & Petty, 1994)

Üç veya Daha Fazla Yazarlı

(Kernis vd., 1993)

Kernis vd. (1993)'nin ifade ettiği üzere...

Vd. yazarken v'den sonra nokta kullanılmaz. Sadece "d"den sonra nokta konulur.

Benzer yazarların birden fazla eserine atıf yapılacaksa, "vd" kısaltması atıf yapılacak her kaynak için aynı şekilde kullanılmalıdır. Daha fazla yazar ismi belirtmek belirsizliğe neden olacaktır. Örneğin, aşağıdaki yazarların çalışmalarına atıf yapıldıysa,

Jones, Smith, Liu, Huang ve Kim (2020)

Jones, Smith, Ruiz, Wang ve Stanton (2020)

Anlam karmaşasından kaçınmak için adı geçen yazarlara metin içinde atıfta bulunulmalıdır:

(Jones, Smith, Liu, vd., 2020)

(Jones, Smith, Ruiz, vd., 2020)

Vd. kısaltması çoğul anlam içerdiğinden dolayı her zaman birden fazla ismin yerine kullanılmalıdır. Vd.'nin yalnızca bir yazarı işaret ettiği durumlarda, vd. kullanmak yerine yazarın adı yazılmalıdır.

Yazarı Bilinmeyen Eser

Yazar adının bilinmediği ya da belirtilmediği durumlarda, kaynağa cümle içinde atıf yapılmalı veya parantez ve tırnak içinde metindeki ilk ya da iki kelime kullanılmalıdır.

Kitap ve rapor isimleri italik yazılmalı; makale, kitap bölümü, ve web sayfalarının isimleri ise tırnak içinde verilmelidir. Başlıklardaki önemli kelimeler metinde de kullanılacaksa ilk harfleri büyük yazılmalıdır (Kaynakçada büyük yazılmasına gerek yoktur).

Araştırma makalesi biçimlendirmeyi öğrenen öğrencilerle ilgili benzer bir çalışma yapılmıştır («Using Citations,” 2001).

Yazar bir organizasyon veya kurum ise;

Amerikan Psikoloji Derneği'ne (2000) göre,...

İlk atıf: (Mothers Against Drunk Driving [MADD], 2000)

İkinci atıf: (MADD, 2000)

Aynı parantezde birden fazla esere atıfta bulunulduğunda;

(Berndt, 2002; Harlow, 1983)

(Smith, t.y, 1995, 2002, baskıda)

REFERANS LİSTESİ

KİTAPLAR

Tek Yazarlı

Yazarın soyadı ve eserin yayımlandığı tarih verilir. Yazarın ön adının baş harfi belirtilir.

Ahmed, S. (2012). On being included: Racism and diversity in institutional life. Duke University Press.

İki Yazarlı

Yazar isimleri arasına virgül konularak her iki yazarın da soyadı ve ön adlarının baş harfi alfabetik sırayla verilir. "ve" yerine "&" işareti kullanılır.

Soto, C. J., & John, O. P. (2017). The next big five inventory (BFI-2): Developing and assessing a hierarchical model with 15 facets to enhance bandwidth, fidelity, and predictive power. *Journal of Personality and Social Psychology*, 113(1), 117-143. <http://dx.doi.org/10.1037/pspp0000096>

Üç ile yirmi yazar arası

Yazar isimleri arasına virgül konularak tüm yazarların soyadları ve ön adlarının baş harfi alfabetik sırayla verilir. "ve" yerine "&" işareti kullanılır.

Nguyen, T., Carnevale, J. J., Scholer, A. A., Miele, D. B., & Fujita, K. (2019). Metamotivational knowledge of the role of high-level and low-level construal in goal-relevant task performance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 117(5), 879-899. <http://dx.doi.org/10.1037/pspa0000166>

Yirmi ve daha fazla yazarlı

Yazar isimleri arasına virgül konularak tüm yazarların soyadları ve ön adlarının baş harfi alfabetik sırayla verilir. İlk 19 yazarın adı listelendikten sonra üç nokta koyup son yazarın adı eklenir (Son yazarın adından önce '&' işareti konulmaz). Atıfta yirmi isimden fazlası yer almamalıdır.

Pegion, K., Kirtman, B. P., Becker, E., Collins, D. C., LaJoie, E., Burgman, R., Bell, R., DelSole, R., Min, D., Zhu, Y., Li, W., Sinsky, E., Guan, H., Gottschalck, J., Metzger, E. J., Barton, N. P., Achuthavarier, D., Marshak, J., Koster, R., . . . Kim, H. (2019). The subseasonal experiment (SubX): A multimodel subseasonal prediction experiment. *Bulletin of the American Meteorological Society*, 100(10), 2043-2061. <https://doi.org/10.1175/BAMS-D-18-0270.1>

Grup yazarlar

Merriam-Webster. (2008). Braggadocio. In Merriam-Webster's Advanced Learner's English Dictionary. Merriam-Webster.

Eğer çalışma farklı kurumlardan yazarların elinden çıkmışsa, (örneğin çalışma ABD Dışişleri Bakanlığı'na bağlı ABD Tarih Ofisi tarafından basılmış ise), en alttaki resmi kuruma yazar olarak, bağlı olduğu kurum ise yayıncı olarak listelenmelidir).

Bureau of International Organization Affairs. (2018). U.S. contributions to international organizations, 2017 [Annual report]. U.S. Department of State. <https://www.state.gov/u-s-contributions-to-international-organizations/>

Yazar adının bilinmiyor veya belirtilmemişse;

Yazar adının bilinmediği ya da belirtilmediği durumlarda, önce çalışmanın adı, arkasından basım tarihi verilir.

Merriam-Webster's collegiate dictionary (11th ed.). (2003). Merriam-Webster.

Aynı yazarın iki veya daha fazla eserine atıf yapılıyorsa;

Yazarın adı her seferinde yazılır ve yayın yılına göre sıralanır (İlk sırada tarihi belli olmayan kaynaklar verilir).

Urcuioli, P. J. (t. y.).

Urcuioli, P. J. (2011).

Urcuioli, P. J. (2015).

Bir veya daha fazla yazarlı derleme kitap

Yazar, A. A. (Basım yılı). Eser adı: Alt başlık da büyük harfle yazılmalı (E. Editör, Ed.). Yayıncı. DOI (varsa)

Malory, T. (2017). Le Morte d'Arthur (P. J. C. Field, Ed.). D. S. Brewer. (Özgün eser basım tarihi 1469-70)

Çeviri

Yazar, A. A. (Basım yılı). Eser adı: Alt başlık da büyük harfle yazılmalı (Ç. Çevirmen, Çev.). Yayıncı. (Özgün eser basım tarihi) DOI (varsa)

Plato (1989). Symposium (A. Nehamas & P. Woodruff, Trans.). Hackett Publishing Company. (Özgün eser basım tarihi ca. 385-378 BCE)

İlk basım hariç, diğer basımlar

Yazar, A. A. (Basım yılı). Eser adı: Alt başlık da büyük harfle yazılmalı (# basım). Yayıncı. DOI (varsa)

Belcher, W. (2019). Writing your journal article in twelve weeks: A guide to academic publishing success (2. basım). University of Chicago Press.

Derleme kitapta makale veya bölüm;

Yazar, A. A., & Yazar, B. B. (Basım yılı). Bölüm adı. In E. E. Editör & F. F. Editör (Ed.), Eser adı: Alt başlık da büyük harfle yazılm (ss. Sayfa numaraları). Yayıncı. DOI (varsa)

SÜRELİ YAYINLARDAKİ MAKALELER**Basılı dergi makalesi**

Scruton, R. (1996). The eclipse of listening. *The New Criterion*, 15(3), 5–13.

Not: APA 7. Sürümü yazarlara, basılı kaynak kullanıyorlarsa dahi, (eğer varsa) DOI numarasının belirtilmesini önermektedir. Yukarıda verilen örnekte DOI numarasının olmadığı varsayılmıştır.

Elektronik dergi makalesi

Yukarıda belirtildiği üzere, elektronik dergide yayınlanmış bir makaleye atıf yapılıyorsa, ilgili makaleye ait DOI numarası (eğer varsa) verilmelidir.

Baniya, S., & Weech, S. (2019). Data and experience design: Negotiating community-oriented digital research with service-learning. *Purdue Journal of Service-Learning and International Engagement*, 6(1), 11–16. <https://doi.org/10.5703/1288284316979>

Denny, H., Nordlof, J., & Salem, L. (2018). "Tell me exactly what it was that I was doing that was so bad": Understanding the needs and expectations of working-class students in writing centers. *Writing Center Journal*, 37(1), 67–98. <https://www.jstor.org/stable/26537363>

Mecmualardaki makaleler

Peterzell, J. (1990, April). Better late than never. *Time*, 135(17), 20–21.

Gazete makalesi

Schultz, S. (2005, December). Calls made to strengthen state energy policies. *The Country Today*, 1A, 2A.

Kitap eleştirisi

Baumeister, R. F. (1993). Exposing the self-knowledge myth [Review of the book *The self-knower: A hero under control*, by R. A. Wicklund & M. Eckert]. *Contemporary Psychology*, 38(5), 466–467.

DİĞER BASILI KAYNAKLAR

Grup yazarlı sözlük/ansiklopedi maddesi

Kurum veya kuruluş adı. (Yıl). Madde başlığı. Referans çalışmanın/eserin adı (basım, sayfa numaraları. Yayıncının adı. Merriam-Webster, Incorporated. (1997). Goat. In Merriam Webster's collegiate dictionary (10. basım, ss. 499-500). Merriam-Webster, Incorporated.

Tek yazarlı sözlük/ansiklopedi maddesi

Yazarın soyadı, F. M. (Yıl). Madde başlığı. F. M. Yazarın Soyadı (ed.), Referans çalışmanın/eserin adı (basım, sayfa numaraları). Yayıncı
Tatum, S. R. (2009). Spirituality and religion in hip hop literature and culture. In T. L. Stanley (ed.), Encyclopedia of hip hop literature (ss. 250-252). Greenwood.

İkincil kaynaklar

Asıl yararlanılan kaynağa atıfta bulunan ikincil kaynak için referans girişi yapılmalıdır:

Nail, T. (2017). What is an assemblage? SubStance, 46(1), 21-37. <http://sub.uwpress.org/lookup/doi/10.3368/ss.46.1.21>

Yayımlanmış Doktora veya Yüksek Lisans Tezi

Yazar Soyadı, F. M. (Yıl). Tez başlığı (Yayım No.) [Doktora Tezi/Yüksek Lisans Tezi, Kurum Adı]. Veritabanı veya Arşiv Adı.

Angeli, E. L. (2012). Networks of communication in emergency medical services (Yayım No. 3544643) [Doktora tezi, Purdue University]. ProQuest Dissertations Publishing.

Yayımlanmamış Doktora veya Yüksek Lisans Tezi

Yazar Soyadı, F. M. (Yıl). Tez başlığı [Yayımlanmamış doktora/yüksek lisans tezi]. Kurum Adı.

Samson, J. M. (2016). Human trafficking and globalization [Yayımlanmamış doktora tezi]. Virginia Polytechnic Institute and State University.

Resmi Mevzuat

Kanun Adı, Kanun No. (Yıl). URL

The Patient Protection and Affordable Care Act, Publ. L. No. 111-148, 124 Stat. 119 (2010). <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-111publ148/pdf/PLAW-111publ148.pdf>

Resmi Raporlar (Devlet Kurumları, Diğer Örgütler)

Kurum/Örgüt Adı. (Yıl). Rapor adı. URL

Birleşik Devletler Hükümeti Sayıştayı. (2019). Performans ve hesap verebilirlik raporu: 2019 mali yılı. <https://www.gao.gov/assets/710/702715.pdf>

Resmi Raporlar (Devlet Kurumları veya Diğer Örgütlere Bağlı Tek Yazar)

Yazar Soyadı, F. M., & Soyadı, F. M. (Yıl). Rapor adı. Kurum Adı. URL

Palanker, D., Volk, J., Lucia, K., & Thomas, K. (2018). Mental health parity at risk: Deregulating the individual market and the impact on mental health coverage. National Alliance on Mental Illness. <https://www.nami.org/About-NA-MI/Publications-Reports/Public-Policy-Reports/Parity-at-Risk/ParityatRisk.pdf>

Konferans Bildirileri

APA elkitabının 7.basımı konferans bildirimlerine atıfta bulunmayla ilgili yönlendirme sağlamamaktadır. Dolayısıyla, bildirimlere yapılan atıflarda benzer bir formata sahip olan editlenmiş koleksiyon model alınmaktadır.

Soyad, F. M., & Soyad, F. M. (Editörler). (Yıl). Bildiri başlığı. Yayıncı. URL (varsa)

Huang, S., Pierce, R., & Stamey, J. (Editörler). (2006). Proceedings of the 24th annual ACM international conference on the design of communication. ACM Digital Library. <https://dl.acm.org/citation.cfm?id=1166324&picked=prox>

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Websayfası veya Çevrimiçi İçerik

Websayfasında tek bir yazarın adı geçiyorsa, yazarın ön adı verilmelidir:

Soyad, F. M. (Yıl, Ay, Tarih). Sayfanın adı. Site adı. URL

Price, D. (2018, March 23). Laziness does not exist. Medium. <https://humanparts.medium.com/laziness-does-not-exist-3af27e312d01>

Alıntılar ve Atıflar

a. Alıntılar

Üç satırdan az veya yaklaşık 40 kelimedenden oluşan alıntılar için çift tırnak işareti kullanılır. Alıntı içindeki alıntılar ise tek tırnak içine alınır. Dipnot numarası tırnak işaretinden sonra gelir.

La Baronne Durand De Fontmagne, who lived in Istanbul during and after the Crimean War, writes that “Turks adore children and when they do not have their own, they willingly adopt an ‘enfant l’âme.”³³

Üç satırdan veya 40 kelimedenden uzun alıntılar tırnak işareti olmadan, bir blok halinde ana metinden daha içeride biçimlendirilir. Blok alıntılar içindeki alıntılar çift tırnak içine alınır. Dipnot numarası son cümlemin sonundaki noktadan sonra gelir.

b. Dipnotlar

Dipnotlar yalnızca okuyucuya elzem bir bilgi aktarılması gerekiyorsa kullanılmalıdır. Edebiyat referansları için normalde ayrı bir dipnot gerekmez. Ancak, standart dışı referanslar (örn. basın toplantıları, siyasi söylemler, duruşmalar, röportajlar vs.) en iyi dipnot şeklinde verilebilir.

Görseller

a. Fotoğraflar: Dijital fotoğraflar dosyaları mümkün olan en büyük boyut ve çözünürlükte (en az 200 dpi) ve ayrı dosyalar halinde iletilmelidir. Yazarlar, gönderdikleri görsellerin izinlerini temin etmekle yükümlüdür.

b. Çizelgeler, Şemalar, Tablolar: Çizelgeler, şemalar ve tablolar ayrı ve düzenlenebilir belgeler (Word, excel ya da benzer formatlarda) olarak sağlanacaktır. Yazarlar veri setlerinin kullanım izinlerini temin etmekle yükümlüdürler ve kullandıkları verilerin doğruluğundan sorumludurlar.

c. Yerleştirme ve Başlıklar: Tüm görsellerin konulması gereken yer ana metinde belirtilmelidir. Görselin başlığı ve gerekli kaynak/izin bilgisi görselin altında bulunur.

TABLO 1 BURAYA

Table 1. Students Sent to Paris from Istanbul Industrial School (1870–1872)

Kaynak: Şişman, Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (158–93 ,(1876–1839.

FOTOĞRAF 1 BURAYA

Fotoğraf 1. Maternity Ward (Viladethane) of Darülaceze.

Kaynak: Fotoğrafçı bilinmiyor, İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, Fotoğraf Albümler Dizini, 0023-39-779.

AUTHOR GUIDELINES

(Author Guidelines for AURUM Journal of Social Sciences have been revised as of Summer 2021 Issue.)

Word Limit

AURUM JSS accepts the following formats and limits:

- Research articles of 10,000-8 words (including abstract, notes and references) that adhere to our format, aims and scope.
- Book reviews of approximately 1,000 words.
- Review articles of 2,000-2,500 words.

Formatting the manuscript

Manuscripts should be submitted in Times New Roman size 12. The main text and footnotes should both be double-spaced and left-aligned. AURUM JSS uses both footnotes and a reference list. It is not the responsibility of the editors to convert your citation style. If you do not follow these guidelines you will be asked to reformat your paper prior to editing and this may cause publication delays.

Biographical statement

Authors should provide a brief author biographical statement of around 100 words. It can be followed by a separate paragraph with any acknowledgements the authors wish to include.

STYLE GUIDELINES

AURUM JSS uses APA formatting and style.

TITLES

Titles should be provided both in Turkish and English.

[Title]

(The title should be centered, boldface, Title Case Heading)

WORKS BY SINGLE AUTHOR:

Author's Name and LAST NAME¹

(Author's name should be centered and author's last name should be written in uppercase)

¹Name of the University, Faculty, Department and City

(The information provided should be centered and each word should be capitalized)

Email

(Provide a valid email address)

WORKS BY MULTIPLE AUTHORS

Author's name LAST NAME¹, Author's name LAST NAME²

(The name of the author should be centered and the last name should be capitalized. if multiple authors, use commas between and number the names of the authors consecutively)

¹University, Faculty, Department and City

(The information provided should be centered and each word should be capitalized)

²University, Faculty, Department and City

(Use consecutive numbering. The information provided should be centered and each word should be capitalized)

• Email, Email

(Write the valid emails consecutively and use commas in between.)

ABSTRACT

Abstract (Abstract should be bold and capitalized.)

The texts should start with an abstract which is no longer than 200 words. The abstract should clearly summarise the main argument and the contribution of the article as well as the methodology utilised. The abstract should be written in the present tense and in the third person or passive voice; use of the first person is discouraged.

Abstracts should be provided both in English and Turkish.

KEYWORDS

Keywords: [provide up to 5 keywords separated with a comma. Capitalize each word.]

HEADINGS

There are 5 heading levels in APA. Regardless of the number of levels, always use the headings in order, beginning with level 1. The format of each level is illustrated below:

APA Headings

Level	Format
1	Centered, Boldface, Title Case Heading Text starts a new paragraph.
2	Flush Left, Boldface, Title Case Heading Text starts a new paragraph.
3	Flush Left, Boldface Italic, Title Case Heading Text starts a new paragraph.
4	Indented, Boldface Title Case Heading Ending With a Period. Paragraph text continues on the same line as the same paragraph.
5	Indented, Boldface Italic, Title Case Heading Ending With a Period. Paragraph text continues on the same line as the same paragraph.

IN-TEXT CITATION

A Work by One Author

Jones (2008) suggests that ....
(Jones, 2008)

A Work by Two Authors

Research by Wegener and Petty (1994) supports...
(Wegener & Petty, 1994)

A Work by Three or More Authors

(Kernis et al., 1993)
Kernis et al. (1993) suggest...

In *et al.*, et should not be followed by a period. Only “al” should be followed by a period.

If you’re citing multiple works with similar groups of authors, and the shortened “et al” citation form of each source would be the same, you’ll need to avoid ambiguity by writing out more names. If you cited works with these authors:

Jones, Smith, Liu, Huang, and Kim (2020)

Jones, Smith, Ruiz, Wang, and Stanton (2020)

They would be cited in-text as follows to avoid ambiguity:

(Jones, Smith, Liu, et al., 2020)

(Jones, Smith, Ruiz, et al., 2020)

Since et al. is plural, it should always be a substitute for more than one name. In the case that et al. would stand in for just one author, write the author's name instead.

Unknown Author

If the work does not have an author, cite the source by its title in the signal phrase or use the first word or two in the parentheses. Titles of books and reports are italicized; titles of articles, chapters, and web pages are in quotation marks. APA style calls for capitalizing important words in titles when they are written in the text (but not when they are written in reference lists).

A similar study was done of students learning to format research papers ("Using Citations," 2001).

Organization as an Author

According to the American Psychological Association (2000),...

First citation: (Mothers Against Drunk Driving [MADD], 2000)

Second citation: (MADD, 2000)

Two or More Works in the Same Parentheses

(Berndt, 2002; Harlow, 1983)

(Smith, n.d., 1995, 2002, in press)

REFERENCE LIST

BOOKS

Single Author

Last name first, followed by author initials.

Ahmed, S. (2012). *On being included: Racism and diversity in institutional life*. Duke University Press.

Two Authors

List by their last names and initials. Separate author names with a comma. Use the ampersand instead of "and."

Soto, C. J., & John, O. P. (2017). The next big five inventory (BFI-2): Developing and assessing a hierarchical model with 15 facets to enhance bandwidth, fidelity, and predictive power. *Journal of Personality and Social Psychology*, 113(1), 117-143. <http://dx.doi.org/10.1037/pspp0000096>

Three to Twenty Authors

List by last names and initials; commas separate author names, while the last author name is preceded again by ampersand.

Nguyen, T., Carnevale, J. J., Scholer, A. A., Miele, D. B., & Fujita, K. (2019). Metamotivational knowledge of the role of high-level and low-level construal in goal-relevant task performance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 117(5), 879-899. <http://dx.doi.org/10.1037/pspa0000166>

More Than Twenty Authors

List by last names and initials; commas separate author names. After the first 19 authors' names, use an ellipsis in place of the remaining author names. Then, end with the final author's name (do not place an ampersand before it). There should be no more than twenty names in the citation in total.

Pegion, K., Kirtman, B. P., Becker, E., Collins, D. C., LaJoie, E., Burgman, R., Bell, R., DelSole, R., Min, D., Zhu, Y., Li, W., Sinsky, E., Guan, H., Gottschalck, J., Metzger, E. J., Barton, N. P., Achuthavarier, D., Marshak, J., Koster, R., . . . Kim, H. (2019). The subseasonal experiment (SubX): A multimodel subseasonal prediction experiment. *Bulletin of the American Meteorological Society*, 100(10), 2043-2061. <https://doi.org/10.1175/BAMS-D-18-0270.1>

Group Author

Merriam-Webster. (2008). Braggadocio. In Merriam-Webster's Advanced Learner's English Dictionary. Merriam-Webster.

When a work has multiple layers of group authorship (e.g. The Office of the Historian, which is a part of the Department of State, publishes something), list the most specific agency as the author and the parent agency as the publisher.

Bureau of International Organization Affairs. (2018). U.S. contributions to international organizations, 2017 [Annual report]. U.S. Department of State. <https://www.state.gov/u-s-contributions-to-international-organizations/>

Unknown Author

When the work does not have an author move the title of the work to the beginning of the references and follow with the date of publication.

Merriam-Webster's collegiate dictionary (11th ed.). (2003). Merriam-Webster.

Two or More Works by the Same Author

Use the author's name for all entries and list the entries by the year (earliest comes first). List references with no dates before references with dates.

Urcuioli, P. J. (n.d.).

Urcuioli, P. J. (2011).

Urcuioli, P. J. (2015).

Edited Book with an Author or Authors

Author, A. A. (Year of publication). Title of work: Capital letter also for subtitle (E. Editor, Ed.). Publisher. DOI (if available)

Malory, T. (2017). *Le morte darthur* (P. J. C. Field, Ed.). D. S. Brewer. (Original work published 1469-70)

A Translation

Author, A. A. (Year of publication). Title of work: Capital letter also for subtitle (T. Translator, Trans.). Publisher. (Original work published YEAR) DOI (if available)

Plato (1989). *Symposium* (A. Nehamas & P. Woodruff, Trans.). Hackett Publishing Company. (Original work published ca. 385-378 BCE)

Edition Other Than the First

Author, A. A. (Year of publication). Title of work: Capital letter also for subtitle (# edition). Publisher. DOI (if available)

Belcher, W. (2019). *Writing your journal article in twelve weeks: A guide to academic publishing success* (2nd ed.). University of Chicago Press.

Article or Chapter in an Edited Book

Author, A. A., & Author, B. B. (Year of publication). Title of chapter. In E. E. Editor & F. F. Editor (Eds.), Title of work: Capital letter also for subtitle (pp. pages of chapter). Publisher. DOI (if available)

ARTICLES IN PERIODICALS

Article in Print Journal

Scruton, R. (1996). The eclipse of listening. *The New Criterion*, 15(3), 5–13.

Note: APA 7 advises writers to include a DOI (if available), even when using the print source. The example above assumes no DOI is available.

Article in Electronic Journal

As noted above, when citing an article in an electronic journal, include a DOI if one is associated with the article.

Baniya, S., & Weech, S. (2019). Data and experience design: Negotiating community-oriented digital research with service-learning. *Purdue Journal of Service-Learning and International Engagement*, 6(1), 11–16. <https://doi.org/10.5703/1288284316979>

Denny, H., Nordlof, J., & Salem, L. (2018). "Tell me exactly what it was that I was doing that was so bad": Understanding the needs and expectations of working-class students in writing centers. *Writing Center Journal*, 37(1), 67–98. <https://www.jstor.org/stable/26537363>

Article in a Magazine

Peterzell, J. (1990, April). Better late than never. *Time*, 135(17), 20–21.

Article in a Newspaper

Schultz, S. (2005, December). Calls made to strengthen state energy policies. *The Country Today*, 1A, 2A.

Review

Baumeister, R. F. (1993). Exposing the self-knowledge myth [Review of the book *The self-knower: A hero under control*, by R. A. Wicklund & M. Eckert]. *Contemporary Psychology*, 38(5), 466–467.

OTHER PRINT SOURCES**Entry in a Dictionary, Thesaurus, or Encyclopedia with a Group Author**

Institution or organization name. (Year). Title of entry. In Title of reference work (edition, page numbers). Publisher name.

Merriam-Webster, Incorporated. (1997). Goat. In *Merriam Webster's collegiate dictionary* (10th ed., pp. 499-500). Merriam-Webster, Incorporated.

Entry in a Dictionary, Thesaurus, or Encyclopedia with an Individual Author

Lastname, F. M. (Year). Title of entry. In F. M. Lastname (ed.), Title of reference work (edition, page numbers). Publisher.

Tatum, S. R. (2009). Spirituality and religion in hip hop literature and culture. In T. L. Stanley (ed.), *Encyclopedia of hip hop literature* (pp. 250-252). Greenwood.

Work Discussed in a Secondary Source

Provide the source in which the original work was referenced:

Nail, T. (2017). What is an assemblage? *SubStance*, 46(1), 21-37. <http://sub.uwpress.org/lookup/doi/10.3368/ss.46.1.21>

Dissertation or Master's Thesis, Published

Lastname, F. M. (Year). Title of dissertation/thesis (Publication No.) [Doctoral dissertation/Master's thesis, Name of Institution Awarding the Degree]. Database or Archive Name.

Angeli, E. L. (2012). Networks of communication in emergency medical services (Publication No. 3544643) [Doctoral dissertation, Purdue University]. ProQuest Dissertations Publishing.

Dissertation or Master's Thesis, Unpublished

Lastname, F. M. (Year). Title of dissertation/thesis [Unpublished doctoral dissertation/master's thesis]. Name of Institution Awarding the Degree.

Samson, J. M. (2016). Human trafficking and globalization [Unpublished doctoral dissertation]. Virginia Polytechnic Institute and State University.

Federal or State Statute

Name of Act, Public Law No. (Year). URL

The Patient Protection and Affordable Care Act, Publ. L. No. 111-148, 124 Stat. 119 (2010). <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-111publ148/pdf/PLAW-111publ148.pdf>

Report by a Government Agency or Other Organization

Organization Name. (Year). Title of report. URL

United States Government Accountability Office. (2019). Performance and accountability report: Fiscal year 2019. <https://www.gao.gov/assets/710/702715.pdf>

Report by Individual Authors at Government Agency or Other Organization

Lastname, F. M., & Lastname, F. M. (Year). Title of report. Organization Name. URL

Palanker, D., Volk, J., Lucia, K., & Thomas, K. (2018). Mental health parity at risk: Deregulating the individual market and the impact on mental health coverage. National Alliance on Mental Illness. <https://www.nami.org/About-NA-MI/Publications-Reports/Public-Policy-Reports/Parity-at-Risk/ParityatRisk.pdf>

Conference Proceedings

The 7th edition of the APA manual does not provide guidance on citing conference proceedings. Therefore, this citation models that of an edited collection, which is similar in format.

Lastname, F. M., & Lastname, F. M. (Eds.). (Year). Title of Proceedings. Publisher. URL (if applicable)

Huang, S., Pierce, R., & Stamey, J. (Eds.). (2006). Proceedings of the 24th annual ACM international conference on the design of communication. ACM Digital Library. <https://dl.acm.org/citation.cfm?id=1166324&picked=prox>

ELECTRONIC SOURCES

Webpage or Piece of Online Content

If the page names an individual author, cite their name first:

Lastname, F. M. (Year, Month Date). Title of page. Site name. URL

Price, D. (2018, March 23). Laziness does not exist. Medium. <https://humanparts.medium.com/laziness-does-not-exist-3af27e312d01>

Quotations and Citations

a. Formatting Quotations

For quoted material of less than three lines or ~40 words, AURUM JSS uses double quotes. Quotes within quotes are enclosed in single quotation marks. The footnote number comes after the closed quotation marks.

La Baronne Durand De Fontmagne, who lived in Istanbul during and after the Crimean War, writes that "Turks adore children and when they do not have their own, they willingly adopt an 'enfant l'âme."³³

For quoted material of more than three lines or ~40 words, format it as a block quote inset by a tab space without any quotation marks. Quotes within block quotes are enclosed in double quotation marks. The footnote number comes after the period in the final sentence.

b. Footnotes

Footnotes should be used only where substantive information is conveyed to the reader. Literature references should normally not necessitate separate notes (see the section on References). However, non-standard references (e.g. to press conferences, political statements, hearings, interviews, etc.) are best provided as notes.

Figures

a. Images: Digital files of images should be of the maximum size and resolution possible, with a minimum resolution of 200 dpi, and are to be provided as separate files. Authors are responsible for acquiring their own image permissions.

b. Graphs, Charts, Tables: Graphs, charts and tables are to be provided in a separate, editable document (either word processor or spreadsheet). Authors are responsible for acquiring permission to use datasets and for the accuracy of the data they use.

c. Placement and captions: The preferred location of all figures should be indicated in the main text. A full caption and any source citation / permission should be provided beneath the location of each figure.

TABLE 1 ABOUT HERE

Table 1. Students Sent to Paris from Istanbul Industrial School (1870–1872)

Source: Table is prepared based on the data provided by Şişman, Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (158–93, 1876–1839).

FIG 1 ABOUT HERE

Figure 1. Maternity Ward (Viladethane) of Darülaceze.

Source: Unknown photographer, İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, Fotoğraf Albümler Dizini, 779-39-0023.